

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Renáta Stíbalová

Přijetí dítěte v kontextu změny rodinných vazeb

Disertační práce

Olomouc 2021

Prohlašuji, že jsem disertační práci na téma **Přijetí dítěte v kontextu změny rodinných vazeb** vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 23. března 2021

Mgr. Renáta Stíbalová

Děkuji tímto prof. JUDr. Milaně Hrušákové, CSc. za vedení a podporu v průběhu mého postgraduálního studia. Velké poděkování patří JUDr. Renátě Šínové, Ph.D. za její vstřícnost, odbornou pomoc, trpělivost a čas, který mi věnovala v rámci konzultací, jež pro mě osobně i mou práci byly velkým přínosem. V neposlední řadě děkuji svým rodičům a manželovi, že to se mnou po celé mé studium vydrželi.

Obsah

Seznam zkratek.....	6
Úvod	7
1 Základní východiska práva jména	14
1.1 Základní funkce jména.....	14
1.2 Vývoj práva jména na území dnešní ČR, zahraniční inspirační zdroje	18
1.3 Vztah občanského zákoníku a ZMJP, stručné nastínění procesních souvislostí	22
1.3.1 Střet soukromého a veřejného práva	23
1.3.2 ZMJP jako korekce pravidel občanského zákoníku	24
1.3.3 Využití analogie v ZMJP	25
1.3.4 Postavení dítěte v postupech dle ZMJP	26
1.4 Ústavněprávní a mezinárodněprávní zakotvení práva jména	29
1.4.1 Právo jména pohledem ESLP	32
1.4.2 Právo jména pohledem Soudního dvora EU.....	37
1.4.3 Dítě jako subjekt zvláštní ochrany.....	40
1.4.4 Práva a povinnosti rodičů spojená s osobností dítěte	43
1.5 Nejlepší zájem dítěte v oblasti práva jména	45
2 Participační práva dítěte v oblasti práva jména	49
2.1 Mezinárodní zakotvení práva na jméno a participačních práv dítěte v ÚPD	49
2.1.1 Participační práva dítěte v ÚPD	49
2.1.2 Srovnání stěžejních milníků pro uplatňování participačních práv dítěte v rámci zahraničních právních řádů	52
2.1.3 Dílčí závěr.....	54
2.2 Vnitrostátní zakotvení participačních práv dítěte	55
3 Rodné příjmení.....	62
3.1 Analýza zákonné definice rodného příjmení	62
3.1.1 Popření otcovství	63
3.1.2 Zrušení osvojení	65
3.1.3 Změna příjmení dítěte v důsledku pozdějšího prohlášení rodičů o společném příjmení manželů.....	67
3.1.4 Změna příjmení dítěte v důsledku změny společného příjmení manželů (rodičů) nebo příjmení rodiče, od něhož se příjmení dítěte odvozuje, na žádost dle ZMJP	68
3.1.5 Změna příjmení dítěte v důsledku pozdějšího sňatku rodičů	71
3.1.6 Převzetí příjmení manžela jediného rodiče (matky) dítětem ve smyslu § 862 odst. 2 občanského zákoníku.....	71
3.1.7 Dílčí závěr – zhodnocení definice rodného příjmení.....	74
3.2 Problematické souvislosti aplikace nové právní úpravy rodného příjmení	80
4 Určování příjmení dítěte, formální změny rodinných vazeb	86
4.1 Vývoj právní úpravy, základní pravidla pro určování příjmení dítěte.....	86

4.1.1	Právní úprava v OZO – základní pravidla pro určování příjmení dítěte	87
4.1.2	Právní úprava v ZPR – základní pravidla pro určování příjmení dítěte	87
4.1.3	Právní úprava v ZoR – základní pravidla pro určování příjmení dítěte	88
4.1.4	Občanský zákoník – základní pravidla pro určování příjmení dítěte	89
4.1.5	Základní východiska práva jména v kontextu geneze právní úpravy, nové otázky návaznosti příjmení dítěte na příjmení rodičů.....	93
4.2	(Ne)omezený počet příjmení.....	94
4.3	Příjmení dítěte ženského pohlaví v mužském tvaru	96
4.4	Změna prohlášení o příjmení společných dětí	98
4.5	Pozdější prohlášení rodičů o společném příjmení	101
4.6	Volba příjmení společných dětí nesezdanými rodiči	104
4.7	Změna společného příjmení manželů	108
4.8	Změna příjmení rodiče, od něhož je odvozeno příjmení dítěte	113
5	Kontinuita příjmení dítěte v kontextu změny rodinných vazeb	117
5.1	Pozdější sňatek rodičů.....	117
5.2	Uzavření manželství matky, jejíž dítě nemá zapsaného otce.....	121
5.3	Rozvod manželství a navrácení rodiče k dřívějšímu příjmení.....	125
5.3.1	Navrácení k dřívějšímu příjmení	125
5.3.2	Vliv navrácení rodiče k dřívějšímu příjmení na příjmení dítěte.....	127
5.4	Smrt rodiče, od něhož je příjmení dítěte odvozeno	130
5.5	Určení otcovství	131
5.6	Popření otcovství	134
5.7	Osvojení a zrušení osvojení	139
5.7.1	Dopady osvojení do příjmení osvojence	139
5.7.2	Dopady zrušení osvojení do příjmení osvojence	144
5.7.3	Dílčí závěr – shrnutí dopadů osvojení či jeho zrušení do příjmení dítěte	146
6	Stručné zhodnocení právní úpravy vazby příjmení dítěte na příjmení rodičů	148
	Závěr	153
	Seznam použitých zdrojů	165

Seznam zkratek

Zkratka	Význam zkratky
ABGB	Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch (1811)
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch (1896)
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
EÚLP	Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod
LZPS	Listina základních práv a svobod
MPOPP	Mezinárodní pakt o občanských a politických právech
NamÄndG	Gesetz über die Änderung von Familiennamen und Vornamen (1938)
OSŘ	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
OZO	Zákon č. 946/1811 Sb. z. s., obecný zákoník občanský
SŘ	Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád
SŘS	Zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní
ÚPD	Úmluva o právech dítěte
ZMJP	Zákon č. 301/2000 Sb., zákon o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů
ZŘS	Zákon č. 292/2013 Sb., zákon o zvláštních řízeních soudních
ZoR	Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině
ZPR	Zákon č. 265/1949 Sb., zákon o právu rodinném
ZSPOD	Zákon č. 359/1999 Sb., zákon o sociálně právní ochraně dětí

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, je v disertační práci označován jako „občanský zákoník“.

Vědecká práce pracuje také s vládním návrhem zákona projednávaným pod číslem sněmovního tisku 593/0, kterým se mění zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, který je v disertační práci označován jako „návrh novely ZMJP“.

Úvod

Ve své disertační práci se zabývám tématem **Příjmení dítěte v kontextu změny rodinných vazeb**. Jedná se o úžeji zaměřenou oblast v rámci práva jména reflektující skutečnost, že příjmení dítěte je odvozené a v mnoha ohledech provázané s příjmením jeho rodičů – případné změny rodinných vazeb se tak do příjmení dítěte promítají. Ucelené zpracování této problematiky v rámci jedné vědecké práce pokládám pro praxi i právní vědu za přínosné, jelikož orientace v právní úpravě roztříštěné do několika právních předpisů je mnohdy obtížná (přestože příjmení spoluutváří identitu každého jednotlivce a s touto oblastí se setkává laická veřejnost) a i v odborné literatuře uvedené téma zpravidla zůstává na okraji zájmu. Jedná se přitom o téma vysoce aktuální, jelikož v současné době Poslanecká sněmovna projednává návrh novely ZMJP, jenž se této výšece právního řádu výrazně dotýká.

Disertační práce cílí na analýzu právních souvislostí vlivu změn rodinných vazeb v širokém smyslu – tj. nejen změn faktických,¹ ale i změn pouze formálních² – na příjmení dítěte. Za účelem komplexního zpracování zvoleného tématu považuji za důležité zaměřit se detailněji na způsob určování příjmení dítěte a zákonem stanovenou závislost příjmení dítěte na změnách v rámci jeho rodiny dle recentní právní úpravy v České republice. Obecně je proto ponechána stranou analýza právní úpravy případů s mezinárodním prvkem, která v praxi ve spojení s příslušnými zahraničními právními řády vytváří téměř neomezený počet různých variant pravidel pro tvorbu příjmení dítěte.³ Národní právní úprava je však pochopitelně podrobena zkoumání i v kontextu komparistiky, neboť pro nalezení řešení posuzovaných problémů je nezbytné zohledňovat též zastávané přístupy pro nás důležitých inspirativních právních úprav k těmto problémům.

Pojem občanské jméno (dále jen „jméno“) zahrnuje dvě obligatorní součásti – osobní jméno a příjmení. Za součást jména v širším slova smyslu se dále považují i další osobní označení, která zvláštní zákon za součást jména úředně pokládá – jako příklad lze uvést tzv. druhé jméno ve smyslu § 62 odst. 3 ZMJP.⁴ Kromě svého přirozenoprávního významu

¹ Jedná se o změny statusového charakteru – zejm. uzavření manželství rodiči dítěte, rozvod manželství rodičů dítěte, určování rodičovství, osvojení dítěte či jeho zrušení.

² Jako změny rodinných vazeb v tomto pojetí jsou chápány následné změny příjmení, od něhož je příjmení dítěte odvozeno (např. změna společného příjmení rodičů), příp. následné změny faktorů rozhodných pro určení příjmení dítěte (např. pozdější dohoda rodičů na společném příjmení manželů).

³ Dle § 29 odst. 3 zákona č. 91/2012 Sb., zákon o mezinárodním právu soukromém, ve znění pozdějších předpisů, se úprava jména fyzické osoby řídí právním řádem státu, jehož je občanem, přičemž tato osoba se však může dovolat použití právního řádu státu, na jehož území má obvyklý pobyt. Česká právní úprava dále respektuje práva cizích státních občanů i práva příslušníků národnostních menšin – viz např. § 26 ZMJP a § 70a ZMJP.

⁴ TŮMA, Pavel. In LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník: I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014, s. 367–371.

(právo být uznán ve své lidské důstojnosti, jako člověk pojmenován a svým jménem označován) plní jméno také neopomenutelnou funkci společenskou (statusová funkce jména, jež představuje identifikátor osoby,⁵ označení konkrétního člověka ve společenském styku).⁶

Objektem zkoumání disertační práce je úzeji vyprofilovaná oblast právní úpravy příjmení dítěte, které je svou podobou specificky navázáno na příjmení rodičů a reflektuje změny vztahů v rodině. Jelikož otázky určení příjmení dítěte spadají do kategorie práv a povinností rodičů spojených s osobností dítěte ve smyslu § 856 občanského zákoníku,⁷ které vznikají narozením dítěte a zanikají nabytím jeho zletilosti (resp. nabytím plné svéprávnosti před nabytím zletilosti),⁸ je analýza příslušné problematiky soustředěna do této časové roviny.

Základní východiska právní úpravy jména jsou ve velké míře ovlivňována národními tradicemi, kulturou, příp. i náboženstvím, a proto se v různých státech setkáváme mnohdy se zásadními odlišnostmi právní regulace této oblasti, jejíž výraznější unifikace je jen těžko představitelná.⁹ V České republice je problematika jména řešena jak v soukromoprávní rovině (občanský zákoník), tak v oblasti práva správního (ZMJP). Ač je tedy jméno chápáno primárně jako institut práva soukromého (rodinněprávního původu),¹⁰ má určité veřejnoprávní aspekty – což se projevuje zejména 1) v institutu obligatorního stálého jména a 2) v požadavku na stálost jména, resp. limitech pro jeho změnu.¹¹ Jistá veřejnoprávní omezení jsou patrná i ve vztahu k tvorbě osobního jména¹² a příjmení, neboť, jak bylo uvedeno výše, je příjmení dítěte obecně

⁵ Identifikační funkci v soukromém styku plní například také pseudonym (tzv. jiné soukromé označení), na ten se však zkoumání v rámci disertační práce nezaměřuje.

⁶ TŮMA, Pavel. In LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník: I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014, s. 367–368.

⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 760–765.

⁸ Koncepti práv a povinností rodičů spojených s osobností dítěte a výkladu pojmu dítě pro oblast práva jména jsou věnovány podkapitoly 1.4.3 a 1.4.4 disertační práce.

⁹ Právo jména je oblastí výrazněji nedotčenou harmonizačními snahami, ač v Evropě lze určité sbližování právních řádů v oblasti rodinného práva pozorovat, a to v důsledku obecně sdílených hodnot, úpravy mezinárodních úmluv, judikatury ESLP a ve vazbě na Principy evropského rodinného práva (zaměřené na oblast rozvodu a výživného pro dobu po rozvodu, rodičovskou odpovědnost a manželské majetkové právo). O tématu českého rodinného práva ve světle evropských harmonizačních tendencí pojednává podrobně Králíčková – viz KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. České rodinné právo ve světle evropských harmonizačních tendencí. *Právník*. 2012, č. 11, s. 1161–1184.

¹⁰ TŮMA, Pavel. In LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník: I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014, s. 369.

¹¹ KOBER, Jan. *Jméno jako objekt soukromého práva*. Plzeň, 2010. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta právnická, s. 21–22.

¹² Ustanovení § 18 odst. 2 ZMJP vychází ze základního pravidla, že zapsána mohou být pouze dvě osobní jména, která nesmí být stejná. Zákonná omezení pro určení osobního jména jsou pak obsažena v § 62 odst. 1 ZMJP – jedná se o 1) záповěď zkomoleného, zdrobnělého, domáckého osobního jména; 2) záповěď osobního jména opačného pohlaví; 3) záповěď osobního jména neseného žijícím plnorodým sourozencem; 4) záповěď osobních jmen neexistujících či existujících, ale v jiné než ve správné pravopisné podobě.

Správnou pravopisnou podobu příslušného osobního jména přitom matriční úřady v praxi ověřují následovně: 1) u běžně užívaných osobních jmen v Pravidlech českého pravopisu či Slovníku spisovného jazyka; 2) u cizích neobvyklých osobních jmen v jazykové příručce autorky M. Knappové (Jak se bude vaše dítě jmenovat?), příp. ze seznamu užívaných jmen uveřejněném na webových stránkách Ministerstva vnitra. Ověřit „správnou podobu“

odvozováno od příjmení jeho rodičů. Z tohoto důvodu se proto i má práce neomezuje pouze na soukromoprávní aspekty zvolené problematiky, byť ty v jejím rámci i s ohledem na předmět mého doktorského studia převažují, ale též na správněprávní souvislosti zvoleného tématu.

Jak bylo uvedeno výše, zpracování tématu se neobejde také bez komparatistiky. V této části právního řádu je však třeba ještě výrazněji než v jiných oblastech respektovat historický a kulturní vývoj společnosti, který determinuje vůdčí ideové hodnoty pro příslušnou právní úpravu. Z tohoto důvodu považuji za vhodné objekty komparace a případné inspirace tradičně i kulturně blízké právní řády, z nichž jsem s ohledem na českou historii a znatelné čerpání inspirace pro tvorbu současné české legislativy z právní úpravy Spolkové republiky Německo (dále jen „Německo“) zvolila jako klíčový objekt porovnávání právě německý právní řád. Ten shledávám ve stěžejních bodech české právní regulaci blízký a v mnoha ohledech propracovanější (jak z hlediska samotného textu zákona, tak i odborné literatury). Komparace, pokud je tato v konkrétním případě vhodná, může být přínosná jak z pohledu řešení problémů *de lege lata*, tak z pohledu případné inspirace při tvorbě legislativy *de lege ferenda*.

Základními zdroji disertační práce jsou aktuální znění příslušných právních předpisů a komentářová literatura. Historickou právní úpravu dané oblasti používám pro nastínění základního přehledu vývoje kodifikace práva jména na našem území. Je však nezbytné zohledňovat, že tato úprava byla vystavěna na jiných hodnotových východiscích (zejm. priorita muže jako hlavy rodiny) a není tedy z velké části použitelná pro výklad či analýzu současného stavu legislativy. Právě připomenutí změny náhledu na danou problematiku v důsledku vývoje společnosti však napomáhá při interpretaci aktuální právní úpravy, kterou je nutno vykládat v souladu s jejím smyslem a účelem v kontextu aktuálního hodnotového zakotvení práva jména. Do textu disertační práce jsou dále zpracovány články a příspěvky z konferencí autorky disertační práce týkající se zvoleného tématu.

Za nejvýznamnějšího současného českého odborníka na problematiku práva jména považuji Jana Kobera, který se institutem jména z právního hlediska zabývá ve své průlomové diplomové práci¹³ a odborných člancích, přičemž je také autorem rozsáhlého komentáře

osobního jména znaleckým posudkem dále mohou v České republice aktuálně následující znalci či znalecké ústavy: 1) Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., Letenská 4, 118 51 Praha 1, s rozsahem znaleckého oprávnění jazykověda – ověřování podob jmen a příjmení z hlediska zákonných ustanovení usměrňujících jejich zápis do osobních dokladů; 2) PhDr. Miloslava Knappová, CSc., se specializací ověřování podob jmen a příjmení z hlediska zákonných ustanovení usměrňujících jejich zápis do osobních dokladů; 3) Mgr. Jana Valdřová, PhD., se specializací křestní jména a příjmení; 4) Bc. Mgr. Sainbayer Boloroo, se specializací ověřování podob jmen a příjmení – mongolská jména; 5) PhDr. Lucie Hlavatá, PhD., se specializací ověřování a zápis vietnamských jmen. Blíže viz Informace Ministerstva vnitra ČR č. 15/2017 ze dne 20. dubna 2017, č. j. MV-38331-32/VS-2016.

¹³ KOBER, Jan. *Jméno jako objekt soukromého práva*. Plzeň, 2010. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta právnická. 499 s.

k příslušným ustanovením občanského zákoníku týkajícím se určování příjmení dítěte.¹⁴ Dalšími významnými osobnostmi působícími v České republice na poli rodinného práva, ke kterému má problematika práva jména ze své povahy blízko, jsou Milana Hrušáková, Zdeňka Králíčková, Renáta Šínová, Lenka Westphalová, Michaela Zuklínová a další. Jak bylo výše uvedeno, právo jména je dále propojeno s právem správním (matriční právo), na něž se v českém prostředí specializuje zejména Václav Henych, a úzce souvisí s problematikou práva osob.

Pokud jde o obsah práce, pak v úvodní části disertační práce jsou představeny základní funkce jména jako takového s akcentem na složku příjmení a základní hodnotová východiska sledované právní úpravy v kontextu ústavněprávních a mezinárodních pramenů práva. Z nich vychází smysl a účel jednotlivých pravidel návaznosti příjmení dítěte na příjmení jeho rodičů, jenž vytváří základní optiku, kterou je nutno na sledovanou problematiku nahlížet, abychom dospěli ke správnému výkladu právních norem.

Jak je již uvedeno výše, v oblasti právní úpravy příjmení dítěte dochází k prolínání soukromého práva, reprezentovaného občanským zákoníkem, a práva veřejného v podobě ZMJP, a proto je třeba zabývat se jejich vzájemným vztahem. K těmto pramenům právní úpravy sledovaného tématu není možné přistupovat izolovaně, jde o vzájemně se doplňující právní předpisy, které spolu musí ve prospěch dosažení uceleného a jednotného právního řádu efektivně komunikovat. Je třeba klást důraz na interpretační propojení těchto dvou předpisů (tj. vnímat požadavek na to, aby jeden právní institut znamenal totéž) a vykládat je ve vzájemné souvislosti. Soukromé právo přitom představuje základ institutu příjmení (jakožto prvku osobnosti), veřejné právo čerpá z těchto základů a buduje na nich další navazující pravidla.

Pozornost je věnována také stěžejnímu pojmu „dítě“, a to v souvislosti s novou koncepcí zletilosti a svéprávnosti zavedenou občanským zákoníkem s účinností od 1. 1. 2014, a v současnosti hojně v odborných kruzích diskutovaným participačním právům dítěte.

V rámci samostatné kapitoly je pak představena nová (resp. první zákonná) definice rodného příjmení, které dosud v právní doktríně nebyl věnován dostatečný prostor, ač rodné příjmení jakožto příjmení reflektující vazby na původ člověka představuje důležitou složku osobnosti každého jednotlivce. Řešena je jak samotná koncepce přijaté definice, tak především reflexe změn rodinných vazeb do rodného příjmení.

Na toto ideové a hodnotové zakotvení práva jména navazuje stručné představení historického vývoje institutu příjmení, jeho legislativního zakotvení a pravidel pro jeho tvorbu

¹⁴ MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016. 2064 s.

(určování příjmení dětí). Pochopení odvozenosti příjmení dítěte od příjmení obou rodičů, nebo jen jednoho z nich, je klíčové pro navazující výklad.

Jádro této vědecké práce je pak zacíleno úžeji na otázku kontinuity, resp. změny příjmení dítěte v kontextu konkrétních změn rodinných vazeb.

Práce si klade za cíl podrobně rozebrat současný stav úpravy práva jména (se zaměřením na příjmení dítěte) v České republice ve vztahu ke státním občanům ČR,¹⁵ poukázat na problémy recentního práva jména a při nalézání jejich optimálního řešení si položit a argumentačně podložit odpovědi na následující výzkumné otázky:

- Jakým způsobem jsou do českého právního řádu reflektována participační práva dítěte ve sledované oblasti? Je v současnosti zajištěn efektivní výkon těchto práv?
- Jak je navázáno příjmení dítěte na tyto skutečnosti:
 - o volbu společného příjmení manželů (rodičů) až po narození dítěte;
 - o změnu společného příjmení manželů;
 - o změnu příjmení rodiče, jehož příjmení nese dítě;
 - o pozdější sňatek rodičů;
 - o uzavření manželství matky, jejíž dítě nemá určeného (zapsaného) otce;
 - o rozvod rodičů a navrácení rodiče, od něhož je příjmení dítěte odvozeno, ke svému dřívějšímu příjmení;
 - o smrt rodiče, od něhož je příjmení dítěte odvozeno;
 - o určení otcovství po narození dítěte;
 - o popření otcovství otce zapsaného v matrice, jehož příjmení nese dítě;
 - o osvojení dítěte či zrušení osvojení;

a to v kontextu zhodnocení, zda právní úprava skutečně naplňuje svůj účel, nebo je naopak s tímto účelem v rozporu.

- Zda je aktuální právní úprava pojmenování dítěte a vazby jeho příjmení na příjmení rodičů obsažená v občanském zákoníku a v ZMJP souladná (logicky provázaná, koherentní), a to s cílem identifikace konkrétních problémů, které případná nesouladnost právní úpravy v občanském zákoníku a ZMJP působí, a vymezení jejich řešení *de lege lata* a s ohledem na aktuální stav legislativy ve sledované oblasti pak i *de lege ferenda*.

Výchozí předpoklady – hypotézy v práci nestanovuji, jelikož koncept výzkumných otázek považuji vzhledem k charakteru práce a zvolenému tématu za vhodnější. Právo není

¹⁵ Základní směr pro posuzování případů s mezinárodním prvkem je nastíněn zejm. v rámci pojednání o stěžejních rozhodnutích ESLP a Soudního dvora EU, nejedná se však o výklad vyčerpávající.

vědou empirickou, což již z povahy věci znesnadňuje přesvědčivou verifikaci hypotéz, proto se zaměřuji na rozbor a hledání odpovědí na otázky vyplývající z provedené analýzy právních norem, tj. hledám konkrétní problémy současné právní úpravy a navrhuji jejich řešení. Důraz kladu na jednotný přístup ke zkoumané problematice a pracuji s porovnáváním jednotlivých situací tak, abych docílila jednotného řešení obdobných právních problémů. Právě tento aspekt působí dle mého názoru v praxi největší problémy, jelikož ZMJP je vykládán bez ohledu na širší kontext a hlubší návaznost na občanský zákoník. V důsledku tohoto izolovaného náhledu na příslušný dílčí právní problém jsou pak (co do dotčených zájmů) obdobné situace řešeny zcela rozdílně.

Z metodologického hlediska používá práce právní metodologii. Pokud jde o empirické zkoumání, pak práce vychází částečně z pozorování praxí vybraných matričních úřadů, toto pozorování však nenaplněvalo atributy empirických vědeckých metod a šlo spíše o získání informací pro to, aby mohla být řádně provedena analýza právních norem. Předkládaná práce vychází z objektivně recentního výkladového cíle a používá především metody interpretace právní úpravy, respektive analýzy právních norem.

Tato pak spočívá v detailním rozboru aktuální hmotněprávní (příp. okrajově i související procesněprávní) úpravy rozebírané oblasti a následném propojení jednotlivých získaných dílčích poznatků do komplexního celku.

Primárním východiskem pro výklad právních norem je jejich jazykové znění podrobené korekci teleologickým výkladem, jelikož hledání smyslu a účelu zákona je optimální cestou k nalezení správného řešení problémů týkajících se aplikace příslušných pravidel. Teleologický výklad je v současnosti v soukromém právu oprávněně prosazovanou výkladovou metodou¹⁶ vedoucí k interpretaci právních norem v souladu s celým právním řádem a se základními zásadami, na nichž je oblast práva jména vystavěna.

Dalším základním předpokladem pro nalezení správného řešení právních problémů, které respektuje základní zásady daného právního odvětví a je hodnotově kompatibilní s právním řádem jako celkem, je vyplňování případných mezer v právu prostřednictvím analogie či teleologické redukce.¹⁷

¹⁶ Priorita teleologického výkladu vyplývá z § 2 občanského zákoníku.

¹⁷ Postup dotváření práva (vyplňování nevědomých mezer v právu) závisí na charakteru mezery v zákoně. Blíže viz MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva: Úvod do právní argumentace*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011. 276 s.

Metoda komparace se v disertační práci objevuje v různých podobách. V základu spočívá v konfrontaci jednotlivých aspektů recentní právní úpravy s historickou právní úpravou (geneze příslušných právních institutů).

Tam, kde se to jeví jako vhodné, následuje rozbor a zhodnocení koherence právního řádu spočívající ve vzájemném srovnání obdobných případů změn příjmení dítěte zakotvených současnou právní úpravou, vytýčení případných rozdílů a odůvodnění jejich shodných či rozdílných účinků (zda právní řád upravuje materiálně obdobné situace stejně).

Další využití komparační metody spočívá ve srovnání analyzovaných oblastí s právní úpravou zahraniční. Za vhodný objekt k porovnání považuji německý právní řád, který pokládám ve spojení s propracovanou německou doktrínou za inspirativní. Vždy je však v případě komparace se zahraniční právní úpravou nutné nejprve zkoumat, zda a nakolik lze z důvodu (ne)podobnosti porovnávaných právních řádů právní závěry zahraniční literatury aplikovat na příslušné problematické aspekty české právní úpravy.

V práci je konečně v menší míře využita i metoda deskripce, a to pro pochopení základních východisek, historického vývoje a širšího kontextu rozebírané problematiky.

Práce je zpracována dle stavu právní úpravy ke dni jejího odevzdání.

1 Základní východiska práva jména

Tato kapitola se zabývá základními funkcemi institutu jména (s akcentem na složku příjmení) a jeho zařazením do českého právního řádu. Představena jsou také základní hodnotová východiska této oblasti se zaměřením na specifika týkající se rozhodování o podobě příjmení dítěte, do něhož se nezbytně promítá požadavek na reflektování nejlepšího zájmu dítěte.

1.1 Základní funkce jména

Jméno člověka (osobní jméno a příjmení) lze považovat za jeden z projevů jeho lidství, v němž se uskutečňuje přirozené právo člověka být uznán ve své lidské důstojnosti, být jako člověk pojmenován a svým jménem označován (tzv. osobnostní povaha jména). Kromě uvedeného přirozenoprávního významu jména rozlišujeme roli jména jako pravidelného označení konkrétního člověka ve společenském styku (tzv. statusový význam jména).¹⁸

Klíčovou funkcí jména je tedy **funkce identifikační** (v německé doktríně *Identifikationsfunktion, Individualisierungsfunktion*), jelikož osobní jméno i příjmení patří mezi základní identifikační a individualizační znaky fyzické osoby.¹⁹ Každý jednotlivec je přitom se svým příjmením ztotožněn a příjmení tak tvoří důležitý aspekt jeho osobnosti, prostřednictvím něhož se člověk seberealizuje a utváří si vlastní osobní historii.

U příjmení dále hovoříme o **tzv. sociálně přiřazovací funkci příjmení** (něm. *Zuordnungsfunktion*), v souladu s níž by příjmení mělo reflektovat jednak původ člověka (něm. *Abstammung*), jednak jeho příslušnost k určité rodině prostřednictvím jednotného příjmení (něm. *Namenseinheit*).²⁰

Důležitou součástí sociálně přiřazovací (sjednocující) funkce příjmení je **princip jednotného příjmení plnorodých sourozenců**. Této vzájemné vazbě mezi plnorodými sourozenci lze přisuzovat stěžejní význam, ba mnohdy dokonce větší než vazbě mezi rodiči a dítětem,²¹ jelikož sourozenci jsou zpravidla reprezentanty jedné generační třídy.

¹⁸ TŮMA, Pavel. In LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník: I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014, s. 367-368.

¹⁹ HENYCH, Václav. *Zákon o matrikách s komentářem*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015, s. 247.

²⁰ V. SACHSECH GESSAPHE, Karl August. In SCHWAB, Dieter, ed. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 9, Familienrecht II: §§ 1589-1921*. 7. Auflage. München: C. H. Beck, 2017, s. 547-548.

²¹ Jak uvádí Kober, v některých zemích není zakotvena stejnost příjmení rodičů a dětí, avšak mezi sourozenci je vytvořeno pouto prostřednictvím stejného příjmení. Blíže viz KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV*. Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1354.

Cíl upevnit sounáležitost plnorodých sourozenců prostřednictvím jednotného příjmení nesleduje jen česká právní úprava, ale i právní řády zahraniční – německý zákonodárce například stanovil jako vůdčí myšlenku jednotnosti příjmení plnorodých sourozenců se stejným režimem rodičovské péče jako základní východisko právní úpravy příjmení dítěte, což lze demonstrovat na tomto příkladu z německé judikatury: Nesezdaným rodičům se narodila v roce 2002 dcera, jež nesla v souladu s § 1617a Abs. 1 BGB příjmení po matce. Necelé 3 měsíce po narození dcery k ní rodiče založili společnou rodičovskou péči, v důsledku čehož mohli využít oprávnění dle § 1617b Abs. 1 BGB a zvolit pro ni jiné příjmení (příjmení otce) v souladu s jejich společným přáním. Pokud tak neučinili a ponechali dceři příjmení po matce, stalo se toto příjmení závazným i pro další společné děti v režimu společné rodičovské péče. Následným založením společné rodičovské péče v důsledku uzavření manželství rodičů i k dvouletému synovi tak došlo v roce 2012 ke změně jeho původního příjmení po otci (dle § 1617a Abs. 2 BGB mu mohli po narození jeho tehdy ještě nesezdaní rodiče určit příjmení otce, i když byl syn v režimu rodičovské péče pouze matky) na příjmení po matce, a to právě z důvodu prosazení cíle dosáhnout jednotnosti příjmení mezi plnorodými sourozenci (tímto synem a jeho starší sestrou).²² Výjimku z tohoto pravidla mohou představovat jen případy, v nichž převáží individuální zájem dítěte na kontinuitě jeho příjmení (německý právní řád součinnost dítěte v podobě připojení se ke změně příjmení vyžaduje již od dovršení 5 let věku).²³

Sledování cílů sjednocující funkce příjmení jak v kontextu celé rodiny (rodiče-děti), tak i ve vztahu mezi plnorodými sourozenci navzájem velmi často představuje základní smysl a účel rozebírané právní úpravy, neboť zákonem stanovená návaznost příjmení dítěte na změny rodinných vazeb ve značné míře tento cíl v podstatě ztělesňuje.

Mezi základní vlastnosti příjmení pak patří jeho **relativní stálost** a **neměnnost** v průběhu času, aby toto mohlo plnit svou společenskou funkci navázanou na veřejnoprávní regulaci jména. Změna příjmení tedy může nastat jen v zákonem stanovených případech a za zákonem stanovených podmínek, čímž je sice do jisté míry omezena autonomie vůle jednotlivce ve prospěch veřejného zájmu na stálosti příjmení, na druhou stranu je jednotlivci garantována kontrola nad případnými zásahy ze strany orgánů veřejné moci do jeho příjmení. Obecně totiž platí, že nikoho nelze ke změně příjmení nutit proti jeho vůli, jelikož příjmení představuje významný prvek sebeurčení každého člověka.

Pokud se týká vztahu mezi oběma složkami jména, osobní jméno bylo považováno za podstatný identifikační znak již od pradávna. Příjmení v dnešním slova smyslu vzniklo daleko

²² Beschluss des Bundesgerichtshofs vom 13. November 2019, Az. XII ZB 118/17.

²³ Viz § 1617b BGB.

později, když v důsledku narůstajícího počtu obyvatel vyvstala potřeba jednotlivé osoby přesněji rozlišovat.²⁴ Jelikož na správném užívání jména umožňujícím jednoznačnou identifikaci jeho nositele má zájem i samotný stát, povinnost užívat správné jméno se postupem času stala obligatorní. Dnes tato povinnost zůstala zachována při úředním styku.²⁵ Historicky byl kladen důraz především na osobní jméno, zejména od konce 18. století se pak v návaznosti na rozvoj matričního práva akcent přenesl na příjmení. V současnosti mají obě složky jména stejné postavení a jsou (resp. měly by být) zpravidla rovnocenné.²⁶

Shora uvedené funkce plnilo jméno vždy, přičemž v minulosti kromě původu člověka značilo také jeho společenské postavení (zejm. šlechtické tituly) a plnilo tedy i tuto, tehdy zcela zásadní roli.²⁷ Po roce 1918 byla tato funkce oslabena (šlechtické tituly byly zrušeny) a jméno se v současnosti stává čím dál více prostředkem sebeurčení a seberealizace člověka, přičemž v této oblasti je respektována poměrně široká autonomie vůle jednotlivce.

Dalším trendem, jenž lze ve společnosti pozorovat,²⁸ je dle mého názoru oslabení tradičního vnímání stabilní rodiny a upozadění sociálně přiřazovací funkce (aktuálně neseného) příjmení ve prospěch autonomie vůle.²⁹ Zákon obecně rozšiřuje možnosti projevu autonomie vůle jednotlivců, což je odrazem toho, že občanský zákoník je založen na antropocentrickém modelu. Lze však pozorovat i opačné snahy o posílení a stabilizaci sociálně přiřazovací funkce příjmení, když s účinností od 1. 1. 2014 byla do ZMJP zakotvena definice rodného příjmení, které materiálně posiluje sociálně přiřazovací funkci příjmení a zachovává odkaz na původní rodinu fyzické osoby.³⁰

Identifikační funkce (jak osobního jména, tak příjmení) přitom nadále zůstává zcela klíčovou, jelikož jednoznačné označení jednotlivce a odlišení jej od ostatních činí daného

²⁴ Blíže viz KODRIKOVÁ, Zuzana. Jméno jako identifikační znak fyzických osob (1. část). *Právo a rodina*. Praha: Linde, 2004, č. 11, s. 16-20.; KODRIKOVÁ, Zuzana. Jméno jako identifikační znak fyzických osob (2. část). *Právo a rodina*. Praha: Linde, 2004, č. 12, s. 18-21.

²⁵ Viz § 61 odst. 1 a § 68 odst. 1 ZMJP. Příslušným matričním dokladem, kterým osoba prokazuje své příjmení, může být zejména rodný list (u osob, které neuzavřely manželství), či oddací list (u osob, které žijí v platném manželství).

²⁶ KOBER, Jan. *Jméno jako objekt soukromého práva*. Plzeň, 2010. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta právnická, s. 48-49: „*Teoreticky dominuje zásada rovnocennosti, ale při bližším pohledu na některé instituty, typicky instituty velmi tradiční, není úsudek o dominanci příliš pevný.*“

²⁷ Ke zrušení šlechtických titulů došlo zákonem č. 61/1918 Sb., jímž bylo bývalým šlechticům zakázáno užívat rodové jméno s přídomkem nebo dodatkem vyznačujícím šlechtictví (§ 1 uvedeného zákona).

²⁸ Evoluční vývoj rodiny z historického pohledu (od patriarchálního modelu k rodině nukleární; překonání principu autority a nastolení demokratismu v rodině) zachycuje (v česko-italském porovnání) Králíčková – viz KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Autonomie vůle v rodinném právu v česko-italském porovnání*. Brno: Masarykova univerzita, 2003, s. 21-29.

²⁹ V judikatuře se například můžeme setkat s případy povolení změny příjmení ženy na příjmení svého přítele (bez návaznosti na sňatek), přičemž podobné kategorie „vážného důvodu“ ke změně příjmení se v praxi vyskytují čím dál častěji. Viz např. Rozsudek Krajského soudu v Plzni ze dne 31. března 2017, sp. zn. 57 A 116/2015.

³⁰ Nová definice rodného příjmení a související problematika je předmětem kapitoly 3 disertační práce.

člověka myšlenkově lépe uchopitelným a v jeho nepřítomnosti verbálně zpřítomnitelným, což je v dnešní společnosti nezbytné.³¹

Již ze samotného představení základních funkcí příjmení je zřejmé, že se mohou požadavky na sjednocení příjmení všech členů rodiny a na stálost příjmení dostat do konfliktu, a to zejména v situacích, v nichž dochází ke změnám rodinných vazeb. Mezi funkcí identifikační (reprezentující stabilitu příjmení jakožto identifikačního prostředku) a funkcí sociálně přiřazovací (vyjadřující příjmennou sounáležitost členů jedné rodiny) tak existuje neustále určité pnutí, které je v jednotlivých případech třeba řešit prostřednictvím vyvažování dotčených zájmů a upřednostněním jedné z uvedených funkcí příjmení před druhou.

Dalším hlediskem, které je nutné brát při analýze právních norem v potaz, je skutečnost, že právní úprava jména je ve velké míře ovlivňována národními tradicemi. V České republice je tato problematika řešena jak v soukromoprávní rovině, tak v oblasti práva správního.³² Ač je tedy jméno chápáno jako institut práva soukromého (rodinněprávního původu),³³ má určité veřejnoprávní aspekty ovlivňující podobu osobního jména a příjmení. Stále však platí, že člověk má své osobní jméno a příjmení od okamžiku jeho určení dle občanského zákoníku,³⁴ nikoli až v důsledku jeho zápisu do matriční knihy (nebo následným vydáním matričního dokladu).³⁵ Publicizace jména, tj. jeho zápis do registru a vytvoření tzv. občanského jména, slouží především k uchopení vztahů mezi jednotlivcem a veřejnou mocí, příp. vztahů mezi jednotlivci, do kterých veřejná moc ingeruje.³⁶ Zákon v této souvislosti neuvádí přímo pojem „občanské jméno“, ale k uvedenému významu se dostává opisem.³⁷

³¹ KOBER, Jan. *Jméno jako objekt soukromého práva*. Plzeň, 2010. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta právnická, s. 29.

³² Rozborem vztahu občanského zákoníku a ZMJP se zabývá podkapitola 1.3 disertační práce.

³³ TŮMA, Pavel. In LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník: I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014, s. 369.

³⁴ Viz § 860 - § 864 občanského zákoníku.

³⁵ TŮMA, Pavel. In LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník: I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014, s. 369.

³⁶ KOBER, Jan. *Jméno jako objekt soukromého práva*. Plzeň, 2010. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta právnická, s. 31.

³⁷ Viz § 61 odst. 1 ZMJP: „Fyzická osoba, které byl matričním úřadem vydán matriční doklad, má povinnost užívat v úředním styku jméno, popřípadě jména, která jsou uvedena na tomto matričním dokladu.“; § 68 odst. 1 ZMJP: „Fyzická osoba, které byl matričním úřadem vydán matriční doklad, má povinnost užívat v úředním styku příjmení, popřípadě více příjmení, která jsou uvedena na tomto matričním dokladu.“

1.2 Vývoj práva jména na území dnešní ČR, zahraniční inspirační zdroje

Na našem území bylo právo jména v soukromoprávní oblasti kodifikováno zákonem č. 946/1811 Sb. z. s., obecný zákoník občanský, ze dne 1. 6. 1811.³⁸ Tento předpis byl definitivně zrušen až ke dni 31. 12. 1965, přičemž v oblasti práva jména nahradil OZO s účinností od 1. 1. 1950 zákon č. 265/1949 Sb., zákon o právu rodinném.³⁹ Ten byl následně derogován již s účinností od 1. 4. 1964, a to zákonem č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, jehož účinnost byla zachována až do konce roku 2013.⁴⁰ S účinností od 1. 1. 2014 je právo jména upraveno v soukromoprávní rovině zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, do něhož byla úprava rodinného práva přesunuta.⁴¹

Ačkoli je jméno ze své povahy (jako jeden z aspektů osobnosti) soukromoprávním institutem, podléhá i určité veřejnoprávní regulaci. Ve svých počátcích byly matriky spojeny s římskokatolickou církví a až od dob Marie Terezie a Josefa II. se na území dnešní České republiky rozvinulo ve značném rozsahu matriční právo.⁴²

Ve veřejnoprávní oblasti byla historicky oblast matrik regulována císařským patentem Josefa II. z 1. května 1781, příp. dalšími doplňujícími dekrety. I když v tomto období matriky nadále vedli duchovní, základní rámec právní úpravy vedení matrik již byl stanoven státem. Až zákonem č. 268/1949 Sb., o matrikách, byla matriční agenda⁴³ přenesena na národní výbory.⁴⁴ Regulaci jména a příjmení dále doplňoval zákon č. 55/1950 Sb., o užívání a změně jména a příjmení.⁴⁵ Nyní účinný ZMJP k 1. 7. 2001 derogoval předchozí právní úpravu této oblasti⁴⁶

³⁸ Stěžejní zdroj historického zkoumání představuje komentář ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi*. I-VI. Praha: V. Linhart, 1935-1937 (reprint: Codex Bohemia, 1998 a Wolters Kluwer ČR, 2014).

³⁹ Viz zákon č. 265/1949 Sb., zákon o právu rodinném, ve znění účinném do 1. 4. 1964.

⁴⁰ Viz zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, ve znění účinném do 31. 12. 2013.

⁴¹ Právo jména zahrnuté nově do občanského zákoníku detailně komentuje Jan Kober ve čtvrtém svazku komentáře – viz MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV*. Vydání první. Praha: Leges, 2016. 2064 s. K základním změnám v oblasti rodinného práva (tedy obecně bez užšího zaměření na právo jména) souvisejícím s přijetím občanského zákoníku se komplexně vyjadřuje například Králíčková – viz KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Rodinné právo v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*. 2013, č. 23-24, s. 801-813.

⁴² Blíže k historickému vývoji matričního práva viz HENYCH, Václav. *Zákon o matrikách s komentářem*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015, s. 11-12. Podrobněji k vývoji práva jména a příjmení viz KOBER, Jan. Právo jména a příjmení. In SCHELLE, Karel, TAUCHEN, Jaromír (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin. VI. svazek, Právní-Právo po*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 543-554.

⁴³ Roztříštěnost a nepřehlednost předchozí úpravy vyplývá ze zrušovacích ustanovení zákona č. 268/1949 Sb., zákon o matrikách.

⁴⁴ Viz zákon č. 268/1949 Sb., zákon o matrikách, ve znění účinném do 30. 6. 2001.

⁴⁵ Viz zákon č. 55/1950 Sb., o užívání a změně jména a příjmení, ve znění účinném do 30. 6. 2001.

⁴⁶ Přehled základních změn oproti předchozí právní úpravě nastiňuje ve svém článku Hrušáková – viz HRUŠÁKOVÁ, Milana. Určení jména dítěte v novém zákonu o matrikách. *Právo a rodina*. Praha: Linde, 2001, č. 3, s. 15-17.

reprezentovanou uvedenými zákony – tj. zákonem č. 268/1949 Sb., o matrikách, ve spojení se zákonem č. 55/1950 Sb., o užívání a změně jména a příjmení.⁴⁷ Aktuální právní úpravu obsaženou v ZMJP dále doplňuje zákon č. 365/2000 Sb., o informačních systémech veřejné správy a o změně některých dalších zákonů. Mezi související a prováděcí podzákonné předpisy k ZMJP řadíme zejména vyhlášku Ministerstva vnitra ČR č. 207/2001 Sb.⁴⁸ a nařízení vlády č. 594/2006 Sb., o přepisu znaků do podoby, ve které se zobrazují v informačních systémech veřejné správy,⁴⁹ ač posledně uvedené nařízení pokládá aktuální judikatura do jisté míry za přežitě.⁵⁰

Ačkoli historicky se český právní řád vyvinul z úpravy rakouské (ABGB)⁵¹ a následně co do regulace manželského práva příjmení čerpal inspiraci například z ruské rodinněprávní regulace,⁵² pozoruji v aktuální dikci zákona v části věnované rozebírané problematice podobnost s právní úpravou obsaženou v německém BGB.⁵³ Ten v současnosti považuji pro svou propracovanost a geografickou i kulturní blízkost obou zemí za v mnoha ohledech vhodný inspirační zdroj.

Podobnost české právní úpravy s německým právním řádem se projevuje již v oblasti manželského práva u příjmení manželů (jakožto základního východiska pro odvození příjmení dítěte narozeného v manželství), a to v těchto základních možnostech volby příjmení manželů po uzavření manželství:

⁴⁷ Na starší podobu zápisů v matričních knihách je možné nahlédnout na webu *Acta publica* [online]. Brno: Moravský zemský archiv v Brně, 2010 [cit. 1. 3. 2020]. Dostupné na <<http://actapublica.eu/hledej/>>.

⁴⁸ Vyhláška Ministerstva vnitra ČR č. 207/2001 Sb., kterou se provádí zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

⁴⁹ Nařízení vlády č. 594/2006 Sb., o přepisu znaků do podoby, ve které se zobrazují v informačních systémech veřejné správy, ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁰ Viz Rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 11. října 2016, sp. zn. 29 A 69/2014: „*Jméno osoby psané latinkou je zpravidla třeba do příslušné matriční knihy zapsat v autentické (požadované) podobě, tedy i s použitím „nestandardních“ znaků, které neodpovídají „české“ abecedě; v rozsahu, v němž by jinak došlo k porušení práv dané osoby dle čl. 3 a 10 Listiny základních práv a svobod, resp. čl. 8 nebo čl. 14 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, nelze aplikovat nařízení č. 594/2006 Sb., o přepisu znaků do podoby, ve které se zobrazují v informačních systémech veřejné správy.*“ Úžeji, zejména ve vztahu k notářům uvedené nařízení vlády komentuje ve svém článku Marešová – viz MAREŠOVÁ, Michaela. O přepisu znaků do českého jazyka. *Ad Notam*. 2007, č. 3, s. 85 - 86.

⁵¹ Gesetz Nr. 946/1811, Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesamten deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie, in der aktuellen Fassung. Aktuální i starší znění zákona jsou dostupná na webové stránce Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesamten deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie. *Rechtsinformationssystem des Bundes* [online]. Wien: Bundesministerium für Digitalisierung und Wirtschaftsstandort, 2020 [cit. 1. 3. 2020]. Dostupné na <<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001622>>.

⁵² KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV*. Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1333.

⁵³ Bürgerliches Gesetzbuch vom 18. 8. 1896, in der aktuellen Fassung. Aktuální znění zákona je dostupné na webové stránce Bürgerliches Gesetzbuch. *Gesetze im Internet* [online]. Berlin: Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz [cit. 1. 3. 2020]. Dostupné na <<http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/index.html>>.

- 1) manželé si zvolí společné příjmení – v úvahu přichází volba příjmení pouze jednoho z nich,
- 2) manželé si ponechají každý své dosavadní příjmení, nebo
- 3) manželé si zvolí společné příjmení dle bodu 1), přičemž manžel, jehož příjmení nebylo zvoleno jako společné, bude k tomuto společnému příjmení na druhém místě připojovat své příjmení dosavadní.

Na rozdíl od české právní úpravy BGB umožňuje jako společné příjmení manželů zvolit také rodné příjmení jednoho ze snoubenců (tj. je zde širší škála možností volby, jelikož aktuálně nesené příjmení může pocházet z předchozího manželství příslušného snoubence a v takovém případě se s jeho rodným příjmením neshoduje). I skladba připojovaného příjmení je v určitých ohledech odlišná, jelikož BGB nestanovuje striktně pořadí jednotlivých příjmení tvořících příjmení připojované a připojit lze obecně opět i rodné příjmení manžela, jehož příjmení nebylo zvoleno jako příjmení společné. Samotnou vazbu příjmení dítěte na příjmení rodičů, jež je předmětem disertační práce, však uvedené odlišnosti nikterak neovlivňují.

Rakouský ABGB naproti tomu umožňuje snoubencům vytvořit společné příjmení složením z jejich dosavadních (jednočlenných) příjmení.⁵⁴ To český ani německý právní řád nedovoluje⁵⁵ a ač se zavedením možnosti tvorby připojovaného příjmení prosadil úmysl zákonodárce podpořit prioritu společného příjmení manželů za současného respektování principu autonomie vůle osob vstupujících do manželství (zejména právo na kontinuitu příjmení a přiřazení ke své původní rodině toho z manželů, jehož příjmení není určeno jako příjmení společné), je v obou těchto právních systémech prosazována priorita jednočlenného příjmení a možnost tvorby připojovaného příjmení (a to pouze ve vztahu k jednomu z manželů, přičemž dítě obdrží i v tomto případě pouze příjmení společné) představuje pouze jednu z výjimek z tohoto pravidla.

Snaha omezit tvorbu zdvojených příjmení se v českých poměrech projevuje například tím, že:

- 1) jak již bylo uvedeno, při sňatku nelze vytvořit společné příjmení složené z dosavadních příjmení obou snoubenců (resp. manželů), při volbě připojovaného příjmení tedy jeden z manželů (ten, jehož příjmení bylo zvoleno jako společné příjmení manželů) nese pouze příjmení společné a druhý manžel (jehož příjmení

⁵⁴ Viz § 93 ABGB.

⁵⁵ Pozměňovací návrhy k návrhu novely ZMJP č. 5529 a 5530 oproti současnému stavu předkládají výraznou změnu koncepce právní úpravy příjmení manželů po sňatku a určení příjmení společných dětí po vzoru španělské právní úpravy, v níž je kreace příjmení dítěte složeného z příjmení obou rodičů přirozená.

nebylo zvoleno jako společné příjmení manželů) ke společnému příjmení připojuje své dosavadní příjmení;

- 2) dítě narozené v manželství, v němž se manželé dohodli na jednočlenném společném příjmení s tím, že druhý manžel (ten, jehož příjmení nebylo zvoleno jako příjmení společné) bude k tomuto společnému příjmení připojovat své dosavadní příjmení, může nést pouze příjmení společné, tedy nikoli příjmení dvojčlenné (příjmení manžela, jenž nese připojované příjmení);
- 3) ZMJP v ustanovení § 70 odst. 1 taxativně vyjmenovává podmínky, za kterých může občan užívat více příjmení – tento výčet lze prolomit jen v případech zvláštního zřetele hodných, a to změnou příjmení podle ustanovení § 74 ZMJP.⁵⁶

Zaměříme-li se na tvorbu (určování) příjmení dětí, shledávám v české právní úpravě blízkost s německým právním řádem ještě markantnější. Ustanovení § 155 rakouského ABGB stejně jako německá i česká úprava stanovuje, že v případě existence společného příjmení manželů (rodičů) obdrží dítě toto společné příjmení. Tím je jistě naplněna sociálně přiřazovací funkce příjmení. V Rakousku je však možné v těchto případech určit jako příjmení dítěte i příjmení připojované (tedy příjmení, které se skládá ze společného příjmení manželů + z příjmení toho manžela, jehož příjmení nebylo zvoleno jako společné a který ke společnému příjmení připojuje své příjmení dosavadní), což česká ani německá právní úprava nedovoluje.

Zásadní rozdíly mezi porovnávanými právními úpravami dále spatříme v určování příjmení dítěte, jehož rodiče si při sňatku ponechali svá dosavadní příjmení. V Rakousku je dána širší škála možností pro určení příjmení takového dítěte, zejména je dovoleno určit dítěti příjmení složené z příjmení obou jeho rodičů. V případě absence určení jeho příjmení pak dítě automaticky získává příjmení matky. Česká i německá právní úprava oproti tomu nezná možnost křechy příjmení dítěte složeného z příjmení obou rodičů a vyžaduje v případě neexistence společného příjmení určení příjmení dítěte vždy prostřednictvím dohody obou rodičů na příjmení jednoho z nich, přičemž subsidiárně je zákonem založena ingerence soudu. V České republice při absenci dohody rodičů určuje soud přímo příjmení dítěte, dle německého právního řádu soud nejprve přenesie oprávnění určit příjmení dítěte v případě neshody rodičů jen na jednoho z nich, v případě nevykonání příslušné volby ani tímto rodičem pak dítě již ze zákona obdrží příjmení tohoto rodiče, na kterého soud určovací oprávnění přenesl.⁵⁷ V Německu je určitým rozlišujícím kritériem ještě skutečnost, zda rodiče vykonávají společnou

⁵⁶ Viz rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 25. 2. 2016, sp. zn. 2 As 324/2015.

⁵⁷ Viz § 1617 BGB.

rodičovskou péčí o dítě (*něm. gemeinsame Sorge*),⁵⁸ či nikoli, avšak na toto specifikum jsou navázány jen některé dílčí odlišující aspekty právní úpravy tvorby příjmení dítěte a jeho vazeb na příjmení rodičů, které je možné v rámci komparace zohlednit.

Na základě shora učiněného rozboru dopadů manželství do podoby příjmení manželů a základních aspektů tvorby příjmení dítěte mám za to, že při výkladu české právní úpravy je pro inspiraci mnohdy použitelná i komentářová literatura k BGB. V důvodové zprávě k občanskému zákoníku je německá právní úprava uvedena jako jeden ze základních inspiračních zdrojů rekodifikace soukromého práva v České republice a tato je české právní regulaci v mnoha stěžejních aspektech práva jména podobná. Je vystavěna na obdobných systematických (regulace v soukromoprávní i veřejnoprávní oblasti) a hodnotových východiscích (funkce příjmení, priorita společného příjmení manželů, záměr redukovat počty osob s vícečlenným příjmením apod.), přičemž z hlediska integrace participačních práv dítěte do právní úpravy považuji německý právní řád za pokrokový. Komparaci s propracovanou německou právní úpravou proto pokládám za přínosnou, vždy je však samozřejmě nutné zohlednit případné rozdílné přístupy a specifika, jelikož právo jména vychází z historického a kulturního vývoje dané společnosti a odráží „tu svou“ společenskou realitu.

1.3 Vztah občanského zákoníku a ZMJP, stručné nastínění procesních souvislostí

Ačkoli je jméno ze své povahy primárně soukromoprávním institutem, podléhá i určité veřejnoprávní regulaci reprezentované v českém právním prostředí ZMJP. Dochází zde tak ke střetu soukromého a veřejného práva a je třeba se zabývat vzájemným vztahem obou předpisů, které se historicky vyvíjely vedle sebe. Za účelem dosažení hodnotové bezrozpornosti právního řádu je třeba, aby byly obě regulace vzájemně souladné a efektivně spolu komunikovaly ve prospěch komplexního náhledu na danou problematiku a jednotného výkladu příslušných právních institutů a norem.⁵⁹

⁵⁸ Viz § 1626a BGB.

⁵⁹ Požadavek na jednotný výklad právních institutů vyjádřil ve své judikatuře i Ústavní soud – viz Nález Ústavního soudu ze dne 13. září 2007, sp. zn. I. ÚS 643/06: „Z příkazu vnitřní souladnosti a nerozpornosti právního řádu plyne požadavek, aby tentýž právní institut (zde ručení) znamenal totéž, bez ohledu na to, v jakém odvětví práva je zrovna aplikován.“

1.3.1 Střet soukromého a veřejného práva

Judikatura vnímá vzájemný vztah ZMJP a občanského zákoníku jako vztah předpisu zvláštního (ZMJP) a obecného (občanský zákoník).⁶⁰ K propojení veřejného a soukromého práva v rámci jednotného právního řádu se Nejvyšší správní soud vyjádřil např. v rozsudku ze dne 27. září 2006, sp. zn. 2 As 50/2005: „*Nejvyšší správní soud vychází z teze, že veřejné a soukromé právo v moderní společnosti nejsou dva světy oddělené „čínskou zdí“, v nichž by platila zcela a principiálně odlišná pravidla, nýbrž dvě sféry jednoho ve své podstatě jednotného a uceleného právního řádu. Vztah soukromého a veřejného práva chápe Nejvyšší správní soud v souladu s převažujícími doktrinárními trendy poslední doby jako vztah obecného a zvláštního práva. (...) Teorie veřejného práva jako zvláštního práva k „obecnému“ právu soukromému pak je v praxi cenná tím, že (...) umožňuje „subsidiárně“ použít i ve veřejném právu normy práva soukromého tam, kde veřejnoprávní úprava chybí či je kusá a kde nelze dospět k rozumnému závěru, že absence či kusost úpravy má svůj samostatný smysl a účel.*“⁶¹

Kober shledává obě právní úpravy navzájem v zásadě komplementární s tím, že ZMJP je v některých ohledech podrobnější. Současný stav je dle něj „*výslednicí nahodilostí historického vývoje, zvláště pak nedostatku právněpolitického odhodlání materii práva jména a příjmení pečlivě uspořádat do jediného, samostatného, pro adresáty práva dobře přehledného zákona*“.⁶²

V této otázce souhlasím s Koberem a nevnímám ZMJP jako *lex specialis* ve vztahu k občanskému zákoníku, a to nejen s ohledem na historický vývoj obou právních úprav, ale především z toho důvodu, že osobní jméno a příjmení jsou ze své povahy primárně soukromoprávní instituty. Jádrem regulace práva jména tedy dle mého názoru tvoří soukromé právo, z něhož úprava v ZMJP vychází a buduje na těchto základech další navazující a doplňující pravidla.

Ve vztahu k příjmení dítěte představuje onu pomyslnou základnu právní úprava obsažená v § 860 - § 864 občanského zákoníku navazující na zakotvení změn příjmení v důsledku sňatku (§ 660 - § 662 občanského zákoníku) a doplněná o dílčí pravidla vztahující se ke konkrétním změnám rodinných vazeb (zejm. § 835 občanského zákoníku).

Na tato pravidla pro tvorbu příjmení dítěte a stanovení jeho odvozenosti od příjmení rodičů navazuje ZMJP, který zavádí možnost změny aktuálně neseného příjmení na žádost

⁶⁰ Viz Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 17. února 2015, sp. zn. 2 As 225/2014.

⁶¹ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 27. září 2006, sp. zn. 2 As 50/2005.

⁶² KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1334.

fyzické osoby za podmínek § 72 a násl. ZMJP.⁶³ Smyslem a účelem tohoto pravidla je cíleně korigovat jednotlivé nepříjemnosti spojené s konkrétním příjmením (pokud je toto hanlivé, směšné, či existuje pro jeho změnu jiný vážný důvod), což vychází ze samotné koncepce tohoto pravidla. Možnost změny příjmení na žádost dle ZMJP tak tímto prolamuje obecný požadavek na stabilitu příjmení a upřednostňuje v individuálních případech autonomii vůle jednotlivce i před základními funkcemi příjmení.

1.3.2 ZMJP jako korekce pravidel občanského zákoníku

Vnímáme-li v souladu se shora uvedeným právní úpravu obsaženou v ZMJP jako jakési detailnější rozvedení a doplnění základních pravidel obsažených v občanském zákoníku, pak je třeba zamyslet se nad otázkou, zda se tyto dva předpisy mohou vzájemně dostat do konfliktu. To připadá v úvahu zejména u možnosti změny příjmení na žádost dle ZMJP, pokud je tato vedena snahou o prosazení záměru zablokovat účinky pravidel občanského zákoníku.

V rozsudku ve věci sp. zn. 2 As 225/2014 Nejvyššího správní soud k řešení problematice v kontextu aplikace pravidel pro změnu příjmení dítěte (změna příjmení dítěte v důsledku sňatku rodičů vs. změna příjmení dítěte ve správním řízení na žádost) dodal: „*Zatímco stěžovatelem citovaný § 860 odst. 1 občanského zákoníku představuje obecné pravidlo pro určení příjmení dítěte, ustanovení § 72 zákona o matrikách reflektuje veřejné subjektivní právo na to, aby takto určené příjmení mohlo být za určitých podmínek změněno. Tím, že správní orgány § 72 odst. 2 zákona o matrikách ve svých rozhodnutích (stejně jako stěžovatel v kasační stížnosti) nevzaly v potaz, omezily svá rozhodnutí na pouhou obhajobu východisek § 860 odst. 1 občanského zákoníku (resp. veřejného zájmu na tom, aby děti týchž rodičů měly stejná příjmení), aniž by se zaměřily na svůj primární úkol, tj. na rozhodování o veřejném subjektivním právu žalobců (resp. jejich nezletilého dítěte) na prolomení tohoto pravidla.*“⁶⁴

Ač v tomto rozsudku Nejvyšší správní soud zopakoval tezi o pojetí veřejného práva jakožto práva zvláštního vůči právu soukromému, uzavřel, že v daném případě se dotčená pravidla nestřetávají, nýbrž fungují vedle sebe. S tímto závěrem se lze v obecné rovině ztotožnit, avšak je třeba si odpovědět na otázku, jakou optikou onen „vážný zájem“ pro změnu příjmení dítěte v takových případech posuzovat. Nejvyšší správní soud ve shora citovaném

⁶³ Podobně rozlišuje pojmy „určení“ a „změnu“ příjmení i judikatura – viz např. Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 17. února 2015, sp. zn. 2 As 225/2014: „*Zatímco stěžovatelem citovaný § 860 odst. 1 občanského zákoníku představuje obecné pravidlo pro určení příjmení dítěte, ustanovení § 72 zákona o matrikách reflektuje veřejné subjektivní právo na to, aby takto určené příjmení mohlo být za určitých podmínek změněno.*“

⁶⁴ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 17. února 2015, sp. zn. 2 As 225/2014.

rozsudku matričnímu úřadu vytkl, že dostatečně nezvážil podmínky pro změnu příjmení dítěte dle ZMJP v konkrétním případě (resp. vůbec se jimi nezabýval), nevyjádřil se však k tomu, zda samotná vůle dítěte (resp. jeho rodičů) zablokovat účinky kogentních pravidel občanského zákoníku může představovat onen vážný důvod pro změnu příjmení, případně co všechno je třeba zohledňovat.

Mám za to, že pro řešení shora nastíněné otázky lze analogicky využít argumenty vyslovené německou judikaturou. V rámci oblasti práva jména se ke vztahu soukromoprávního (BGB) a veřejnoprávního (NamÄndG) předpisu vyjádřil německý správní soud, dle něhož pravidla pro změnu příjmení na žádost fyzické osoby (dle NamÄndG) nemají sloužit k revizi či obcházení základních pravidel zakotvených v soukromoprávní úpravě (BGB), nýbrž mají působit za splnění zákonných podmínek pouze *ultima ratio* k eliminaci konkrétních negativních dopadů podoby příjmení fyzické osoby do jejího života v případech, jež nelze podřadit pod obecná pravidla zakotvená v německém právním řádu.⁶⁵ S tímto základním východiskem se zcela ztotožňuji.

Vážný zájem jako předpoklad pro změnu příjmení dítěte dle ZMJP tedy nesmí spočívat pouze v záměru blokovat účinky pravidel občanského zákoníku, ale musí být v konkrétním případě objektivně odůvodněn a musí být natolik silný, že převáží nad základními cíli soukromoprávní regulace obsažené v občanském zákoníku. Důvody pro změnu příjmení dle ZMJP je však v těchto případech nutné posuzovat s ohledem na výše uvedené obzvlášť restriktivně.

1.3.3 Využití analogie v ZMJP

Pro oblast veřejného práva platí základní zásada enumerativnosti veřejnoprávních pretenzí vyjádřená v čl. 2 odst. 3 Ústavy a čl. 2 odst. 2 LZPS, tj. zásada zcela opačná nežli východisko „co není zákonem zakázáno, je dovoleno“ uplatňující se v právu soukromém (čl. 2 odst. 4 Ústavy a čl. 2 odst. 3 LZPS). Je-li právo jména regulováno jak soukromoprávním (občanský zákoník), tak veřejnoprávním (ZMJP) předpisem, je nutné zabývat se nejen vzájemných vztahem těchto dvou zákonů, ale také zaujmout postoj k přípustnosti analogie při aplikaci ZMJP.

Judikatura již v minulosti dovodila v souladu s pojetím veřejného práva jakožto práva zvláštního vůči soukromému právu subsidiaritu obecných soukromoprávních pravidel ve veřejném právu: „*Teorie veřejného práva jako zvláštního práva k „obecnému“ právu*

⁶⁵ Urteil des Verwaltungsgerichts Berlin vom 14. Juni 2011, Az. 3 K 9.11.

soukromému pak je v praxi cenná jednak tím, že – zejména při zapojení dílčích komponent dalších teorií rozlišení obou základních sfér práva (zájmové, subordinační, organické v její původní podobě) – dokáže normy veřejného a soukromého práva od sebe vcelku efektivně a jednoznačně rozlišit, jednak tím, že umožňuje „subsidiárně“ použít i ve veřejném právu normy práva soukromého tam, kde veřejnoprávní úprava chybí či je kusá a kde nelze dospět k rozumnému závěru, že absence či kusost úpravy má svůj samostatný smysl a účel.“⁶⁶ Ač, jak je uvedeno v podkapitole 1.3.1 disertační práce, považuji v oblasti práva jména občanský zákoník a ZMJP za sobě rovnocenné paralelní právní úpravy, je přípustnost působení soukromoprávních pravidel za splnění příslušných podmínek v rámci správního práva nesporná.

V rámci soukromého práva je pak analogie základním prostředkem dotváření práva tam, kde je to účelné pro dosažení hodnotové bezrozpornosti právního řádu, ačkoli sama zákonná úprava mlčí. Ve veřejnoprávní oblasti, do níž spadá i ZMJP, je otázka přípustnosti analogie mnohem složitější, jelikož je v těchto případech nutné brát ohled na princip právní jistoty, jenž hraje v oblasti správního práva klíčovou roli. Matriční úřady totiž mohou činit obecně jen to, co jim zákon ukládá, a prostor pro analogické rozšiřování jejich pravomocí je takřka mizivý.

Ani ve správním právu však není analogie zcela vyloučena. Dle Sládečka *„ lze přisvědčit názorům, že použití analogie zákona nebo analogie práva ve správním právu (ať již v hmotném, nebo procesním) přichází v úvahu, jestliže přinese (jednoznačný) prospěch účastníku řízení či právnímu vztahu správního práva.“⁶⁷ S ohledem na skutečnost, že ZMJP konkretizuje a doplňuje základní pravidla pro určení příjmení dítěte a jeho návaznosti na příjmení rodičů stanovená občanským zákoníkem, mám za to, že použití analogie je v této oblasti přípustné, dospějeme-li k závěru, že toto řešení přispívá k dosažení hodnotové bezrozpornosti právního řádu.*

1.3.4 Postavení dítěte v postupech dle ZMJP

Změny příjmení dítěte mohou před matričním úřadem probíhat ve dvou základních režimech. Prvním z nich je správní řízení zahájené na žádost fyzické osoby dle § 72 a násl. ZMJP, v rámci něhož je ještě možné rozlišovat, zda se žádost týká změny příjmení samotného dítěte, či zda se jedná o změnu příjmení rodičů / jednoho z rodičů, která má dopady do příjmení

⁶⁶ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 27. září 2006, sp. zn. 2 As 50/2005.

⁶⁷ SLÁDEČEK, Vladimír. *Obecné správní právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 160.

dítěte. Druhým základním režimem jsou ostatní postupy matričního úřadu, jež jsou z procesního hlediska podřaditelné pod část čtvrtou SŘ.

Probíhá-li správní řízení o žádosti o změnu příjmení samotného dítěte, není patrně sporu o tom, že dítě je účastníkem tohoto řízení ve smyslu § 27 odst. 1 písm. a) SŘ. Týká-li se žádost pouze příjmení rodičů dítěte (ať již společného, či jednoho z nich, jehož příjmení nese i dítě), vztahuje se dle § 73 odst. 2 a odst. 3 ZMJP tato změna i na jejich společné nezletilé děti. Nabízí se tak obdobné pojetí účastenství dítěte v tomto řízení, jako je tomu v předchozím případě, tj. dle § 27 odst. 1 písm. a) SŘ, jelikož dítě je osobou, na niž se pro společenství práv s žadatelem musí vztahovat rozhodnutí správního orgánu.

Je však otázkou, zda musí být vždy rozhodnuto ve vztahu ke všem těmto účastníkům shodně. Lze si například představit, že rodiče dítěte požádají o změnu svého společného příjmení, avšak dítě starší 15 let k tomu neudělí souhlas. Souhlas dítěte je přitom hmotněprávní podmínkou pro změnu jeho příjmení (dle § 76 odst. 1 písm. g) ZMJP). Nabízí se pak v zásadě dvě řešení shora nastíněné otázky – buď žádost o změnu společného příjmení manželů z důvodu nesouhlasu jejich dítěte v celém rozsahu zamítnout, nebo změnu společného příjmení ve vztahu k rodičům povolit, je-li pro to dán vážný důvod dle ZMJP (výrok I.), avšak ve vztahu k dítěti nikoli (výrok II.).

Přikláním se k druhé shora předestřené variantě, jelikož tato – ač v konkrétním případě nesleduje zájem na zachování příjmení sounáležitosti členů jedné rodiny – respektuje jak veřejné subjektivní právo rodičů (na změnu jejich společného příjmení dle ZMJP), tak autonomii vůle dítěte a jeho právo na kontinuitu svého příjmení. Toto řešení je dle mého názoru v souladu s požadavkem vyjádřeným v § 72 odst. 4 ZMJP, tj. že *„změna jména nebo příjmení se nepovolí, jestliže by změna byla v rozporu s potřebami a zájmy nezletilého“*.⁶⁸ Obecně je přitom pro promítnutí změn rodinných vazeb do příjmení dítěte vyžadováno jeho zapojení, a od určitého věku dokonce podmínka jeho osobního souhlasu.⁶⁹

Přihlédneme-li navíc k tomu, že ZMJP byl přijat ještě za platnosti a účinnosti zákona č. 71/1967 Sb., správní řád, ve znění účinném do 31. 12. 2005, jenž upravoval účastenství ve správním řízení v základu v § 14 odst. 1,⁷⁰ mám za to, že by shora předestřenému postupu

⁶⁸ § 72 odst. 4 ZMJP.

⁶⁹ Příjmení dítěte v kontextu změny společného příjmení rodičů / příjmení jednoho rodiče, od něhož dítě své příjmení odvozuje, je předmětem podkapitol 4.7 a 4.8 disertační práce.

⁷⁰ § 14 odst. 1 zákona č. 71/1967 Sb., správní řád, ve znění účinném do 31. 12. 2005: *„Účastníkem řízení je ten, o jehož právech, právem chráněných zájmech nebo povinnostech má být v řízení jednáno nebo jehož práva, právem chráněné zájmy nebo povinnosti mohou být rozhodnutím přímo dotčeny; účastníkem řízení je i ten, kdo tvrdí, že může být rozhodnutím ve svých právech, právem chráněných zájmech nebo povinnostech přímo dotčen, a to až do doby, než se prokáže opak.“*

nemělo nic bránit. Na druhou stranu je nutné přiznat, že v rámci dotazování matričních úřadů při sepisu disertační práce tuto možnost nepotvrdil ani jeden z dotazovaných matričních úřadů⁷¹ a judikatura se v tomto ohledu vyjádřila pouze k požadavku na shodné účinky správního rozhodnutí pro oba manžele (ve vztahu k požadavku na změnu příjmení jednoho z manželů, jež si při sňatku zvolili příjmení společné).⁷² Argumentem pro prosazení shodných účinků správního rozhodnutí pro oba manžele však zde byla skutečnost, že při sňatku mají snoubenci na výběr různé alternativy, přičemž přijali-li společné příjmení, nelze pak tuto volbu zrušit tím, že ve správním řízení dle ZMJP bude na žádost změněno příjmení pouze jednomu z nich. Tento argument je ve vztahu k návaznosti příjmení dítěte na změny příjmení rodičů nepoužitelný.

V rámci správního řízení je pak matričním úřadem vydáno správní rozhodnutí, proti němuž je přípustné odvolání.⁷³

Zaměříme-li se na ostatní postupy matričních úřadů, jež nespádají do kategorie správního řízení, nalezneme v nich určité odlišnosti.⁷⁴ Jako nejvýraznější shledávám to, že tyto postupy nekončí vydáním správního rozhodnutí, což z hlediska adresáta znamená zejména to, že tento nemá plná procesní práva v rozsahu SŘ (např. není možné podat řádný opravný prostředek). V případě, že však žadateli není v plném rozsahu vyhověno, musí matriční úřad vydat klasické správní rozhodnutí včetně odůvodnění, což vyplývá z § 87 ZMJP. I v rámci těchto postupů pak považuji adekvátní zapojení dítěte do tohoto procesu a vážení dotčených zájmů za nezbytný předpoklad pro změnu příjmení dítěte.

Jako příklad si lze představit pozdější prohlášení manželů o společném příjmení (§ 70 odst. 4 ZMJP), které se má vztahovat i na příjmení jejich nezletilých dětí.⁷⁵ Problém zde spatřuji zejména v tom, že v případě plného vyhovění tomuto prohlášení není vydáváno správní rozhodnutí (je-li tedy dítěti změněno příjmení v návaznosti na tuto formální změnu rodinných vazeb, aniž by k tomu byly splněny podmínky,⁷⁶ neexistuje o tom správní rozhodnutí). Obrana by tak byla patrně možná jen prostřednictvím iniciování přezkumného řízení ve smyslu § 156 odst. 2 SŘ ve spojení s § 94 a násl. SŘ.

⁷¹ Dotazování proběhlo osobně / telefonicky / prostřednictvím e-mailu, a to u matričních úřadů Brno, Olomouc a Děčín. K této otázce se všechny matriční úřady vyjádřily v tom smyslu, že s takovým řešením nemají zkušenosti.

⁷² Viz Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 4. ledna 2018, sp. zn. 7 As 64/2017.

⁷³ Viz § 81 a násl. SŘ.

⁷⁴ Ustanovení § 154 SŘ vyjmenovává, která ustanovení pro tyto postupy použitelná obdobně a která pouze přiměřeně, pokud jsou potřebná.

⁷⁵ Návaznost příjmení dítěte na tuto formální změnu rodinných vazeb je řešena v podkapitole 4.5 disertační práce.

⁷⁶ Uplatňování participacních práv dítěte shledávám v těchto postupech jako problematičtější, v praxi se zpravidla zjišťování názoru dítěte mladšího 15 let nevěnuje pozornost, mnohdy ani u dětí starších 15 let není zajišťován jejich souhlas se změnou příjmení a změna příjmení dítěte tak probíhá takřka automaticky. Tyto závěry autorka činí na základě osobního dotazování matričních úřadů, nemusí to tedy nutně odrážet celkovou realitu, avšak z uvedeného lze dovodit minimálně problematičnost těchto postupů.

Oběma druhům postupů je pak společné to, že matriční úřad při rozhodování sleduje nejlepší zájem dítěte (toto je ostatně výslovně vyjádřeno i v § 72 odst. 4 ZMJP) a je povinen dítě adekvátně zapojit do záležitosti, která se ho týká.⁷⁷ Matriční úřady tak činí zpravidla ve spolupráci s orgánem sociálně právní ochrany dětí, příp. názor dítěte mladšího 15 let zjišťují v závislosti na stupni jeho duševního vývoje na základě ústního jednání do protokolu.

1.4 Ústavněprávní a mezinárodněprávní zakotvení práva jména

Jak je výstižně vyjádřeno v právní větě nálezu Ústavního soudu ze dne 24. září 1998, sp. zn. III. ÚS 139/98: „*Jednou z funkcí Ústavy, zvláště ústavní úpravy základních práv a svobod, je její „prozařování“ celým právním řádem. Smysl Ústavy spočívá nejen v úpravě základních práv a svobod, jakož i institucionálního mechanismu a procesu utváření legitimních rozhodnutí státu (resp. orgánů veřejné moci), nejen v přímé závaznosti Ústavy a v jejím postavení bezprostředního pramene práva, nýbrž i povinnosti státních orgánů, resp. orgánů veřejné moci, interpretovat a aplikovat právo pohledem ochrany základních práv a svobod. Z toho vyplývá povinnost soudů interpretovat právní normy z pohledu účelu a smyslu ochrany ústavně garantovaných základních práv a svobod.*“⁷⁸ Ústavněprávní zakotvení práva jména a jeho základní zásady proto představují základní východisko prozařující do veškeré právní úpravy na úrovni zákonů či podzákonných předpisů. Jak je patrné z předchozího textu, jméno představuje jeden z aspektů lidské osobnosti a zároveň vyjadřuje sounáležitost členů jedné rodiny jakožto základní společenské jednotky, jež je chráněna na ústavněprávní úrovni zejm. čl. 10 LZPS a čl. 32 LZPS.

Čl. 10 LZPS upravuje primárně **ochranu osobnosti**⁷⁹ zahrnující výslovně jméno jako jeden z podstatných aspektů každého jedince.⁸⁰ Dále je akcentováno právo člověka na informační sebeurčení, což je vyjádřeno v rámci odstavce třetího,⁸¹ a **právo na soukromý**

⁷⁷ Zapojení dítěte do procesu rozhodování o jeho příjmení je blíže rozebráno v rámci pojednání o participačních právech dítěte v kapitole 2 disertační práce.

⁷⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 24. září 1998, sp. zn. III. ÚS 139/98.

⁷⁹ Čl. 10 odst. 1 LZPS: „Každý má právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno.“

⁸⁰ KOKEŠ, Marian. In HUSSEINI, Faisal a kol. *Listina základních práv a svobod*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2021, s. 344-345: „Přestože v judikатурní praxi bývá „dobré“ jméno zpravidla chráněno ve spojitosti s ochranou cti a dobré pověsti, rozsah ochrany poskytované jménu skrze odstavec 1 je dle našeho názoru širší, neboť pokrývá nejenom význam osobnostní, ale i význam statusový. Tomu ostatně odpovídá i systematika právní úpravy v ObčZ (§ 77 a 78 ObčZ). Obsahem práva na jméno bude tudíž i právo jednotlivce mít a užívat ke svému označení jména (osobní jméno a příjmení), disponovat s ním a bránit se tomu, aby je jiný neoprávněně užíval a do něj zasahoval (srov. například NS 30 Cdo 181/2004).“

⁸¹ Čl. 10 odst. 3 LZPS: „Každý má právo na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o své osobě.“

a **rodinný život** reflektované odstavcem druhým.⁸² Jednotlivci je tedy ústavně garantováno právo na sebeurčení (rozhodování ve vlastních záležitostech, o svém soukromém životě, o údajích týkajících se jeho osoby) a ochranu jednotlivých aspektů jeho osobnosti včetně vazeb na jeho nejbližší. Požadavek respektu ke svébytnému uspořádání života je vnímán jako jeden z centrálních lidskoprávních nároků na autonomii jednotlivce, ač samotný výklad ústavněprávní ochrany, a zejména představy o tom, co náleží do „soukromí“ jednotlivce a co je již součástí veřejné sféry, se s postupem času přirozeně mění.⁸³ Zásah státu do jména jakožto vysoce osobní a citlivé sféry jednotlivce musí být vždy odůvodněn legitimním veřejným zájmem a musí projít testem proporcionality (kritérium vhodnosti, potřeby, přiměřenosti).⁸⁴

Čl. 32 LZPS výslovně uvádí, že rodina je pod ochranou zákona.⁸⁵ Dle komentáře k LZPS je rodina jedním z nejstabilnějších společenských útvarů, který socializuje své příslušníky a v jehož prostředí dochází k udržování a rozvíjení vzájemných citových, morálních a sociálních vazeb mezi nejbližšími osobami.⁸⁶ LZPS na tomto místě také přiznává zvláštní, ze strany státu aktivní ochranu těhotným ženám, dětem a mladistvým a uznává široká rodičovská práva, která mohou být omezena jen ve výjimečných situacích.⁸⁷

Rodina přitom není nezbytně navázána na existenci manželského svazku.⁸⁸ V tomto ohledu považují za důležité zdůraznit čl. 32 odst. 3 LZPS, který zakotvuje požadavek na **rovnost dětí narozených v manželství i mimo ně**.⁸⁹ Jedná se hodnotové východisko formované na našem území přibližně až v polovině 20. století (za účinnosti OZO nebylo o rovnosti manželských a nemanželských dětí možné hovořit).⁹⁰ Již od počátku těchto snah odstranit nerovnosti mezi dětmi narozenými v manželství a mimo ně je však promítnutí

⁸² Čl. 10 odst. 2 LZPS: „Každý má právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života.“

⁸³ KOBER, Jan. *Jméno jako objekt soukromého práva*. Plzeň, 2010. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta právnická, s. 277-278.

⁸⁴ Blíže k testu proporcionality viz nálezy Ústavního soudu ze dne 12. října 1994, sp. zn. Pl. ÚS 4/94, příp. nálezy Ústavního soudu ze dne 1. března 2007, sp. zn. Pl. ÚS 8/06.

⁸⁵ Čl. 32 odst. 1 LZPS: „Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona. Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena.“

⁸⁶ KOBER, Jan. *Jméno jako objekt soukromého práva*. Plzeň, 2010. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta právnická, s. 659.

⁸⁷ ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina. In WAGNEROVÁ, Eliška a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 662: „Model péče o dítě je tak postaven na předpokladu, že rodiče nejlépe znají zájmy svého dítěte, dokážou je naplňovat a chránit; Úmluva o právech dítěte presumuje, že rodiče svými rozhodnutími vždy zájem dítěte hájí. Státní zásah do vztahu mezi rodiči a dětmi odůvodněný zájmem dítěte musí být tedy co nejzdrženlivější.“

⁸⁸ PEKAŘOVÁ, Lenka. In HUSSEINI, Faisal a kol. *Listina základních práv a svobod*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2021, s. 896.

⁸⁹ Čl. 31 odst. 3 LZPS: „Děti narozené v manželství i mimo ně mají stejná práva.“

⁹⁰ § 155 věta první OZO: „Nemanželské děti nepožívají stejných práv s manželskými.“; § 165 věta první OZO: „Nemanželské děti nemají práva ani ke jménu rodiny otcovy, ani ke šlechtictví, ani k erbů nebo k jiným přednostem rodičů; mají toliko rodné jméno matčino.“

uvedeného principu do právní úpravy přinejmenším problematické, a to jak v rámci ZPR z roku 1950, tak s účinností od 1. 4. 1964 v ZoR a od 1. 1. 2014 v občanském zákoníku.⁹¹

Z pohledu mezinárodního práva jsou historicky podstatné základní katalogy lidských práv obsažené ve Všeobecné deklaraci lidských práv (1948) a Deklaraci práv dítěte (1959). Současnou odpovídající regulaci práva jména na poli mezinárodního práva⁹² představuje především **čl. 8 EÚLP**⁹³ a požadavky na pojmenování dítěte a ochranu rodiny obsažené v MPOPP (čl. 17 odst. 1,⁹⁴ čl. 23 odst. 1⁹⁵ a čl. 24 odst. 2⁹⁶ MPOPP). Významná je také Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen (1979).⁹⁷ Klíčovým dokumentem zakotvujícím zvláštní ochranu dětí je pak **ÚPD**, která o právu dítěte na jméno explicitně hovoří v čl. 7 ÚPD,⁹⁸ příp. Evropská úmluva o výkonu práv dětí týkající se participačních práv dětí.⁹⁹

V rozhodovací činnosti ESLP je pak v rámci rodiny jakožto základní společenské jednotky akcentován pojem „nukleární rodina“, kterou tvoří rodiče (žena a muž) a jejich potomci. Z hlediska biologických vazeb pokrývá právo na rodinný život daleko širší okruh příbuzných. Pokud však biologická vazba přesahuje rámec nukleární rodiny, je dle ESLP nutné, aby byl konkrétní vztah charakterizován skutečnými úzkými vazbami mezi dotčenými jednotlivci.¹⁰⁰ Zkoumání vlivu rodinných vztahů na podobu příjmení dítěte, jež je předmětem disertační práce, bude zpravidla spadat právě do rámce nukleární rodiny, jejíž členové jsou prostřednictvím jednotného příjmení spjati (spřízněni).

⁹¹ KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1350-1351.

⁹² Ratifikované a vyhlášené mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách jsou součástí ústavního pořádku – viz nálezy Ústavního soudu ze dne 25. června 2002, č. 403/2002 Sb.: „*Proto rozsah pojmu ústavního pořádku nelze vyložit toliko s ohledem na ustanovení čl. 112 odst. 1 Ústavy, nýbrž i vzhledem k ustanovení čl. 1 odst. 2 Ústavy, a do jeho rámce zahrnout i ratifikované a vyhlášené mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách.*“

⁹³ Čl. 8 odst. 1 EÚLP: „Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence.“; čl. 8 odst. 2 EÚLP: „Státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, ochrany pořádku a předcházení zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.“

⁹⁴ Čl. 17 odst. 1 MPOPP: „Nikdo nesmí být vystaven svévolnému zasahování do soukromého života, do rodiny, domova nebo korespondence ani útokům na svou čest a pověst.“

⁹⁵ Čl. 23 odst. 1 MPOPP: „Rodina je přirozenou a základní jednotkou společnosti a má právo na ochranu společnosti a státu.“

⁹⁶ Čl. 24 odst. 1 MPOPP: „Každé dítě je registrováno okamžitě po narození a dostane jméno.“

⁹⁷ Kober však oprávněně vyjadřuje pochybnosti, zda Česká republika na poli práva příjmení příslušným závazkům obsaženým v této úmluvě dostává. Blíže viz KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1337-1339.

⁹⁸ Čl. 7 odst. 1 ÚPD: „Každé dítě je registrováno ihned po narození a má od narození právo na jméno, právo na státní příslušnost a pokud to je možné, právo znát své rodiče a právo na jejich péči.“

⁹⁹ Úmluva č. 54/2001 Sb. m. s., Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o přijetí Evropské úmluvy o výkonu práv dětí.

¹⁰⁰ WAGNEROVÁ, Eliška a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 660.

1.4.1 Právo jména pohledem ESLP

Z výkladu podaného výše je zřejmé, že stěžejní pro právo jména je čl. 8 EÚLP upravující právo na soukromý a rodinný život.¹⁰¹ V této oblasti, zejména z důvodu kulturních rozdílů a svébytného historického vývoje jednotlivých smluvních států, hraje klíčovou roli **doktrína prostoru pro uvážení** (*margin of appreciation / marge d'appréciation*) vycházející ze zásady subsidiarity mezinárodního přezkumu.¹⁰²

Zdrženlivý postoj ESLP k zásahům do autonomie států zavázaných EÚLP je zřetelně vyjádřen například v rozhodnutí ESLP ve věci *Mentzen alias Mencena proti Lotyšsku*.¹⁰³ ESLP zde hodnotí oblast práva jména jako jednu z nejrozmanitějších z hlediska odlišností právní úpravy jednotlivých smluvních států, jelikož prakticky nelze nalézt společného jmenovatele. Prostor pro uvážení států je proto v této citlivé oblasti zvláště široký (ne-li téměř neomezený).¹⁰⁴

Na zásah do práva na soukromý a rodinný život dle čl. 8 EÚLP nahlíží ESLP v oblasti práva jména (s ohledem na zaměření disertační práce je zkoumání zacíleno na složku příjmení) rozdílnou optikou v případech určování „nového“ příjmení (dětí při narození) a v případech nucené změny již jednou získaného příjmení.¹⁰⁵ Vždy je přitom třeba sledovat cíl dosažení

¹⁰¹ O (ne)legitimitě podřazení záležitostí týkajících se jména pod pojem soukromého a rodinného života ve smyslu čl. 8 EÚLP polemizuje Kober – blíže viz KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1339. ESLP však právo na soukromý a rodinný život vykládá extenzivně a zahrnuje tak do něj i problematiku práva jména.

¹⁰² KRATOCHVÍL, Jan. In KMEC, Jiří a kol. *Evropská úmluva o lidských právech*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 863.

¹⁰³ *Mentzen alias Mencena proti Lotyšsku*, rozhodnutí ESLP ze dne 7. prosince 2004, stížnost č. 71074/01.

¹⁰⁴ *Mentzen alias Mencena proti Lotyšsku*, rozhodnutí ESLP ze dne 7. prosince 2004, stížnost č. 71074/01: „It remains to be examined whether the interference was “necessary in a democratic society”, that is to say proportionate to the legitimate aim pursued. In that connection, the Court refers to the principle in its settled case-law that, although the essential object of Article 8 is to protect the individual against arbitrary interference by the public authorities, there may in addition be positive obligations inherent in an effective respect for private life. The boundaries between the State’s positive and negative obligations do not lend themselves to precise definition. However, in both contexts regard must be had to the fair balance that has to be struck between the competing interests of the individual and the community as a whole (see, among many other authorities, *Stjerna*, cited above, pp. 60-61, § 38). In determining whether that balance has been struck, the Court must nevertheless take into account the margin of appreciation left to the State in the sphere concerned. The process whereby surnames and forenames are given, recognised and used is a domain in which national particularities are the strongest and in which there are virtually no points of convergence between the internal rules of the Contracting States. This domain reflects the great diversity between the member States of the Council of Europe. In each of these countries, the use of names is influenced by a multitude of factors of a historical, linguistic, religious and cultural nature, so that it is extremely difficult, if not impossible, to find a common denominator. Consequently, the margin of appreciation which the State authorities enjoy in this sphere is particularly wide (see *Stjerna*, cited above, p. 61, § 39, and *G.M.B. and K.M. v. Switzerland*, cited above).“

¹⁰⁵ *Stjerna proti Finsku*, rozsudek ESLP ze dne 25. listopadu 1994, stížnost č. 18131/91: „The refusal of the Finnish authorities to allow the applicant to adopt a specific new surname cannot, in the view of the Court, necessarily be considered an interference in the exercise of his right to respect for his private life, as would have been, for example, an obligation on him to change surname.“

Přísnější přístup k situacím, v nichž je jednotlivec nucen ke změně podoby příjmení, je seznatelný např. ve věci *Daróczy proti Maďarsku*, rozsudek ESLP ze dne 1. července 2008, stížnost č. 44378/05. Hlavním důvodem je to, že zde již na straně stěžovatelů hraje důležitou roli právo na sebeurčení jednotlivce (stabilita příjmení, ztotožnění

spravedlivé rovnováhy mezi soupeřícími zájmy, přičemž jednotlivé smluvní státy v této oblasti požívají výrazný prostor pro uvážení.

Uvedený přístup je zřetelný například z těchto rozhodnutí:

- Ve věci *Mentzen alias Mencena proti Lotyšsku* byla jako souladná s EÚLP shledána právní úprava Lotyšska regulující přiblížení grafické podoby a výslovnosti příjmení cizího původu gramatickým pravidlům lotyštiny. Stěžovatelka tak neměla nárok na to, aby v daném případě její příjmení odvozené od manžela mělo úřední podobu¹⁰⁶ „Mentzen“ (tj. dle německé gramatiky).¹⁰⁷ Obdobný problém řešil ESLP v roce 2004 při rozhodování o stížnosti *Kuharec alias Kuhareca proti Lotyšsku*, v němž gramatická pravidla lotyštiny (dle kterých je k ženskému příjmení přidávána koncovka -a) opět převážila nad zájmy stěžovatelky.¹⁰⁸ Taktéž v případě *Bulgakov proti Ukrajině* ESLP respektoval opatření státu určené k ochraně a propagaci národního jazyka (s tím, že tento zájem státu odpovídá ochraně „práv a svobod druhých“ ve smyslu čl. 8 odst. 2 EÚLP, přičemž stěžovatel mohl pro změnu svého příjmení využít standardního formálního postupu pro změnu příjmení).¹⁰⁹
- Porušení EÚLP neshledal ESLP ani ve věci *Stjerna proti Finsku*,¹¹⁰ v rámci které stěžovatel jako finský státní občan brojil proti odmítnutí změny gramatické podoby svého příjmení, které bylo cizího původu a z hlediska výslovnosti bylo ve finštině obtížně uchopitelné, což umožňovalo snadné pejorativní zkomolení.
- Ani odmítnutím změny pravopisu rodného příjmení stěžovatelky somálského původu žijící ve Švýcarsku (přízpůsobení pravopisu výslovnosti tak, aby při vyslovení jména „západním způsobem“ toto nemělo v somálsčině hanlivý význam) ve věci *Macalin Moxamed Sed Dahir proti Švýcarsku*¹¹¹ nedošlo k porušení čl. 8 EÚLP. Prosadil se zájem na zachování jednoty rodného příjmení (stěžovatelka totiž chtěla používat své rodné příjmení v obou verzích dle země pobytu), přičemž vyslovení rodného příjmení

se se svým jménem atd.). Ve shora uvedené věci stěžovatelka již od uzavření manželství užívala příjmení v nesprávném tvaru, přičemž tato podoba příjmení byla uvedena i na jejích osobních dokladech. Po zjištění této chyby byly ze strany orgánů veřejné moci stěžovatelce již vydány doklady obsahující „správnou“ podobu jejího příjmení. Stěžovatelka s uvedeným zásahem nesouhlasila a domáhala se změny zpět ke svému příjmení v podobě užívané do této doby. S ohledem na charakter zásahu (nucená změna legálně užívaného příjmení) a časový odstup nebylo dle ESLP možné protichůdný zájem státu spočívající v požadavku na autenticitu matriky shledat za legitimní důvod pro odmítnutí žádosti o tuto změnu příjmení.

¹⁰⁶ Stěžovatelce byl vydán pas na příjmení Mencena (v souladu s pravidly lotyštiny), přičemž však bylo zároveň v tomto dokladu potvrzeno, že původní forma jejího příjmení je „Mentzen“.

¹⁰⁷ *Mentzen alias Mencena proti Lotyšsku*, rozhodnutí ESLP ze dne 7. prosince 2004, stížnost č. 71074/01.

¹⁰⁸ *Kuharec alias Kuhareca proti Lotyšsku*, rozhodnutí ESLP ze dne 7. prosince 2004, stížnost č. 71557/01.

¹⁰⁹ *Bulgakov proti Ukrajině*, rozsudek ESLP ze dne 11. září 2007, stížnost č. 59894/00.

¹¹⁰ *Stjerna proti Finsku*, rozsudek ESLP ze dne 25. listopadu 1994, stížnost č. 18131/91.

¹¹¹ *Macalin Moxamed Sed Dahir proti Švýcarsku*, rozhodnutí ESLP ze dne 15. září 2015, stížnost č. 12209/10.

stěžovatelky ani v jednom z oficiálních jazyků Švýcarska nevedlo k hanlivému vyznění (nebyl tedy shledán objektivní důvod pro požadovanou změnu jména).

- Zájem státu na stabilitě osobní identifikace obyvatel respektoval ESLP ve věci *Golemanova proti Bulharsku*. V případě, že stát zohlednil zájmy stěžovatelky a v řádném procesu je posoudil, shledal ESLP postup státu (nepovolení změny osobního jména stěžovatelky z oficiálního „Donka“ na „Maya“, pod kterým byla stěžovatelka svému sociálnímu okolí známa celý život) souladný s EÚLP.¹¹²
- Ve věci *G. M. B. a K. M. proti Švýcarsku*¹¹³ ESLP respektoval autonomii švýcarského zákonodárce v oblasti nastavení pravidel pro určování příjmení dítěte. V případě, že jsou jeho rodiče manžely a mají jako společné příjmení zvolené příjmení muže, získá dítě toto příjmení bez dalšího (aniž by bylo možné ze strany rodičů rozhodnout o tom, že dítě ponese rodné příjmení matky). ESLP se dále určováním příjmení dítěte zabýval ve věci *C. J. H. Bijleveld proti Nizozemsku*¹¹⁴ a porušení čl. 8 EÚLP neshledal ani v případě právní úpravy Nizozemska neumožňující sezdaným rodičům určit jinou podobu příjmení pro společnou dceru (rodné příjmení matky – manželky), než tomu bylo u společných synů (příjmení otce – manžela). Srovnáme-li výše uvedená pravidla pro určování příjmení dítěte s českou právní úpravou, zjistíme, že tato taktéž vychází u sezdaných rodičů primárně ze společného příjmení manželů (důvodem je zejména ochrana sociálně přiřazovací funkce příjmení a zachování příjmenné sounáležitosti členů jedné rodiny) a klade důraz na jednotnost příjmení plnorodých sourozenců.
- V rámci projednávání stížnosti ve věci *Szokoloczy-Syllaba a Palffy de Erdoed Szokoloczy-Syllaba proti Švýcarsku*¹¹⁵ z hlediska souladu s EÚLP obstála švýcarská právní úprava, která stěžovatelům neumožňovala jako společné příjmení manželů přijmout příjmení složené z jimi zvolených příjmených dílců dosavadních příjmení obou z nich.

¹¹² *Golemanova proti Bulharsku*, rozsudek ESLP ze dne 17. února 2011, stížnost č. 11369/04.

¹¹³ *G.M.B. a K.M. proti Švýcarsku*, rozhodnutí ESLP ze dne 27. září 2001, stížnost č. 36797/97: „*In the present case, the Court has just found that Swiss legislation places importance on the child being united, by means of its name, with the family name, and that the system chosen in Switzerland serves the purpose of maintaining the unity of the family. In addition, in such cases domestic authorities enjoy a large margin of appreciation.*“

¹¹⁴ *Bijleveld proti Nizozemí*, rozhodnutí ESLP ze dne 27. dubna 2000, stížnost č. 42973/98.

¹¹⁵ *Szokoloczy-Syllaba a Palffy de Erdoed Szokoloczy-Syllaba proti Švýcarsku*, rozhodnutí ESLP ze dne 29. června 1999, stížnost č. 41843/98.

- Přezkumu ESLP z pohledu práva na soukromý a rodinný život byla podrobena i právní úprava nepřipouštějící určení příjmení dítěte v podobě složené z příjmení obou jeho rodičů.¹¹⁶ Ani v těchto případech nebylo porušení čl. 8 EÚLP shledáno.¹¹⁷

Naopak jedním z případů, v nichž ESLP shledal porušení čl. 8 EÚLP, je rozhodnutí ve věci *Johansson proti Finsku*. V daném případě rodiče chtěli svého syna po narození pojmenovat „Axl Mick“, což příslušné finské orgány veřejné moci odmítly v zájmu zachování kulturní a jazykové identity Finska s tím, že se nejedná o tradiční finské jméno a toto pojmenování je tak nevhodné. Ačkoli v tomto případě opět ESLP zopakoval zdrženlivý postoj projevující se v respektu široké míry uvážení jednotlivých smluvních států,¹¹⁸ v daném případě porušení práva na soukromý a rodinný život ve smyslu EÚLP shledal. Výrazným faktorem pro daný závěr byla skutečnost, že jméno „Axl“ nebylo „nové“, neboť již tři osoby s tímto jménem byly nalezeny v oficiálním informačním systému obyvatel ještě před narozením syna stěžovatelů, a následně takové jméno dostaly ještě další dvě děti. Čtyři z uvedených nositelů daného jména přitom byli státními občany Finska. Pro odmítnutí registrace rodiči zvoleného jména dítěte nebyl za situace, kdy to neodporovalo nejlepšímu zájmu dítěte (jméno nebylo směšné, hanlivé ani z hlediska finštiny neuchopitelné), proto žádný legitimní důvod.¹¹⁹

Shora uvedený případ však představuje spíše jednu z mála dosavadních výjimek shledání nepřipustného zásahu do soukromého a rodinného života ve smyslu čl. 8 EÚLP. K zaujetí kritického postoje vůči jednání smluvního státu ESLP vyžaduje jednoznačné a silné argumenty podpořené v mnoha případech skutečností, že zásah do práv stěžovatele hraničí s jednáním, které by mohlo evokovat až diskriminaci stěžovatele. Příkladem může být případ *Burghartz proti Švýcarsku*, v němž byla jako porušující čl. 8 EÚLP právě ve spojení s čl. 14 EÚLP (zákaz diskriminace – zde na základě pohlaví) shledána právní úprava, která v případě, že si manželé

¹¹⁶ Pokud uvedený aspekt srovnáme s českou právní úpravou, dospějeme k závěru, že tvorba příjmení dítěte prostřednictvím jeho složení z příjmení obou rodičů není ani v českém právním řádu možná.

¹¹⁷ *Heidecker-Tiemann proti Německu*, rozhodnutí ESLP ze dne 6. května 2008, stížnost č. 31745/02.

¹¹⁸ *Johansson proti Finsku*, rozsudek ESLP ze dne 6. září 2007, stížnost č. 10163/02: „Although the object of Article 8 is essentially that of protecting the individual against arbitrary interference by the public authorities, it does not merely compel the State to abstain from such interference: in addition to this primarily negative undertaking, there may be positive obligations inherent in effective respect for private and family life. The boundaries between the State's positive and negative obligations under Article 8 do not lend themselves to precise definition. The Court has held that not all regulation of names will necessarily constitute an interference. While it is true that an obligation to change one's name would be regarded as an interference, the refusal to allow an individual to adopt a new name cannot necessarily be considered an interference (see *Sijerna*, cited above, pp. 60-61, § 38).“

¹¹⁹ Srov. *Baylac-Ferrer et Suarez proti Francii*, rozhodnutí ESLP ze dne 25. září 2008, stížnost č. 27977/04. Zde naopak ESLP respektoval pravidla francouzštiny a neshledal zásah do práva stěžovatelů na soukromý a rodinný život v případě, když jejich dítě bylo příslušnými vnitrostátními orgány zaregistrováno pod jménem „Martí“, nikoli „Martí“ (katalánský pravopis). Postup vnitrostátních orgánů byl však na rozdíl od případu *Johansson proti Finsku* shledán jako odůvodněný a sledující legitimní cíl.

jako společné příjmení zvolili příjmení manželky, neumožňovala muži oficiálně užívat před tímto společným příjmením své rodné příjmení, zatímco u ženy byl takový postup možný (pokud si manželé jako společné zvolili příjmení manžela).¹²⁰ Ve věci *Losonci Rose et Rose proti Švýcarsku* shledal ESLP jako diskriminační švýcarskou právní úpravu, která zapovídala muži v případě, že si manželé (muž státní občan Maďarska a žena státní občanka Švýcarska) za společné příjmení zvolili příjmení ženy, možnost docílit následně získání svého původního příjmení dle vnitrostátních předpisů svého státu. Ženám by však za stejné situace tato možnost zůstala v návaznosti na automatické „převzetí“ příjmení muže jakožto příjmení společného zachována.¹²¹

Ve věci *Henry Kismoun proti Francii* pak ESLP uznal za převažující zájem jednotlivce na utváření vlastní identity při různých zápisech příjmení stěžovatele, který měl dvojí občanství, v různých státech. ESLP dal stěžovateli za této situace za pravdu, že jeho zájem uvést údaje ve francouzské matrice do souladu s údaji evidovanými v Alžírsku, jež po převážnou část života stěžovatel užíval, nenarušuje veřejný pořádek Francie a je zcela legitimní.¹²²

Dalším zásadním kritériem, které musí vnitrostátní orgány při posuzování konkrétních zásahů do jména (ve smyslu soukromého a rodinného života dle čl. 8 EÚLP) velmi často zvažovat, je nejlepší zájem dítěte – ten je akcentován i ze strany ESLP.¹²³

Na základě výše uvedeného lze shrnout, že problematika práva jména je v zásadě ponechána volnému uvážení jednotlivých smluvních států. Pokud příslušné vnitrostátní orgány v rámci řádného procesu zohlední dotčené protichůdné zájmy jednotlivce a státu a svůj závěr dostatečně argumentačně podloží, ESLP k případné stížnosti zaujímá spíše zdrženlivý postoj a respektuje národní specifika každého smluvního státu. Volné uvážení smluvních států však přirozeně nesmí vést k diskriminaci či bezdůvodnému popírání práv jednotlivce (zejm. na jeho sebeurčení, osobní rozvoj a zachování identity) a nesmí být v případě účasti dětí v rozporu s jejich nejlepším zájmem. Pokud se jedná o nucenou změnu příjmení jednotlivce, musí stát tento zásah odůvodnit silným veřejným zájmem, který nad zájmem dané osoby převáží.¹²⁴

¹²⁰ *Burghartz proti Švýcarsku*, rozsudek ESLP ze dne 22. února 1994, stížnost č. 16213/90. V daném případě nemohla obstát argumentace ochranou jednoty rodiny, jelikož jinak bylo z tohoto hlediska přístupováno k možnostem připojení svého dosavadního příjmení ke společnému příjmení manželů u ženy, a jinak u muže. Tento rozdíl není rozumně odůvodněn a příslušná právní úprava je proto diskriminační.

¹²¹ *Losonci Rose et Rose proti Švýcarsku*, rozsudek ESLP ze dne 9. listopadu 2010, stížnost č. 664/06.

¹²² *Henry Kismoun proti Francii*, rozsudek ESLP ze dne 5. prosince 2013, stížnost č. 32265/10.

¹²³ Viz např. *Gözüm proti Turecku*, rozsudek ESLP ze dne 20. ledna 2015, stížnost č. 4789/10. V tomto rozsudku ESLP řešil problematiku adopce dítěte svobodným rodičem a shledal, že zápis adoptivní (nikoli biologické) matky do dokladů totožnosti dítěte je v nejlepším zájmu dítěte.

¹²⁴ Viz např. *Šiškina a Šiškins proti Lotyšsku*, rozhodnutí ESLP ze dne 8. listopadu 2001, stížnost č. 59727/00. Daný případ se týkal zápisu příjmení stěžovatelů v oficiálním dokumentu bez diakritiky, avšak bylo tomu tak ve specifické situaci zápisu jmen v cestovním pase v části určené k automatickému snímání. Problematika cestovních

1.4.2 Právo jména pohledem Soudního dvora EU

Na úrovni Evropské unie je jméno osoby chráněno jakožto základní prvek totožnosti každého jednotlivce a součást jeho soukromého a rodinného života (prostředek identifikace, spojení s určitou rodinou). Jak již bylo zmíněno v rámci předchozí podkapitoly disertační práce, mohou mít zásahy státu do příjmení jednotlivce prvky diskriminace či mohou narážet na svobodu pohybu a pobytu. S ohledem na zaměření disertační práce je judikatura Soudního dvora Evropské unie (dále jen „Soudní dvůr“) vztahující se k problematice práva jména shrnuta pro dokreslení kontextu rozebírané oblasti spíše přehledově.

Soudní dvůr v tomto ohledu například řešil předběžnou otázku, zda jsou příslušné orgány jednoho členského státu povinny uznat příjmení svého státního občana odporující vnitrostátní úpravě, pokud je dotýčný rovněž státním občanem jiného členského státu, v němž toto příjmení na základě svého volného uvážení získal. Konkrétně se jednalo o státního občana Německa a zároveň Spojeného království Velké Británie a Severního Irska, přičemž tento získal podle britského práva na základě své žádosti příjmení¹²⁵ obsahující několik šlechtických prvků, jež jsou dle německého práva nepřípustné.¹²⁶

Soudní dvůr dovodil, že se zásah státu do příjmení jednotlivce musí zakládat na objektivních hlediscích a musí být přiměřený cíli legitimně sledovanému vnitrostátním právem. V tomto ohledu lze shrnout argumentaci obsaženou v rozsudku Soudního dvora ze dne 2. června 2016 (znění opravené usnesením ze dne 6. října 2019) ve věci *Nabiel Peter Bogendorff von Wolffersdorff* následovně:¹²⁷

- zásada neměnnosti a kontinuity jména, ač je tato bezpochyby legitimní, nemůže být sama o sobě považována za natolik významnou, aby aprobovala odmítnutí uznat a zapsat příjmení dotčené osoby tak, jak bylo legálně určeno a zapsáno v jiném členském státě;
- skutečnost, že ke změně příjmení došlo z iniciativy příslušné osoby, sama o sobě nepředstavuje důvod pro odmítnutí uznání a zápisu jejího příjmení tak, jak bylo

dokladů a letecké dopravy je dle ESLP záležitostí svébytnou, přičemž se jednalo pouze o zápis v části určené k automatickému snímání. Veřejný zájem státu zde byl shledán jako legitimní a převažující nad zájmem stěžovatelů.

¹²⁵ V dané věci byla kromě příjmení řešena i změna osobního jména. S ohledem na zaměření disertační práce je důraz kladen na změnu podoby příjmení.

¹²⁶ K problematice rozlišování šlechtických predikátů a součástí příjmení při zápisu do matriky v kontextu českého práva viz MOTEJL, Otakar, VALÁŠEK, Miloš. *Matriční úřady. Stanoviska: sborník stanovisek veřejného ochránce práv*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2008, s. 27-28.

¹²⁷ Rozsudek Soudního dvora ze dne 2. června 2016 (znění opravené usnesením ze dne 6. října 2019) ve věci *Nabiel Peter Bogendorff von Wolffersdorff* (C-438/14).

legálně určeno a zapsáno v jiném členském státě (vždy je nutné přihlédnout k důvodům této změny);

- administrativní a technické důvody nejsou dostačující, aby odůvodnily omezení práva volného pohybu;
- výklad pojmu veřejný pořádek se může v jednotlivých členských státech (a též v čase) lišit, přičemž požadavek na dodržování zásady rovnosti (jako argument pro odmítnutí šlechtických prvků) do veřejného pořádku může spadat a lze ho z hlediska unijního práva shledat legitimním cílem.¹²⁸

Z uvedeného opět vyplývá, že zásah státu do příjmení jednotlivce musí vždy sledovat legitimní cíl, přičemž použitý prostředek musí být vhodný a nezbytný (zejm. způsobilý dosáhnout legitimního cíle za předpokladu, že tohoto cíle nelze dosáhnout prostřednictvím méně omezujících opatření). Soudní dvůr dále ve své judikatuře zdůrazňuje, že existence dvou podob příjmení jedné a téže osoby (zpravidla v důsledku odmítnutí uznat příjmení vytvořené dle pravidel jiného členského státu) může být na překážku výkonu práva volného pohybu a pobytu na území členských států.

V rozhodnutí ve věci *Stefan Grunkin a Dorothee Regina Paul proti Standesamt Niebüll*¹²⁹ řešil Soudní dvůr otázku uznání příjmení dítěte vytvořeného dle vnitrostátní právní úpravy státu, v němž se toto dítě narodilo a v němž žilo (Dánské království), ačkoli bylo státním občanem jiného členského státu (Německa), jehož pravidla vytvořit takového příjmení nedovolovala. V konkrétním případě dítě získalo dle pravidel dánského právního řádu příjmení složené z příjmení obou rodičů. V Německu však toto příjmení nebylo uznáno s odkazem na pravidla německého mezinárodního práva soukromého, dle kterého se příjmení osoby řídí právem státu, jehož je státním občanem – dítě přitom bylo státním občanem Německa a německý právní řád vytvoření takového příjmení nedovoloval.

Soudní dvůr posuzoval soulad příslušné kolizní normy s výkonem práva volného pohybu a pobytu na území členských států. Konstatoval, že žádný z důvodů uplatněných na podporu

¹²⁸ K zákazu šlechtických titulů jako legitimní součásti veřejného pořádku se Soudní dvůr vyjádřil také v rozhodnutí ve věci *Ilonka Sayn-Wittgenstein proti Landeshauptmann von Wien* – viz Rozsudek Soudního dvora ze dne 22. prosince 2010 ve věci *Ilonka Sayn-Wittgenstein proti Landeshauptmann von Wien* (C-208/09): „Článek 21 SFEU musí být vykládán v tom smyslu, že nebrání tomu, aby orgány členského státu mohly za takových okolností, jako jsou okolnosti v projednávané věci, odmítnout uznat všechny prvky příjmení státního příslušníka tohoto státu, tak jak bylo určeno v druhém členském státě, kde má uvedený státní příslušník bydliště, při jeho osvojení v dospělém věku státním příslušníkem tohoto druhého členského státu, pokud toto příjmení obsahuje šlechtický titul, který v prvně uvedeném členském státě není přípustný na základě jeho ústavního práva, pokud jsou opatření přijata těmito orgány v takovém kontextu odůvodněna důvody veřejného pořádku, tedy jsou nezbytná pro ochranu zájmů, které mají zaručit a jsou přiměřená legitimně sledovanému cíli.“

¹²⁹ Rozsudek Soudního dvora ze dne 14. října 2008 ve věci *Stefan Grunkin a Dorothee Regina Paul proti Standesamt Niebüll* (C-353/06).

použití státního občanství určité osoby jakožto hraničního určovatele pro regulaci jejího jména,¹³⁰ jakkoli tyto důvody mohou být samy o sobě legitimní, nemůže být považován za natolik významný, aby v daném případě odůvodnil odmítnutí uznat přijetí dítěte vytvořené dle pravidel dánského právního řádu. Dospěl k tomuto závěru: „*Za takových podmínek, jaké nastaly ve věci v původním řízení, brání článek 18 ES tomu, aby orgány členského státu odmítly na základě vnitrostátního práva uznat přijetí dítěte tak, jak bylo určeno a zapsáno v jiném členském státě, v němž se toto dítě, které má stejně jako jeho rodiče pouze státní příslušnost prvně uvedeného členského státu, narodilo a v němž má od té doby bydliště.*“¹³¹

Problematiky změny příjmení dítěte se pak týká významný případ *Carlos Garcia Avello proti Belgickému státu*.¹³² Dítě, jež mělo dvojí státní občanství (otec byl španělským státním občanem a matka belgickou státní občankou), obdrželo v těchto členských státech různá příjmení. Důvodem bylo to, že příjmení dítěte zapsané v Belgii bylo utvořeno v souladu s belgickým právem (tj. dítě, k němuž je určeno otcovství, nese příjmení svého otce), přičemž podle španělského práva dítě obdrželo příjmení složené z první části příjmení otce a první části příjmení matky. Žádosti rodičů dítěte o změnu jeho příjmení vytvořeného podle belgického práva na příjmení utvořené podle zásad práva španělského nebylo ze strany belgických orgánů veřejné moci vyhověno. Rodičům byla navržena alternativa zvolit příjmení dítěte pouze „Garcia“ (první příjmení po otci). Na tuto náhradní variantu rodiče nepřistoupili a trvali na zápisu příjmení dítěte vytvořeného dle španělského práva.

V této věci Soudní dvůr správně shledal, že je nepřípustné, aby příslušný správní orgán jednoho členského státu odmítl vyhovět žádosti o změnu příjmení týkající se dětí pobývajících v tomto státě, které mají dvojí státní občanství (uvedeného státu a jiného členského státu), jestliže předmětem této žádosti je, aby tyto děti mohly nést příjmení, jehož by byly nositeli na základě práva a tradice druhého členského státu. Zájem dítěte na jednotném příjmení (bez ohledu na to, kde pobývá) je zde převažující, přičemž je třeba respektovat volbu dítěte (resp. jeho rodičů) právního řádu členského státu, jehož je dítě státním občanem.¹³³

¹³⁰ Rozsudek Soudního dvora ze dne 14. října 2008 ve věci *Stefan Grunkin a Dorothee Regina Paul proti Standesamt Niebüll* (C-353/06), bod 30: „*Německá vláda a některé další vlády, jež Soudnímu dvoru předložily svá vyjádření, k odůvodnění státní příslušnosti jakožto výlučného hraničního určovatele při určování příjmení zejména uvádějí, že tento hraniční určovatel je objektivním kritériem, které umožňuje stanovit jméno osoby určitým a kontinuálním způsobem, zaručit jednotnost jména mezi sourozenci a udržet vazby mezi příslušníky širší rodiny. Toto kritérium má mimoto zajistit, aby se všemi osobami majícími určitou státní příslušnost bylo zacházeno stejně a aby jméno osob majících stejnou státní příslušnost bylo určováno stejným způsobem.*“

¹³¹ Rozsudek Soudního dvora ze dne 14. října 2008 ve věci *Stefan Grunkin a Dorothee Regina Paul proti Standesamt Niebüll* (C-353/06).

¹³² Rozsudek Soudního dvora ze dne 2. října 2003 ve věci *Carlos Garcia Avello proti Belgickému státu* (C-148/02).

¹³³ Rozsudek Soudního dvora ze dne 2. října 2003 ve věci *Carlos Garcia Avello proti Belgickému státu* (C-148/02), bod 36: „*Jak přitom generální advokát uvedl v bodě 56 svého stanoviska, je nesporné, že taková situace spočívající*

V návaznosti na toto rozhodnutí vydalo Ministerstvo vnitra ČR v roce 2005 pokyn, jak postupovat v takových případech.¹³⁴ Aktuálně je uvedené pravidlo včleněno do § 70a ZMJP.

1.4.3 Dítě jako subjekt zvláštní ochrany

LZPS v kontextu ÚPD chápe dítě jako každou lidskou bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve. Východiskem této definice je čl. 1 ÚPD, jenž v originále zní: „*For the purposes of the present Convention, a child means every human being below the age of eighteen years unless under the law applicable to the child, majority is attained earlier.*“

Jelikož se spolu s rekodifikací soukromého práva účinnou od 1. 1. 2014 změnila koncepce nabývání zletilosti fyzické osoby, nabízí se otázka, zda je dítětem jakožto subjektem zvláštní ochrany každá fyzická osoba vždy až do dovršení osmnáctého roku věku, či pouze do nabytí plné svéprávnosti, pokud této nabývá daná osoba dříve než dovršením zletilosti. Srovnáme-li úpravu nabývání zletilosti a svéprávnosti (dříve způsobilosti k právním úkonům) před rekodifikací soukromého práva zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, a po ní, dospějeme k následujícímu:

Zákon č. 89/2012 Sb.	Zákon č. 40/1964 Sb.
§ 30 odst. 1: „ <i>Plně svéprávným se člověk stává zletilostí. Zletilosti se nabývá dovršením osmnáctého roku věku.</i> “	§ 8 odst. 1: „ <i>Způsobilost fyzické osoby vlastními právními úkony nabývat práv a brát na sebe povinnosti (způsobilost k právním úkonům) vzniká v plném rozsahu zletilostí.</i> “
§ 30 odst. 2: „ <i>Před nabytím zletilosti se plně svéprávnosti nabývá přiznáním svéprávnosti, nebo uzavřením manželství. Svéprávnost nabytá uzavřením manželství se neztrácí ani zánikem manželství, ani prohlášením manželství za neplatné.</i> “	§ 8 odst. 2: „ <i>Zletilosti se nabývá dovršením osmnáctého roku. Před dosažením tohoto věku se zletilosti nabývá jen uzavřením manželství. Takto nabytá zletilost se neztrácí ani zánikem manželství ani prohlášením manželství za neplatné.</i> “

v různých příjmeních může dotyčné osoby vážným způsobem znevýhodnit v profesní i soukromé sféře, přičemž takové znevýhodnění vyplývá zejména z obtíží dosáhnout toho, aby v členském státě, jehož jsou dotyčné osoby státními příslušníky, měly akty nebo dokumenty vystavené na příjmení uznané v jiném členském státě, jehož jsou rovněž státními příslušníky, právní účinky. Jak bylo konstatováno v bodě 33 tohoto rozsudku, řešení navrhované správními orgány spočívající v tom, že se dětem umožní, aby nesly pouze první příjmení jejich otce, nepředstavuje nápravu situace spočívající v existenci různých příjmení, které se dotyčné osoby chtějí vyhnout.“

¹³⁴ Sdělení Ministerstva vnitra, č. j. VS-320/60/2-2005, zápis jména, popř. jmen a příjmení při narození dítěte a při uzavření manželství státního občana České republiky a současně státního občana jiného členského státu EU.

Základním pravidlem, které zůstalo neměnné, je, že zletilosti se nabývá dovršením osmnáctého roku věku. Dle právní úpravy předchozí (zákon č. 40/1964 Sb.) však fyzická osoba mohla zletilosti nabýt i před tímto okamžikem, a to v případě uzavření manželství (tj. za splnění zákonných podmínek nejdříve již po dovršení šestnáctého roku věku). Nabytí plné způsobilosti k právním úkonům pak bylo navázáno čistě na kritérium zletilosti. Dítětem se tak pro účely poskytnutí zvláštní zákonné ochrany rozuměla každá fyzická osoba do nabytí zletilosti, a to buď dovršením osmnácti let, nebo před tímto okamžikem uzavřením manželství.

Občanský zákoník však s účinností od 1. 1. 2014 ponechává pouze první shora uvedený způsob nabytí zletilosti, tj. dovršením osmnáctého roku věku. Před tímto okamžikem se fyzická osoba stát zletilou nemůže. Může se však stát před nabytím zletilosti plně svéprávnou, a to 1) uzavřením manželství při splnění zákonných podmínek po dovršení šestnáctého roku věku, nebo 2) přiznáním svéprávnosti. Svéprávnost je tedy kromě kritéria zletilosti navázána ještě na další právní skutečnosti, v jejichž důsledku je možné plné svéprávnosti nabýt dříve než dovršením osmnácti let. Zvýšená zákonná ochrana je pak v souladu se zásadou stejného zacházení s osobami s plnou svéprávností bez ohledu na jejich zletilost poskytována pouze nezletilým, kteří nenabyli plné svéprávnosti, což je zřejmé například z následujících ustanovení:

- § 755 odst. 3 občanského zákoníku: *„Mají-li manželé nezletilé dítě, které není plně svéprávné, soud manželství nerozvede, dokud nerozhodne o poměrech dítěte v době po rozvodu manželů.“*
- § 858 zákona občanského zákoníku: *„Rodičovská odpovědnost zahrnuje povinnosti a práva rodičů, která spočívají v péči o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte, v udržování osobního styku s dítětem, v zajišťování jeho výchovy a vzdělání, v určení místa jeho bydliště, v jeho zastupování a spravování jeho jmění; vzniká narozením dítěte a zaniká, jakmile dítě nabude plné svéprávnosti. Trvání a rozsah rodičovské odpovědnosti může změnit jen soud.“*
- § 854 občanského zákoníku: *„Pro osvojení nezletilého, kterému byla přiznána svéprávnost, se ustanovení o osvojení zletilého použijí obdobně.“¹³⁵*

¹³⁵ GRYGAR, Jiří. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1305-1306: *„Hovoří-li dané ustanovení o „přiznání svéprávnosti“, rozumí se tím nejen stav po vydání rozhodnutí soudu, ale jakýkoli stav, který zákon spojuje se vznikem plné svéprávnosti (tj. typicky nabytí plné svéprávnosti ex lege uzavřením sňatku v době před nabytím zletilosti). Vyloučení případů vzniku plné svéprávnosti ze zákona (ex lege) a zohlednění jen případů přiznání svéprávnosti na*

- § 1a ZMJP: „*V tomto zákoně se nezletilým rozumí fyzická osoba mladší 18 let, která nenabyla plné svéprávnosti.*“¹³⁶
- § 4 odst. 2 ZŘS: „*Obecným soudem nezletilého účastníka, který není plně svéprávný (dále jen „nezletilý“), je soud, v jehož obvodu má nezletilý na základě dohody rodičů nebo rozhodnutí soudu, popřípadě jiných rozhodujících skutečností, své bydliště.*“
- § 2 odst. 1 ZSPOD: „*Pro účely tohoto zákona se dítětem rozumí nezletilá osoba. V případě nezletilých dětí, které nabyly plné svéprávnosti, se sociálně-právní ochrana poskytuje pouze v rozsahu stanoveném v § 8 odst. 1, § 10 odst. 1 písm. e), § 10 odst. 3 písm. a), b), § 29, § 32 odst. 4, § 33 a 34. Při poskytování sociálně-právní ochrany v těchto případech je příslušný orgán sociálně-právní ochrany povinen plně respektovat vůli dítěte, které nabylo plné svéprávnosti.*“

S odkazem na výše uvedené se domnívám, že materiálně definici dítěte dle LZPS ve spojení s čl. 1 ÚPD lépe vyhovuje hraniční kritérium plné svéprávnosti, jelikož anglický pojem „majority“ lze vyložit nejen jako zletilost samotnou, ale i jako dospělost ve smyslu plné svéprávnosti (tj. okamžik, od kterého je fyzická osoba oprávněna výlučně rozhodovat o svých záležitostech). Shora naznačeným výkladovým postupem bychom tedy měli dospět k závěru, že dítětem, jakožto subjektem hodným zvláštní zákonné ochrany, jsou všechny **nezletilé fyzické osoby do nabytí plné svéprávnosti** (tj. do okamžiku dovršení zletilosti / před dovršením zletilosti uzavřením manželství, nebo přiznáním svéprávnosti).¹³⁷ Formulační úprava ve shora naznačeném smyslu se nabízí i u § 856 občanského zákoníku, přičemž z důvodu tematické příbuznosti s ústavněprávním výkladem pojmu dítě je pojednání o právech a povinnostech rodičů spojených s osobností dítěte a právech a povinnostech osobní povahy zařazeno již do následující podkapitoly.

V souladu s výše uvedeným dílčím závěrem je v disertační práci pod pojmem „**dítě**“ chápána **nezletilá fyzická osoba, která nenabyla plné svéprávnosti**.

základě soudního rozhodnutí (ex iudicio) dle § 37 by zcela jednoznačně popíralo smysl a účel daného ustanovení, tj. zásadu stejného zacházení s osobami s plnou svéprávností bez ohledu na jejich zletilost.“

¹³⁶ Návrh novely ZMJP již místo pojmu „nezletilý“ pracuje s pojmem „dítě“ (§ 1a ZMJP). V § 863 odst. 2 občanského zákoníku, ve znění návrhu novely ZMJP, je však pro možnost změny příjmení dítěte prostřednictvím prohlášení jeho rodičů i nadále zachována časová hranice dosažení zletilosti dítěte (ač od 15 let je vyžadován přímý souhlas dítěte se změnou jeho příjmení).

¹³⁷ Stejný závěr dovozuje i komentářová literatura – viz ZUKLÍNOVÁ, Michaela. In ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník II: Komentář. Svazek II.* 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014, s. 449: „Z toho důvodu je nezbytné v zájmu zachování smysluplného, účelného a logického uspořádání právních poměrů dovést pro pojem „dítě“ (zejména ve smyslu Úmluvy o PD), že člověk přestává být dítětem dnem, v němž nabylo plnou svéprávnost, tj. kdy dosáhl věku osmnácti let, nebo uzavřel manželství nebo nabylo právní moci rozhodnutí, jímž mu byla přiznána (plná) svéprávnost (podle § 37). Lze tedy uzavřít: dítětem je člověk do dne, kdy nabude plnou svéprávnost.“

1.4.4 Práva a povinnosti rodičů spojená s osobností dítěte

Dle LZPS požívá rodina a rodičovství zvláštní zákonné ochrany (čl. 32 LZPS). Práva rodičů k dětem lze členit do těchto základních kategorií:

- 1) práva a povinnosti spojené s osobností dítěte a práva povinnosti osobní povahy (dále souhrnně jako „práva a povinnosti spojené s osobností dítěte“);
- 2) rodičovská odpovědnost (osobní péče a výchova, zastupování, správa jmění dítěte);
- 3) vyživovací povinnost rodičů k dětem.

S ohledem na zaměření disertační práce se budu věnovat rozboru pouze první z výše uvedených kategorií, a to právům a povinnostem spojeným s osobností dítěte, do kterých patří i právo rodičů určit dohodou osobní jméno a příjmení dítěte (s příslušnými omezeními vyplývajícími z právního řádu).

Těžištěm právní úpravy analyzované oblasti je § 856 občanského zákoníku, který upravuje základní okamžik vzniku těchto práv a povinností (narozením dítěte) a jejich zániku (nabytím zletilosti dítěte).¹³⁸ Níže je text zaměřen úžeji na okamžik vzniku a zániku práva a povinnosti rodičů určit příjmení svého dítěte.

Základní pravidla pro určování příjmení dítěte dle aktuální právní úpravy jsou uvedena v podkapitole 4.1.4 disertační práce. I na tomto místě je klíčové rozlišit tři situace:

- 1) je znám jen jeden z rodičů dítěte – v takovém případě dítě získá v souladu s § 861 občanského zákoníku příjmení tohoto rodiče, a to přímo ze zákona v okamžiku svého narození (jediný rodič tedy právo a povinnost určit příjmení dítěte fakticky nemůže vykonat, jelikož nemá v tomto ohledu žádnou možnost volby);
- 2) rodiče dítěte jsou sezdáni a:
 - a) nesou společné příjmení, nebo si při uzavření manželství ponechali svá dosavadní příjmení a určili příjmení společných dětí (§ 860 odst. 1 občanského zákoníku) – v takovém případě dítě nabývá společné příjmení manželů / příjmení určené pro jejich společné děti opět přímo ze zákona v okamžiku svého narození (rodiče tedy právo a povinnost určit příjmení dítěte fakticky „vykonali“ již před narozením dítěte, a to při uzavření manželství);¹³⁹

¹³⁸ Vedle toho je nutné také zohlednit například specifika osvojení – v takovém případě rodičům vznikají práva a povinnosti spojená s osobností dítěte až právní mocí rozsudku o osvojení. Blíže viz PTÁČEK, Lubomír. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1310.

¹³⁹ Polemika ohledně (ne)možnosti změny jednou učiněného prohlášení manželů o příjmení společných dětí je obsažena v podkapitole 4.4 disertační práce.

- b) při uzavření manželství neurčili (ať již z jakéhokoli důvodu) příjmení společných dětí (§ 860 odst. 2 občanského zákoníku) – v takovém případě rodiče volí příjmení dítěte ze zákonem aprobovaných alternativ až po jeho narození (rodičům tedy právo a povinnost určit příjmení dítěte vzniká v souladu s § 856 občanského zákoníku v okamžiku narození dítěte);
- 3) rodiče dítěte nejsou sezdáni (§ 862 občanského zákoníku) – v takovém případě rodiče určují příjmení dítěte ze zákonem aprobovaných variant obecně až po jeho narození¹⁴⁰ (rodičům tedy právo a povinnost určit příjmení dítěte vzniká v souladu s § 856 občanského zákoníku v okamžiku narození dítěte).

Z provedené rešerše je patrné, že v mnoha situacích může být sama otázka faktické možnosti výkonu a časového rámce vzniku práva a povinnosti rodičů určit příjmení dítěte jakožto práva a povinnosti rodičů spojených s osobností dítěte ve smyslu § 856 občanského zákoníku modifikována speciálními pravidly pro určování příjmení dítěte.

Právo určit příjmení dítěte, které je zpravidla jednorázového charakteru a je vykonáno v konkrétním zákonem stanoveném okamžiku, je třeba rozlišovat od práva iniciovat změnu příjmení dítěte. To dle mého názoru spadá pod výkon zástupčího oprávnění rodiče a může být realizováno po celou dobu trvání zákonného zastoupení dítěte rodičem. Pojmy „určení“ a „změnu“ příjmení přitom obecně rozlišuje i judikatura.¹⁴¹ Návrh novely ZMJP však stejně jako aktuální judikatura k této problematice tenduje k celkovému vyčlenění práv a povinností rodičů spojených s příjmením dítěte (včetně iniciace změny příjmení dítěte) z rodičovské odpovědnosti a chápe i toto oprávnění rodičů jako právo a povinnost ve smyslu § 856 občanského zákoníku. Charakter „práva rodiče“ podat žádost o změnu příjmení svého dítěte ve smyslu § 72 ZMJP není předmětem zkoumání této disertační práce a z tohoto důvodu bude nadále ponecháno stranou pozornosti. Zařazení práva rodičů určit příjmení svého dítěte do práv a povinností spojených s osobností dítěte je naproti tomu jednoznačné a je třeba v tomto ohledu výkladem překlenout přetrvávající nedostatky ZMJP, v němž na některých místech nesprávně zůstává vazba na rodičovskou odpovědnost (např. § 18 odst. 1 ZMJP a § 69 odst. 3 ZMJP).¹⁴²

¹⁴⁰ Příp. v okamžiku určení otcovství k dítěti souhlasným prohlášením rodičů dokonce před jeho narozením.

¹⁴¹ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 17. února 2015, sp. zn. 2 As 225/2014: „Zatímco stěžovatelem citovaný § 860 odst. 1 občanského zákoníku představuje obecné pravidlo pro určení příjmení dítěte, ustanovení § 72 zákona o matrikách reflektuje veřejné subjektivní právo na to, aby takto určené příjmení mohlo být za určitých podmínek změněno.“

¹⁴² Návrh novely ZMJP již v případech určení příjmení dítěte pracuje s kritériem zbavení práva rodiče určit jméno, popřípadě jména, a příjmení dítěte – viz nové znění § 18 odst. 1 ZMJP a § 69 odst. 2 ZMJP. Aktuálně je nutné tento nedostatek překlenout výkladem za užití kolizních pravidel právních předpisů.

V rámci stěžejních kapitol 4 a 5 disertační práce je rozebrána problematika příjmení dítěte v kontextu konkrétních změn rodinných vazeb, v rámci níž je nutné brát v potaz „odvozenost“ a „závislost“ podoby příjmení dítěte na příjmení jeho rodičů. Otázku, do kterého okamžiku je možné tuto těsnou provázanost dovozovat, je nutné řešit stejně jako v předchozím pojednání o výkladu pojmu dítě ve smyslu subjektu hodného zvláštní ochrany v kontextu shora citovaného ustanovení § 1a ZMJP, dle kterého se nezletilým rozumí fyzická osoba mladší 18 let, která nenabyla plné svéprávnosti.¹⁴³ Za klíčový okamžik pro svébytnost a nezávislost podoby příjmení nezletilého dítěte na příjmení jeho rodičů proto považují nabytí plné svéprávnosti (nikoli nutně současně i zletilosti) dítěte.¹⁴⁴

1.5 Nejlepší zájem dítěte v oblasti práva jména

Koncept „nejlepšího zájmu dítěte“¹⁴⁵ je v oblasti rodinného práva dlouhodobě vůdčím principem.¹⁴⁶ ÚPD uvádí, že tento zájem musí být **předním hlediskem** (*angl. primary consideration*) při jakýchkoli činnostech týkajících se dětí.¹⁴⁷ Cílem tohoto konceptu je zajistit dítěti všestranný rozvoj a plný a účinný výkon všech jeho práv dle ÚPD. Výbor OSN pro práva dítěte rozlišuje tři základní složky nejlepšího zájmu dítěte:

- 1) hmotněprávní složka – dítě má právo, aby byl jeho nejlepší zájem uplatněn jako přední hledisko při řešení sporných otázek;
- 2) interpretační složka – základním interpretačním vodítkem pro výklad právních ustanovení týkajících se dětí má být jejich nejlepší zájem;

¹⁴³ DAUBNEROVÁ, Alena. *Matriční činnost po účinnosti nového občanského zákoníku*. Praha: Linde, 2013, s. 12: „Zákon o matrikách vymezuje pojem zletilosti odlišně od občanského zákoníku. Stanoví tak pouze pro účely zákona o matrikách.“

¹⁴⁴ Ve vztahu k právům a povinnostem rodičů spojených s osobností dítěte kritérium plné svéprávnosti (a nikoli současně nutně zletilosti) akcentuje i Ptáček – viz PTÁČEK, Lubomír. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV*. Vydání první. Praha: Leges, 2016 s. 1310.

¹⁴⁵ Zuklínová v úvodu článku zaměřeného na problematiku péče o dítě vysvětluje, že výrazy „welfare“, „well-being“ bývají překládány shodně jako blaho dítěte (jehož obsah lze vymezit například pojmy dobro, prosperita, životní pohoda, spokojenost), přičemž tohoto stavu lze dosáhnout právě respektováním jeho nejlepšího zájmu: „Bez větších pochybností lze konstatovat, že právě respektování „the best interests of a child“ je tou správnou cestou, jak dosáhnout (stavu označovaného jako) well-being“ („welfare“) of the child.“ Blíže viz ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Cui bono? Bezvýjimečně ve prospěch tohoto dítěte! Zamyšlení nad péčí o dítě. *Právník*. 2015, č. 2, s. 97-124.

¹⁴⁶ Zakotven byl již v Deklaraci práv dítěte z roku 1959, v aktuální české právní úpravě se zájem dítěte výslovně objevuje například v § 875 odst. 1 občanského zákoníku a v § 5 zákona č. 359/1999 Sb., zákon o sociálně-právní ochraně dětí.

¹⁴⁷ Čl. 3 ÚPD (původní znění): „In all actions concerning children, whether undertaken by public or private social welfare institutions, courts of law, administrative authorities or legislative bodies, the best interests of the child shall be a **primary consideration**.“

- 3) procesněprávní složka – zakotvení a respektování participačních práv dětí v řízeních, jež se jich týkají, výslovné zohlednění nejlepšího zájmu dítěte v rozhodnutích příslušných orgánů veřejné moci.

Při posuzování a určování zájmu dítěte musí být zohledněny následující faktory dle jejich relevance v konkrétním případě:

- 1) názory dítěte (možnost dítěte ovlivnit určení svého nejlepšího zájmu);
- 2) identita dítěte;
- 3) ochrana rodinného prostředí a udržování vztahů;
- 4) péče, ochrana, bezpečí dítěte;
- 5) zranitelné postavení dítěte;
- 6) právo dítěte na zdraví;
- 7) právo dítěte na vzdělání.¹⁴⁸

V oblasti práva jména považují za relevantní zejména faktory 2) identita dítěte a 3) ochrana rodinného prostředí a udržování vztahů, v nichž spatřují návaznost na základní funkce příjmení. Identifikační funkce se zrcadlí v obecném požadavku na kontinuitu a stálost příjmení dítěte, funkce sociálně přiřazovací dbá na začlenění dítěte prostřednictvím příjmení do jeho rodiny a rodinného prostředí. S tím souvisí i požadavek na jednotnost příjmení plnorodých sourozenců, v souladu s nímž se tradičně vychází z toho, že sourozenci, jsou-li dětmi týchž rodičů, mají nést v souladu se zásadou rovnosti stejné příjmení.¹⁴⁹

Dále se do oblasti práva jména může promítnout faktor 4) ochrana dítěte, jelikož zákon má v zájmu ochrany jednotlivců před společenským odsouzením tendenci zabraňovat směšným či hanlivým jménům (jak jménům osobním, tak příjmením), což je patrné například ze záповědi osobních jmen, příp. právní úpravy změny osobního jména či příjmení. Samozřejmostí by pak mělo být zjišťování a co možná nejširší respektování názoru samotného dítěte, jelikož jméno dítěte tvoří jednu ze složek jeho osobnosti.

¹⁴⁸ UN Committee on the Rights of the Child (CRC). General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration, 29 May 2013, CRC/C/GC/14, dostupné na <https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fGC%2f14&Lang=en>.

¹⁴⁹ U plnorodých sourozenců je požadavek na jednotnost příjmení daný i tím, že jsou si věkově blízcí a tvoří jednu generační třídu. Blíže k problematice viz KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1354.

Autonomii vůle a participační práva dítěte je pak třeba chránit zejména s ohledem na právo dítěte na zachování jeho totožnosti s tím, že požadavek stability osobního jména a příjmení dítěte nabývá s rostoucím věkem dítěte na významu.¹⁵⁰

Lze shrnout, že v záležitostech týkajících se dětí by měl být primárně posuzován nejlepší zájem dítěte. Ačkoli pojem „zájem dítěte“ spadá do kategorie neurčitých právních pojmů a není přesně definován, lze souhlasit se subsumpcí určitých oblastí života dítěte do této kategorie, a to:

- 1) práva na zdravý tělesný i duševní rozvoj dítěte a jeho integritu;
- 2) rozvoj po stránce studijní a pracovní v souladu se schopnostmi a nadáním dítěte;
- 3) právo dítěte na potřebné informace a právo vyjadřovat se k dění kolem něj a záležitostem týkajícím se jeho osobnosti a života (participační práva dítěte).¹⁵¹

Na druhou stranu „nejlepší zájem dítěte“ netvoří zájem jediný, příp. dokonce může dojít ke konfliktu různých zájmů, a proto je třeba ho vždy definovat a poměřovat **testem proporcionality** i s ostatními dotčenými zájmy.¹⁵² Tyto skutečnosti ve svých úvahách zdůrazňuje i Ústavní soud v nálezu ze dne 15. prosince 2015, sp. zn. I. ÚS 1587/15: „*V každém konkrétním případě je při posuzování a určování nejlepšího zájmu dítěte stěžejní definovat, jaká základní práva či svobody dítěte budou v případě přijetí určitého řešení dotčena, stejně jako to, zda mezi nimi existuje vzájemný konflikt, tj. je-li z důvodu respektování, ochrany či naplňování jednoho práva (zájmu) dítěte omezováno jiné právo (zájem) dítěte, či je-li dítě tohoto jiného práva (zájmu) dokonce zcela zbavováno. Následně je třeba zodpovědět otázku, naplňuje-li takový zásah požadavek vhodnosti, potřebnosti a přiměřenosti v užším smyslu, tj. je-li předmětné opatření objektivně způsobilé vést ke sledovanému legitimnímu cíli (požadavek vhodnosti), je-li ze všech prostředků, které jsou objektivně způsobilé sledovaný legitimní cíl naplnit, tím nejmírnějším a nejméně omezujícím (požadavek potřebnosti) a není-li ‚cena‘, kterou dítě musí za předmětný zásah zaplatit v podobě omezení či zbavení některého ze svých základních práv, v nepoměru s benefitem, které dítě zásahem získá (požadavek přiměřenosti*

¹⁵⁰ Rostoucí zájem na stabilitě osobního jména a příjmení dítěte v závislosti na rostoucím věku dítěte zdůrazňuje i Kober – viz KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1341.

¹⁵¹ KOVÁŘOVÁ, Daniela. Zájem dítěte je vždy to, co chci já. *Právo a rodina*. 2018, č. 11, s. 1-6.

¹⁵² KRÁLÍČKOVÁ, Zdenka, NOVÝ, Zdeněk. Dvě matky, jedno dítě, nejlepší zájem dítěte a veřejný pořádek. *Právní rozhledy*. 2017, č. 15-16, s. 524-530: „Ačkoli nejlepší zájem dítěte bývá charakterizován jako prvořadý, nesmí být aplikován mechanicky jako „jediný a vylučný“, ale poměřován testem proporcionality tak, aby bylo nalezeno souladné a vyvážené řešení v duchu teze „maximální prospěch dítěti a minimální újmu ostatním“.“

v užším slova smyslu).¹⁵³ Vždy je přitom třeba brát zřetel na okolnosti konkrétního případu a zejména individuální vlastnosti každého dítěte.¹⁵⁴

V oblasti právní úpravy příjmení dítěte hraje nejlepší zájem dítěte klíčovou roli¹⁵⁵ a promítá se tak v obecné rovině prakticky do všech stanovených dopadů změn rodinných vazeb do jeho příjmení. Jednotlivá pravidla návaznosti příjmení dítěte na příjmení jeho rodičů jsou vystavěna na základní myšlence, že jednotné příjmení (plnicí sociálně přiřazovací funkci příjmení) dítěti zajistí stabilitu a pevné zakotvení v jeho rodině. S rostoucím věkem a rozumovou a volní vyspělostí dítěte však roste také potřeba nechat dítě identifikovat „jeho vlastní nejlepší zájem“ a umožnit mu podílet se na rozhodování o svém příjmení prostřednictvím uplatňování participačních práv.¹⁵⁶

Přímo z textu zákona vyplývá potřeba vyvažování „obecného“ a „konkrétního“ nejlepšího zájmu dítěte například v rámci § 835 občanského zákoníku upravujícího vazbu příjmení dítěte na osvojení. Ustanovení § 835 odst. 1 občanského zákoníku zakotvuje pravidlo sledující „obecný“ nejlepší zájem dítěte – dítě by mělo být plně integrováno do rodiny osvojitele, má tudíž i prostřednictvím příjmení nabýt totožného postavení jako ostatní děti osvojitele / společných osvojitelů. V § 835 odst. 2 občanského zákoníku je pak doplněno pravidlo, které (za současné právní úpravy alespoň částečně) s rostoucím věkem dítěte chrání jeho individuální zájem na zachování původního příjmení a osobní historie.¹⁵⁷

¹⁵³ Nález Ústavního soudu ze dne 15. prosince 2015, sp. zn. I. ÚS 1587/15.

¹⁵⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 29. června 2017, sp. zn. I. ÚS 3226/16.

¹⁵⁵ Viz např. obecný požadavek vyjádření v § 72 odst. 1 ZMJP: „Změna jména nebo příjmení se nepovolí, jestliže by změna byla v rozporu s potřebami a zájmy nezletilého.“

¹⁵⁶ Participační práva dítěte v oblasti práva jména jsou předmětem kapitoly 2 disertační práce.

¹⁵⁷ Problematika změny příjmení dítěte v kontextu osvojení je řešena v podkapitole 5.7 disertační práce.

2 Participační práva dítěte v oblasti práva jména¹⁵⁸

Požadavek na efektivní uplatňování participačních práv dítěte patří do vyžadovaného standardu zohlednění nejlepšího zájmu dítěte v rozhodování o záležitostech, jež se dítěte týkají. Koncept nejlepšího zájmu dítěte prostupuje komplexně celou právní úpravou a měl by být reflektován při všech činnostech zasahujících do sféry dítěte. Jelikož se jedná o klíčové téma, je úpravě participačních práv dítěte vyčleněna zvláštní kapitola disertační práce. První podkapitola se věnuje úpravě participačních práv dítěte v rámci ÚPD, včetně zahraniční komparace stěžejních věkových milníků pro jejich uplatňování, druhá podkapitola je zacílena na českou právní úpravu reflektující tuto oblast.

2.1 Mezinárodní zakotvení práva na jméno a participačních práv dítěte v ÚPD

Zakotvení a respektování participačních práv dětí v řízeních, jež se jich týkají, a výslovné zohlednění nejlepšího zájmu dítěte v rozhodnutích příslušných orgánů veřejné moci představuje procesněprávní složku nejlepšího zájmu dítěte. Z hlediska mezinárodního práva je v této oblasti klíčovým dokumentem ÚPD. V této podkapitole jsou představena jak základní východiska pro uplatňování participačních práv dítěte v oblasti práva jména plynoucí z ÚPD, tak možné přístupy k dané problematice zastávané nám blízkými zahraničními právními řády.

2.1.1 Participační práva dítěte v ÚPD

Dle čl. 7 ÚPD má každé dítě od narození právo na jméno, přičemž smluvní strany úmluvy mají povinnost vhodně zabezpečit realizaci tohoto práva. V souladu s nejlepším zájmem dítěte by se mělo dítě podílet na rozhodování o podobě svého jména, a to přiměřeně v rozsahu dle svého věku a schopnosti utvořit si vlastní názor a tento názor vyjádřit.

Z optiky mezinárodního práva zakotvuje požadavek na začlenění dětí do rozhodování o záležitostech, jež se jich týkají, zejména čl. 12 odst. 1 ÚPD, který stanoví: „*Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se*

¹⁵⁸ Participačním právům dítěte v oblasti práva jména se autorka disertační práce věnovala ve svém příspěvku na konferenci Olomoucké dny soukromého práva 2019 – viz HAVELKOVÁ, Renáta. Participační práva dítěte v oblasti práv jména. In ŠÍNOVÁ, Renáta (eds.), *Sborník z konference Olomoucký den soukromého práva: Participační práva dítěte v civilním soudním řízení*. Olomouc: Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, 2020, s. 62-70.

*názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni.*¹⁵⁹ Z této formulace, jakož i z kontextu celé ÚPD, lze dovodit základní smysl a účel, jímž je ochrana dítěte – zde v konkrétní podobě všeobecného požadavku na uplatňování participačních práv dítěte, které má mít možnost podílet se na rozhodování o své osobě, a to za podmínky, že je schopno formulovat své vlastní názory a tyto názory svobodně vyjadřovat.¹⁶⁰ Cílem ÚPD je v tomto ohledu garantovat dětem, jakožto subjektům nadaným celou škálou základních práv a svobod, co nejširší okruh těchto práv a umožnit jim tato svá práva v co nejširším rozsahu účinně využívat.

Od jaké věkové hranice má dítě schopnost utvořit si na věc vlastní názor, a tento následně formulovat a vyjádřit, ÚPD nestanovuje. Ze shora citovaného čl. 12 odst. 1 ÚPD však vyplývá, že participační práva dítěte by neměla být omezena pevnou věkovou hranicí, nýbrž individuálními schopnostmi dítěte kvalifikovaně utvořit vlastní názor na věc a tento názor vyjádřit (projevit svou vůli). V pochybnostech je třeba upřednostnit závěr o dosažení příslušných schopností daným dítětem ve prospěch realizace jeho participačních práv.

Obecně lze zcela legitimně uplatnit předpoklad, že „nejlepší zájem dítěte“ znají a prosazují v první řadě jeho rodiče. Uvedená premisa je přijímána praxí a můžeme se s ní setkat jak v české, tak i zahraniční judikatuře.

To lze demonstrovat na rozhodnutí německého Spolkového ústavního soudu, v němž tento prosadil předpoklad hájení zájmů dítěte jeho rodiči oproti „ochranným“ zásahům orgánů veřejné moci v tomto případě: Rodiče zvolili a požádali o zápis osobního jména „Kiran“ pro svou dceru. Oba rodiče se hlásili k hinduismu, matka měla indický původ (ač měla německé státní občanství) a otec byl indickým státním občanem. Příslušný orgán veřejné moci zápis uvedeného osobního jména dítěte odmítl s odůvodněním, že zvolené osobní jméno, jakožto jediné osobní jméno dítěte, vzbuzuje pochybnosti o pohlaví dítěte, tj. pouze podle osobního jména není jasné, zda se jedná o muže, či o ženu. Spolkový ústavní soud v uvedené věci zdůraznil, že jediný limit pro volbu osobního jména dítěte rodiči představuje nejlepší zájem dítěte. Ten však zpravidla nejlépe znají a hájí rodiče, kteří vytvářejí rodinné a kulturní zázemí, v němž bude dítě vychovááno (osobní jméno „Kiran“, v překladu sluneční paprsek – první denní světlo, bylo v souladu s hinduistickou tradicí, přičemž tato neumožňovala dvě osobní jména). Orgány veřejné moci by dle německého Spolkového ústavního soudu měly do těchto

¹⁵⁹ Čl. 12 odst. 1 ÚPD.

¹⁶⁰ Preference přímého slyšení dítěte vyplývá dále také z judikatury ESLP – viz *Havelka a další proti České republice*, rozhodnutí ESLP z 21. června 2007, stížnost č. 23499/06.

záležitostí zasahovat pouze *ultima ratio* ve zcela výjimečných případech, pokud to nezbytně vyžaduje ochrana nejlepšího zájmu dítěte.¹⁶¹

Podobně se ve svém rozhodnutí vyjádřil i český ústavní soud: „Dle čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte musí být hlavním vodítkem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány, zájem dítěte. Zpravidla lze presumovat, že právě rodiče nejlépe znají zájmy svého dítěte a svými rozhodnutími zájem dítěte hájí.“¹⁶²

Problematické však budou zejména situace, jsou-li samotní rodiče ve vzájemném konfliktu a mnohdy nestabilní názor dítěte je ovlivňován z obou stran. Pak je třeba s dítětem odborně pracovat, aby byl zjištěn opravdový (neovlivněný) názor dítěte, a citlivě vážit všechny rozhodné okolnosti případu.¹⁶³

Lze shrnout, že intenzita zapojení dítěte do rozhodování o jeho příjmení je závislá na rozumové a volní vyspělosti konkrétního dítěte, a to bez ohledu na dovršení konkrétní věkové hranice. Uvedené však nevylučuje, ba naopak podporuje, zavedení konkrétních milníků, od nichž budou určitá věcně vymezená rozhodovací oprávnění přenesena z rodičů na samotné děti. Tato tendence vyplývá např. z Všeobecné poznámky k uskutečňování oprávnění nezletilých během puberty,¹⁶⁴ dle které je žádoucí od určitého věku posílit postavení dětí, aby buď výhradně samy o určitých záležitostech rozhodovaly, nebo se na příslušných rozhodnutích alespoň zásadním způsobem podílely.¹⁶⁵

V oblasti práva jména se můžeme v zahraničí setkat s různými přístupy. V následující podkapitole této práce jsou stručně nastíněny rozhodné věkové milníky z hlediska uplatňování participačních práv dítěte v zahraničních právních řádech.

¹⁶¹ Beschluss des Bundesverfassungsgerichts vom 5. December 2008, Az. 1 BvR 576/07.

¹⁶² Nález Ústavního soudu ze dne 3. listopadu 2016, sp. zn. I. ÚS 1764/16.

¹⁶³ K tomu blíže viz následující podkapitola 2.2 disertační práce.

¹⁶⁴ UN Committee on the Rights of the Child (CRC). General comment No. 20 (2016) on the implementation of the rights of the child during adolescence. 6 December 2016, CRC/C/GC/20, dostupné na <https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fGC%2f20&Lang=en>.

¹⁶⁵ V oblasti práva jména můžeme tuto tendenci pozorovat v ZMJP i v občanském zákoníku – pro změnu jména dítěte staršího 15 let je obecně nutný jeho souhlas. Další významnou věkovou hranicí pro uplatňování participačních práv dětí je hranice 12 let věku, odkdy dochází k aplikaci vyvratitelné právní domněnky o schopnostech nezletilého vytvořit si na věc, jež se ho týká, vlastní názor a tento vlastní názor vyjádřit.

2.1.2 Srovnání stěžejních milníků pro uplatňování participačních práv dítěte v rámci zahraničních právních řádů

Z důvodu geografické a kulturní blízkosti jsem pro základní porovnání přístupu k zakotvení konkrétních věkových hranic pro uplatňování participačních práv dítěte zvolila tyto tři zahraniční právní řády:

- německý právní řád;
- rakouský právní řád;
- slovenský právní řád.

1) Německo

Německý právní řád neobsahuje v oblasti práva jména generální klauzuli¹⁶⁶ upravující požadavek na zapojení dítěte do rozhodování o změnách jeho příjmení v důsledku změn rodinných vazeb, avšak důsledně a jednotně pracuje z hlediska participačních práv dítěte s konkrétními věkovými hranicemi v jednotlivých ustanoveních BGB. Pro názornost je zvolena právní úprava změny podoby příjmení dítěte v případě pozdějšího určení společného příjmení manželů prohlášením jeho rodičů zakotvená v § 1617c Abs. 1 BGB. Jedná se ale o obecný přístup ve vztahu k předpokladům pro změnu příjmení dítěte v důsledku změny rodinných vazeb.

Německá úprava výslovně zakotvuje pro určitou participaci dítěte na rozhodování o záležitostech týkajících se jeho osoby (konkrétně v oblasti práva jména) věkovou hranici již pěti let,¹⁶⁷ přičemž:

- 1) mezi pátým a sedmým rokem, kdy jsou dle § 104 BGB nezletilí ještě nesvéprávní, je určující výlučně vůle rodičů (resp. zákonných zástupců dítěte);
- 2) nezletilí starší sedmi a mladší čtrnácti let souhlas se zásahem do svého jména mohou udělovat sami, ale k účinnosti takového právního jednání potřebují souhlas zákonného zástupce nebo jeho následné schválení (viz § 106 a násl. BGB upravující právní jednání nezletilých s tzv. omezenou svéprávností);

¹⁶⁶ Nejobecnější a z hlediska aplikačního rozsahu nejširší je v tomto ohledu § 1617c BGB.

¹⁶⁷ § 1617c Abs. 1 BGB: „Bestimmen die Eltern einen Ehenamen oder Lebenspartnerschaftsname, nachdem das Kind das fünfte Lebensjahr vollendet hat, so erstreckt sich der Ehe- oder Lebenspartnerschaftsname auf den Geburtsnamen des Kindes nur dann, wenn es sich der Namensgebung anschließt. Ein in der Geschäftsfähigkeit beschränktes Kind, welches das 14. Lebensjahr vollendet hat, kann die Erklärung nur selbst abgeben; es bedarf hierzu der Zustimmung seines gesetzlichen Vertreters. Die Erklärung ist gegenüber dem Standesamt abzugeben; sie muss öffentlich beglaubigt werden.“

- 3) děti starší čtrnácti let a mladší osmnácti let souhlas se změnou svého jména již udělují přímo, ale zákon k příslušné změně vyžaduje také přivolení zákonného zástupce (*něm. Zustimmung*).¹⁶⁸

Pro výkon participačních oprávnění dítěte a pro „přistoupení“ dítěte k příslušné změně rodinných vazeb nestanovuje BGB žádnou lhůtu. Z toho lze vyvodit fakticky předání dispozice s příjmením do výlučné sféry dítěte již od dovršení jeho 14 let, neboť nic nebrání tomu, aby bylo v případě rozporu mezi názorem dítěte a názorem jeho rodičů změna příjmení dítěte pro jeho nesouhlas dočasně zablokována a definitivně bylo rozhodnuto o podobě příjmení dítěte až po dovršení jeho zletilosti, tj. v době, kdy už je „dítě“ zletilé, plně svéprávné a rozhoduje samo.

Osoby starší 18 let pak mají své příjmení zcela pod kontrolou, avšak stále se mohou v případech změn rodinných vazeb ke změnám příjmení svých rodičů připojit. V tomto ohledu je německá právní úprava co do otázky vlivu změn rodinných vazeb do příjmení dítěte (zde nikoli ve vazbě na věk, nýbrž na status „dítěte svých rodičů“) výrazně širší než česká právní úprava.

2) Rakousko

Rakouská právní úprava míru spolupůsobení dětí na rozhodování o jejich záležitostech stupňuje v závislosti na míře jejich rozumové a volní vyspělosti (tj. schopnosti pochopit následky svého jednání a toto své jednání ovládnout), přičemž k rozhodování o statusových otázkách je navíc vyžadován souhlas zákonných zástupců.¹⁶⁹ Prvním milníkem z hlediska nabývání částečné svéprávnosti je dovršení sedmi let, stěžejní hranicí je pak dovršení čtrnáctého roku věku,¹⁷⁰ což je okamžik, odkdy se schopnost dítěte rozhodovat samostatně o svých záležitostech v oblasti práva jména presumuje (§ 21 Abs. 2 ABGB ve spojení s § 156 Abs. 2 ABGB).¹⁷¹ Souhlas dítěte se tak stává hmotněprávní podmínkou pro změnu jeho příjmení.¹⁷²

¹⁶⁸ V. SACHSECH GESSAPHE, Karl August. In SCHWAB, Dieter, ed. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 9, Familienrecht II: §§ 1589-1921*. 7. Auflage. München: C. H. Beck, 2017, s. 597-599.

¹⁶⁹ § 141 Abs. 1 ABGB: „Eine Person kann in Angelegenheiten ihrer Abstammung und der Abstammung von ihr rechtswirksam handeln, wenn sie entscheidungsfähig ist. Im Zweifel wird das Vorliegen der Entscheidungsfähigkeit bei mündigen Minderjährigen vermutet.“

§ 141 Abs. 2 ABGB: „Minderjährige bedürfen darüber hinaus der Zustimmung ihres gesetzlichen Vertreters. Handelt der gesetzliche Vertreter selbst, so bedarf er der Zustimmung des Minderjährigen.“

¹⁷⁰ Přehled nabývání svéprávnosti dětmi – blíže viz Übersicht der Geschäftsfähigkeit von Kindern und Jugendlichen. Österreichs digitales Amt [online]. Wien: Bundesministerium für Digitalisierung und Wirtschaftsstandort, 2 021 [cit. 11. 2. 2021]. Dostupné na <<https://www.oesterreich.gv.at/themen/jugendliche/jugendrechte/8/Seite.1740386.html>>.

¹⁷¹ § 156 Abs. 2 ABGB: „Entscheidungsfähige Personen bestimmen ihren Familiennamen selbst. Die Entscheidungsfähigkeit wird bei mündigen Minderjährigen vermutet.“

§ 21 Abs. 2 ABGB: „Minderjährige sind Personen, die das achtzehnte Lebensjahr noch nicht vollendet haben; haben sie das vierzehnte Lebensjahr noch nicht vollendet, so sind sie unmündig.“

¹⁷² Blíže k předpokladům pro změnu příjmení dítěte, z nichž lze čerpat i obecná východiska pro aplikaci vazby příjmení dítěte na příjmení rodičů viz Namensänderung von Minderjährigen. Österreichs digitales Amt [online].

3) Slovensko

V České republice je stejně jako na Slovensku¹⁷³ stěžejní věková hranice 15 let, od které je vyžadován přímý souhlas dítěte jakožto hmotněprávní podmínka pro změnu jeho osobního jména či příjmení.¹⁷⁴ Intenzita uplatňování participačních práv dětí nižšího věku pak v obou porovnávaných právních úpravách závisí na schopnosti konkrétního dítěte utvořit si na věc vlastní názor, tento názor formulovat a vyjádřit.¹⁷⁵ Ve slovenské právní úpravě je uvedené vyjádřeno v základních zásadách v rámci zákona č. 36/2005 Z. z., Zákon o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov (čl. I, čl. 5 ve spojení s § 43 tohoto zákona).¹⁷⁶

2.1.3 Dílčí závěr

Z provedeného porovnání přístupů k zakotvení participačních práv dítěte je zřejmé, že jednotlivé právní řády k dané problematice přistupují v rámci mezí stanovených ÚPD každý „po svém“, avšak sledují dosažení stejného cíle, a to:

- realizaci participačních práv dítěte v podobě jeho práva na informace a práva vyjádřit k věci svůj vlastní názor v závislosti na konkrétním dovršeném stupni rozumové a volní vyspělosti dítěte;
- právo dítěte na zohlednění jeho názoru a přání v rozhodování ze strany orgánů veřejné moci (všechny právní řády sledují naplnění nejlepšího zájmu dítěte v záležitostech, které se dítěte dotýkají);
- zesílení postavení dítěte od určité konkrétní věkové hranice, a to v podobě zakotvení přímého souhlasu dítěte jako hmotněprávní podmínky pro změnu jeho příjmení.

Nejvíce propracovanou shledávám právní úpravu německou, která v oblasti práva jména se zapojením dítěte do záležitostí, jež se ho týkají, počítá již od dovršení 5 let věku. Tuto věkovou hranici německá judikatura odůvodňuje tak, že v tomto věku se zpravidla dítě učí psát

Wien: Bundesministerium für Digitalisierung und Wirtschaftsstandort, 2021 [cit. 11. 2. 2021]. Dostupné na <http://www.oesterreich.gv.at/themen/dokumente_und_recht/namensaenderung/Seite.2330400.html>.

¹⁷³ Zákon č. 300/1993 Z. z., Zákon Národnej rady Slovenskej republiky o mene a priezvisku, v znení neskorších predpisov.

¹⁷⁴ § 7 odst. 4 zákona č. 300/1993 Z. z., Zákon Národnej rady Slovenskej republiky o mene a priezvisku, v znení neskorších predpisov.

¹⁷⁵ Blíže k právní úpravě participačních práv na Slovensku viz ČIPKOVÁ, Tamara. Participačné práva maloletého dieťaťa v právnej úprave slovenskej republiky. In ŠÍNOVÁ, Renáta (eds.). *Sborník z konference Olomoucký den soukromého práva: Participační práva dítěte v civilním soudním řízení*. Olomouc: Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, 2020, s. 16-30.

¹⁷⁶ § 43 odst. 1 zákona č. 36/2005 Z. z., Zákon o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov, v znení neskorších predpisov: „*Maloleté dieťa má právo vyjadriť samostatne a slobodne svoj názor vo všetkých veciach, ktoré sa ho týkajú. V konaniach, v ktorých sa rozhoduje o veciach týkajúcich sa maloletého dieťaťa, má maloleté dieťa právo byť vypočuté. Názoru maloletého dieťaťa musí byť venovaná náležitá pozornosť zodpovedajúca jeho veku a rozumovej vyspelosti.*“

své jméno a dostává vysvědčení se svým jedinečným označením právě prostřednictvím osobního jména a příjmení, se kterým se tak již v tomto věku intenzivně ztotožňuje.¹⁷⁷ S tímto názorem zcela souhlasím a v oblasti práva jména pokládám za klíčový časový milník v životě dítěte zahájení povinné školní docházky (k čemuž dochází právě mezi pátým až šestým rokem věku dítěte).

2.2 Vnitrostátní zakotvení participačních práv dítěte

Vnitrostátní reflexi požadavku na zakotvení participačních práv dítěte představuje v oblasti soukromého práva zejména § 867 občanského zákoníku.¹⁷⁸ Ten předpokládá, že před jakýmkoli rozhodnutím dotýkajícím se zájmu dítěte poskytne soud dítěti potřebné informace pro utvoření vlastního názoru, přičemž je následně povinen tento názor dítěte vhodným způsobem také zjistit. Zákon výslovně zdůrazňuje, že názoru dítěte věnuje soud patričnou pozornost. Ač je toto ustanovení zařazeno do pododdílu o rodičovské odpovědnosti (část druhá, hlava II, díl 2, oddíl 3, pododdíl 3 občanského zákoníku), je zřejmé, že jeho aplikační rozsah je daleko širší.¹⁷⁹

Ústavní soud ve své judikatuře¹⁸⁰ kromě požadavku na zjištění a zohlednění názoru dítěte zdůrazňuje i aspekt informovanosti dítěte ohledně průběhu a výsledku samotného řízení, neboť dítě by se mělo vhodným způsobem dozvědět, jak bylo s jeho názorem naloženo a jaké je rozhodnutí v konkrétní věci (příp. z jakého důvodu nebylo přání dítěte vyhověno).¹⁸¹

¹⁷⁷ Beschluss des Bundesgerichtshofs vom 13. November 2019, Az. XII ZB 118/17.

¹⁷⁸ Obdobnou úpravu obsahuje § 8 odst. 2 a 3 ZSPOD. Požadavek na informování a zjištění názoru dítěte je zřejmý dále například v rámci civilní procesněprávní úpravy z § 100 odst. 3 OSŘ a § 20 odst. 4 ZŘS, které soudům ukládají povinnost dítě dostatečným způsobem informovat o řízení a zajistit zohlednění a posouzení jeho názoru v rámci svého rozhodování.

¹⁷⁹ Obecná aplikovatelnost tohoto pravidla implicitně plyne i z důvodové zprávy, jelikož jeho smyslem a účelem je poskytování (všeobecné) ochrany dítěti – viz Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, č. 89/2012 Dz: „Zdejší ustanovení patří k nejvýznamnějším z hlediska ochrany, již stát dítěti poskytuje, resp. je povinen poskytovat.“

¹⁸⁰ Základní shrnutí stěžejních judikatorních závěrů týkajících se participačních práv dítěte a povinností a práv rodičů k dítěti – viz POLÍŠENSKÁ, Petra, FEBEROVÁ, Radka, STUHLÍK, Zdeněk. *Musíš znát ... Rodinné právo. Právní postavení dítěte*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 158-176.

¹⁸¹ Nález Ústavního soudu ze dne 8. října 2018, sp. zn. II. ÚS 725/18: „Právo dítěte být slyšeno v řízení, které se jej týká, ve smyslu čl. 12 Úmluvy o právech dítěte se neomezuje na pouhé zjištění názoru dítěte na projednávanou záležitost, ale zahrnuje také další komunikaci s dítětem a informování jej o řízení, včetně toho, jak nakonec bylo rozhodnuto v záležitosti dítěte a jak byl zohledněn jeho zjištěný názor (vyjádřilo-li jej dítě). Za dodržení tohoto práva odpovídá soud. Je-li dítě způsobilé být v řízení vyslechnuto přímo soudem a není-li to rozporné s jeho nejlepším zájmem, pak by to měl být rovněž přímo soud, kdo dotčenému dítěti přístupnou formou vysvětlí, jak v jeho záležitosti bylo rozhodnuto a jak přitom byl zohledněn jeho názor. Právo dítěte být slyšeno v záležitosti, která se jej týká, podle čl. 12 Úmluvy o právech dítěte není obecně vázáno na žádný věkový limit dítěte; konkrétní podoba jeho realizace nicméně vždy musí reflektovat věk, vyspělost a nejlepší zájem dítěte.“

V ustanovení § 867 odst. 2 občanského zákoníku je pak zakotvena vyvratitelná právní domněnka, že děti starší dvanácti let potřebné schopnosti vytvořit si na základě poskytnutých informací svůj vlastní názor a tento názor vyjádřit mají. To však samozřejmě nevylučuje, aby tyto schopnosti mělo i dítě mladší, příp. naopak že ani dítě starší dvanácti let nebude schopno k věci sdělit vlastní názor. Soud by měl vždy reagovat na konkrétní subjektivní schopnosti příslušného dítěte a podle toho zvolit procesní postup. Westphalová a Holá ve svém článku představují téma zapojování dětí do mediace, přičemž obecně k „rozsahu“ participace dítěte uvádí: *„Děti mohou participovat na rozhodování o otázkách, které se jich dotýkají, v zásadě čtyřmi způsoby. Na nejnižší úrovni je pouhé informování dítěte. Ve druhém stupni je mu přiznáno právo vyjádřit svůj názor. Třetím stupněm je jeho možnost svým názorem rozhodnutí ovlivnit. Nejsilnější je pozice dítěte tehdy, kdy jeho vyjádření je určující pro rozhodnutí o něm.“*¹⁸²

V případě pochybností je pak třeba vynaložit potřebné úsilí pro zjištění vlastního názoru dítěte a jednat ve prospěch aplikace participačních práv dítěte. Tento postup zdůrazňuje ve svých nálezech i Ústavní soud, který akcentuje povinnost soudů zjišťovat názor dítěte zpravidla přímo. Lze přitom zvolit mnoho způsobů pro zjištění názoru dítěte tak, aby dítě nebylo zbytečně stresováno vnějšími faktory – například v místě bydliště či školy dítěte.¹⁸³

Jako smysl a účel rozebíraného ustanovení § 867 občanského zákoníku v kontextu shora provedené komparace se zahraničními právními řády¹⁸⁴ vnímám:

- výslovné zdůraznění potřeby realizace participačních práv dítěte v podobě jeho práva na informace a práva vyjádřit k věci svůj vlastní názor v závislosti na konkrétní rozumové a volní vyspělosti dítěte;

¹⁸² WESTPHALOVÁ, Lenka, HOLÁ, Lenka. Zapojování dětí do rozhodování ve věcech, které se jich týkají, v kontextu rodinné mediace. *Právní rozhledy*. 2019, č. 13-14, s. 472.

¹⁸³ Nález Ústavního soudu ze dne 9. října 2019, sp. zn. IV. ÚS 1002/19: „Krajský soud na zjišťování názoru nezletilého rezignoval (i když stěžovatelka tuto možnost soudu dávala ke zvážení – srov. č. l. 160 soudního spisu), přičemž naprosto opomenul také jakékoliv jiné možnosti, které se mu naskýtal za účelem zjištění názoru nezletilého, a to i mimo nařízené soudní jednání, aby tímto výsledkem byl nezletilý co nejméně stresován (např. vyslechnout nezletilého v kanceláři soudce, případně v jiném méně formálním prostředí, než je jednací síň, dostavit se osobně, či vyslat asistenta soudce do bydliště či školy nezletilého apod.), a to přesto, že přinejmenším některé z těchto forem komunikace mohly zajistit ozřejnění názoru nezletilého. Uvedené platí o to více, že krajský soud postavil svůj závěr o změně příjmení, který je rozporný s přáním nezletilého, jak jej vyjádřil při pohovoru s orgánem sociálně-právní ochrany dětí, na ničím neprokázané domněnce, že by si nezletilý subjektivně „tuto změnu příjmení sám přeje, je nutné toto jeho stanovisko hodnotit s přihlédnutím ke stupni jeho duševního a rozumového vývoje, v němž není schopen docenit dosah případné změny svého rodného příjmení z důvodů nikoli zcela zásadních“. Učinit takovýto závěr (o neschopnosti nezletilého docenit případné změny jeho vlastního příjmení) bez toho, aby soud s nezletilým hovořil, aby jej vyslechl a učinil si sám kvalifikovaný názor na jeho duševní a rozumový vývoj v této otázce, je přinejmenším rozporné s čl. 12 Úmluvy.“

¹⁸⁴ Blíže viz podkapitola 2.1.2 disertační práce.

- zesílení postavení dětí starších 12 let, u nichž se aplikuje vyvratitelná právní domněnka, že potřebné schopnosti utvořit si vlastní názor a vyjádřit ho mají;
- deklaraci práva dítěte na zohlednění jeho názoru a přání v rozhodování ze strany orgánů veřejné moci (za účelem naplnění nejlepšího zájmu dítěte v záležitostech, které se dítěte dotýkají).

V souladu s teleologickým výkladem § 867 občanského zákoníku je proto třeba dospět k závěru, že se uvedené pravidlo musí vztahovat nejen na soudy, ale komplexně na všechny orgány veřejné moci, které autoritativně rozhodují o věcech, jež se dotýkají zájmu dítěte. Kober všeobecnou ochranu participačních práv dítěte zdůrazňuje v komentáři k občanskému zákoníku, když uvádí následující: „*Samozřejmě i v postupu matričního úřadu dle matričního zákona se vzhledem k jednotě právního řádu uplatní vyvratitelná právní domněnka o nezletilých starších 12 let (§ 863 odst. 1 ve spojení s § 867 odst. 2 věta první OZ).*“¹⁸⁵

V oblasti práva jména vykonávají svou pravomoc především matriční úřady, jimž je svěřena agenda matrik. Rozhodují tak v prvním stupni o mnoha zásadních otázkách týkajících se jména jako takového, například o zápisu osobního jména a příjmení dítěte do knihy narození, o změnách osobního jména a příjmení fyzických osob atd. Jejich postup upravuje vedle ZMJP primárně SŘ, který participační práva dítěte také zohledňuje v § 29 odst. 4 SŘ, který uvádí: „*V řízení, jehož účastníkem je nezletilé dítě, které je schopno formulovat své názory, postupuje správní orgán tak, aby byl zjištěn názor nezletilého dítěte ve věci. Za tím účelem správní orgán poskytne dítěti možnost, aby bylo vyslyšeno buď přímo, nebo prostřednictvím zástupce nebo příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Vyžaduje-li to zájem dítěte, lze jeho názor zjistit i bez přítomnosti rodičů nebo jiných osob zodpovědných za výchovu dítěte. V takovém případě správní orgán k úkonu přibere jinou vhodnou dospělou osobu. K názoru dítěte správní orgán přihlíží s přihlédnutím k jeho věku a rozumové vyspělosti.*“¹⁸⁶ Smysl a účel tohoto pravidla¹⁸⁷ však nebrání, jak je už ostatně uvedeno výše, doplnění § 29 odst. 4 SŘ

¹⁸⁵ KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1390.

¹⁸⁶ § 29 odst. 4 SŘ. Shodně viz Informace Ministerstva vnitra ČR č. 13/2017 ze dne 10. února 2017, č. j. MV-149289-5/VS-2016.

¹⁸⁷ JEMELKA, Luboš, PONDĚLÍČKOVÁ, Klára, BOHADLO, David. In JEMELKA, Luboš, PONDĚLÍČKOVÁ, Klára, BOHADLO, David. *Správní řád*. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 194: „*Toto ustanovení správního řádu promítá do právního řádu České republiky ustanovení čl. 12 Úmluvy o právech dítěte, podle něhož státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni. Za tímto účelem se dítěti zejména poskytuje možnost, aby bylo vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká, a to buď přímo, nebo prostřednictvím zástupce anebo příslušného orgánu, přičemž způsob slyšení musí být v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství.*“

propracovanější úpravou v občanském zákoníku zakotvující věkovou hranici 12 let, od které je schopnost dítěte vyjádřit vlastní názor na věc presumována.

Lze uzavřít, že i matriční úřad jako správní orgán na úseku vedení matrik má povinnost zjistit názor dítěte, a to v závislosti na schopnostech a stupni duševního vývoje konkrétního dítěte. U dětí starších 12 let je přitom presumováno, že jsou schopny k dané záležitosti vyjádřit vlastní názor. Matriční úřady zjišťují názor dítěte na základě ústního jednání do protokolu nebo na základě žádosti o vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Dovršilo-li dítě patnáctý rok věku, matriční úřad již nezjišťuje jeho názor, avšak musí požadovat jeho přímý souhlas se změnou příjmení.¹⁸⁸ Participační práva dítěte se v takovém případě omezí na informační a vysvětlovací rovinu, jelikož samotné udělení či neudělení souhlasu dítětem již v sobě implicitně jeho názor obsahuje.

Teprve po zjištění všech rozhodných skutečností může matriční úřad situaci řádně zhodnotit a rozhodnout v souladu s nejlepším zájmem dítěte.¹⁸⁹ Výjimkou ze shora uvedeného postupu zjišťování názoru dítěte mohou být pouze situace, pokud dítě vzhledem k velmi nízkému věku není schopno dostatečně formulovat vlastní názor k určité konkrétní záležitosti.¹⁹⁰

Ačkoli praktickou realizaci správného postupu při rozhodování záležitostí dotýkajících se dětí pokládám v oblasti práva jména za problematickou (zejm. u dětí mladších 15 let), jelikož matriční úřady zpravidla nejsou vybaveny příslušným odborným aparátem pro efektivní zjišťování názoru dítěte,¹⁹¹ je třeba na podpoře realizace participačních práv dítěte trvat. Jméno je základní složkou osobnosti každého člověka vyjadřující jeho identitu a jedinečnost. Je přirozené, že na samotném určení jména se dítě z důvodu nízkého věku nepodílí a toto rozhodnutí je tak přenecháno jeho rodičům. Pokud děti nejsou samy schopny účinně realizovat svá práva, lze zcela legitimně uplatnit předpoklad, že onen nejlepší zájem dítěte znají

¹⁸⁸ Děti starší 15 let mají v oblasti práva jména silnější postavení a ZMJP zpravidla vyžaduje jejich přímou účast na rozhodování o jejich jménu a příjmení (ke změně jejich jména či příjmení je vyžadován jejich přímý souhlas, bez něhož nemůže ke změně dojít).

¹⁸⁹ Ke způsobu zjišťování názoru dítěte a jeho zohlednění v rámci činnosti matričních úřadů viz KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 13922-1395.

¹⁹⁰ KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1391.

¹⁹¹ Adjektivem efektivní je zde přitom myšleno zjištění skutečného názoru dítěte neovlivněného současným krátkodobým psychickým rozpoložením či působením ze strany jeho rodičů. Dítě by před vyslovením svého názoru mělo být srozumitelně informováno o dané záležitosti a mělo by plně chápat možné následky příslušného rozhodnutí. Postup zjišťování názoru dítěte by měl být metodicky sjednocen a měl by obsahovat alespoň minimální záruky pro zjištění skutečného postoje dítěte k uvedené záležitosti.

a prosazují v první řadě jeho rodiče.¹⁹² S rostoucím věkem dítěte je však třeba brát ohled na jeho vlastní autonomii vůle, právo na sebeurčení a seberealizaci, v důsledku čehož požadavek stability osobního jména a příjmení dítěte nabývá na významu.¹⁹³

V závislosti na rozumové a volní vyspělosti musí být dítěti umožněno určitým způsobem participovat na rozhodování o záležitostech týkajících se jeho jména. Participační práva dětí bez ohledu na jejich věk zdůrazňují kromě Kobera i další odborníci na rodinné právo,¹⁹⁴ což lze jen uvítat. Osobně za významnou časovou hranici z hlediska utváření identity dítěte považuji okamžik zahájení povinné školní docházky – tehdy si dítě začíná ve větší míře vytvářet vlastní sociální vazby na okolí. Na podporu mého názoru lze uvést i argument vyskytující se v německé judikatuře, a to ten, že v tomto věku se zpravidla dítě učí psát své jméno a dostává vysvědčení se svým jedinečným označením právě prostřednictvím osobního jména a příjmení, se kterým se tak již v tomto věku intenzivně ztotožňuje.¹⁹⁵

Způsob zjišťování názoru (práci s dětmi, volbu vhodného prostřední, zapojování rodičů či orgánu sociálně-právní ochrany dětí) a způsob práce s vyjádřením dítěte (zda se jedná o „skutečný“ názor dítěte) s ohledem na konkrétní věkové kategorie blíže rozebírá ve svém článku Rogalewiczová, která k vlastnímu názoru kategorie dětí na hranici zahájení povinné školní docházky uvádí: „*Děti předškolního věku, tj. do cca 6 let, si začínají velmi dobře uvědomovat svá přání a dávat je najevo, resp. trvat na jejich splnění. Na druhou stranu jsou však snadno manipulovatelné a nejsou schopny uvědomit si důsledky svých přání v dlouhodobém časovém horizontu.*“¹⁹⁶

¹⁹² Problematické bývají situace, jsou-li samotní rodiče v konfliktu a mnohdy nestabilní názor dítěte je ovlivňován z obou stran.

¹⁹³ Nález Ústavního soudu ze dne 4. listopadu 2015, sp. zn. IV. ÚS 3900/14: „*Je pravda, že odvolací soud jak v ústavní stížnosti napadeném rozsudku, tak i ve svém vyjádření k předmětné ústavní stížnosti uvedl, že mu byl názor nezletilého dobře znám z předchozího řízení. Nicméně pokud tomu nebrání samotný předmět řízení a z okolností případu nevyplývají skutečnosti nasvědčující tomu, že by slyšení nezletilého před soudem bylo pro něj obzvláště psychicky náročné, tento by měl být před soudem přímo slyšen. Důvodem je především ta skutečnost, že nezletilý ve svém věku je zjevně schopen již formulovat své názory, a soudce rozhodující o této na výsost osobní věci by měl mít osobní zkušenost s nezletilým, měl by mít možnost sledovat jeho psychosociální reakce na položené dotazy a více méně "vycítit" opravdovost jeho zájmu o požadovanou změnu. Měl by umět rozlišit, zda jeho návrh na změnu příjmení vychází z dětského rozmaru a touhy po zviditelnění se ve sportovních kruzích prostřednictvím známého příjmení, či z niterné touhy po začlenění se do nové rodiny. Podle názoru Ústavního soudu nelze zodpovědně rozhodovat o tak zásadní otázce, jakou změna příjmení člověka bezesporu je, bez kontaktu s tím, jehož se změna přímo dotýká.*“

¹⁹⁴ Viz KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Rodinné právo*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 211.; HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 771-773.

¹⁹⁵ Beschluss des Bundesgerichtshofs vom 13. November 2019, Az. XII ZB 118/17.

¹⁹⁶ ROGALEWICZOVÁ, Romana. Možnosti aktivního zapojení dítěte do řízení. *Právní rozhledy*. 2018, č. 8, s. 267-275.

Výše uvedené dle mého názoru potvrzuje, že zahájení povinné školní docházky představuje v oblasti práva jména bezpochyby klíčový milník, od kterého je s dítětem třeba intenzivně pracovat a zapojit ho do rozhodování týkajícího se podoby jeho osobního jména a příjmení. Tuto práci se získáváním a následným vyhodnocením názoru dítěte je třeba provádět citlivě k tomu odborně proškolenou osobou, vítám proto v tomto ohledu spolupráci matričních úřadů s orgány sociálně-právní ochrany dětí.

Jelikož nedůslednou aplikaci a realizaci participačních práv dítěte považuji za jeden z největších problémů současné právní úpravy návaznosti příjmení dítěte na změny rodinných vazeb, lze jistě uvítat návrh novely ZMJP, který mění znění § 863 odst. 1 občanského zákoníku a zakotvuje do něj všeobecný požadavek na uplatňování participačních práv dítěte v oblasti práva jména (tedy nejen ve vztahu ke změně příjmení dle § 862 občanského zákoníku), přičemž od dovršení patnáctého roku věku je k zásahu do osobního jména či příjmení dítěte obligatorně potřeba jeho přímého souhlasu.¹⁹⁷

Považuji však za nutné zdůraznit i participační práva dětí nižšího věku, jelikož v případě, že příslušná změna rodinné vazby mající dopad na podobu příjmení dítěte neprobíhá ve správním řízení, nýbrž na základě zjednodušené procedury dle ZMJP (např. pozdější prohlášení rodičů o společném příjmení rodičů),¹⁹⁸ dochází v praxi často ke změně příjmení dítěte zcela automaticky bez ohledu na jeho názor.¹⁹⁹ Tuto problematiku návrh novely ZMJP bohužel ponechává bez povšimnutí.

Jak je již uvedeno výše, za největší problém v této oblasti považuji praktickou realizaci participačních práv dítěte matričními úřady (resp. ve spolupráci s příslušnými orgány sociálně-právní ochrany dětí). Samotný právní rámec podpořený shora nastíněným výkladem patrně nevzbuzuje výraznější pochybnosti, ačkoli výslovné zakotvení generální klauzule uplatňování participačních práv dětí ve všech záležitostech, jež se jich dotýkají, a ve vztahu ke všem orgánům veřejné moci by samozřejmě bylo jednoznačně pozitivním posunem. Správný krok

¹⁹⁷ Důvodová zpráva k návrhu novely ZMJP: „Dalším významným cílem novely je promítnout do důsledku obecnější požadavek, podle něhož by mělo dítě, které dosáhlo určitého věku, souhlasit se změnou svého osobního jména nebo příjmení. Tento požadavek je v platné právní úpravě přítomen zatím jen dílčím způsobem (kupříkladu u změny příjmení dítěte, jehož otec není znám, v důsledku uzavření manželství jeho matky). Vychází se přitom z předpokladu, že osobní jméno a příjmení člověka tvoří svébytný prostředek jeho (sebe)identifikace (tím spíše s postupujícím věkem), přičemž osoba, která dosáhla určitého stupně rozumové a volní vyspělosti, by měla mít kontrolu nad jeho případnými změnami v důsledku různých právních skutečností (změny příjmení rodičů, osvojení atd.).“

¹⁹⁸ K této problematice blíže viz podkapitoly 4.5 disertační práce.

¹⁹⁹ Tyto poznatky vychází z dotazování matričních úřadů autorkou disertační práce. Příklady rozdílného řešení vazby příjmení dítěte na příjmení rodičů v závislosti na procesním postupu (správní řízení / zjednodušené procedura – prohlášení) jsou shrnuty v kapitole 6 disertační práce v rámci zhodnocení současné právní úpravy rozebírané oblasti.

k dosažení sledovaného cíle (z hlediska praxe) však dle mého názoru představuje především podrobnější metodické vedení matričních úřadů ze strany příslušného ministerstva a kladení většího důrazu na proškolení jednotlivých pracovníků. Je třeba si uvědomit, že příjmení je imanentním prvkem osobnosti dítěte, na které je třeba nahlížet na samostatný subjekt práv.

3 Rodné příjmení²⁰⁰

V návaznosti na rekodifikaci soukromého práva byla do ZMJP přijata definice rodného příjmení, které má posilovat sociálně přiřazovací funkci příjmení a deklarovat rodinné vazby člověka na jeho původní rodinu. Toto příjmení má být zásadně **stabilní a neměnné** (tj. nemá se ho dotýkat změna vlastního příjmení na žádost ve správním řízení ani změna příjmení v důsledku uzavření manželství).

Tato kapitola disertační práce je zaměřena na institut rodného příjmení a rozbor návaznosti nové úpravy rodného příjmení na předchozí praxi matričních úřadů, kterou shledávám jako problemickou a nekorespondující se základními zásadami práva jména.

3.1 Analýza zákonné definice rodného příjmení

S účinností od 1. 1. 2014 obsahuje § 68 odst. 2 ZMJP taxativní výčet situací, které se promítají do rodného příjmení. Rodným příjmením tak je:

- 1) příjmení získané / určené dítěti při narození;
- 2) příjmení změněné v důsledku určení otcovství;²⁰¹
- 3) příjmení změněné v důsledku osvojení dítěte před nabytím plné svéprávnosti a
- 4) příjmení související se změnou pohlaví (v příslušném ženském / mužském tvaru).

Zákonodárcem zvolený okruh situací, na nichž je podoba rodného příjmení závislá, nepovažuji z níže uvedených důvodů za správný. Ač je samozřejmě nutné ctít literu zákona, je nezbytné poukázat na nedostatky současné právní úpravy a nabídnout řešení problemických otázek, které z ní vznikají.

Při úvahách a hodnocení aktuální právní úpravy je vždy nejprve třeba rozklíčovat její smysl a účel, který je v soukromém právu předním vodítkem pro výklad právních ustanovení. O něm však důvodová zpráva mlčí a pouze stroze konstatuje, že se nově definuje, co se rozumí

²⁰⁰ Uvedené problematice se autorka disertační práce věnuje ve svých článcích zaměřených na definici rodného příjmení a přechodné ustanovení týkající se rodného příjmení – viz HAVELKOVÁ, Renáta. K zákonné definici rodného příjmení. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2019, roč. 27, č. 9, s. 325-327.; HAVELKOVÁ, Renáta. Rodné příjmení – problematika přechodného ustanovení. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, roč. 27, č. 13-14, s. 502-504.

²⁰¹ Henych danou problematiku srozumitelně vysvětluje na následujícím příkladu: Dítě narozené mimo manželství, jehož otec nebyl v době jeho narození znám, získá příjmení po matce. Pokud následně dojde k určení otcovství, pak může být dítěti určeno rodiči (matkou a „novým“ otcem) jiné příjmení. Takto určené příjmením se stává rodným příjmením dítěte a nahrazuje původní rodné příjmení dítěte, které dítě obdrželo v okamžiku narození. Pokud následně dojde ke změně příjmení dítěte (na žádost), nemá tato skutečnost již na rodné příjmení dítěte vliv. Blíže ke změnám rodného příjmení vymezených taxativně v ZMJP viz HENYCH, Václav. *Zákon o matrikách s komentářem*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015, s. 247-248.

rodným příjmením.²⁰² Z jazykového významu užitého pojmu i přijaté definice lze dovodit, že rodným příjmením má být primárně to příjmení, s nímž se člověk „narodí“ (tj. které získá jako první při narození). Toto příjmení ho přirozeně pojí s původní rodinou a představuje odkaz na vlastní rodokmen.²⁰³ Jako pravděpodobný smysl a účel rodného příjmení tedy vnímám zájem na ochraně sociálně přiřazovací funkce příjmení a deklaraci rodinných vazeb s původní rodinou fyzické osoby – tj. bez reflexe zásahu do aktuálního příjmení v důsledku sňatku či jeho změny ve správním řízení (§ 72 a násl. ZMJP).²⁰⁴

Je však zakotvenou definicí uvedený smysl a účel zcela naplněn? Níže je stručně nastíněno několik situací, které si dle mého názoru zaslouží bližší rozbor, neboť je z nich patrné, že naplnění smyslu a účelu rodného příjmení se z aktuální právní úpravy nepodává, a je proto nezbytné právní úpravu podpořit teleologickým výkladem. S ohledem na zaměření disertační práce jsou níže zdůrazněny vazby aktuálního příjmení dítěte na příjmení rodičů a je řešena otázka, zda se má tato nová podoba aktuálně neseného příjmení dítěte „propsat“ i do jeho příjmení rodného. Na konci podkapitoly je z jednotlivých rozborů učiněn dílčí závěr ohledně (ne)komplexnosti zavedené definice rodného příjmení a je navrženo řešení analyzovaných problematických situací *de lege lata*.

3.1.1 Popření otcovství

Popření otcovství a vliv této skutečnosti na aktuální příjmení dítěte můžeme zjednodušeně vnímat jako „opravu“ nesprávné informace, která by se měla v případě odvozování příjmení dítěte od (pouhého) právního otce zásadně promítnout do příjmení dítěte, a to dle současné právní úpravy tak, že dítě obdrží příjmení matky, které nesla v okamžiku jeho narození. Právní základ vazby příjmení dítěte na popření otcovství nalezneme v § 861 občanského zákoníku ve spojení s § 19 odst. 5 ZMJP.²⁰⁵ V rámci této podkapitoly je řešena dílčí otázka, zda se má příslušná změna aktuálního příjmení dítěte v důsledku popření otcovství promítnout i do jeho rodného příjmení.

²⁰² Důvodová zpráva k zákonu č. 312/2013 Sb., kterým se mění zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, č. 312/2013 Dz.

²⁰³ Příjmení je v genealogii standardně používáno jako klíčový údaj pro vyhledávání předků.

²⁰⁴ Daubnerová uvádí možný postup zaznamenání změny příjmení aktuálně užívaného (nikoli současně rodného) u svobodných osob v matričních dokladech – viz DAUBNEROVÁ, Alena. *Matriční činnost po účinnosti nového občanského zákoníku*. Praha: Linde, 2013, s. 75: „V souladu s novelou zákona o matrikách by podle mého názoru po povolení změny příjmení u osob svobodných měl být vydán nový rodný list, kde zůstane uvedeno rodné příjmení a příjmení po povolené změně bude uvedeno v poznámce rodného listu.“

²⁰⁵ Podrobnější rozbor této problematiky a podmínek pro změnu aktuálního příjmení dítěte v důsledku uvedené skutečnosti je předmětem podkapitoly 5.6 disertační práce.

Zařazení změny příjmení dítěte v důsledku „určení otcovství“ do zákonné definice rodného příjmení je z jazykového hlediska poměrně problematické a může evokovat výklad v tom smyslu, že popření otcovství na rozdíl od určení otcovství v taxativním výčtu § 68 odst. 2 ZMJP začleněno není. Striktně jazykový výklad je zde však nutné jednoznačně odmítnout, jelikož neexistuje racionální důvod pro odlišení těchto dvou případů. Zohlednění změny aktuálního příjmení dítěte v důsledku určení otcovství v rámci rodného příjmení sleduje naplnění sjednocující funkce příjmení mezi rodiči a jejich dětmi a současně mezi dětmi – plnorodými sourozenci navzájem.

Jestliže zákonodárce zařadil tento případ do definice rodného příjmení, pak tím spíše by mělo rodné příjmení zohledňovat i změnu aktuálně neseného příjmení dítěte v důsledku popření otcovství. Opačným přístupem by bylo dosaženo krajně nežádoucího stavu, jelikož dítě by bylo svým rodným příjmením spojeno s mužem, jenž není jeho otcem (jehož otcovství bylo úspěšně popřeno).

Uvedený formulační nedostatek lze dle mého názoru překlénout výkladem termínu „určení otcovství“ ve smyslu „určení rodičovství“ jakožto zastřešujícího pojmu společného pro celý oddíl 1 dílu 2 hlavy II části druhé občanského zákoníku tak, jak jej užívá například § 5 ZMJP. Tento přístup považují za správný a do výčtu § 68 odst. 2 ZMJP tak dle mého soudu spadají i případy změny příjmení v důsledku popření otcovství. K tomuto závěru se kloní i Ministerstvo vnitra ČR: *„Jsme proto toho názoru, že by citované ustanovení zákona o matrikách mělo být v tomto případě vykládáno extenzivně vzhledem ke skutečnosti, že zákonodárce jistě neměl v úmyslu, aby v praxi docházelo k výše popsáným případům. Uvedená právní norma by měla pokrývat nejenom ty situace, kdy je otcovství k dítěti určeno (a dítěti se určením otcovství mění i rodné příjmení), ale i ty situace, kdy je otcovství k dítěti úspěšně popřeno (na právní vztah mezi dítětem a otcem se hledí, jako by nikdy nebyl), byť uvedené ustanovení zákona o matrikách výslovně nestanoví, že rodným příjmením se rozumí i příjmení uvedené v knize narození při popření otcovství“*²⁰⁶

Návrh novely ZMJP uvedenou nepřesnost napravuje a změnu příjmení dítěte v důsledku popření otcovství do definice rodného příjmení výslovně zařazuje (§ 68 odst. 2 písm. b) ZMJP, ve znění návrhu novely ZMJP), avšak stejného výsledku je třeba dosáhnout pomocí teleologického výkladu i za současného stavu právní úpravy. Stejný přístup k dané

²⁰⁶ Informace Ministerstva vnitra ČR č. 26/2017 ze dne 4. prosince 2017, č. j. MV-126272-4/VS-2017. Návrhové doplnění obsahuje doporučený postup pro matriční úřady, kterým lze napravit ojedinělý chybný výklad, jenž se vyskytl v praxi, jestliže v důsledku popření otcovství došlo pouze ke změně aktuálně užívaného příjmení dítěte, nikoli příjmení rodného. Viz Informace Ministerstva vnitra ČR č. 16/2018 ze dne 23. srpna 2018, č. j. MV-19510-3/VS-2018.

problematicke (reflektování popření otcovství do rodného příjmení dítěte) zastává i německá právní úprava, jelikož rodné příjmení má dítě spojovat s jeho rodinou (zejm. rodiči a plnorodými sourozenci), nikoli s mužem, jenž není jeho biologickým ani právním otcem.²⁰⁷

De lege ferenda shledávám v kontextu rodného příjmení jako problematickou stanovenou podobu příjmení, které má dítě po popření otcovství získat. Návrh novely ZMJP přeformulovává současné pravidlo, že se dítěti po popření otcovství запиše „příjmení matky, které má v době narození dítěte“ pouze na „příjmení matky“, což má být dle důvodové zprávy vykládáno v tom smyslu, že dítě obdrží aktuální příjmení matky v okamžiku popření otcovství.²⁰⁸

V nové podobě aktuálního příjmení dítěte získaného v důsledku popření otcovství neshledávám problém a naopak vnímám uvedený posun pozitivně, avšak promítne-li se tato i do rodného příjmení dítěte, které dále zůstává zásadně po celý život neměnné, může nastat paradoxně nežádoucí stav. Lze si představit například tuto situaci: Matka dítěte je provdaná za muže, jenž není ani otcem dítěte, ani mužem, jehož otcovství bylo popřeno. V důsledku popření otcovství dítě jako své aktuální příjmení obdrží společné příjmení matky a jejího manžela, které bylo při sňatku převzato právě od něj, jelikož toto bude v okamžiku popření otcovství k dítěti aktuálním příjmením jeho matky. Následně se matka s manželem rozvede a navrátí se zpět ke svému předchozímu příjmení. Rodné příjmení dítěte by za této situace bylo navázáno výlučně na muže, jenž není ani otcem dítěte, ani manželem jeho matky.

Hlubší rozbor právní úpravy *de lege ferenda* však není primárním předmětem disertační práce, jelikož není dosud jisté, zda bude právní úprava v navržené podobě přijata. Z tohoto důvodu jsem pouze poukázala na možné nežádoucí dopady (potenciálně) nově formulovaného pravidla bez jejich podrobnější analýzy.

3.1.2 Zrušení osvojení

Definice rodného příjmení zahrnuje příjmení uvedené v knize narození při osvojení dítěte do nabytí jeho svéprávnosti. Za určitých okolností však může být osvojení zrušeno a je třeba

²⁰⁷ Podrobnější srovnání pojetí rodného příjmení v Německu a v České republice je obsaženo v podkapitole 3.1.7 disertační práce.

²⁰⁸ Důvodová zpráva k návrhu novely ZMJP: „Nově se upravuje, jaké příjmení se dítěti запиše do knihy narození v případě popření otcovství; v takovém případě se dítěti запиše do knihy narození aktuální příjmení matky. Navrhovaná změna je promítnutím obecného požadavku na souhlas dítěte, které dovršilo 15 let, s jakoukoli změnou svého příjmení. Bez jeho souhlasu nelze prohlášení přijmout.“

vypořádat se s otázkou návaznosti příjmení dítěte na tuto skutečnost, a to nejen aktuálně užívaného příjmení, ale i příjmení rodného.²⁰⁹

O zrušení osvojení rozhoduje rozsudkem soud dle § 443 ZŘS. Platí, že po zrušení osvojení osvojenci nové příjmení obecně nezůstává a ten se navrácí k příjmení, které měl před osvojením. Dle § 842 občanského zákoníku však může osvojenec prohlásit, že si stávající příjmení (získané v důsledku osvojení) ponechá.²¹⁰ Neučiní-li tak a dojde tedy ke změně příjmení dítěte zpět na původní podobu před osvojením, vyvstává otázka, zda se má tato změna promítnout i do rodného příjmení dítěte. Na rozdíl od otázky popření otcovství (řešené v podkapitole 3.1.1 disertační práce) autorka disertační práce v praxi nezaznamenala odlišný výklad matričních úřadů, avšak striktně jazykový výklad § 68 odst. 2 ZMJP může navodit i tuto nejasnost.

V rámci zachování smyslu a účelu rodného příjmení, jakož i hodnotové bezrozpornosti právního řádu, je nutné pomocí extenzivního výkladu § 68 odst. 2 ZMJP dovodit, že se do rodného příjmení dítěte promítne i změna příjmení dítěte v důsledku zrušení osvojení. Opačný přístup by nedával smysl, jelikož předpokladem pro zrušení osvojení je důležitý důvod spočívající obecně v tom, že osvojení neplní trvale svůj účel nebo porušovalo zákon. Vyskytne-li se v konkrétním případě takto závažná okolnost odůvodňující zrušení osvojení, které má za následek zrušení samotných příbuzenských vazeb mezi osvojencem a rodinou osvojitele, pak je v případě navrácení se dítěte k předchozímu příjmení nasnadě promítnout tuto změnu i do rodného příjmení (tj. nespojovat dítě nadále prostřednictvím příjmení s rodinou osvojitele).

Na podporu mnou uvedeného výkladu *de lege lata* pak doplňuji, že návrh novely ZMJP již nepřesnou formulaci § 68 odst. 2 ZMJP *de lege ferenda* napravuje a váže vymezenou skutečnost „osvojení“ explicitně na nové znění § 71a ZMJP, v němž je řešena vazba příjmení osvojence jak na (vznik) osvojení, tak i na jeho zrušení. I pokud by však nebyla uvedená novelizace přijata, mám za to, že je nezbytné i *de lege lata* aplikovat výklad výše uvedený. Stejný náhled na danou problematiku (reflektování zrušení osvojení do rodného příjmení dítěte) zastává z důvodu ochrany základních hodnotových východisek i německá právní úprava, jelikož opačným přístupem by došlo k popření základních funkcí příjmení (příjmení dítěte by vyjadřovalo vazbu na rodinu osvojitele, s níž už dítě po zrušení osvojení nemá nic společného).²¹¹

²⁰⁹ Zrušení osvojení upravuje § 840-845 občanského zákoníku.

²¹⁰ Problematika návaznosti aktuálního příjmení dítěte na změnu rodinných vazeb spočívající ve zrušení osvojení je řešena v rámci podkapitoly 5.7 disertační práce.

²¹¹ Podrobnější srovnání pojetí rodného příjmení v Německu a v České republice je obsaženo v podkapitole 3.1.7 disertační práce.

3.1.3 Změna příjmení dítěte v důsledku pozdějšího prohlášení rodičů o společném příjmení manželů

S účinností od 1. 1. 2014 mohou manželé, kteří si ponechali při sňatku svá dosavadní příjmení, později, a to kdykoli za trvání manželství, učinit prohlášení u orgánu veřejné moci (matričního úřadu) o tom, že se dohodli na příjmení společném dle § 661 odst. 2 občanského zákoníku. Tuto soukromoprávní úpravu reflektuje ve veřejnoprávní oblasti ZMJP, který v § 70 odst. 4 ZMJP doplňuje, že se toto prohlášení manželů vztahuje i na jejich společné nezletilé děti.²¹²

Srovnáme-li případy pozdějšího prohlášení rodičů o společném příjmení manželů a jeho vliv na příjmení společných dětí s pozdějším určením paternity k dítěti, dospějeme k velmi podobným výsledkům. V důsledku určité skutečnosti, která nastane až po narození dítěte (pozdější určení společného příjmení rodičů-manželů lišící se od příjmení dítěte / pozdější určení otcovství k dítěti a dohoda rodičů o příjmení společného dítěte po otci), dojde ke změně příjmení dítěte ve prospěch jednotnosti příjmení v kompletní rodině (dle společných představ rodičů, příp. za podmínky souhlasu dítěte). Zohlednění změny aktuálního příjmení dítěte v důsledku určení otcovství v rámci rodného příjmení přitom sleduje totožný cíl, a to naplnění sjednocující funkce příjmení mezi rodiči a jejich dětmi a současně mezi dětmi – plnorodými sourozenci navzájem.

Je tedy racionální, aby v případě pozdějšího prohlášení rodičů o společném příjmení manželů zůstalo rodné příjmení dítěte nedotčeno, zatímco změna aktuálního příjmení dítěte v návaznosti na pozdější určení paternity k dítěti nachází v podobě jeho rodného příjmení svůj odraz?

Pro odlišný přístup k těmto dvěma situacím nenacházím racionální odůvodnění. Rodné příjmení by mělo vyjadřovat vazbu dítěte nejen na rodiče, ale zásadně i na jeho plnorodé sourozence.²¹³ Je-li do definice rodného příjmení zařazen dopad určení otcovství do aktuálního příjmení dítěte, tím spíše by mělo rodné příjmení reflektovat změnu aktuálního příjmení dítěte v důsledku pozdějšího prohlášení rodičů o společném příjmení. V prvním z uvedených případů by při nezohlednění této změny v podobě rodného příjmení dítěte totiž zůstala zachovaná alespoň vazba dítěte na matku, v druhé nastíněné situaci by rodné příjmení dítě nespojovalo ani s rodiči, ani s později narozenými plnorodými sourozenci.

²¹² Problematika návaznosti aktuálního příjmení dítěte na pozdější prohlášení rodičů o společném příjmení je řešena v rámci podkapitoly 4.5 disertační práce.

²¹³ Děti týchž rodičů by měly nést stejné příjmení a měly by tak mít i shodné rodné příjmení. Ve výjimečných případech může být tato zásada prolomena, když například aktuální příjmení jednoho z dětí nebude následovat změny rodinných vazeb.

Mám proto za to, že by rodné příjmení dítěte mělo pozdější určení společného příjmení rodičů následovat, ačkoli výslovně tento případ v zákonné definici rodného příjmení zařazen není. Tento závěr lze argumentačně podpořit i komparací s německou právní úpravou, která dopady této formální změny rodinné vazby do rodného příjmení dítěte z důvodu naplnění sjednocující funkce příjmení reflektuje.²¹⁴

3.1.4 Změna příjmení dítěte v důsledku změny společného příjmení manželů (rodičů) nebo příjmení rodiče, od něhož se příjmení dítěte odvozuje, na žádost dle ZMJP

Ustanovení § 73 ZMJP upravuje možnosti změny příjmení (ať už společného, nebo příjmení pouze jednoho z manželů) na žádost za trvání manželství. Předpokládá se, že v případě manželského svazku je příjmení rodičů a jejich dětí provázáno (zpravidla prostřednictvím společného příjmení) a za trvání manželství může být změna příjmení povolena pouze na základě souhlasu obou manželů. Případná změna společného příjmení se pak vztahuje nejen na oba manžele, ale i na jejich společné nezletilé děti (§ 73 odst. 2 ZMJP). Tím je zachována příjmená sounáležitost členů jedné rodiny a zájem na deklaraci rodinných vazeb (sociálně přiřazovací funkce příjmení). Mají-li manželé a rodiče dítěte různá příjmení, změna příjmení toho z manželů, jehož příjmení má nezletilý, se vztahuje i na nezletilého (§ 73 odst. 3 ZMJP).

U nesezdaných rodičů výslovná úprava této problematiky chybí, přičemž praxe – dle mého názoru nesprávně – dovozuje, že v takových případech nenastává změna příjmení dítěte automaticky, ale až v závislosti na postupu dle § 74 ZMJP (tj. až ve správním řízení na základě žádosti o povolení změny příjmení).²¹⁵ Otázka výkladu předmětných ustanovení ZMJP a souladnosti uvedeného odlišného přístupu praxe k vazbě příjmení dítěte na příjmení rodičů v závislosti na kritériu, zda jsou tito sezdání, či nikoli, s ústavně zakotveným požadavkem na rovnost dětí narozených v manželství a mimo ně (čl. 32 odst. 3 LZPS), resp. obecným požadavkem na rovnost dětí, je předmětem podkapitoly 4.8 disertační práce.

Skutečnost, že se změně aktuální příjmení dítěte, však ještě nemusí nutně znamenat to, že se má příslušná změna promítnout i do jeho rodného příjmení. Z genealogického hlediska by se mohlo jevit jako přínosnější, pokud by rodné příjmení dítěte zůstalo nedotčeno a zpravidla

²¹⁴ Podrobnější srovnání pojetí rodného příjmení v Německu a v České republice je obsaženo v podkapitole 3.1.7 disertační práce.

²¹⁵ Zápis z pracovní porady krajských úřadů, magistrátů měst Brna, Ostravy a Plzně a Magistrátu hlavního města Prahy, konané ve dnech 30. a 31. května 2017 ve vzdělávacím zařízení IVS v Benešově: „Požádá-li matka dítěte, narozeného mimo manželství, k němuž bylo určeno otcovství souhlasným prohlášením rodičů, o změnu příjmení, povolená změna příjmení matky se automaticky nevztahuje na toto dítěte, neboť se nejedná o změnu příjmení za trvání manželství, kdy se změna příjmení toho z manželů, jehož příjmení má nezletilý, vztahuje i na nezletilého. Matka dítěte může požádat se souhlasem otce dítěte o povolení změny příjmení tohoto dítěte. Bude-li žádosti vyhověno, uhradí jeden správní poplatek.“

by se tak nepřerušila linie mezi ním a jeho vzdálenějšími příbuznými. Na druhou stranu ne vždy je příjmení rodiče, od něhož odvozuje své příjmení dítě, navázáno na další předky. Například pokud dítě odvozuje své příjmení od matky, která již byla dříve provdána, převzala příjmení svého manžela (nikoli otce dítěte), následně se rozvedla a toto příjmení si ponechala, obdrží dítě při narození příjmení, jež ho v kontextu rodiny pojí pouze s matkou. V tomto případě by pak dával větší smysl závěr, aby rodné příjmení dítěte novou podobu jeho aktuálně neseného příjmení v návaznosti na povolení změny příjmení matky ve správním řízení dle ZMJP následovalo. Nemusí se přitom jednat o případy zcela ojedinělé, kritérium sledování rodokmenu by tedy při obecných úvahách o podobě rodného příjmení nemělo hrát významnější roli.

Mám za to, že primárním cílem rodného příjmení je spojovat dítě s jeho rodiči a plnorodými sourozenci.²¹⁶ V nyní rozebírané situaci, stejně jako v předchozím případě pozdějšího prohlášení rodičů o společném příjmení manželů,²¹⁷ dítě po určitou část svého života následuje příjmení svých rodičů ve prospěch naplnění cíle sociálně přiřazovací funkce příjmení, tj. sjednocení příjmení v rodině. Český právní řád pracuje s vazbou příjmení dítěte na příjmení jeho rodičů pouze do dovršení zletilosti (příp. před tímto okamžikem plné svéprávnosti) a v tomto časovém rámci prosazuje naplnění sociálně přiřazovací funkce příjmení oproti zájmu na zachování jeho stability a neměnnosti. Ve vymezeném období má rodné příjmení ztělesňovat pouto dítěte ke svým rodičům, a to s výjimkou případů, v nichž se pro sledování nejlepšího zájmu dítěte preferuje jiné řešení,²¹⁸ příp. není dána hmotněprávní podmínka pro změnu aktuálního příjmení dítěte v důsledku příslušné změny rodinných vazeb v podobě osobního souhlasu samotného dítěte.²¹⁹

Jakmile „dítě“ nabyde plné svéprávnosti, stává se zcela nezávislou osobností s kompletním rozsahem vlastních práv a povinností a zdůrazňuje se jeho samostatnost, přičemž po tomto časovém milníku již nenásleduje změny příjmení jeho rodičů na žádost dle ZMJP ani jeho (aktuální) příjmení – do rodného příjmení by se tak ani nemělo co promítnout.

Reflektování změny aktuálního příjmení dítěte v důsledku změny společného příjmení manželů / příjmení jednoho z rodičů, od něhož dítě své příjmení odvozuje na žádost dle ZMJP²²⁰ do rodného příjmení dítěte by tak dle mého názoru dávalo smysl a nabízí se tu jistá

²¹⁶ K identifikaci vzdálenějších příbuzných může případně vést až rodné příjmení samotných rodičů.

²¹⁷ Blíže viz podkapitola 3.1.3 disertační práce.

²¹⁸ Tyto případy budou spíše čistě teoretické, jelikož zásadně lze předpokládat, že příjmená sounáležitost dítěte s jeho rodiči je v nejlepším zájmu dítěte. Opačný závěr je možné dle mého názoru učinit pouze po zvážení individuálních okolností konkrétní věci, zpravidla podpořených nesouhlasem dítěte mladšího 15 let.

²¹⁹ Od dovršení 15 let věku má mít dítě své příjmení zcela pod kontrolou a ke změně jeho příjmení by již nemělo dojít bez nebo proti jeho vůli.

²²⁰ Blíže viz podkapitoly 4.7 a 4.8 disertační práce.

podobnost s případy pozdějšího prohlášení rodičů o společném příjmení manželů,²²¹ avšak toto řešení nepovažují za současného stavu právní úpravy za doveditelné, a to zejména s ohledem na odklon ve vnímání rodného příjmení jakožto příjmení nezávislého na změně příjmení na žádost ve správním řízení dle ZMJP.

Přistoupíme-li ke srovnání rozebírané situace s německou právní úpravou, je třeba v prvé řadě upozornit na částečně rozdílné vnímání pojmu rodné příjmení, jelikož v Německu (na rozdíl od České republiky) se změna příjmení fyzické osoby ve správním řízení dle NamÄndG do rodného příjmení promítá. Německá judikatura však rozlišuje mezi změnou příjmení ve správním řízení dle NamÄndG na vlastní žádost a tzv. „přidružením se“ ke změně příjmení – tj. převzetím příjmení rodičů / jednoho rodiče změněného ve správním řízení ze strany dítěte, které je možné pouze u dětí v rodičovské péči.²²² Právě druhý uvedený případ představuje následování změny příjmení rodičů dítětem a s ohledem na skutečnost, že je tato možnost časově limitovaná právě na období zákonem stanovené „závislosti“ dětí na jejich rodičích (využít jí mohou pouze děti, k nimž rodiče vykonávají rodičovskou péči), mám za to, že by reflexe této skutečnosti po vzoru německé právní úpravy dávala smysl i při zohlednění odlišností obou srovnávaných právních úprav.²²³

Z pohledu *de lege ferenda* lze uvést, že návrh novely ZMJP zasahuje do otázky přípustnosti změny příjmení manželů za trvání manželství, když dle nového znění § 73 ZMJP je za trvání manželství možná změna pouze společného příjmení (nikoli tedy příjmení pouze jednoho z nich), přičemž k účinkům této změny na (aktuální) příjmení dítěte je od dovršení patnáctého roku věku vyžadován jeho přímý souhlas. Ustanovení § 860 odst. 3 občanského zákoníku, ve znění návrhu novely ZMJP, dále nově výslovně zakotvuje automatický dopad změny společného příjmení manželů nebo příjmení jednoho z nich určeného pro jejich společné děti na (aktuálně užívané) příjmení jejich dříve narozených společných dětí. Dovršilo-li dítě 15 let, je taková změna jeho příjmení možná prostřednictvím prohlášení rodičů před matričním úřadem se souhlasem dítěte. Promítnutí této změny příjmení dítěte současně do jeho rodného příjmení však zákon ani *de lege ferenda* nestanovuje.

²²¹ Blíž viz podkapitoly 3.1.3 disertační práce.

²²² Viz např. Beschluss des Oberlandesgerichts Hamm vom 30. Oktober 2013, Az. 15 W 63/13. Judikatura již překonala původní opačný závěr (tj. že i plnoleté „děti“ mohou změnu příjmení rodičů ve správním řízení následovat prostřednictvím přidružení se ve smyslu § 1617c Abs. 2 BGB – viz např. Beschluss des Kammergerichts Berlin vom 22. Mai 2001, Az. 1 W 8744/00).

²²³ Podrobnější srovnání pojetí rodného příjmení v Německu a v České republice je obsaženo v podkapitole 3.1.7 disertační práce.

3.1.5 Změna příjmení dítěte v důsledku pozdějšího sňatku rodičů

Přestože otázka účinků pozdějšího sňatku rodičů na podobu příjmení jejich společných dětí již narozených není aktuálně výslovně zakotvena v zákoně, v praxi je tato řešena kontinuálně s předchozí právní úpravou, v níž bylo výslovně stanoveno, že se příjmení určené rodiči-manželý pro jejich společné děti promítne i do příjmení jejich společných nezletilých dětí narozených před uzavřením manželství (§ 39 odst. 1 ZoR).²²⁴

Vycházíme-li z předpokladu, že se pozdější sňatek rodičů promítne do (aktuálně užívaného) příjmení jejich dětí narozených před uzavřením manželství, je třeba zabývat se otázkou, zda má tato skutečnost dopady i do podoby rodného příjmení dítěte, či nikoli.

V tomto ohledu lze analogicky odkázat na úvahu uvedenou u otázky zařazení případů změny příjmení dítěte v důsledku pozdějšího prohlášení jeho rodičů o společném příjmení manželů do zákonné definice rodného příjmení. S ohledem na podobnost zásahu do příjmení dítěte v zájmu zachování základních hodnotových principů práva jména (deklarace sociálně přiřazovací funkce příjmení, jednota příjmení plnorodých sourozenců apod.) jsem přesvědčena, že by za podmínky kladné odpovědi na základní otázku účinků pozdějšího sňatku rodičů na podobu příjmení jejich společných již narozených dětí (tj. že příjmení zvolené rodiči při sňatku pro jejich společné děti se vztahuje i na jejich společné již narozené děti) výslovné zařazení této kategorie případů do definice rodného příjmení mělo svůj racionální základ a odráželo by řešení, jež je za současného stavu (mlčení) právní úpravy třeba dovodit výkladem.

Shora predestřený závěr lze argumentačně podpořit i komparací s německou právní úpravou, která dopady pozdějších sňatku rodičů do rodného příjmení dítěte z důvodu naplnění sjednocující funkce příjmení reflektuje.²²⁵ S touto koncepcí také výslovně počítá návrh novely ZMJP, který *de lege ferenda* zařazuje vliv pozdějšího sňatku rodičů na rodné příjmení dítěte výslovně do definice obsažené v § 68 odst. 2 písm. e) ZMJP, ve znění návrhu novely ZMJP.

3.1.6 Převzetí příjmení manžela jediného rodiče (matky) dítětem ve smyslu § 862 odst. 2 občanského zákoníku

Výše uvedené případy je nutné dle mého názoru odlišit od převzetí příjmení manžela jediného rodiče (matky) dítětem ve smyslu § 862 odst. 2 občanského zákoníku, byť i tato změna příjmení dítěte by se mohla zdánlivě nabízet k zařazení do definice rodného příjmení. K chápání

²²⁴ Tato problematika je blíže rozebrána v podkapitole 5.1 disertační práce, v níž autorka vysvětluje, proč považuje kontinuitu dosavadní praxe s ohledem na základní principy práva jména za správnou.

²²⁵ Podrobnější srovnání pojetí rodného příjmení v Německu a v České republice je obsaženo v podkapitole 3.1.7 disertační práce.

této skutečnosti jakožto kvalifikované události pro reflexi do podoby rodného příjmení dítěte se však stavím spíše zdrženlivě. Ostatní shora uvedené případy mají společné to, že jsou známi oba rodiče dítěte a chrání se zájem na celistvosti biologické (resp. přinejmenším právní) rodiny, čímž se do popředí dostává sociálně přiřazovací funkce příjmení.

Účelem právní úpravy převzetí příjmení manžela jediného rodiče (matky) dítětem ve smyslu § 862 odst. 2 občanského zákoníku je plné zařazení dítěte do kompletní rodiny.²²⁶ Z tohoto hlediska je, byť v kontextu aktuální právní úpravy dle mého názoru jen částečně,²²⁷ racionálně odůvodnitelná změna aktuálně užívaného příjmení dítěte, která navenek deklaruje sounáležitost členů rodiny. Na druhou stranu v těchto případech vnímám i existující zájem na zachování původního rodného příjmení dítěte, které reflektuje původ dítěte (existenci biologické rodinné vazby pouze k matce) a není navázáno na muže, jenž není jeho právním otcem, což by mohlo být problematické. Například v případě následného rozvodu manželství matky a muže, jehož příjmení dítě převzalo dle § 862 odst. 2 občanského zákoníku, by rodným příjmením dítěte zůstalo příjmení muže, jenž již není ani právním otcem dítěte, ani manželem jeho matky, přičemž tento muž nemá k dítěti zpravidla žádné biologické vazby ani práva a povinnosti.

S ohledem na výše uvedené bych v těchto případech spíše preferovala variantu ponechání rodného příjmení v nezměněné podobě, která je méně invazivní a provedeným poměřováním se mi jeví jako vhodnější. Dítě je plně zařazeno do kompletní rodiny, avšak jeho rodné příjmení nadále deklaruje původ dítěte a biologickou vazbu s matkou. Ač tedy právní úprava převzetí příjmení manžela jediného rodiče (matky) dítětem ve smyslu § 862 odst. 2 občanského zákoníku v zásadě sleduje legitimní cíl, přikláním se v těchto případech ze shora uvedených důvodů k jejím účinkům pouze na aktuální příjmení dítěte, nikoli na příjmení rodné.

V této souvislosti je třeba zmínit, že sám zákonodárce do definice rodného příjmení zařadil příjmení dítěte získané při jeho osvojení před nabytím plné svéprávnosti. V případě osvojení se stejně jako v případech převzetí příjmení manžela matky dle § 862 odst. 2 občanského zákoníku dítětem klade důraz na kompletní zařazení dítěte do nového rodinného prostředí, a to včetně deklarace nových rodinných vazeb prostřednictvím jednotného příjmení. V těchto případech tedy můžeme shledat zdánlivě podobný záměr zařadit dítě do kompletní

²²⁶ Účel zachovat jednotnost příjmení dětí v rodině však za aktuálního stavu právní úpravy nemůže být zcela naplněn, jelikož jak Kober správně uvádí, zákonná úprava striktně hovoří o převzetí příjmení „manžela matky“, nikoli jediného rodiče – viz KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1383: „*Přesto stejná situace může právně nastat i ve vztahu k otci – dítě mělo určeno příjmení matky, která zanedlouho poté zemřela; následně otec uzavře manželství s jinou ženou, přičemž manželé určí jako příjmení společných dětí příjmení ženino.*“

²²⁷ Blíže k této problematice viz podkapitola 5.2 disertační práce.

rodiny, avšak oproti rozebírané problematice dochází v případech osvojení k vytvoření silnějšího právního pouta mezi osvojitelem (či společnými osvojiteli) a osvojencem. Osvojení totiž nahrazuje příbuzenské rodinné vazby, zatímco pouhé převzetí příjmení manžela matky ve smyslu § 862 odst. 2 občanského zákoníku nemá na biologickou realitu a právní vazby dítěte na své rodiče vliv.

Zařazení tohoto případu do definice rodného příjmení tedy z výše uvedených důvodů nepovažuji za vhodné. Kompletního začlenění dítěte do rodiny včetně reflexe do rodného příjmení je možné dosáhnout určením otcovství či osvojením dítěte²²⁸ manželem matky.²²⁹

Srovnáme-li sledovanou oblast s německou právní úpravou, zjistíme, že § 1618 BGB zakotvuje vazbu rodného příjmení dítěte na začlenění dítěte do rodiny (společné domácnosti) jednoho z rodičů a jeho manžela, jenž není rodičem dítěte (za podmínek § 1618 BGB), přičemž tato konstrukce je založena na myšlence sledování nejlepšího zájmu dítěte, který je spatřován v tom mít stejné příjmení jako ostatní členové rodiny, ve které dítě žije. Ač k tomuto cíli směřuje i § 862 odst. 2 občanského zákoníku v našem právním řádu, obě uvedená ustanovení mají jiný aplikační rozsah.²³⁰

Je nutné dále zohlednit skutečnost, že i v německé dogmatice je ustanovení § 1618 BGB kritizováno, a to často právě s odkazem na problematický dopad shora nastíněné situace následného rozvodu rodiče a jeho manžela, jenž není rodičem dítěte, do podoby rodného příjmení dítěte v případě, že se rozvedený rodič navrátí ke svému předchozímu příjmení dle § 1355 Abs. 5 BGB. Dle převažujícího názoru je v takovém případě změna příjmení dítěte možná pouze prostřednictvím samostatného správního řízení dle NamÄndG.²³¹ Toto řešení přitom není z důvodu odlišnosti právních úprav pro český právní řád přijatelné a ani změna aktuálního příjmení dítěte ve správním řízení dle ZMJP za splnění předpokladu existence vážného důvodu by *de lege lata* ke změně rodného příjmení nevedla.

²²⁸ SEDLÁK, Petr. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2020, s. 672: „Druhou situací je osvojení manželem rodiče dítěte. V tomto případě je jediný osvojitel. Příbuzenský poměr mezi rodičem, který je manželem osvojitele, zůstává zachován, vzniká příbuzenský poměr k osvojiteli a osvojenec se pak nachází v postavení jejich společného dítěte, tedy jako by se narodil ze svazku mezi osvojitelem a jeho manželem.“

²²⁹ Kober tuto myšlenku vyslovuje v poznámce pod čarou č. 3174 právě s odůvodněním, že osvojení by poskytovalo dítěti lepší postavení a vyšší jistotu – blíže viz KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV*. Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1383.

²³⁰ Bližší srovnání § 862 odst. 2 občanského zákoníku a § 1618 BGB je obsaženo v podkapitole 5.2 disertační práce.

²³¹ V. SACHSECH GESSAPHE, Karl August. In SCHWAB, Dieter, ed. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 9, Familienrecht II: §§ 1589-1921*. 7. Auflage. München: C. H. Beck, 2017, s. 622-623.

3.1.7 Dílčí závěr – zhodnocení definice rodného příjmení

Je zřejmé, že zákonodárce se výrazně odklonil od původního chápání rodného příjmení a zapovídá jeho změnu v důsledku změny aktuálního příjmení fyzické osoby na žádost dle ZMJP (jedná-li se o příjmení hanlivé, směšné, či ke změně existuje jiný vážný důvod). Jsou-li však v zákonné definici taxativně vymezeny situace, na které je rodné příjmení navázáno, je třeba zkoumat, zda právní řád nezná i jiné případy změn aktuálního příjmení, v nichž figurují stejné dotčené zájmy, jsou sledovány totožné cíle a měly by tak mít stejné dopady do podoby rodného příjmení.

Z hlediska účinků a chráněných hodnot shledávám jako rovnocenné s kategoriemi zařazenými do definice rodného příjmení tyto shora podrobněji popsane situace:

- 1) změna příjmení dítěte v důsledku popření otcovství;²³²
- 2) změna příjmení dítěte v důsledku zrušení osvojení;²³³
- 3) změna příjmení dítěte v důsledku pozdějšího prohlášení rodičů o společném příjmení manželů;
- 4) změna příjmení dítěte v důsledku pozdějšího sňatku rodičů.²³⁴

Ve všech těchto případech se jedná o změnu příjmení dítěte do nabytí zletilosti (resp. plné svéprávnosti). Zařazení jmenovaných kategorií do definice rodného příjmení by tedy výrazněji nezasáhlo do požadavku na stabilitu rodného příjmení, neboť nejpozději k okamžiku zletilosti (resp. plné svéprávnosti) dítěte by bylo rodné příjmení zásadně zafixováno. Výjimky mohou představovat některé případy popření otcovství, příp. změna příjmení v důsledku změny pohlaví.

Překážkou reflektování uvedených případů do rodného příjmení nemohou být ani zájmy na straně dítěte, jelikož i v uvedených případech je samozřejmostí respektování participačních práv dítěte a sledování nejlepšího zájmu dítěte jako předního hlediska pro rozhodování. Pokud se ke změně (aktuálního) příjmení dítěte v uvedených případech vyžaduje součinnost dítěte ve formě souhlasu,²³⁵ je s tímto předpokladem případná změna rodného příjmení přirozeně provázána a je tak závislá na naplnění uvedené hmotněprávní podmínky.

²³² V tomto případě jde spíše o otázku výkladovou, jak bylo uvedeno v podkapitole 3.1.1 disertační práce, přičemž návrh novely ZMJP tento nedostatek odstraňuje.

²³³ Jedná se spíše o formulační nepřesnost, která je překlenutelná výkladem. *De lege ferenda* návrh novely váže vymezenou skutečnost „osvojení“ v rámci definice rodného příjmení explicitně na nové znění § 71a ZMJP, v němž je řešena vazba příjmení osvojence jak na (vznik) osvojení, tak i na jeho zrušení.

²³⁴ Návrh novely ZMJP tuto právní skutečnost jakožto důvod pro změnu rodného příjmení do definice rodného příjmení zavádí.

²³⁵ Potřebou trvat na uplatňování participačních práv dítěte v praxi se autorka disertační práce zabývala ve vztahu ke změně příjmení dítěte v důsledku pozdějšího prohlášení jeho rodičů – manželů o dohodě na společném příjmení ve svém příspěvku na konferenci Olomoucké debaty mladých právníků (2017) – viz HAVELKOVÁ, Renáta.

Nastíněné příklady představují základní životní situace, které mají v rámci kompletní rodiny vliv na podobu příjmení dítěte a jejichž výslovné nezařazení do zákonné definice rodného příjmení považuji za diskutabilní. Snahu zákonodárce zachovat v co největší míře stabilitu rodného příjmení v základu hodnotím kladně. Provedený zvrát v chápání rodného příjmení – z pojetí „rodným příjmením je příjmení fyzické osoby nezávislé na uzavření manželství“ na pojetí „rodným příjmením je pouze příjmení získané při narození / změněné v důsledku taxativně stanovených skutečností“ – však vyžaduje mnohem pečlivější promítnutí zákonem stanovené vazby příjmení dítěte na příjmení jeho rodičů do podoby rodného příjmení dítěte.

Samotná důvodová zpráva k zákonu č. 312/2013 Sb., tj. k příslušné novele ZMJP, která definici rodného příjmení zavádí, se k této problematice blíže nevyjadřuje,²³⁶ což je jistě ke škodě, jelikož je obtížné vyčíst úmysl a pohnutky zákonodárce k zakotvení uvedené definice právě v tomto znění. Základním zamýšleným efektem nové definice rodného příjmení bylo pravděpodobně to, aby ke změně rodného příjmení nadále nedocházelo v důsledku změny aktuálně užívaného příjmení prostřednictvím správního řízení o žádosti o změnu příjmení dle ZMJP, jelikož tyto změny jsou v současnosti poměrně běžné²³⁷ a dochází tím k rozpadu sociálně přiřazovací funkce příjmení. Z tohoto důvodu lze patrně předjímat záměr, že se ani změna (aktuálního) příjmení dítěte v důsledku změny společného příjmení rodičů nebo příjmení rodiče, od něhož se příjmení dítěte odvozuje, ve správním řízení dle ZMJP nemá do rodného příjmení dítěte za současné právní úpravy promítnout, ač mám za to, že je zde prostor i pro zvážení opačného řešení.²³⁸

Srovnáme-li současnou koncepci rodného příjmení s německým právním řádem, zjistíme, že ten v obecné rovině rozumí pod pojmem rodné příjmení to příjmení, které je zapsané na rodném listu fyzické osoby. BGB neobsahuje definici rodného příjmení, ale tento pojem popisuje v kontextu uzavírání manželství v § 1355 Abs. 6 BGB, jelikož německá právní úprava dovoluje snoubencům při sňatku zvolit jako společné příjmení manželů kromě jejich aktuálně neseného příjmení také jejich rodné příjmení (tj. příjmení zapsané jako rodné příjmení v rodném

Souhlas nezletilého dítěte se změnou jeho příjmení v důsledku prohlášení jeho rodičů (manželů) o dohodě na společném příjmení: střet teorie s praxí. In ČÁMČÍČOVÁ, Sabina, VIČAROVÁ HEFNEROVÁ, Hana (eds.). *Sborník odborných příspěvků z mezinárodní konference Olomoucké debaty mladých právníků 2017: Právo jako diskurz*. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2018, s. 129 – 135.

²³⁶ Důvodová zpráva k zákonu č. 312/2013 Sb., kterým se mění zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, č. 312/2013 Dz, k bodu 100: „Nově se definuje, co se rozumí rodným příjmením.“; k čl. II: „V návaznosti na nový § 68 odst. 2 obsahující definici rodného příjmení je třeba upravit dosavadní užívání rodných příjmení.“

²³⁷ Otázka zkoumání existence vážného zájmu pro změnu příjmení není předmětem disertační práce, dle názoru autorky však tento požadavek v současné praxi není matričními úřady dostatečně sledován.

²³⁸ Blíže viz podkapitola 3.1.4 disertační práce.

listu snoubence v okamžiku prohlášení o uzavření manželství). Například pokud uzavřou sňatek paní „Lisa Wagner, roz. Huber“ a pan „Peter Meyer“, mohou si manželé zvolit společné příjmení v podobě „Meyer“, „Huber“, nebo „Wagner“.²³⁹

Jako rodné příjmení (*něm. Geburtsname*) dítě nabývá společné příjmení rodičů-manželů (§ 1616 BGB) nebo příjmení jednoho z nich (§ 1617 a § 1617a BGB). Podobná rodného příjmení dítěte může být změněna v zákonem předvídaných případech, mezi které patří především:²⁴⁰

- založení společné rodičovské péče obou rodičů (§ 1617b Abs. 1 BGB);²⁴¹
- popření otcovství (§ 1617 Abs. 2 BGB);
- pozdější určení společného příjmení rodičů-manželů (§ 1617c Abs. 1 BGB);
- pozdější sňatek rodičů (§ 1617c Abs. 1 BGB);
- změna podoby společného příjmení manželů (§ 1617c Abs. 2 BGB);
- změna podoby příjmení rodiče, od něhož dítě své příjmení odvozuje, vyjma změn v důsledku uzavření manželství nebo registrovaného partnerství (§ 1617c Abs. 2 BGB);
- osvojení (§ 1757 BGB);
- zrušení osvojení (§ 1765 BGB);
- pojmenování dítěte společným příjmením manželů v návaznosti na začlenění dítěte do rodiny (společné domácnosti) jednoho z rodičů a jeho manžela, jenž není rodičem dítěte (za podmínek § 1618 BGB).²⁴²

Navázání rodného příjmení dítěte na změny rodinných vazeb (ať již formální, či faktické) je v německé právní úpravě řešeno přímo v příslušných ustanoveních BGB upravujících konkrétní situace. Vždy jsou přitom reflektována participační práva dítěte, ke kterým německé právo přistupuje tak, že:

²³⁹ Stadt Bamberg. *Ehename; Erklärung* [online]. Stadtverwaltung Bamberg [cit. 4. 12. 2020]. Dostupné na <https://www.stadt.bamberg.de/B%C3%BCrgerservice/%C3%84mter-A-Z/Immobilienmanagement/_Immobilienmanagement/Ehename-Erkl%C3%A4rung.php?object=tx,2730.2.1&ModID=10&FID=329.1204.1&sNavID=1829.678&mNavID=1829.208&NavID=1829.678&La=1&ort=>>.

²⁴⁰ V rámci výčtu změn rodného příjmení dítěte v návaznosti na změny příjmení rodičů je zkoumání zaměřeno na situace rozebrané v podkapitolách 3.1.1 až 3.1.6 disertační práce.

²⁴¹ Společnou rodičovskou péči získávají nesezdaní rodiče dítěte dle § 1626a Abs. 1 BGB:

- 1) prohlášením o společné rodičovské péči (*něm. Sorgeerklärungen*),
- 2) sňatkem, nebo
- 3) přenesením společné rodičovské péče na rodiče soudem za podmínek § 1626a Abs. 2 BGB.

V ostatních případech je nositelem rodičovské péče o dítě matka.

²⁴² Rozdílnost německého § 1618 BGB a českého § 862 odst. 2 občanského zákoníku je rozebrána v podkapitole 5.2 disertační práce.

- do dovršení 5 let věku dítěte změna jeho příjmení probíhá automaticky (vyžaduje se zpravidla informovanost a porozumění dítěte);
- mezi 5. a 14. rokem věku je dítě stále zastoupeno svými rodiči, nicméně zákon již počítá s jeho zapojením do příslušného procesu;
- od dovršení 14 let dítě musí vyslovit osobní souhlas se změnou svého příjmení (k němuž rodiče dávají své přivolení), což je přirozeně podmínkou i pro změnu příjmení rodného.

Je zajímavé, že možnost „přidružení“ dítěte ke změně příjmení rodičů v důsledku změny rodinných vazeb německý právní řád nevylučuje ani u dospělých osob – i zletilé „děti“ tedy mohou prostřednictvím příslušného projevu své vůle následovat některé změny příjmení svých rodičů,²⁴³ což se promítne do jejich rodného příjmení.²⁴⁴ V tomto ohledu český právní řád navazuje na jinou tradici a od dovršení plné svéprávnosti zcela zpřetrhává automatické příjmenné vazby dospělých „dětí“ na jejich rodiče, čímž akcentuje jejich samostatnost a nezávislost. Komplexním náhledem na českou právní úpravu se však zdá být tato konstrukce v našem právním prostředí přirozená a zcela legitimní.

Nad rámec shora uvedeného lze doplnit, že § 1617c Abs. 2 BGB má ještě o mnoho širší aplikační prostor než jen reflektování změny společného příjmení rodičů / příjmení jednoho rodiče, od něhož své příjmení dítě odvozuje, dle NamÄndG do rodného příjmení dítěte. Zahrnuje totiž obecnou vazbu na všechny případy změny příjmení jednoho rodiče, od něhož dítě odvozuje své příjmení, dle BGB vyjma změn v důsledku uzavření manželství či registrovaného partnerství. Míří tedy například i na situaci změny příjmení rodiče v důsledku rozvodu manželství (s jinou osobou než druhým rodičem) a navrácení se k předchozímu příjmení, k níž se dítě může připojit a následovat ji.²⁴⁵ Česká právní úprava však tyto situace

²⁴³ Změny společného příjmení rodičů / jednoho rodiče, od něhož je příjmení dítěte odvozeno, ve správním řízení dle NamÄndG se již na dospělé „děti“ nevztahují. Zde NamÄndG obsahuje speciální pravidlo, které aplikační prostor § 1617c Abs. 2 BGB omezuje.

²⁴⁴ Pokud je příslušné rodné příjmení „dítěte“, které již uzavřelo manželství, rovněž společným příjmením těchto manželů, vztahuje se změna rodného příjmení na podobu tohoto společného příjmení manželů jen za podmínky souhlasu druhého manžela.

²⁴⁵ Pro přehlednost lze německou úpravu základní vazby příjmení dítěte na příjmení rodičů obsaženou v § 1617c BGB a § 1618 BGB shrnout následovně:

- 1) Pokud dojde ke změně společného příjmení rodičů (manželů), či ke změně příjmení jednoho rodiče, od něhož dítě své příjmení odvozuje, vyjma případů uzavření manželství či registrovaného partnerství, následuje dítě tuto změnu za podmínek § 1617c Abs. 2 BGB ve spojení s § 1617c Abs. 1 BGB (zjednodušeně za podmínky připojení se dítěte k této změně).
- 2) Pokud si jeden rodič, od kterého dítě odvozuje své příjmení, vezme následně druhého rodiče, následuje příjmení dítěte tuto změnu dle § 1617c Abs. 1 BGB (taktéž za splnění obecné podmínky připojení se dítěte k této změně).
- 3) Pokud si však tento jeden rodič, od kterého dítě odvozuje své příjmení, vezme někoho jiného než druhého rodiče, dítě tuto změnu příjmení může následovat jen za podmínky aplikace § 1618 BGB (jednou z podmínek je zde i souhlas druhého rodiče jako nositele rodičovské péče).

nereflektuje ani do aktuálně neseného příjmení dítěte, nelze tedy za současného stavu právní úpravy uvažovat o změně jeho rodného příjmení.²⁴⁶

Změny rodného příjmení fyzické osoby na žádost ve správním řízení (v Německu dle NamÄndG) jsou možné jen výjimečně, je-li shledán důležitý důvod.²⁴⁷ Důležitý důvod pro změnu příjmení je přitom dán pouze ve chvíli, kdy zájmy jednotlivce na změně jeho příjmení převáží všechny ostatní dotčené zájmy. Veřejný zájem na zachování stability příjmení je přitom u této složky jména akcentován (je silnější než u osobního jména).²⁴⁸ Změna příjmení rodičů nebo jednoho z nich, od něhož dítě odvozuje své příjmení, dle NamÄndG se pak vztahuje jen na děti, které jsou stále v rodičovské péči svých rodičů (§ 4 NamÄndG představuje speciální zákonné omezení aplikačního rozsahu § 1617c Abs. 2 BGB).²⁴⁹

Tento rozměr rodného příjmení česká právní úprava novou definicí rodného příjmení ztratila, avšak stalo se tak ve prospěch upřednostnění sociálně přiřazovací funkce příjmení, jež má ve svém základu reflektovat původ člověka a vazbu na jeho rodinu (zejm. rodiče a plnorodé sourozence). Prosazení této funkce oproti, resp. bez ohledu na vůli jednotlivce považují za legitimní, a to i s přihlédnutím k současné praxi ve věcech posuzování „vážného důvodu“ pro změnu příjmení dle ZMJP.²⁵⁰ V běžném společenském styku člověk ke své identifikaci používá aktuálně nesené příjmení (např. ve změněné podobě dle ZMJP) a dle mého názoru „netrpí“ tím, že jeho rodné příjmení tradičně zachovává vazbu na jeho původní rodinu, natolik, aby to odůvodnilo potřebu změny podoby rodného příjmení.

Německou právní úpravu považují za vhodný inspirační zdroj z důvodu její propracovanosti a provázanosti s totožnými základními zásadami práva jména, jako je tomu u nás. Ač je nutné připustit, že se chápání rodného příjmení v Německu od nové definice v českém právním řádu částečně liší (zejm. v otázce promítnutí změny příjmení na žádost fyzické osoby ve správním řízení do jeho rodného příjmení, jak je rozebráno výše), mám za to,

²⁴⁶ Blíže k problematice návaznosti příjmení dítěte na změnu rodinné vazby spočívající v rozvodu manželství viz podkapitola 5.3 disertační práce.

²⁴⁷ Návrh na změnu příjmení obsahuje vymezení, zda si žadatel přeje změnu pouze rodného příjmení, pouze společného příjmení manželů, nebo obou těchto příjmení (rodného i manželského v případě, že jako manželské příjmení bylo zvoleno rodné příjmení této osoby). V návrhu na změnu příjmení se též udává kromě příjmení rodičů i příjmení sourozenců, což představuje jeden z faktorů při vážení důležitého zájmu pro změnu příjmení (zásadně by totiž plnorodí sourozenci měli mít stejné příjmení).

²⁴⁸ Urteil des Verwaltungsgerichts Würzburg vom 24. Mai 2017, Az. W 6 K 17.4.

²⁴⁹ Viz např. Beschluss des Oberlandesgerichts Hamm vom 30. Oktober 2013, Az. 15 W 63/13. Judikatura již překonala původní opačný závěr (tj. že i plnoleté „děti“ mohou změnu příjmení rodičů ve správním řízení následovat prostřednictvím přidružení se ve smyslu § 1617c Abs. 2 BGB – viz např. Beschluss des Kammergerichts Berlin vom 22. Mai 2001, Az. 1 W 8744/00).

²⁵⁰ Viz např. Rozsudek Krajského soudu v Plzni ze dne 31. března 2017, sp. zn. 57 A 116/2015, který vycházel ze skutkového stavu, že ženě byla povolena změna jejího příjmení dle ZMJP na příjmení jejího přítele. Hlubší rozbor posuzování existence vážného zájmu pro změnu příjmení dle ZMJP není předmětem disertační práce a nebude dále prováděn.

že je možné sledované cíle určitých vazeb rodného příjmení dítěte na příjmení rodičů v německém právním řádu použít i jako argument pro zařazení situací předestřených v podkapitolách 3.1.1, 3.1.2, 3.1.3 a 3.1.5 do definice rodného příjmení dle našeho právního řádu. Ve vyjmenovaných případech totiž sledují obě právní úpravy totožný cíl – požadavek na dosažení příjmení sounáležitosti členů jedné rodiny (*něm. Namenseinheit*) a vyjádření původu – pouta dítěte k jeho rodině (*něm. Abstammung*) za současného respektu k právu dítěte na osobní identitu za zachování osobní historie, který se projevuje v požadavku na zapojení dítěte do příslušné záležitosti. Částečně odlišné pojetí rodného příjmení v obou právních úpravách v uvedených případech dle mého názoru nehraje žádnou roli a komparace s německým právním řádem může argumentačně podpořit a vyjasnit výklad rodného příjmení v českém právním prostředí.

Z důvodu změny náhledu na pojem rodného příjmení v českém právním řádu patrně nelze změnu příjmení dítěte v důsledku změny společného příjmení manželů nebo příjmení rodiče, od něhož se příjmení dítěte odvozuje, ve správním řízení dle ZMJP na rozdíl od Německa do rodného příjmení dítěte za současné právní úpravy promítnout. Aktuální české pojetí vychází ze silnějšího propojení rodného příjmení s událostí narození, naproti tomu německá právní úprava zdůrazňuje více přiřazovací aspekt v rámci sociální funkce, tj. sounáležitosti k rodině. Vezmeme-li v úvahu skutečnost, že ke změně příjmení může dojít velmi brzy po narození dítěte, jakož i participační práva dítěte, pak dle mého názoru německý přístup lze považovat v tomto ohledu za vhodnější. Mám proto za to, že lze *de lege ferenda* zvážit právě opačné řešení, jehož podporou může být srovnání s německou právní úpravou.²⁵¹

Od německé koncepce se odlišuje také postup v případě převzetí příjmení manžela matky, změna rodinné vazby analyzovaná v rámci pojednání o rodném příjmení v podkapitole 3.1.6 této práce.²⁵² V kontextu české právní úpravy tak nelze za současného stavu žádný vliv změny příjmení dítěte v důsledku převzetí příjmení manžela jeho matky ve smyslu § 862 odst. 2 občanského zákoníku na podobu jeho rodného příjmení dovodit, přičemž ani *de lege ferenda* bych zařazení této situace do definice rodného příjmení nepovažovala za krok správným směrem.²⁵³

²⁵¹ Německá judikatura rozlišuje mezi „přidružením se“ ke změně příjmení – tj. převzetím příjmení rodičů / jednoho rodiče změněného ve správním řízení ze strany dítěte, které je možné pouze u dětí v rodičovské péči, a změnou příjmení na vlastní žádost dle NamAndG. Druhý jmenovaný případ je v českém právním řádu pojímán odlišně, náhled na změnu příjmení dítěte následujícího změnu příjmení svých rodičů je však myslitelný i v kontextu české právní úpravy.

²⁵² Rozdílnost německého § 1618 BGB a českého § 862 odst. 2 občanského zákoníku je rozebrána v podkapitole 5.2 disertační práce.

²⁵³ Blíže viz podkapitola 3.1.6 disertační práce.

Je patrné, že původní podoba zákonné definice rodného příjmení přijatá do českého právního řádu vykazuje řadu nedostatků, a lze předpokládat, že český zákonodárce bude shora analyzovanou definici rodného příjmení s postupem času doplňovat prostřednictvím novel ZMJP. Tato cesta však z hlediska zachování přehlednosti právní úpravy není žádoucí a je otázkou, zda by zamýšleného cíle efektivněji nedosáhla obecná definice doplněná správným výkladem zohledňujícím cíle a funkce rodného příjmení.

Nyní projednávaný návrh novely ZMJP na shora uvedené nedostatky částečně reaguje²⁵⁴ a do definice rodného příjmení nově zařazuje i případy popření otcovství, zrušení osvojení a pozdějšího sňatku rodičů dítěte. Dále návrh novely ZMJP do § 68 odst. 3 ZMJP zakotvuje, že rodným příjmením se dále rozumí příjmení a) uvedené v jazyce národnostní menšiny podle § 26 odst. 3 ZMJP, b) ve znění po provedení opravy zápisu příjmení v matriční knize podle § 50 ZMJP, c) užívané v nesprávné podobě, které bude na základě svého prohlášení fyzická osoba nadále používat podle § 58 odst. 5 ZMJP, d) po změně provedené na základě žádosti podle § 69a odst. 1 a 2 ZMJP nebo podle § 69b ZMJP, nebo e) uvedené v podobě, kterou umožňuje užívat právo a tradice jiného členského státu Evropské unie (§ 70a odst. 1 ZMJP).²⁵⁵

3.2 Problematické souvislosti aplikace nové právní úpravy rodného příjmení

S pojmem „rodné příjmení“ pracovala již předchozí právní úprava v ZoR,²⁵⁶ ačkoli žádná definice v ZoR ani v tehdy účinném ZMJP nebyla zakotvena. Informační systém evidence obyvatel tedy znal pojem „rodné příjmení“ i před rekodifikací soukromého práva zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, a navazujícími předpisy. Rodným příjmením se dle obecného jazyka zpravidla rozumělo příjmení nezávislé na uzavření manželství (uzavřením

²⁵⁴ Idea širšího výkladu a zařazení dalších případů do definice rodného příjmení byla již vyjádřena i ze strany ministerstva vnitra – viz Zápis z pracovní porady krajských úřadů, magistrátů měst Brna, Ostravy a Plzně a Magistrátu hlavního města Prahy, konané ve dnech 30. a 31. května 2017 ve vzdělávacím zařízení IVS v Benešově: „Rodným příjmením se tedy rozumí příjmení uvedené v knize narození

– při narození dítěte,

– při určení otcovství nebo osvojení do nabytí svéprávnosti dítěte a

– v souvislosti se změnou pohlaví s tím, že podle našeho názoru lze za rodné příjmení považovat i příjmení, které osoba získala podle § 58 odst. 5 zákona o matrikách (příjmení v nesprávné podobě), § 26 odst. 3 zákona o matrikách (příjmení příslušníků národnostních menšin), § 50 (oprava chybných či nesprávných údajů v zápisu v matriční knize), § 69a odst. 1 (užívání příjmení žen) a § 70a odst. 1 (užívání příjmení SO ČR, který je současně státním občanem jiného členského státu Evropské unie).“

²⁵⁵ Tyto případy nemají z důvodu užšího zaměření pro disertační práci relevanci a nebudou dále v práci rozebírány.

²⁵⁶ Viz např. § 9 odst. 3 písm. a) ZoR.

manželství tedy nedocházelo ke změně rodného příjmení fyzické osoby), Henych pak rodné příjmení definoval jako příjmení zapsané v rodném listu fyzické osoby.²⁵⁷

Praxe správních orgánů však změnu rodného příjmení připouštěla v případě změny aktuálně užívaného příjmení na žádost dle § 72 a násl. ZMJP. Uvedené vyplývá jednak z rešerše veřejné ochránkyně práv k níže rozebranému případu,²⁵⁸ jednak z informací o činnostech matričních úřadů v souvislosti se zapisováním údajů do agendového informačního systému evidence obyvatel, který s touto možností přímo počítal jako s výchozím nastavením aplikace: „*Je-li příjmení shodné s rodným příjmením občana, nabídne aplikace možnost zaznamenat rovněž zápis změny „rodného příjmení“.*“²⁵⁹ Při povolení změny příjmení ve správním řízení (postupem dle § 72 a násl. ZMJP) tedy zpravidla docházelo i ke změně příjmení rodného (pokud se původní aktuálně užívané příjmení fyzické osoby s jejím rodným příjmením shodovalo).

Na první pohled je zřejmé, že definice rodného příjmení v § 68 odst. 2 ZMJP přijatá v návaznosti na rekodifikaci soukromého práva s účinností od 1. 1. 2014 se svou koncepcí od dosavadního pojetí značně liší. Klade důraz na stabilitu rodného příjmení a na naplnění jeho sociálně přiřazovací funkce spočívající ve vyjádření původu člověka a jeho pouta ke svým předkům. Povolení změny příjmení ve správním řízení dle § 72 a násl. ZMJP se již do podoby rodného příjmení nepromítá, jelikož tím by rodné příjmení ztratilo svůj smysl.

V důsledku této změny přirozeně vyvstala potřeba vymezit vzájemný vztah nové a dosavadní právní úpravy přechodným ustanovením. Stalo se tak prostřednictvím novely ZMJP – zákona č. 312/2013 Sb., jež zavedla přechodné ustanovení tohoto znění: „*Rodné příjmení, které fyzická osoba užívá ke dni nabytí účinnosti tohoto zákona, se považuje za rodné příjmení podle zákona č. 301/2000 Sb., ve znění účinném ode dne nabytí účinnosti tohoto zákona.*“

Citované přechodné ustanovení s účinností od 1. 1. 2014 plně uznalo výše popsanou dosavadní praxi matričních úřadů, ač tato byla založena na odlišných východiscích, a plynule na ni navázalo. Pokud tedy změnou aktuálně užívaného příjmení došlo do 31. 12. 2013 i ke změně příjmení rodného, bylo toto prostřednictvím přechodného ustanovení zafixováno a nadále již zůstává neměnné. Smysl takto formulovaného přechodného ustanovení lze

²⁵⁷ Viz HENYCH, Václav. *Zákon o matrikách s komentářem*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015, s. 247.

²⁵⁸ Stanovisko veřejné ochránkyně práv ve věci sp. zn. 6200/2018/VOP ze dne 22. 10. 2018 [cit. 10. 2. 2019]. Dostupné na <<http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/6394>>.

²⁵⁹ Odbor správních činností Ministerstva vnitra ČR. *Informace o činnostech matričních úřadů v souvislosti se zapisováním údajů do agendového informačního systému evidence obyvatel* [online]. www.mvcr.cz, 26. 5. 2010 [cit. 16. 2. 2019]. Dostupné na <<https://www.mvcr.cz/clanek/informace-o-cinnostech-matricnich-uradu-v-souvislosti-se-zapisovanim-udaju-do-agendoveho-informacniho-systemu-evidence-obyvatel.aspx?q=Y2hudW09NQ%3D%3D>>.

spatřovat především v jeho jednoduchosti, jelikož uvedený přístup nevyžaduje změnu údaje o rodném příjmení v informačním systému evidence obyvatel a na matričních dokladech vydaných do 31. 12. 2013²⁶⁰ či občanských průkazech vydaných do 31. 12. 2011 (nepředstavuje pro veřejnou správu ani její adresáty žádnou administrativní zátěž).²⁶¹

I s přihlédnutím k jisté praktičnosti tohoto řešení vnímám pravidlo zavedené rozebíraným přechodným ustanovením jako značně problematické a nekoncepční, jelikož „rodné příjmení“ ve smyslu uvedeného přechodného ustanovení nemusí splňovat materiální znaky definice rodného příjmení zakotvené s účinností od 1. 1. 2014 v ZMJP a může se tak snadno stát, že rodné příjmení fyzické osoby nebude plnit svou zásadní sociálně přiřazovací funkci deklarující navenek rodinné vazby osoby k původní rodině. V určitých případech může dojít paradoxně k situacím, že fyzická osoba bude mít své rodné příjmení navázáno na osobu, se kterou není biologicky ani jinak spřízněna, což je krajně nežádoucí.

Problematicčnost přechodného ustanovení týkajícího se rodného příjmení lze demonstrovat na medializované kauze muže, kterému bylo změněno příjmení ještě jako dítěti po rozvodu jeho rodičů v návaznosti na nový sňatek jeho matky na příjmení jeho otčima. Po rozvodu tohoto manželství chtěl muž získat zpět své původní příjmení, aby tak demonstroval existenci rodinných vazeb se svým biologickým otcem, se kterým vycházel dobře. Uvedené mu však bylo umožněno jen částečně změnou aktuálně užívaného příjmení s odkazem na přechodné ustanovení ZMJP, neboť za jeho rodné příjmení bylo stále (a již neměnně) považováno to příjmení, které nesl v okamžiku účinnosti novely ZMJP č. 312/2013 Sb., tj. příjmení po otčímovi.²⁶²

V kontextu uvedené kauzy rozebírá veřejná ochránkyně práv praxi matričních úřadů před zakotvením zákonné definice rodného příjmení, přičemž připomíná, že příjmení, které měla fyzická osoba v době narození, nevymizelo z informačních systémů a posloupnost změn příjmení je u každého občana nadále zřetelná i z údajů obsažených v informačním systému evidence obyvatel. Vysvětluje, že povolením změny příjmení podatele na příjmení jeho otčima došlo ke změně jeho rodného příjmení, které již po 1. 1. 2014 v důsledku přechodného ustanovení zůstává neměnné. Ač veřejná ochránkyně práv považuje provedené navázání na praxi matričních úřadů do 31. 12. 2013 za problematické, přiznává, že jiný než nastavený

²⁶⁰ Při změně příjmení ve správním řízení matriční úřady vydávaly fyzické osobě nový rodný list, na kterém nebylo původní rodné příjmení fyzické osoby nikde uvedeno.

²⁶¹ Do 31. 12. 2011 bylo rodné příjmení zapsáno na občanských průkazech, novelou zákona č. 328/1999 Sb. bylo s účinností od 1. 1. 2012 rodné příjmení z údajů zapisovaných do občanských průkazů vynecháno.

²⁶² Stanovisko veřejné ochránkyně práv ve věci sp. zn. 6200/2018/VOP ze dne 22. 10. 2018 [cit. 10. 2. 2019]. Dostupné na <<http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/6394>>.

přístup přechodného ustanovení by mohl být ve veřejné správě obtížně proveditelný. Možnosti svého zásahu hodnotí v tomto směru jako značně limitované. Závěrem podatelé sděluje, že může požádat o určení rodného příjmení (v původní podobě) v řízení o určení právního vztahu dle § 142 SŘ, příp. se následně určení rodného příjmení domáhat v rámci opravných prostředků dle SŘ či poté správní žaloby dle SŘS.²⁶³

Je zřejmé, že formulace přechodného ustanovení týkajícího se rodného příjmení byla vedena snahou o co nejjednodušší aplikaci a zavedení do praxe tak, aby nebylo nutné měnit údaje v informačním systému evidence obyvatel a na dalších dokladech. Tento (ač praktický) záměr však dle mého názoru nemůže legitimně obstát, jelikož rodné příjmení tvoří jeden z aspektů osobnosti každého člověka. Zavedeným přechodným ustanovením může být v určitých případech silně a nuceně potlačena sociálně přiřazovací funkce příjmení, která má prostřednictvím rodného příjmení deklarovat původ člověka a vazby na jeho původní rodinu, což lze hodnotit jako zásah do práva na soukromý a rodinný život.²⁶⁴

Na uvedeném případě z praxe je názorně předestřeno, jaké problémy mohou v důsledku aplikace uvedeného přechodného ustanovení nastat. Místo kontinuity s předchozí praxí, která dle mého názoru neměla potřebnou oporu v základních zásadách práva jména a nesledovala legitimní cíl v podobě reflektování sociálně přiřazovací funkce příjmení, bylo možné s vzájemným vztahem mezi předchozí a novou právní úpravou pracovat jiným způsobem. Osobám neztotožňujícím se s novým „rodným“ příjmením dle přechodného ustanovení zavedeného novelou ZMJP č. 312/2013 Sb. například mohla být poskytnuta možnost nápravy formou zjednodušeného postupu spočívajícího v prohlášení fyzické osoby o tom, že si přeje, aby jejím rodným příjmením bylo předchozí příjmení před povolenou změnou vyhovující aktuální definici rodného příjmení.

V současnosti lze tohoto výsledku dosáhnout iniciováním správního řízení o určení právního vztahu dle § 142 SŘ, případně následně prostřednictvím opravných prostředků dle SŘ

²⁶³ Ze svých dosavadních zkušeností veřejná ochránkyně práv uvádí: „Dodávám, že na mé doporučení podala žádost o určení svého rodného příjmení žena z Plzně, která se rovněž nemohla ztotožnit se svým "úředním rodným příjmením". Rodného příjmení, které jako své rodné příjmení pocituje, se nakonec domohla. V roce 2006 požádala o povolení změny příjmení na příjmení svého přítele, s nímž se ale později rozešla. Žádost o změnu příjmení na své původní příjmení podala až po 1. lednu 2014. Příslušný plzeňský matriční úřad žádosti nevyhověl a Magistrát města Plzně její odvolání proti rozhodnutí matričního úřadu zamítl. Krajský soud v Plzni rozhodnutí plzeňského magistrátu zrušil a věc mu vrátil k dalšímu řízení. Krajský soud hledal spravedlivou rovnováhu mezi zájmy individuálními a zájmy veřejnými a došel k závěru, že je "nulový veřejný zájem", aby dotyčná žena užívala jako rodné příjmení to příjmení, které nesla od roku 2006 po povolené změně příjmení do roku 2014, kdy jí byla povolena změna příjmení na původní příjmení. Magistrát města Plzně kasační stížnost k Nejvyššímu správnímu soudu nepodal a v souladu s rozsudkem krajského soudu konal.“

²⁶⁴ Čl. 10 odst. 2 LZPS: „Každý má právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života.“

či správní žaloby dle SŘS podané proti rozhodnutí vydanému v tomto řízení. Rozhodování o změně příjmení je v kompetenci matričních úřadů (§ 74 odst. 1 ZMJP), tudíž i žádost o určení rodného příjmení, které bylo jako přímý důsledek takového rozhodnutí změněno, by měla za současného pojetí spadat primárně do jejich pravomoci (tj. nikoli do kompetence civilních soudů).²⁶⁵ Možnost podat žádost o obnovu původního správního řízení (v němž bylo vydáno příslušné rozhodnutí o změně příjmení) je pak dle § 100 odst. 2 SŘ časově limitována lhůtou do 3 let od právní moci příslušného správního rozhodnutí (zde o povolení změny příjmení), protože v současnosti tato varianta nepřipadá v úvahu.

Za jediné řešení konfliktu rodného příjmení dle předmětného přechodného ustanovení se zákonnou definicí rodného příjmení proto považuji shora předestřený postup dle § 142 SŘ, přičemž s ohledem na judikatorní vývoj²⁶⁶ lze předpokládat, že se matriční úřady nebudou k žádostem o určení rodného příjmení stavět nadále striktně negativně. Přestože považuji uvedený postup za zbytečně zdlouhavý, neshledávám za současné právní úpravy jinou alternativu.

Návrh novely ZMJP v tomto ohledu zavádí pouze přechodné ustanovení, dle kterého matriční úřad na žádost fyzické osoby, u které bylo popřeno otcovství a které bylo zapsáno rodné příjmení v knize narození dle předchozí právní úpravy, opraví matriční zápis a vydá nový rodný list, na němž bude uvedeno původní rodné příjmení dané osoby. U dítěte staršího 15 let je k této opravě vyžadován jeho přímý osobní souhlas. Uvedené představuje reakci na nesprávný postup matričních úřadů v důsledku striktně jazykového výkladu § 68 odst. 2 ZMJP,²⁶⁷ neřeší však problém fixace rodného příjmení změněného v období do 31. 12. 2013

²⁶⁵ Dle rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ze dne 27. února 2020, č. j. Konf 23/2019: „Rozhodování o změně jména a příjmení fyzické osoby se děje ve správním řízení (§ 74 odst. 1 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení) zahajovaném na návrh; pravomoc soudů rozhodovat o takovém návrhu v občanském soudním řízení není založena. Pravomoc soudů určit příjmení osoby, vyplývající z § 862 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, nedopadá na případy změny příjmení, ale na situace, kdy po narození dítěte či určení otcovství k dítěti nelze provést matriční zápis příjmení dítěte do knihy narození, neboť nesezdání rodiče se o této otázce nedohodli.“

²⁶⁶ Viz např. Rozsudek Krajského soudu v Plzni ze dne 31. března 2017, sp. zn. 57 A 116/2015.

²⁶⁷ Blíže k této problematice viz podkapitola 3.1.1 disertační práce.

v důsledku změny příjmení fyzické osoby na žádost dle § 72 a násl. ZMJP a pro tyto případy by dle mého názoru nebylo použitelné z důvodu svého úzkého zaměření²⁶⁸ ani analogicky.²⁶⁹

Pozměňovací návrh k návrhu novely ZMJP č. 5531 již zapracovává přechodné ustanovení, které shora rozebíraný problém částečně řeší prostřednictvím možnosti fyzické osoby, které byla v době před 1. 1. 2014 jako nezletilá povolena změna příjmení a jejíž příjmení po této povolené změně je dosud považováno za její rodné příjmení, požádat o opravu svého rodného příjmení.²⁷⁰ Ani toto navržené přechodné ustanovení však neodstraňuje celý shora nastíněný problém, jelikož dopadá pouze na fyzické osoby, jimž byla povolena změna příjmení jako nezletilým a toto se promítlo do rodného příjmení. Ve znění, v němž je přijetí tohoto přechodného ustanovení navrhováno, by se tedy toto vztahovalo na shora rozebíraný příklad z praxe, který řešila veřejná ochránkyně práv, nikoli však již například na případ ženy, již bylo jako zletilá v období do 31. 12. 2013 příjmení změněno na žádost na podobu příjmení jejího tehdejšího přítele a jež se po rozchodu s ním domáhala zpět svého původního rodného příjmení.²⁷¹ Tohoto výsledku je možné v současnosti dosáhnout pouze žádostí o určení rodného příjmení dle § 142 SŘ, příp. pomocí opravných prostředků dle SŘ proti příslušnému rozhodnutí, či následně prostřednictvím soudního řízení zahájeného na základě správní žaloby dle SŘS.

²⁶⁸ Viz důvodová zpráva k návrhu novely ZMJP: „Podle stávajícího znění ustanovení § 68 odst. 2 zákona o matrikách se rodným příjmením rozumí příjmení uvedené v knize narození při narození dítěte, určení otcovství nebo osvojení do nabytí svéprávnosti dítěte a v souvislosti se změnou pohlaví. V případě popření otcovství tak striktní gramatickou (jazykovou) metodou výkladu dospějeme ke zcela absurdním situacím, kdy rodným příjmením dítěte je příjmení muže, ke kterému toto dítě nemá žádný právní vztah, neboť rozsudkem soudu bylo určeno, že tento muž otcem dítěte není. Např. dítě narozené mimo manželství nese v souladu s dohodou rodičů při určení otcovství příjmení po otci (Tomáš Novotný). Následně otec dítěte (Novotný) popře otcovství k tomuto dítěti. Po popření otcovství dítě nese v souladu s platnou právní úpravou příjmení matky, které měla v době jeho narození (Tomáš Svoboda). Rodné příjmení dítěte však v tomto případě zůstává „Novotný“ (Tomáš Svoboda, roz. Novotný), a toto matrikář uvede též do poznámky rodného listu. Do stávajícího ustanovení § 68 odst. 2 zákona o matrikách se proto navrhuje doplnit, že rodným příjmením se rozumí příjmení při popření do nabytí svéprávnosti dítěte. Navrhovaným přechodným ustanovením se umožní fyzické osobě, resp. zákonným zástupcům dítěte, požádat o provedení opravy matričního zápisu a vydání rodného listu, na němž bude uvedeno její původní rodné příjmení.“

²⁶⁹ Neshledávám zde předpoklad stejného, resp. alespoň podobného teleologického základu – blíže viz MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva: Úvod do právní argumentace*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 245-247.

²⁷⁰ V části první Čl. II se navrhuje doplnit bod 3., který zní: „3. Na žádost fyzické osoby, které byla v době před 1. lednem 2014 jako nezletilá povolena změna příjmení a jejíž příjmení po této povolené změně je dosud považováno za její rodné příjmení, matriční úřad provede záznam v matričním zápise narození a vydá nový rodný list, na němž uvede její původní rodné příjmení.“

²⁷¹ Rozsudek Krajského soudu v Plzni ze dne 31. března 2017, sp. zn. 57 A 116/2015.

4 Určování příjmení dítěte, formální změny rodinných vazeb

Čtvrtá kapitola disertační práce se věnuje vývoji právní úpravy určování příjmení dětí v okamžiku jejich narození. Ačkoli tato historicky vycházela z jiných hodnotových východisek a nelze proto z historické komparace při řešení aktuálních právních problémů bez dalšího vycházet, je vhodné alespoň stručně nastínit vývoj právní úpravy, na kterém lze názorně pozorovat změnu náhledu na danou problematiku. Právě připomenutí změny tohoto náhledu pak následně napomůže při interpretaci aktuální právní úpravy.

Rozbor pravidel pro určování příjmení dítěte je dále stěžejní pro pochopení vztahu odvozenosti příjmení dítěte od příjmení obou rodičů, či jen jednoho z nich.

S ohledem na zvolené zaměření disertační práce jsou dále v této kapitole rozebrány i otázky související se změnou příjmení dítěte v návaznosti na změnu příjmení, od něhož je toto odvozeno, nikoli však v důsledku změny rodinných vazeb jako takových (v úzkém slova smyslu).²⁷² Otázky kontinuity, resp. změny (aktuálního) příjmení dítěte v důsledku faktických změn rodinných vztahů jsou řešeny v kapitole následující.

4.1 Vývoj právní úpravy, základní pravidla pro určování příjmení dítěte

Hodnotová východiska práva jména jsou dána zejména tradicemi a kulturním vnímáním dané problematiky v příslušné době. Není se tedy čemu divit, že historicky bylo významově upřednostňováno příjmení oproti osobnímu jménu, které právní úprava po dlouhou dobu opomíjela, a dále že přednostním prvkem pro utvoření podoby příjmení dítěte bylo příjmení jeho otce.

Postupným vývojem došlo k zrovnoprávnění mužů a žen, v důsledku čehož mají oba rodiče ve vztahu k určování jména dítěte zpravidla shodná práva. Také osobní jméno v současnosti nabývá na významu, neboť individualita jednotlivce a jeho právo na sebeurčení převažují nad zažitými zvyklostmi (dochází k prolamování záповědí osobního jména dle ZMJP apod.).²⁷³

²⁷² Změna příjmení rodiče / společného příjmení rodičů, od něhož je příjmení dítěte odvozeno, má na podobu příjmení dítěte vliv. Ačkoli se sice nejedná o změnu charakteru rodinného vztahu jako takového, lze do změny rodinných vazeb v širokém pojetí (propojení prostřednictvím společného příjmení) tyto případy dle autorky disertační práce zařadit.

²⁷³ Viz např. výsledky vyhledávání četnosti jmen pro osobní jméno „Vendulka“, které je zjevně zdrobnělinou jména Vendula – *Naše jména* [online]. www.nasejmena.cz, Zdroj dat: Ministerstvo vnitra České republiky – data aktuální k 31.12.2016 [cit. 5. 2. 2021]. Dostupné na: <<https://www.nasejmena.cz/nj/cetnost.php?id=112176&typ=jmeno>>. Ministerstvo vnitra již statistiky četnosti jmen nezveřejňuje.

4.1.1 Právní úprava v OZO – základní pravidla pro určování příjmení dítěte

Historicky nabývaly děti příjmení již v okamžiku svého narození, přičemž právní úprava OZO akcentovala postavení (dominanci) muže jako hlavy rodiny a rozlišovala mezi dětmi narozenými v manželství a mimo ně. V souladu s tehdejší ideou priority muže (otce) nabývaly manželské děti dle § 146 OZO příjmení svého otce již okamžikem narození. Oproti tomu děti nemanželské své příjmení odvozovaly v souladu s § 165 OZO od příjmení matky (nebo za určitých podmínek od jejího pozdějšího manžela). V obou případech děti získávaly příjmení již okamžikem narození a konkrétní podoba příjmení tedy závisela jen na tom, zda jsou rodiče dítěte ve svazku manželském, či nikoli.²⁷⁴ Z uvedeného plyne závěr, že příjmení dítěte bylo dáno přímo ze zákona a dohoda ženy a muže (ne nutně otce) měla relevanci jen v případě pozdějšího sňatku matky a vůle změnit příjmení dítěte na příjmení jejího manžela.

Osobní jméno manželského dítěte určoval výlučně otec v rámci výkonu své otcovské moci v souladu s § 147 OZO. Nemanželské děti nebyly pod otcovskou mocí svého zploditele (§ 166 OZO), z mlčení zákona (*e silentio legis*) lze vyvodit, že v takových případech určovala osobní jméno dítěte matka.²⁷⁵

4.1.2 Právní úprava v ZPR – základní pravidla pro určování příjmení dítěte

Zákon č. 265/1949 Sb., zákon o právu rodinném, uvedenou koncepci automatického přebírání příjmení dětí po otci modifikoval. Manželka již automaticky nenabývala při sňatku jméno (resp. příjmení) mužovo jako dle § 92 OZO, ale v souladu s § 17 ZPR bylo na snoubencích, zda zvolí příjmení jednoho z nich jako společné, či zda si ponechají svá dosavadní příjmení a v takovém případě zároveň určí příjmení jednoho z nich jako příjmení společných dětí. Příjmení nemanželských dětí pak bylo v souladu s § 36 ZPR určeno dohodou rodičů buď jako příjmení matky, nebo jako příjmení otce. Pokud k zákonem vyžadované dohodě rodičů nedošlo, byla zákonem založena ingerence soudu, který příjmení dítěte autoritativně určil.

Shora popsáný model určování příjmení dětí zůstal ve stěžejních rysech zachován dodnes, ač je polemizováno nad jeho souladem s LZPS a proklamovanou rovností manželských

²⁷⁴ Ani v případě pozdějšího sňatku rodičů dítěte však nedošlo k plnému obnovení jeho práv – viz § 161 OZO: „Děti, které se narodily mimo manželství a pozdějším sňatkem svých rodičů vstoupily do rodiny, pokládají se stejně jako jejich potomstvo za manželsky zplozené; nemohou však manželským dětem, které byly zplozeny v manželství mezitím stávajícím, bráti v odpor vlastnost prvorozenství a jiná již nabytá práva.“

²⁷⁵ Matka nemanželského dítěte mohla být ustanovena poručnicí (příp. se spoluporučnickem dle § 211 OZO), přičemž na ni v případě, že otec nebyl schopen dítě živit, přecházela i vyživovací povinnost (§ 166 OZO).

a nemanželských dětí.²⁷⁶ Děti narozené sezdaným rodičům totiž nabývají příjmení *ipso iure*, kdežto děti nemanželské je získávají až následným určením (dohodou rodičů).

S ohledem na skutečnost, že ZPR umožnil volbu příjmení dítěte z taxativně daných možností dle shora uvedených pravidel a rozšířil tak dispozici rodičů (zejm. matky, která se nově na rozhodování o příjmení dítěte podílela stejným dílem jako otec) v této oblasti, musel se zákonodárce zabývat i případnou změnou příjmení v kontextu změny rodinných vazeb. Činil tak v § 37 ZPR a v zákonu č. 268/1949 Sb., o užívání a změně jména a příjmení, který upravoval v tomto ohledu dvě specifické situace:

- 1) sňatek rodičů až po narození dítěte, které neslo odlišné příjmení než to určené pro jejich společné děti;
- 2) dohodu matky dítěte, jehož otec není znám, a jejího pozdějšího manžela, že příjmení určené pro jejich společné děti ponese i toto dítě.

V obou případech nastávala změna příjmení dítěte zajišťující jmennou sounáležitost členů příslušné rodiny automaticky. Z dikce zákona nevyplývá, že by uvedené změně příjmení mohlo samotné nezletilé dítě jakkoli zabránit. Limitem pro aplikaci výše uvedených pravidel přizpůsobení příjmení dítěte v zájmu příjmenné sounáležitosti rodiny bylo dosažení zletilosti dítěte, přičemž od této věkové hranice již k uvedeným změnám příjmení dojít nemohlo (§ 38 ZPR).

Osobní jméno dítěte bylo zpravidla určováno dohodou rodičů, výslovná zákonná úprava této problematiky však chyběla a mezeru v zákoně musela doplnit judikatura, která absenci dohody rodičů nahrazovala soudním rozhodnutím v rámci rozhodování o podstatných věcech rodiny.²⁷⁷

4.1.3 Právní úprava v ZoR – základní pravidla pro určování příjmení dítěte

Zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, na uvedené základní koncepci nic nezměnil. Možné podoby příjmení manželů tento zákon doplnil o institut tzv. připojovaného příjmení – příjmení jednoho manžela nově mohlo být zvoleno jako příjmení společné s tím, že druhý manžel své dosavadní příjmení mohl za to společné připojovat.²⁷⁸ Pravidla pro určování příjmení dětí však

²⁷⁶ KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1351.

²⁷⁷ KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1335.

²⁷⁸ Viz § 8 odst. 1 ZoR: „Snoubenci jsou povinni při uzavírání manželství před matričním úřadem nebo oprávněným orgánem církve souhlasně prohlásit, zda příjmení jednoho z nich bude jejich příjmením společným, či zda si ponechají svá dosavadní příjmení nebo zda spolu s příjmením společným bude jeden z nich užívat a na

zůstala v zásadě stejná, jelikož v případě využití nového institutu připojovaného příjmení dítě obdrželo pouze příjmení společné.

Automatickou změnu příjmení dítěte v návaznosti na pozdější sňatek jeho rodičů upravoval § 39 odst. 1 ZoR, změnu příjmení dítěte, jehož otec není znám, v souvislosti se sňatkem a souhlasným prohlášením jeho matky a jejího manžela, že příjmení určené pro jejich společné děti bude mít i toto dítě, upravoval § 39 odst. 2 ZoR. Změny příjmení dítěte v důsledku změn rodinných vazeb pak mohly v souladu § 40 ZoR nastat pouze do dovršení jeho zletilosti.

Osobní jméno dítěte volili primárně svou dohodou rodiče, v případě neshody byla subsidiárně založena ingerence soudu, jenž osobní jméno dítěte určil.²⁷⁹

4.1.4 Občanský zákoník – základní pravidla pro určování příjmení dítěte

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, shora popsaná základní pravidla pro určování příjmení dětí převzal prakticky v nezměněné podobě. Stále je tedy možné polemizovat nad otázkou rovnosti manželských a nemanželských dětí, jelikož některé děti (narozené v manželství) získávají příjmení *ipso iure*, zatímco jiným (narozeným mimo manželství) je určováno až po narození na základě dohody jejich rodičů, či subsidiárně soudem.²⁸⁰

Základní pravidla pro určování příjmení dítěte dle aktuálně platné a účinné právní úpravy jsou následující:

- 1) Nejprve je třeba odpovědět na otázku, zda má dítě oba, nebo jen jednoho (z hlediska „právního rodičovství“) známého rodiče. V případě jen jednoho známého rodiče dítě nabývá *ipso iure* již okamžikem narození příjmení tohoto rodiče, a to v souladu s § 861 občanského zákoníku.

Tvrdom uvedeného pravidla kritizuje Kober, a to z důvodu nerozlišování případů neexistence druhého rodiče – např. jinak by mělo být nahlíženo na situace, když matka, otcova družka, při porodu zemřela, a otec chce dítěti určit právě příjmení matčino. Toto aktuální právní úprava dle Kobera neumožňuje.²⁸¹ Mám však za to, že

druhém místě uvádět příjmení předchozí; bylo-li předchozí příjmení složeno ze dvou příjmení, může být na druhém místě užíváno a uváděno jen jedno z nich.“

²⁷⁹ Viz § 38 odst. 3 ZoR.

²⁸⁰ Podoba příjmení společných dětí je však v obou případech předurčena dohodou rodičů, liší se pouze okamžik, k němuž se tato dohoda (resp. dohoda implicitně obsažená ve volbě společného příjmení manželů) činí. Tento aspekt nevnímám jako dramatickou odlišnost (resp. nerovnost) v přístupu k dětem narozeným v manželství a mimo ně, spíše mám za to, že je třeba podrobněji pracovat s účinky takové dohody rodičů – pokud si rodiče (manželé) ponechají při sňatku svá dosavadní příjmení a zvolí pro společné děti příjmení jednoho z nich, neshledávám důvod, proč by nemělo být možné být tuto volbu až do narození prvního dítěte měnit – bliž viz podkapitola 4.4. disertační práce.

²⁸¹ Bliž viz KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1376.

na tyto případy by neměl být aplikován § 861 občanského zákoníku, nýbrž § 860 odst. 2 občanského zákoníku, neboť v tomto případě je rodič znám, přičemž výkon určovacího oprávnění by náležel jedinému žijícímu rodiči, který by však mohl volit mezi příjmeními obou rodičů (tj. připadalo by v úvahu pro dítě zvolit i příjmení zemřelého rodiče).

Stejně tak může dle Kobera vzniknout kolize se smyslem jiných institutů, jako je např. utajený porod, jelikož dítě i v tomto případě obdrží příjmení matky.²⁸² Tento problém však již přesahuje zaměření této práce a nebude proto dále rozebírán.

2) Pokud má dítě oba rodiče (resp. oba právní rodiče jsou známi), liší se situace podle toho, zda jsou tito rodiče sezdáni, či nikoli.

a. U sezdaných rodičů je podoba příjmení jejich společných dětí řešena již v rámci předoddavkového řízení a dítě již okamžikem narození nabývá *ipso iure* společné příjmení rodičů-manželů, příp. příjmení určené pro společné děti manželů, a to v souladu s § 860 odst. 1 občanského zákoníku. Kober v rámci komentáře k § 860 občanského zákoníku upozorňuje na terminologickou nesrovnalost komentovaného ustanovení v návaznosti na § 660 občanského zákoníku, jelikož § 860 odst. 1 občanského zákoníku hovoří pouze o „příjmení určeném pro společné děti manželů“, ačkoli v případě volby společného příjmení manželů se již příjmení společných dětí zvlášť neurčuje. Důvodová zpráva i systematický výklad tohoto ustanovení však jasně hovoří pro výklad kontinuální s předchozí právní úpravou, tj. že příjmením „určeným“ pro společné děti manželů ve smyslu § 860 odst. 1 občanského zákoníku je v případě volby společného příjmení právě toto společné příjmení.²⁸³

b. U nesezdaných rodičů mají tito právo (a také povinnost) zvolit dohodou příjmení jednoho z nich jako příjmení společného dítěte po jeho narození, a to dle § 860 odst. 2 občanského zákoníku. Stejně je tomu u sezdaných rodičů, kteří nenesou příjmení společné a u kterých (např. nedopatřením) nebylo příjmení společných dětí určeno již při sňatku.

²⁸² Blíže viz KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1375-1376.

²⁸³ Blíže viz KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1352. Tato terminologická nepřesnost v občanském zákoníku je odstraněna návrhem novely ZMJP.

- 3) Pokud není dosaženo potřebné dohody, určí příjmení dítěte autoritativně svým rozhodnutím soud, kterému matriční úřady oznamují absenci dohody rodičů o podobě příjmení jejich dítěte uplynutím jednoho měsíce od narození tohoto dítěte.²⁸⁴ Existuje přitom více odborných názorů na to, jaké příjmení pro dítě může soud v takovém případě zvolit.

V judikatuře je prosazován závěr, že soud zvolí jako příjmení dítěte vždy pouze příjmení jednoho z rodičů.²⁸⁵ Obdobný náhled na danou problematiku prezentuje v komentáři k § 862 občanského zákoníku Zuklínová, která uvádí, že v případě neshody nesezdaných rodičů ohledně příjmení společného dítěte určuje příjmení tohoto dítěte soud, přičemž má na výběr pouze z příjmení rodičů.²⁸⁶ Kober však v tomto ohledu poukazuje na skutečnost, že zákon nestanoví nic o způsobu určení příjmení dítěte soudem a soud tak může přistoupit k vytvoření dvoučlenného příjmení složeného z příjmení obou rodičů, což bude mnohdy v nejlepším zájmu dítěte.²⁸⁷ Svobodová nahlíží na danou problematiku podobným způsobem, ale z jiného úhlu, když uvádí, že v určitých výjimečných případech naopak může soud určit pro dítě i příjmení odlišné od příjmení obou jeho rodičů, a to např. jestliže oba rodiče hrubě zanedbávají své povinnosti vyplývající z rodičovské odpovědnosti, dítě opustili a toto dítě je např. v pěstounské či poručnické péči prarodičů nebo jiných osob.²⁸⁸ Ač částečně souhlasím s Koberem, že autoritativní „výběr“ příjmení pouze jednoho z rodičů pro jejich společné dítě může představovat podnět ke konfliktům a vytvoření

²⁸⁴ Viz § 18 odst. 4 ZMJP: „Matriční úřad nezapiše do knihy narození jméno, popřípadě jména, a učiní o tom oznámení soudu, jestliže rodiče

a) se nedohodnou na jméno, popřípadě jménech dítěte do jednoho měsíce od narození dítěte, nebo
b) jméno dítěti neurčí do jednoho měsíce od narození dítěte, nebo
c) určí dítěti jméno, popřípadě jména, které nelze do knihy narození zapsat, nebo
d) nejsou známi.“

²⁸⁵ Viz např. usnesení Ústavního soudu ze dne 14. září 2005, sp. zn. II. ÚS 126/05: „Obsahem ústavní stížnosti, kterou vedle poměrně obsáhlé rekapitulace dosavadního průběhu řízení a obsahu vydaných rozhodnutí tvořila pouze stručná ústavněprávní argumentace, byla polemika stěžovatele s rozhodnutím odvolacího soudu a jeho závěry ohledně určení příjmení dítěte. V této souvislosti poukazoval na to, že dítě by si mělo vytvořit pocit sounáležitosti s otcem, přičemž jedním z předpokladů této sounáležitosti je i shodné příjmení. Tuto argumentaci není nutno vyvracet, nicméně je třeba konstatovat, že tak jako může shodné příjmení vytvářet pouto mezi dítětem a otcem, stejně tak vytváří pouto s matkou. Jelikož nemají oba rodiče stejná příjmení, je na posouzení soudu, pokud se rodiče na příjmení dítěte nedohodnou, aby se přiklonil na stranu jednoho nebo druhého z rodičů. Za tím účelem pak provádí potřebná dokazování. V daném případě ve prospěch příjmení matky hovořila především ta skutečnost, že nezletilý byl svěřen do péče matky a sdílí s ní společnou domácnost.“

²⁸⁶ ZUKLÍNOVÁ, Michaela. In ŠVESTKA, Jiří a kol. Občanský zákoník II: Komentář. Svazek II. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014, s. 455.

²⁸⁷ Blíže viz KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV. Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1361-1362.

²⁸⁸ Blíže viz SVOBODOVÁ, Helena. In PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 915.

nežádoucí atmosféry v rodině, preferuji shora předestřené závěry Zuklínové, které podporuje i citovaná judikatura. Pokud bychom zákonem stanovenou ingerenci soudu do určení příjmení dítěte v případě neučinění volby dle § 862 odst. 1 občanského zákoníku jeho rodiči vykládali tak, že soud není omezen pravidly pro určení příjmení dítěte jeho rodiči, umožnili bychom obcházení zákona. Lze totiž předjímat, že „nestranní“ žádnému z rodičů a určení příjmení složeného z příjmení obou rodičů bude pro dítě zpravidla v jeho nejlepším zájmu. Rodiče, jež by si přáli, aby jejich dítě neslo příjmení složené z obou jejich příjmení, by tak mohli záměrně odmítnout požadovanou shodu ve smyslu § 862 odst. 1 občanského zákoníku s cílem vyvolat soudní řízení o určení příjmení jejich dítěte, v němž by soud nebyl žádnými omezeními vázán. Jsem toho názoru, že soudní ingerence v podobě určení příjmení dítěte má nastupovat jen v nezbytných případech *ultima ratio* a nelze ji využít (ani v tomto smyslu vykládat) jako nástroj umožňující obcházení jiných pravidel obsažených v občanském zákoníku.

Uvedený přehled je demonstrován na modelových situacích, v nichž rodiče dítěte nejsou omezení v právu určit svému dítěti jméno.²⁸⁹ Toto právo přitom není součástí rodičovské odpovědnosti, jak lze z textu ZMJP nesprávně dovozovat dodnes,²⁹⁰ ale je řazeno do kategorie povinností a práv rodičů spojených s osobností dítěte a povinností a práv osobní povahy ve smyslu § 856 občanského zákoníku.²⁹¹ Právo určit svému dítěti příjmení je tedy nezávislé na tom, zda rodič je nositelem či vykonavatelem rodičovské odpovědnosti, či nikoli.²⁹²

²⁸⁹ Pokud je rodič v právu určit jméno svému dítěti pravomocně omezen soudním rozhodnutím, pak ho nemůže účinně vykonávat a jeho projev vůle nemá v tomto ohledu relevanci.

²⁹⁰ Viz § 18 odst. 1 ZMJP: „*Jméno, popřípadě jména dítěte se do matriky zapisí podle souhlasného prohlášení rodičů; není-li jeden rodič znám, je rodičovské odpovědnosti zbaven nebo je výkon jeho rodičovské odpovědnosti v této oblasti omezen nebo pozastaven, запиše se jméno, popřípadě jména dítěte podle prohlášení druhého z rodičů, jinak podle pravomocného rozhodnutí soudu.*“ Návrh novely ZMJP již tuto nesprávnost napravuje.

²⁹¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 760-765.

²⁹² Někteří autoři stále pracují s vazbou na rodičovskou odpovědnost – viz např. HENYCH, Václav. *Zákon o matrikách s komentářem*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015, s. 134.

Jak správně připomínají autorky komentáře k občanskému zákoníku Hrušáková a Westphalová, uvedenou změnu v pojetí charakteru práv a povinností rodičů spojených s pojmenováním dítěte nepromítá ani § 18 odst. 1 ZMJP, který též pracuje s případy zbavení rodičovské odpovědnosti či omezením nebo pozastavením jejího výkonu. Blíže viz HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 764.

4.1.5 Základní východiska práva jména v kontextu geneze právní úpravy, nové otázky návaznosti příjmení dítěte na příjmení rodičů

Ze shora uvedeného je zřejmé, že směr vývoje právní úpravy určování příjmení dítěte historicky determinovaly zejména tyto společenské atributy:

- 1) zrovnoprávnění muže a ženy;
- 2) požadavek na rovnost dětí narozených v manželství a mimo ně;
- 3) prosazení požadavku na uplatňování participačních práv dítěte;
- 4) rostoucí akcent autonomie vůle jednotlivce a jeho práva na sebeurčení a zachování osobní historie (spjaté s požadavkem na kontinuitu svého příjmení).

Je patrný rostoucí důraz na identifikační funkci příjmení spočívající v právu jednotlivce na zachování vlastní osobní historie, a to za současného respektu k požadavku na zachování sounáležitosti členů rodiny prostřednictvím shodného příjmení, z něhož právní úprava příjmení dítěte primárně vychází. Shora vymezená základní pravidla pro určování příjmení dítěte dle občanského zákoníku je v důsledku toho třeba doplnit o další dílčí postupy ve specifických situacích.

Právní úprava občanského zákoníku ve spojení se ZMJP například nově umožňuje rodičům, kteří si při vstupu do manželství ponechali každý své dosavadní příjmení a určili příjmení společných dětí, aby kdykoli později za trvání manželství učinili prohlášení o volbě příjmení společného. Zákonodárce tak zjevně preferuje podporu změny příjmení směrem k tradicionalistickému modelu rodiny (sepjetí členů nukleární rodiny prostřednictvím jednotného příjmení), jelikož opačný směr změny ze společného příjmení manželů na příjmení předchozí umožněn není.

Za těchto okolností vyvstávají problematické otázky ohledně zachování kontinuity, či naopak případné změny podoby příjmení dítěte již narozeného, v rámci jejichž řešení je třeba vyvažovat jednotlivé dotčené zájmy a nalézt vhodné řešení souladné jak se základními právy dítěte (zejm. právo na jméno a na zachování vlastní identity), tak se základními zásadami práva jména (u příjmení zejm. zachování sociálně přiřazovací funkce).²⁹³

Další otázkou související s rozebíranou problematikou je, zda mohou manželé při sňatku učiněnou volbu podoby příjmení společných dětí měnit, příp. do jakého okamžiku. Vezmeme-li totiž v úvahu antropocentrické pojetí občanského zákoníku a rostoucí respekt k autonomii vůle

²⁹³ Této problematice je věnována podkapitola 4.5 disertační práce.

jednotlivce, pak mlčení zákona ohledně řešení této otázky může vyvolávat interpretační nejasnosti.²⁹⁴

Samostatnou, avšak dle mého názoru věcně úzce související, oblastí je volba příjmení společných dětí nesezdanými rodiči. Abychom dospěli ke správné interpretaci příslušných pravidel, je třeba tato vnímat v kontextu ústavněprávních principů a základních východisek práva jména a dát je do souvislosti s pravidly pro určování příjmení dětí narozených v manželství.²⁹⁵

Jelikož postupem určení příjmení dítěte v konkrétním případě je jasně nastolena odvozenost tohoto příjmení od obou rodičů dítěte, nebo jen jednoho z nich, je zásadním tématem i změna takového příjmení, od něhož je příjmení dítěte odvozováno, na žádost ve správním řízení dle ZMJP a její potenciální dopady do „odvozovaného“ příjmení dítěte. Tuto otázku je pak třeba odpovědět jak v kontextu dětí narozených v manželství, tak ve vztahu k dětem narozeným mimo manželství, jelikož v tomto ohledu vede striktně jazykový výklad ZMJP k odlišným závěrům. Tyto závěry je buď potřeba legitimně odůvodnit, nebo naopak tyto použít jako argument pro překlenutí jazykového výkladu příslušných ustanovení ZMJP teleologickým výkladem.²⁹⁶

4.2 (Ne)omezený počet příjmení

Jak vyplývá z předchozího textu, změna příjmení rodičů v důsledku sňatku má na příjmení dítěte značný vliv. Buď determinuje jeho podobu (např. společné příjmení manželů / příjmení zvolené pro společné děti manželů), nebo může iniciovat jeho změnu (např. pozdější prohlášení o společném příjmení / sňatek rodičů až po narození dítěte). Ač samotná koncepce právní úpravy příjmení manželů v návaznosti na sňatek není předmětem této disertační práce, považuji za důležité poukázat na některé dílčí problémy této právní úpravy, potenciálně způsobilé ovlivnit podobu příjmení dítěte.

Z koncepce občanského zákoníku ve spojení se ZMJP je zřejmá snaha zákonodárce omezit řetězení příjmení, ač samotná právní úprava výslovně počet příjmení nelimituje. Za optimální je přitom považováno příjmení jednočlenné. Tato tendence vyplývá i z judikatury týkající se povolení změny příjmení z příjmení jednočlenného na příjmení dvočlenné. Nejvyšší správní soud v rozsudku ze dne 25. 2. 2016, sp. zn. 2 As 324/2015, uzavřel, že v těchto

²⁹⁴ Tato problematice je věnována podkapitola 4.4 disertační práce.

²⁹⁵ Tato problematice je věnována podkapitola 4.6 disertační práce.

²⁹⁶ Tato problematice jsou věnovány podkapitoly 4.7 a 4.8 disertační práce.

případech je nutné kritérium existence vážného důvodu vyžadovaného § 72 odst. 2 ZMJP posuzovat obzvláště přísně. Nicméně v případě legitimního zájmu jednotlivce na příjmení složeném ze dvou příjmených dílců a absence převažujícího veřejného zájmu je možné i takovou změnu ve výjimečných případech povolit.²⁹⁷

Kromě příjmení jednočlenného je v zákonem stanovených případech připuštěno také příjmení složené ze dvou příjmených dílců, získané zejména postupem dle § 660 písm. a) nebo c) občanského zákoníku. K získání dvojčlenného příjmení může dojít také osvojením či v dalších případech taxativně stanovených § 70 odst. 1 ZMJP, příp. povolením změny příjmení postupem dle § 72 a násl. ZMJP.²⁹⁸ Ke kumulaci většího počtu příjmení by docházet zpravidla nemělo.²⁹⁹

Jak ovšem správně uvádí autorky komentářů Králíčková, Hrušáková³⁰⁰ a Šínová,³⁰¹ nejsou za účinnosti aktuální právní úpravy vyloučeny ani případy, v nichž dítě například již při narození získá příjmení složené ze dvou příjmených dílců, ke kterému pak může být dohodou dle § 660 písm. c) občanského zákoníku připojen ještě další příjmený dílec. Omezení uvedená v § 662 občanského zákoníku se totiž vztahují pouze na „příjmení připojovaná“, nikoli na vícečlenná rodná příjmení získaná při narození. Za této situace není teoreticky vyloučeno ani další (neomezené) řetězení počtu příjmení prostřednictvím následujících generací v důsledku provázanosti (odvozování) příjmení dítěte s příjmením jeho rodičů, což zřejmě nebylo ani úmyslem zákonodárce, ani to nesleduje nejlepší zájem dítěte.

S ohledem na to, že § 77 občanského zákoníku vymezil pojem rodného příjmení jako předmět ochrany a ZMJP na toto pojetí reagoval novou definicí rodného příjmení, jsem toho názoru, že nelze dovodit jiný výklad kogentního pravidla § 662 občanského zákoníku (tj. vykládat připojované příjmení ve smyslu příjmení složené z více příjmení dílců) a za současného stavu právní úpravy nelze než alespoň teoretickou možnost vytvoření trojčlenného (či vícečlenného) příjmení připustit.

²⁹⁷ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 25. února 2016, sp. zn. 2 As 324/2015.

²⁹⁸ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 11. května 2011, sp. zn. 1 As 26/2011: „*Nejvyšší správní soud uzavírá, že na posuzování žádosti o změnu příjmení dle § 72 odst. 2 zákona o matrikách nelze aplikovat § 70 odst. 1 téhož zákona. To nicméně neznamená, že by matriční úřad neměl zohlednit zásadu omezené přípustnosti užívání více příjmení, jejímž vyjádřením je posledně uvedené ustanovení. Při posuzování žádosti o změnu jediného příjmení na více příjmení se tato zásada projeví v přísném zkoumání, zda požadovaná změna je odůvodněna tak výjimečnými skutečnostmi, pro něž nepostačí změna jediného příjmení na jiné jediné příjmení.*“

²⁹⁹ Právní úprava v tomto ohledu obsahuje specifická pravidla vztahující se na příjmení připojovaná (např. § 662 občanského zákoníku).

³⁰⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 18.

³⁰¹ ŠÍNOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV*. Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 24-28.

Výslovná úprava omezení počtu příjmení jednotlivce a vytvoření mechanismu redukce nadměrného počtu příjmených dílců by tedy z výše uvedených důvodů byla vhodná a zamezila by nežádoucímu řetězení většího počtu příjmení. V tomto ohledu v rámci komentáře k § 860 občanského zákoníku apeluje na zákonodárce i Kober, který ve shodě s výše uvedeným upozorňuje na možnost vzniku nepraktických a nesmyslných příjmených řetězců.³⁰²

Porovnáme-li sledovanou problematiku s německým právním řádem, BGB taktéž neupravuje přípustný počet příjmených dílců, avšak tento limit implicitně vyjadřuje prostřednictvím zvláštní úpravy pro příjmení složená z více příjmených dílců, nikoli zavedením speciálních pravidel pro užší pojem „příjmení připojované“ (tj. zdvojené příjmení získané postupem dle § 660 písm. c) občanského zákoníku, nikoli již však například dle § 860 občanského zákoníku ve spojení s § 70 odst. 1 písm. d) ZMJP). To je patrné z § 1355 Abs. 4 BGB upravujícího německý ekvivalent připojovaného příjmení dle § 660 písm. c) občanského zákoníku, který zapovídá možnost aplikace tohoto pravidla (připojení dosavadního příjmení druhého manžela, jehož příjmení nebylo zvoleno jako příjmení společné) v případě, že si manželé zvolí zdvojené příjmení jednoho z nich jako společné. Pokud má naopak ten z manželů, jehož příjmení není zvoleno jako společné, příjmení složené z více příjmených dílců, může ke zvolenému jednočlennému společnému příjmení připojovat pouze jedno z nich, a to na rozdíl od české právní úpravy dle své volby.³⁰³

4.3 Příjmení dítěte ženského pohlaví v mužském tvaru

Aby bylo pojednání o pravidlech určování příjmení dítěte a jeho podobě kompletní, považuji za vhodné pojednání předchozích podkapitol disertační práce doplnit o stručné představení zákonem předvídané alternativy podoby příjmení dětí ženského pohlaví v mužském tvaru. Tuto problematiku upravuje výlučně ZMJP.

Zákon předpokládá, že se obecně příjmení tvoří v souladu s pravidly české mluvnice (§ 69 ZMJP). Výjimky, za nichž žena může užívat příjmení v mužském tvaru, stanovuje zákon. Jedná se o případy, jde-li 1) o cizinku, 2) o občanku, která má nebo bude mít trvalý pobyt v cizině, 3) o občanku, jejíž manžel je cizinec nebo jejíž partnerka je cizinka nebo 4) o občanku jiné než české národnosti.³⁰⁴ Problémy v praxi u případů, v nichž žena v souvislosti s uzavřením

³⁰² KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1359.

³⁰³ Ustanovení § 662 odst. 1 občanského zákoníku umožňuje manželovi, jehož příjmení nebylo zvoleno jako společné, k tomuto připojovat pouze první své příjmení.

³⁰⁴ Viz § 69 odst. 2 ZMJP.

manželství přijímá připojované příjmení ve smyslu § 660 písm. c) občanského zákoníku (a má tedy přirozeně zájem užívat mužskou podobu u obou příjmenných dílců), popisuje Šínová.³⁰⁵ Na tento právní rozbor lze souhlasně odkázat, neboť taktéž neshledávám racionální důvod, proč vyloučit možnost současné změny tvaru u obou příjmenných dílců.³⁰⁶ Nicméně u příjmení dětí tento problém nevzniká, proto již tento nebude dále právně analyzován.

Zápis příjmení dítěte ženského pohlaví v mužském tvaru je umožněn v případech, je-li dítě 1) cizincem, 2) občanem, který má nebo bude mít trvalý pobyt v cizině, 3) občanem, jehož jeden z rodičů je cizincem, nebo 4) občanem, který je jiné než české národnosti.³⁰⁷ Skutečnost, že matka dítěte užívá příjmení v mužském tvaru, nemá automaticky tyto účinky i pro příjmení jejích dcer – tj. u každého dítěte ženského pohlaví je nutno žádat samostatně.

Žádost rodičů o uvedení příjmení dítěte ženského pohlaví v mužském tvaru lze podat před zápisem údajů do knihy narození (§ 69 ZMJP), jakož i kdykoli po narození dítěte (§ 69a ZMJP).³⁰⁸ V prvním uvedeném případě matriční úřad запиše na prvním místě příjmení vytvořené v souladu s pravidly české mluvnice a na druhém místě za lomítkem uvede příjmení v mužském tvaru, přičemž rodný list dítěte je vydán již s uvedením příjmení dítěte v mužském tvaru. Pokud je o zápis příjmení dítěte ženského pohlaví v mužském tvaru požádáno až po narození dítěte a po zápisu do knihy narození a vydání rodného listu (s příjmením dítěte přechýleným v souladu s pravidly české mluvnice), bude údaj o příjmení v mužském tvaru dodatečně zaznamenán a v rámci poznámky v rodném listu dítěte bude uvedeno, odkdy dítě užívá příjmení v mužském tvaru.³⁰⁹

Je-li žádost o užívání příjmení dítěte ženského pohlaví v mužském tvaru podána v době, kdy je dítě schopno utvořit si na tuto záležitost svůj názor a tento názor vyjádřit, měl by matriční úřad respektovat participační práva dítěte i před dovršením patnáctého věku. Pokud je dítě starší 15 let, zakotvuje ZMJP výslovně podmínku přímého souhlasu dítěte se změnou podoby užívaného příjmení.³¹⁰

³⁰⁵ ŠÍNOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 26-28.

³⁰⁶ Opačný názor vyjadřuje Zuklínová – viz ZUKLÍNOVÁ, Michaela. In ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník II: Komentář. Svazek II.* 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014, s. 16-17.

³⁰⁷ Viz § 69 odst. 3 ZMJP.

³⁰⁸ Žádost ve smyslu § 69a ZMJP lze podat pouze jednou, veškeré další žádosti o uvedení téhož příjmení v mužském tvaru jsou posuzovány jako změna příjmení.

³⁰⁹ DAUBNEROVÁ, Alena. *Matriční činnost po účinnosti nového občanského zákoníku.* Praha: Linde, 2013, s. 65-66.

³¹⁰ Viz § 69a odst. 2 ZMJP.

Návrh novely ZMJP v tomto ohledu nepřináší výraznější změny, avšak doplňuje alternativu žádosti o užívání příjmení v jiné podobě, kterou pravidla české mluvnice umožňují.³¹¹

4.4 Změna prohlášení o příjmení společných dětí

Otázka přípustnosti změny jednou učiněného prohlášení rodičů-manželů o podobě příjmení společných dětí (v případě, že si snoubenci při vstupu do manželství ponechali každý své dosavadní příjmení a určili příjmení pro své společné děti) není zákonem výslovně řešena. Kober správně uvádí, že i v případě dovození této možnosti ZMJP neupravuje postup zápisu takto změněného prohlášení matričním úřadem, přičemž regulaci pevného okamžiku samotného prohlášení (již při sňatečném obřadu) podrobuje kritice.³¹² *De lege ferenda* by tedy byla nesporně vítána výslovná úprava této problematiky zákonem.

Česká právní úprava výslovně možnost změny prohlášení rodičů o příjmení společných dětí neupravuje. V případech výslovně neupravených zákonem se nabízí využití analogie a nalézání práva mimo psané právo (*praeter verba legis*) ve prospěch principu hodnotové bezrozpornosti a rovnosti sezdáných a nesezdáných rodičů.³¹³ Jelikož určení příjmení společných dětí je jedním z práv rodičů souvisejících s osobností dítěte, je toto právo převážně soukromoprávního charakteru, a to i přes svou doplňující regulaci v ZMJP. Měla by se tedy uplatnit základní zásada soukromého práva, a to respekt k co nejširší autonomii vůle subjektů práva při zachování ochranných principů práva jména (zejm. jednotnost příjmení v rodině a u plnorodých sourozenců). Nabízí se dále srovnání situace sezdáných rodičů, kteří dle jazykového výkladu norem občanského zákoníku a ZMJP musí určit příjmení společných dětí již při uzavření manželství, a rodičů nesezdáných, kterým je umožněno volbu příjmení společného dítěte učinit až v okamžiku jeho narození. Je striktní požadavek na nezvratné určení příjmení společných dětí manžely již při sňatku legitimní?

³¹¹ Pozměňovací návrhy k návrhu novely ZMJP se již uvedeným tématem zabývají hlouběji – viz pozměňovací návrh k návrhu novely ZMJP č. 4558: „Navrhuje se proto zrušit stávající omezení a umožnit požádat o zápis příjmení v mužském tvaru všem ženám, které o to mají zájem a všem dětem ženského pohlaví, jejichž rodiče o to požádají. A to nejen v souvislosti s uzavřením manželství, vznikem registrovaného partnerství či narozením dítěte, ale kdykoli, kdy to žena (či rodiče dítěte ženského pohlaví) uzná za vhodné. V této souvislosti je potřeba podotknout, že se nejedná o nezvratné rozhodnutí. Žena (případně rodiče dítěte) mohou o změnu mužského tvaru příjmení na přechýlený tvar v souladu s § 69b kdykoli bez uvedení důvodu požádat.“

³¹² KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1355.

³¹³ Blíže k dotváření práva viz MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva: Úvod do právní argumentace.* 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 211-275.

Teleologickým výkladem § 661 odst. 1 občanského zákoníku v souladu se základními zásadami soukromého práva dospívám k závěru, že s ohledem na charakter práva rodičů určit příjmení společných dětí a širší kontext rozebírané problematiky by měla být změna prohlášení o příjmení společných dětí až do narození prvního společného dítěte manželů možná. Jakmile se narodí rodičům první společné dítě, do popředí se dostává zájem na zachování jednotného příjmení plnorodých sourozenců a vytvoření a ochrany jejich rodinných vazeb prostřednictvím stejného příjmení, který již následnou změnu prohlášení o příjmení společných dětí logicky vylučuje. Do tohoto okamžiku však neexistuje racionální důvod změně bránit.

Důvod pro neměnnost zvoleného příjmení pro společné děti samozřejmě odpadá, pokud první dítě v mezidobí zemře. Je zřejmé, že v takových případech odpadá legitimita fixace jednou učiněné volby příjmení pro společné děti a otvírá se tím opět možnost manželů změnit příjmení určené pro společné děti. V tomto ohledu mám za to, že je plně využitelná argumentace předestřená v komentáři k § 1617 BGB. Ten upravuje závaznost nesezdanými rodiči určeného příjmení pro jejich první společné dítě (k němuž oba rodiče vykonávají rodičovskou péči) pro ostatní společné děti týchž rodičů, avšak teleologickým výkladem je dovozeno, že tato platí pouze v případě, že první společné dítě v okamžiku narození toho druhého žije.³¹⁴

Další skutečností, jež má na podobu příjmení zvoleného pro společné děti manželů zásadní vliv, je samozřejmě pozdější volba společného příjmení manželů (odlišného od příjmení společných již narozených dětí). V takovém případě dochází k nahrazení původního zvoleného příjmení pro společné děti manželů tímto společným příjmením a je dále řešena otázka přizpůsobení se této změně rodinných vazeb ve sféře rodičů jejich již narozenými dětmi.³¹⁵ Otázka neměnnosti volby příjmení pro společné děti tak zcela odpadá.

Ačkoli tedy změna prohlášení manželů o příjmení společných dětí není ZMJP výslovně upravena, lze dle mého názoru dovodit postup její realizace analogicky dodatečným záznamem do matriční knihy dle § 49 ZMJP,³¹⁶ a to v souladu s výkladem § 661 odst. 2 občanského zákoníku až do narození prvního společného dítěte (s výjimkami, jež na tento okamžik mohou mít vliv – viz výše rozebírané příklady smrti dítěte či pozdějšího prohlášení rodičů o společném příjmení manželů). Takový výklad recentní právní úpravy plně respektuje autonomii vůle

³¹⁴ V. SACHSECH GESSAPHE, Karl August. In SCHWAB, Dieter, ed. Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 9, Familienrecht II: §§ 1589-1921. 7. Auflage. München: C. H. Beck, 2017, s. 568.

³¹⁵ Blíž viz podkapitola 4.5 disertační práce.

³¹⁶ V daném případě je využita tzv. *analogie legis*, tedy vztahení řešení obdobných případů na případ zákonem výslovně neřešený. ZMJP upravuje postup matričního úřadu při zápisu dodatečných záznamů, když například později zvolené společné příjmení manželů se zapisuje do poznámky v oddacím listu. Dané řešení se jeví být obdobně aplikovatelné i na změnu prohlášení manželů o příjmení společných dětí.

rodičů při současném naplnění všech základních zásad práva jména (zejm. zachování jednotnosti příjmení plnorodých sourozenců). Opačným přístupem by byla založena nedůvodná nerovnost mezi sezdanými a nesezdanými rodiči.

Za inspirativní v tomto ohledu považují německou právní úpravu, v níž rodiče, kteří nenesou společné příjmení manželů, určují příjmení společných dětí až při narození prvního společného dítěte,³¹⁷ přičemž k tomuto okamžiku se prohlášení „zafixuje“ a již zůstává neměnné.³¹⁸ Optikou aktuální české právní úpravy by tedy měla být manželům nesoucím své dosavadní příjmení za situace, že je volba příjmení jejich společných dětí časově zasazena již do okamžiku uzavírání manželství, dána alespoň možnost následné změny tohoto prohlášení o příjmení společných dětí – a to zpravidla až do okamžiku narození prvního dítěte.

Absenci výslovné regulace možnosti změny rodiči učiněného prohlášení o příjmení společných dětí v ZMJP považují za problematickou, jelikož matriční úřad při výkonu veřejné moci může činit jen to, co mu zákon dovoluje, přičemž využití metod dotváření práva je ve veřejném právu omezené.³¹⁹ Ačkoli se domnívám, že využití *analogie legis* je v daném případě legitimní a přípustné,³²⁰ z hlediska právní jistoty a srozumitelnosti práva by bylo *de lege ferenda* vhodné začlenit do ZMJP výslovnou úpravu rozebírané problematiky.

Ani návrh novely ZMJP možnost změny prohlášení o příjmení společných dětí neřeší, pouze v ustanovení § 860 odst. 3 občanského zákoníku, ve znění návrhu novely ZMJP, výslovně doplňuje automatický dopad změny společného příjmení manželů nebo příjmení jednoho z nich určeného pro jejich společné děti i na příjmení jejich dříve narozených společných dětí. Dovršilo-li dítě 15 let, je taková změna jeho příjmení možná pouze prostřednictvím prohlášení rodičů před matričním úřadem se souhlasem dítěte.

³¹⁷ Případné dříve učiněné prohlášení o příjmení společných dětí je účinné až od okamžiku narození prvního dítěte. Pozdější volba příjmení společných dětí (po narození prvního společného dítěte) je účinná od okamžiku učinění prohlášení před příslušným státním úřadem. Nabytím účinnosti prohlášení rodičů o příjmení společných dětí se toto prohlášení stává neměnné a závazné pro podobu příjmení následných společných dětí těchto rodičů.

³¹⁸ Blíže k dané problematice viz komentář k § 1617 Abs. 1 BGB - V. SACHSECH GESSAPHE, Karl August. In SCHWAB, Dieter, ed. Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 9, Familienrecht II: §§ 1589-1921. 7. Auflage. München: C. H. Beck, 2017, s. 566-567.

³¹⁹ MATES, Pavel. Analogie ve správním právu, kdy ano a kdy ne. *Správní právo*. 2014, roč. 47, č. 1 – 2, s. 29: „Na tom se vesměs shoduje jak judikatura, tak jurisprudence. Ústavní soud konstatoval, že v oboru správního řízení, přichází analogie v úvahu byť za omezujících podmínek, tedy za účelem vyplňování mezer procesní úpravy a pouze ve prospěch ochrany práv účastníků správního řízení. Rovněž Nejvyšší správní soud považuje za *conditio sine qua non* k použití analogie to, že existuje určitá mezera v zákoně, kterou je třeba vyplnit.“ Shodně viz Nález Ústavního soudu ze dne 26. dubna 2005, sp. zn. Pl. ÚS 21/04.

³²⁰ Pojednání o přípustnosti využití analogie ve veřejném právu (se zaměřením na ZMJP) je předmětem podkapitoly 1.3.3 disertační práce

4.5 Pozdější prohlášení rodičů o společném příjmení³²¹

S účinností od 1. 1. 2014 mají dle § 661 odst. 2 občanského zákoníku manželé, kteří si ponechali při sňatku svá dosavadní příjmení, později, a to kdykoli za trvání manželství, možnost učinit prohlášení u orgánu veřejné moci (matričního úřadu) o tom, že se dohodli na příjmení společném. Tuto soukromoprávní úpravu reflektuje ve veřejnoprávní oblasti ZMJP, který v § 70 odst. 4 ZMJP doplňuje, že se toto prohlášení manželů vztahuje i na jejich společné nezletilé děti. ZMJP výslovně neupravuje, zda je v takových případech ke změně podoby příjmení již narozeného dítěte potřeba i jeho souhlasu, příp. odkdy a v jaké formě.

K řešení této otázky lze dospět teprve po náhledu na danou problematiku v kontextu základních východisek práva jména a s přihlédnutím k potřebě uplatňování participačních práv dětí v záležitostech, které se jich týkají.

Definujeme-li základní zájmy, jež se zde z povahy věci střetávají, jedná se primárně o pnutí mezi sociálně přiřazovací funkcí příjmení, která nachází svůj odraz v koncepci základního pravidla změny příjmení dítěte v důsledku pozdějšího prohlášení rodičů o společném příjmení, a funkcí identifikační, jež prosazuje neměnnost příjmení a zachování jeho kontinuity ve prospěch zachování osobní historie dítěte. Střet těchto dvou základních funkcí příjmení je třeba řešit v závislosti na věku dítěte, jelikož s jeho rostoucím věkem rapidně nabývá na významu právě druhá z výše uvedené skupiny zájmů.³²²

Následně je třeba zabývat se charakterem příslušného postupu ZMJP, jenž má dopady této formální změny rodinné vazby do příjmení dítěte promítat. V nastíněném případě pozdějšího prohlášení manželů o společném příjmení se nejedná o změnu příjmení v rámci správního řízení,³²³ ustanovení § 76 odst. 1 písm. g) ZMJP tedy není přímo aplikovatelné. Formuláře matričních úřadů o prohlášení o dohodě na společném příjmení dle § 661 odst. 2 občanského zákoníku ve spojení s § 70 odst. 4 ZMJP problematiku související se změnou příjmení dětí také nijak nereflektují a vyžadují jen podpis ženy (manželky) a muže (manžela).

³²¹ Uvedené tematické se autorka disertační práce věnovala ve svém příspěvku na konferenci Olomoucké debaty mladých právníků 2017. HAVELKOVÁ, Renáta. Souhlas nezletilého dítěte se změnou jeho příjmení v důsledku prohlášení jeho rodičů (manželů) o dohodě na společném příjmení: střet teorie s praxí. In ČAMDŽIČOVÁ, Sabina, VIČAROVÁ HEFNEROVÁ, Hana (eds.). *Sborník z konference Olomoucké debaty mladých právníků 2017*. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2018, s. 129-135.

³²² Podrobný rozbor základních východisek práva jména a vztah mezi základními funkcemi příjmení je předmětem kapitoly 1 disertační práce.

³²³ HENYCH, Václav. *Zákon o matrikách s komentářem*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. 259-260: „V tomto případě, chtějí-li užívat společné příjmení, není třeba, aby bylo vydáno správní rozhodnutí, kterým je povolena změna příjmení manželů. Je-li prohlášení vyhověno, pak stačí „pouze toto prohlášení“, po kterém následuje zápis do svazku matriční knihy, do oddílu „Dodatečné záznamy a opravy“. Prohlášení se pak zakládá do sbírky listin. (...) Uvedené prohlášení se vztahuje, za zákonem stanovených podmínek, i na děti.“

Jak bylo však uvedeno v rámci kapitoly 2 disertační práce, participační práva dítěte musí respektovat i správní orgány, které by měly při jakémkoli rozhodování o záležitosti (tj. nikoli jen v rámci správního řízení) týkající se dítěte zjistit a zohlednit jeho názor tak, aby rozhodnutí reflektovalo nejlepší zájem dítěte.³²⁴ Uplatní se přitom vyvratitelná právní domněnka zakotvená v § 867 odst. 2 občanského zákoníku, že „o dítěti starším dvanácti let se má za to, že je schopno informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento sdělit“.³²⁵

U dětí starších 15 let je pak nutné dovodit kvalifikovanou participaci na rozhodování o uvedené záležitosti. Samotný ZMJP obecně ke změně příjmení osoby starší 15 let vyžaduje její výslovný souhlas – typicky je tak tomu u žádosti o změnu jména či příjmení (§ 76 odst. 1 písm. g) ZMJP). Tuto věkovou hranici prosazuje i občanský zákoník, který souhlas dítěte staršího 15 let ke změně jeho příjmení nezbytně vyžaduje například v ustanovení § 863 odst. 1 občanského zákoníku (v případech změny příjmení podle ustanovení § 862 občanského zákoníku).³²⁶ Není žádného rozumného důvodu, proč by zákonodárce pro případ změny příjmení dítěte v návaznosti na pozdější určení společného příjmení rodičů stanovil jiná pravidla, než je tomu v obdobných situacích, a zeslabil tak participaci dítěte na rozhodování o podobě jeho příjmení. Požadavek hmotněprávní podmínky v podobě souhlasu dítěte staršího 15 let se změnou jeho příjmení v důsledku pozdějšího prohlášení jeho rodičů o společném příjmení je tak nutné za současné právní úpravy dovodit za užití analogie (buď s pravidlem § 76 odst. 1 písm. g) ZMJP, nebo § 863 odst. 1 občanského zákoníku, jež prosazují shodný přístup, pouze v úžeji vymezené oblasti).

Správnému výkladu zákonem stanovené vazby příjmení dítěte na pozdější prohlášení jeho rodičů o společném příjmení tedy dle mého názoru odpovídá postup, při němž matriční úřad zjistí názor dítěte v závislosti na jeho věku a schopnostech, tento v rámci své činnosti zohlední a s ohledem na konkrétní okolnosti věci posoudí, zda se zvolené společné příjmení rodičů promítne do příjmení dítěte, či nikoli. U dětí starších 15 let pak musí matriční úřad bezvýjimečně vyžadovat přímý souhlas dítěte se změnou jeho příjmení v důsledku prohlášení jeho rodičů o společném příjmení manželů, stejně jako je tomu v obdobných případech

³²⁴ Požadavek na sledování nejlepšího zájmu dítěte v postupech matričních úřadů dále výslovně zakotvuje i § 72 odst. 4 ZMJP ve vztahu ke správnímu řízení o změně příjmení na žádost fyzické osoby, avšak ústavně konformním výkladem je třeba dospět k závěru, že nejlepší zájem dítěte musí být sledován ve všech záležitostech týkajících se dítěte bez ohledu na charakter příslušného postupu.

³²⁵ Pojednání o participačních právech dítěte ve specifické oblasti práva jména je předmětem kapitoly 2 disertační práce.

³²⁶ Na nesprávnou koncepci tohoto pravidla spočívající v navázání požadavku participace dítěte zakotveného v § 863 občanského zákoníku výslovně pouze na situace uvedené v § 862 občanského zákoníku upozorňuje např. ZUKLÍNOVÁ, Michaela. In ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník II: Komentář. Svazek II.* 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014, s. 455

výslovně řešených občanským zákoníkem nebo ZMJP. Argumentační podporou tohoto řešení může být i komparace příslušné problematiky s německou právní úpravou.

Srovnáme-li českou právní úpravu s odpovídajícím německým ekvivalentem § 1617c Abs. 1 BGB,³²⁷ zjistíme, že německý právní řád výslovně řešení problematiky souhlasu dítěte se změnou jeho příjmení v důsledku pozdějšího prohlášení jeho rodičů (manželů) o společném příjmení neopomíjí, naopak na zapojení dítěte do příslušného procesu klade velký důraz. Explicitně stanoví, že již od dovršení pěti let věku dítěte má být zohledňován jeho názor (samozřejmě v závislosti na jeho věku). Od čtrnácti let je pak už vyžadován striktně souhlas dítěte, rodiče již k tomuto jeho prohlášení dávají pouze své přivolení (*něm. Zustimmung*). Pokud však samo dítě nezbytný souhlas neudělí, k příslušné změně jeho příjmení nedojde. Časový limit k udělení takového souhlasu zákon nijak nereguluje, přičemž od okamžiku dovršení zletilosti je dítě oprávněno v těchto věcech rozhodovat již samo bez jakékoli ingerence jeho rodičů.

Lze shrnout, že zákonem stanovená provázanost příjmení dítěte s pozdějším prohlášením jeho rodičů o společném příjmení je zcela legitimní a v souladu se základními zásadami práva jména (sjednocení členů jedné rodiny prostřednictvím společného příjmení), jakož obecně i s nejlepším zájmem dítěte. Problémem je však nejednoznačná formulace zákona (resp. nutnost vykládat příslušná ustanovení zákona v kontextu celého právního řádu, jelikož stále chybí generální klauzule upravující participační práva dětí v oblasti práva jména) a skutečnost, že praxe českých matričních úřadů v případě, že zákon výslovně neobsahuje požadavek souhlasu dítěte pro příslušnou změnu jeho příjmení, dostatečně nereflektuje participační práva dětí.³²⁸

K nápravě tohoto stavu a k výslovnému zakotvení požadavku na uplatňování participačních práv dítěte zjevně směřuje i zákonodárce, neboť z návrhu novely ZMJP je patrná snaha vtělit požadavek na přímý souhlas dítěte staršího 15 let se změnou jeho příjmení v návaznosti na změnu rodinných vazeb do příslušné zákonné úpravy (nové znění § 70 odst. 4

³²⁷ § 1617c Abs. 1 BGB: „Bestimmen die Eltern einen Ehenamen oder Lebenspartnerschaftsnamen, nachdem das Kind das fünfte Lebensjahr vollendet hat, so erstreckt sich der Ehe- oder Lebenspartnerschaftsname auf den Geburtsnamen des Kindes nur dann, wenn es sich der Namensgebung anschließt. Ein in der Geschäftsfähigkeit beschränktes Kind, welches das 14. Lebensjahr vollendet hat, kann die Erklärung nur selbst abgeben; es bedarf hierzu der Zustimmung seines gesetzlichen Vertreters. Die Erklärung ist gegenüber dem Standesamt abzugeben; sie muss öffentlich beglaubigt werden.“

³²⁸ Tento závěr podporují výsledky telefonického, osobního či e-mailového dotazování u náhodně zvolených matričních úřadů – otázka zněla, zda je vyžadován souhlas dítěte (příp. od jakého věku) v případě, že jeho rodiče po sňatku učiní prohlášení o společném příjmení, přičemž tato změna se má dotýkat i podoby příjmení dítěte. Odpovědi ze strany matričních úřadů se různily, příp. nebyly přímo zodpovězeny. Formuláře pro prohlášení manželů o pozdější volbě společného příjmení přitom vyžadují pouze podpis ženy a muže, s vyjádřením dítěte tyto formuláře vůbec nepracují. Viz např. vzor prohlášení o společném příjmení manželů v DAUBNEROVÁ, Alena. *Matriční činnost po účinnosti nového občanského zákoníku*. Praha: Linde, 2013, s. 81.

a 5 ZMJP; jakož i § 863 občanského zákoníku). Tento požadavek na participaci dětí bylo shodně nutné dovodit i za aktuálního stavu právní úpravy.

Návrh novely ZMJP mimo jiné také rozšiřuje možnosti pozdějšího prohlášení manželů, jež si při sňatku ponechali svá dosavadní příjmení, a to tak, že tito budou moci kdykoli po uzavření manželství prohlásit, že příjmení jednoho z manželů bude příjmením společným, k němuž bude druhý připojovat své příjmení dosavadní (tj. bude umožněna pozdější volba příjmení dle § 660 písm. c) občanského zákoníku). Stejně tak ve znění návrhu novely ZMJP zákon připouští následné prohlášení manželů o změně příjmení určeného dle § 660 písm. a) občanského zákoníku (tj. společného příjmení manželů) na příjmení dle § 660 písm. c) občanského zákoníku (tj. příjmení připojované) a naopak.

Tyto novinky se však příjmení společných dětí manželů nedotknou, jelikož děti i v takovém případě ponesou pouze příjmení společné (vyrušení společného příjmení a následná volba příjmení, která manželé měli před uzavřením manželství ve smyslu § 660 písm. b) občanského zákoníku, umožněna není).

4.6 Volba příjmení společných dětí nesezdanými rodiči

Tato podkapitola disertační práce řeší případy dětí, k nimž je určeno otcovství a oba rodiče tedy mají práva a povinnosti plynoucí ze statusu rodičovství, ačkoli spolu nejsou sezdáni. Jak bylo uvedeno v rámci předchozího výkladu, takové děti narozené mimo manželství získávají příjmení prostřednictvím společného prohlášení rodičů. Toto příjmení přitom může být určeno již v prenatální fázi v rámci společného prohlášení rodičů o určení otcovství. Jelikož v tuto dobu ještě nemusí být jasné, zda dítě bude ženského či mužského pohlaví, akceptují matriční úřady určení příjmení dítěte v závislosti na jeho pohlaví (tj. může být určeno jiné příjmení pro chlapce a jiné pro dívku).³²⁹

Na rozdíl od rodičů-manželů však nesezdaní rodiče dle zákona nečiní žádné „paušální“ prohlášení o příjmení společných dětí a vyvstává tedy otázka, zda je u jejich prvního dítěte učiněná volba příjmení závazná i pro ostatní společné děti, či zda činí nesezdaní rodiče volbu příjmení u každého společného dítěte samostatně a může tak nastat situace, že plnorodí sourozenci ponesou odlišná příjmení.

³²⁹ Blíže k této problematice viz Zápis z pracovní rady krajských úřadů, magistrátů měst Brna, Ostravy a Plzně a Magistrátu hlavního města Prahy, konané ve dnech 30. a 31. května 2017 ve vzdělávacím zařízení IVS v Benešově: „V případě, že se rodiče v rámci souhlasného prohlášení o určení otcovství dohodnou tak, že určí odlišné příjmení pro dítě mužského pohlaví (např. po otci) a jiné pro dítě ženského pohlaví (např. po matce), není v současné době zákonný důvod pro odmítnutí takového souhlasného prohlášení a matriční úřad jej musí akceptovat.“

Názory na řešení shora předestřené otázky se v rámci probíhající odborné diskuze liší. Důvodová zpráva k občanskému zákoníku rozdíl mezi určováním příjmení manželských a nemanželských dětí shledává a zakládá ho na jakémsi „volnějším vztahu“ mezi nesezdanými rodiči, u kterých respektuje širokou autonomii vůle a umožňuje jim rozdílnou dohodu při narození každého společného dítěte.³³⁰ Hrušáková a Westphalová zastávají stejný náhled na danou problematiku a konstatují, že v českém právním řádu neexistuje žádné ustanovení, které by odlišnou dohodu o příjmení druhého (resp. dalšího) společného dítěte rodičů zakazovalo.³³¹ Na změnu náhledu oproti přístupu předchozí právní úpravy, v rámci níž byl judikatorně dovozen požadavek na jednotnost příjmení plnorodých sourozenců i v případě společných dětí nesezdaných rodičů,³³² upozorňují i některé praktické příručky.³³³

Naopak Zuklínová a Kober prosazují jednotnost právního režimu pro manželské a nemanželské děti a volbu příjmení prvního společného dítěte považují za závaznou i pro později narozené společné děti týchž rodičů.³³⁴ K tomuto názoru se přikláním, jelikož rovnost dětí narozených v manželství a mimo ně je základním ústavněprávním hodnotovým východiskem ovládajícím rozebíranou oblast. Dalším kritériem, na které je nutné brát zřetel, je naplnění nejlepšího zájmu dítěte, který ve svém základu zahrnuje i požadavek na jednotnost příjmení plnorodých sourozenců. Ač tedy nesezdaní rodiče nečiní žádné „prohlášení o příjmení společných dětí“ a neexistuje žádné zákonné ustanovení, které by závaznost první učiněné volby výslovně stanovovalo, mám za to, že ve shodě s ústavním principem rovnosti manželských a nemanželských dětí by měl převážet předchozí výklad ZoR ve prospěch závaznosti zvoleného příjmení prvního společného dítěte i pro jeho následné plnorodé sourozence.

³³⁰ Důvodová zpráva k § 862 občanského zákoníku uvádí: „Ustanovení § 862 odst. 1 se týká rodičů, kteří nejsou manžely. Právní úprava nebrání, aby tato dohoda rodičů byla činěna rozdílně při narození každého dítěte, zejména s ohledem na skutečnost, že vztah mezi rodiči dítěte, kteří nejsou manžely, je mnohem volnější, než v případě rodičů, kteří jsou manžely. Možnost dohody rodičů je projevem autonomie jejich vůle.“

³³¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 770. Shodně také KUTNAROVÁ, Karolína. Právo rodičů určit jméno a příjmení dítěte. *Acta Iuridica Olomucensia*, 2016, Vol. 11, No. 3, s. 283: „Zatímco všechny děti narozené v manželství mají stejné příjmení, pak u dětí narozených mimo manželství stejným rodičům tato platit nemusí. Rodiče se totiž u každého dítěte musí znovu dohodnout na příjmení dítěte.“

³³² Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 24. října 1963, sp. zn. 3 Cz 78/63 (R 13/1964): „Podle § 36 zák. o právu rod. dětí, jichž rodiče mají různá příjmení, mají příjmení jednoho a téhož rodiče; další děti narozené z týchž rodičů nesou tedy příjmení, jež bylo určeno prvorozenému dítěti těchto rodičů jejich dohodou podle § 36 odst. 2 zák. o právu rod. a pod nímž bylo také toto prvorozené dítě zapsáno v knize narození.“

³³³ DAUBNEROVÁ, Alena. *Matriční činnost po účinnosti nového občanského zákoníku*. Praha: Linde, 2013, s. 63.

³³⁴ ZUKLÍNOVÁ, Michaela. In ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník II: Komentář. Svazek II*. Vydání první. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014, s. 455.; KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV*. Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1380.

Důvod pro závaznost zvoleného příjmení pro další společné děti týchž rodičů samozřejmě odpadá, pokud první dítě zemře ještě před narozením druhého společného dítěte. Je zřejmé, že v takových případech odpadá legitimita fixace jednou učiněné volby příjmení pro další společné děti rodičů, kteří tak mohou druhému (avšak jedinému žijícímu) společnému dítěti zvolit v rámci zákonem stanovených mezí jiné příjmení, jež se pak stane závazné pro jeho později narozené plnorodé sourozence. V tomto ohledu mám za to, že je plně využitelná argumentace předestřená v komentáři k § 1617 BGB. Ten závaznost rodiči určeného příjmení pro jejich první společné dítě (k němuž oba rodiče vykonávají rodičovskou péči) stanovuje výslovně, avšak teleologickým výkladem je dovozeno, že tato platí pouze v případě, že první společné dítě v okamžiku narození toho druhého žije.³³⁵

Tato koncepce (vázanost podoby příjmení prvního společného dítěte pro další společné děti) již byla zpochybněna před německým ústavním soudem, avšak testem ústavnosti úspěšně prošla, jelikož sleduje legitimní cíl a nezasahuje neúměrně do práv rodičů (právo pojmenovat dítě totiž není právo související s jejich vlastní osobností, ale s osobností samotného dítěte). Uvedené omezení volby rodičů tak ani nemůže porušovat jejich osobnostní práva, jelikož ta chrání především výlučnou osobní sféru každého jednotlivce, nikoli však výkon rodičovské péče k dítěti, jež má být vykonávána v zájmu dítěte. Nejlepšímu zájmu dítěte přitom naopak odpovídá prosazení soudržnosti příjmení jednotnosti plnorodých sourozenců. Německý ústavní soud tak odmítl argument, že pouze umožněním volby různých příjmení pro několik společných dětí může být dosaženo rovnosti mezi oběma manžely, kterým by tak bylo umožněno pokračovat v rodinné tradici.³³⁶ S argumentací německého ústavního soudu souhlasím, jelikož napadeným pravidlem je chráněn nejlepší zájem dítěte, nikoli právo rodičů na „pokračování svého rodu“, spíše lze polemizovat nad reálnou rovností mezi mužem a ženou ve vztahu k právní úpravě jejich příjmení po sňatku, a to jak v rámci německého modelu manželských příjmení, tak u nás.³³⁷

Další skutečností, jež pak ovlivňuje závaznost příjmení prvního společného dítěte nesezdaných rodičů pro jeho plnorodé sourozence, je pozdější sňatek rodičů. V takovém případě děti narozené po uzavření manželství svých rodičů obdrží ze zákona buď společné příjmení rodičů (manželů), nebo příjmení jimi určené při sňatku pro společné děti (860 odst. 1 občanského zákoníku). Společné příjmení, nebo příjmení určené pro společné děti manželů tak

³³⁵ V. SACHSECH GESSAPHE, Karl August. In SCHWAB, Dieter, ed. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*. Band 9, Familienrecht II: §§ 1589-1921. 7. Auflage. München: C. H. Beck, 2017, s. 568.

³³⁶ Beschluss des Bundesverfassungsgerichts vom 18. März 2002, Az. 1 BvR 2297/96.

³³⁷ Blíže viz KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV*. Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1338.

„přebíjí“ volbu příjmení společných dětí učiněnou (ještě) nesezdanými rodiči. Pokud se společné příjmení / příjmení určené pro společné děti manželů od příjmení společných dětí narozených před sňatkem liší, nastává naopak otázka, zda se v důsledku pozdějšího sňatku rodičů změni příjmení těchto společných dětí již narozených.³³⁸

Shora předestřené řešení koresponduje s ochranou základní sociálně přiřazovací funkce příjmení tak, jak byla představena v kapitole 1 disertační práce, a to za současného respektu k autonomii vůle rodičů a jejich rodičovským právům, která však tímto přístupem nejsou nijak omezena či zasažena. Právo rodičů pojmenovat své děti je totiž přiznáno rodičům nikoli jako právo související s jejich osobností, ale pouze v rámci jejich statusu a související odpovědnosti za péči a prosazování zájmů svých dětí (o čemž napovídá i označení kategorie práv a povinností spojených s osobností dítěte, do níž právo pojmenovat své dítě spadá). Závaznost volby pro všechny společné děti týchž rodičů v zájmu prosazení jednotnosti příjmení plnorodých sourozenců považují za legitimní, ač ji u nás zákon nestanovuje výslovně.

Opačný přístup, přestože lze souhlasit s tím, že ho zákon výslovně nevylučuje, by byl dle mého názoru z hlediska zachování deklarované rovnosti dětí narozených v manželství a mimo ně přinejmenším diskutabilní a ve svém důsledku by mohl mít negativní dopady na psychiku dětí a na vzájemný vztah plnorodých sourozenců nesoucích odlišné příjmení.

Záměr zákonodárce zafixovat volbu příjmení učiněnou u prvního společného dítěte nesezdaných rodičů dle mého názoru podporuje i formulace poslední věty § 19 odst. 2 ZMJP, z níž lze nepřímou (a bohužel i nejednoznačně) dovodit zamýšlený záměr „zafixovat“ jednou učiněnou volbu i do budoucna: *„Dítěti, jehož rodiče neuzavřeli manželství a mají různá příjmení, se запиše příjmení podle dohody rodičů při určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů, nebo podle pravomocného rozsudku soudu o určení otcovství. Dohodou je možné určit příjmení, které v době, kdy k dohodě došlo, má jeden z rodičů nebo dítě. Dítěti, které není občanem a jehož rodiče nemají státní občanství České republiky, se запиše příjmení podle dohody rodičů. U dítěte staršího 15 let musí být připojen k této dohodě jeho souhlas. Tuto dohodu nelze měnit.“*

K uvedenému závěru dospívá i Ministerstvo spravedlnosti ČR ve svém stanovisku ze dne ze dne 29. července 2015 týkajícím se některých dílčích otázek z agendy matriky, jmen a příjmení, č. j. MV-17888-24/VS-2015: *„Nejsou-li rodiče dítěte manželé, mohou souhlasným prohlášením určit jako příjmení dítěte příjmení jednoho z nich, a to zcela svobodně, Pokud se však jedná o nikoli první dítě rodičům společné, lze se domnívat, že se uplatní pravidlo, podle*

³³⁸ Tato problematika je předmětem podkapitoly 5.1 disertační práce.

kterého mají mít všechny společné děti týchž rodičů stejné příjmení, a to vzhledem k účelu normy dle právní úpravy příjmení dětí manželských, tedy v souladu se zásadou, že společné děti týchž rodičů by měly mít stejné příjmení (per analogiam). “

Na základě shora uvedeného lze shrnout, že dovozují nutnost jednotnosti právního režimu pro manželské a nemanželské děti a volbu příjmení prvního společného dítěte nesezdanými považují v souladu s ochranou zásady jednotného příjmení plnorodých sourozenců za závaznou i pro později narozené společné děti týchž rodičů. V souladu se smyslem shora předestřeného řešení je tato závaznost prolomena v případě, že první společné dítě rodičů zemře ještě před narozením jeho plnorodého sourozence, či v případě pozdějšího uzavření manželství těchto rodičů.

4.7 Změna společného příjmení manželů

Právní úprava počítá se změnami podoby společného příjmení manželů, ač je v těchto případech přirozeně nutné zohlednit specifika tohoto institutu, a to zejména ten aspekt, že společné příjmení sdružuje a sjednocuje členy jedné rodiny. Jedná se přitom nejen o manžele samotné, ale i o jejich společné děti, které *ipso iure* v okamžiku svého narození nabývají toto společné příjmení svých rodičů (§ 860 odst. 1 občanského zákoníku). Proto je v těchto případech ke změně společného příjmení třeba souhlasu obou manželů, a pokud se má nová podoba společného příjmení vztahovat i na dítě starší 15 let, pak i souhlasu takového dítěte.

Ustanovení § 58 odst. 5 ZMJP obecně upravuje případy uvedení nesprávné podoby příjmení jednotlivce v jeho dokladech, protože je v tomto tvaru i běžně po určitou kvalifikovanou dobu (zákon vyžaduje alespoň dobu pěti let) touto osobou v dobré víře používáno. Procedura změny příjmení na tento (původně nesprávný) tvar v dokladech je z důvodu upřednostnění zájmu jednotlivce na stabilitě jeho příjmení a utváření vlastní identity zjednodušená a postačí k ní pouhé prohlášení této osoby. Pokud se ale jedná o příjmení společné, tj. dle smyslu a účelu společného příjmení by se změna musela dotknout více osob, musí s prohlášením souhlasit všechny dotčené osoby – zpravidla druhý manžel, popřípadě dítě starší 15 let.³³⁹

Důvodová zpráva k návrhu novely ZMJP zavádí a komentuje změnu použité formulace v § 58 odst. 5 ZMJP, která ve vztahu k souhlasu dítěte staršího 15 let místo dosavadního

³³⁹ I u dětí mladších 15 let musí být zajištěno uplatnění jejich participačních práv, avšak je jen stěží představitelné, že následování této změny nebude v nejlepším zájmu dítěte (zvlášť pokud se vyžaduje dobrá víra osoby ohledně správnosti tvaru používaného příjmení – těžko rodiče budou v dobré víře užívat jiný tvar příjmení než dítě, resp. bude v zájmu dítěte nepřevzít reálně používaný tvar společného příjmení sdružující jeho rodinu).

„popřípadě“ nově užívá spojku „a“: *„Jde-li o společné příjmení manželů, lze učinit prohlášení pouze se souhlasem druhého manžela, přičemž se nově navrhuje obligatorně (nikoliv fakultativně jako dosud) vyžadovat souhlas dítěte staršího 15 let.“*³⁴⁰

Ač je formulační upřesnění žádoucí, jeho odůvodnění nepovažuji za správné, neboť nutnost obligatorního souhlasu dítěte staršího 15 let se změnou jeho příjmení (a participaci dítěte mladšího 15 let v závislosti na stupni jeho rozumové a volní vyspělosti) bylo nutné dovodit i za aktuálního stavu právní úpravy. Jazykové vyjádření příslušného ustanovení je za aktuálního stavu právní úpravy nutné podrobit korekci systematickým a teleologickým výkladem, neboť požadavek na zapojení dítěte do záležitostí, jež se ho týkají, prostupuje celým právním řádem. Náhledem na zkoumanou problematiku v kontextu práva jména je pak nutné dospět k jednotnému postupu, jako je tomu i v ostatních případech změny příjmení dítěte – tj. do 15 let řádně realizovat participaci dítěte v závislosti na jeho věku a rozumové a volní vyspělosti, od dovršení 15 let věku vyžadovat jeho přímý souhlas se změnou příjmení. Formulaci „popřípadě“ obsaženou v § 58 odst. 5 ZMJP je proto za současného stavu právní úpravy třeba chápat tak, že souhlas dítěte staršího 15 let musí být vyžadován vždy, když takové dítě příslušní manželé (rodiče) mají.

Kromě této specifické změny příjmení (v důsledku jeho užívání po určitou dobu v nesprávném tvaru, jenž je zapsán v dokladech osoby) upravuje § 72 ZMJP a násl. změnu příjmení fyzické osoby na její žádost. Předpoklady pro tento postup jsou dány zejména tehdy, jde-li o příjmení hanlivé, nebo směšné, nebo je-li pro to vážný důvod (§ 72 odst. 2 ZMJP). Pokud je změna příjmení požadována za trvání manželství, vyžaduje se navíc k žádosti přiložení souhlasu druhého manžela (§ 73 odst. 1 ZMJP).

Změna společného příjmení se z důvodu svého charakteru (silný sjednocující prvek členů jedné rodiny) vztahuje automaticky i na druhého manžela a na společné nezletilé děti. V případě dítěte staršího 15 let musí být proto k reflektování změny společného příjmení manželů do jeho příjmení vyžadován také jeho přímý souhlas (§ 76 odst. 1 písm. g) ZMJP).³⁴¹ Potřebu vyvažování dotčených zájmů (existující napětí mezi sjednocující funkcí příjmení a identifikační funkcí s důrazem na zachování osobní historie dítěte) je pak nutné dovodit i v případě dopadů

³⁴⁰ Důvodová zpráva k návrhu novely ZMJP, § 58 ZMJP.

³⁴¹ Shodně viz právní věta rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 4. ledna 2018, sp. zn. 7 As 64/2017: *„Za trvání manželství není změna společného příjmení pouze u jednoho z manželů možná, neboť kladné rozhodnutí o povolení změny společného příjmení se automaticky vztahuje na oba manžele (§ 73 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách jména a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů). Nejde o porušení čl. 10 Listiny základních práv a svobod a čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, pokud správní orgán nevyhoví žádosti o změnu příjmení do podoby, kterou se žadatel uzavřením nového sňatku svobodně rozhodl opustit.“*

do příjmení dětí mladších 15 let (tj. zejména je třeba dbát na řádné uplatňování jejich participačních práv). Pokud by tedy změna společného příjmení manželů byla v závažném rozporu se zájmy dítěte nebo by nebyla naplněna hmotněprávní podmínka pro změnu příjmení dítěte v podobě jeho přímého osobního souhlasu, mám za to, že je na místě účinky takové změny na příjmení dítěte zablokovat.

Shora nastíněnou problematiku lze demonstrovat na konkrétním příkladu: Sezdaní rodiče dítěte změni své společné příjmení na žádost ve správním řízení dle ZMJP, jelikož zde existuje vážný důvod (např. jedná se o příjmení směšné či hanlivé). Dle § 73 odst. 2 ZMJP: „*Mají-li manželé společné příjmení a je-li povolena změna příjmení jednomu z nich, vztahuje se tato změna i na příjmení druhého manžela a příjmení jejich nezletilých dětí.*“ Lze souhlasit s judikaturou, že v případě nesouhlasu druhého manžela ke změně společného příjmení dojít nemůže (§ 73 odst. 1 ZMJP), přičemž tento souhlas musí zahrnovat i skutečnost, že ke změně příjmení dojde u obou manželů.³⁴² Avšak jak přistupovat ke změně příjmení dítěte?

Nabízí se jednoduchá výkladová varianta, a to ta, že ke změně příjmení dítěte dochází ve shora nastíněném případě automaticky. Při tomto postupu však narazíme na požadavek uplatňování participačních práv dítěte (zjistit názor dítěte mladšího 15 let a s tímto v závislosti na stupni jeho rozumové a volní vyspělosti pracovat) či naplnění hmotněprávní podmínky v podobě přímého osobního souhlasu dítěte staršího 15 let. S tímto přístupem se tedy neztotožňuji.

Nepovažuji za správný ani opačný závěr, a to že nesouhlas samotného dítěte staršího 15 let je způsobilý zablokovat změnu společného příjmení jeho rodičů-manželů. Tento postup by nepřípustně zasahoval do osobnostních práv rodičů, jelikož tito by byli nuceni nosit příjmení, pro jehož změnu existuje vážný důvod ve smyslu ZMJP, ač jim k jeho změně svědčí veřejné subjektivní právo.

Je tedy třeba řešit klíčovou otázku, zda je možné společné příjmení rodičů změnit, jelikož je k tomu dán důvod dle ZMJP, avšak samotnému dítěti pro jeho nesouhlas (výsledek vyvažování dotčených zájmů a sledování nejlepšího zájmu dítěte) v konkrétním případě ponechat příjmení dosavadní.

V rámci správního řízení o změně společného příjmení manželů (rodičů) je dítě účastníkem řízení dle § 27 odst. 1 písm. a) SŘ jako *dotčená osoba, na kterou se pro společenství práv nebo povinností s žadatelem musí vztahovat rozhodnutí správního orgánu.*³⁴³ Lze

³⁴² Viz Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 4. ledna 2018, sp. zn. 7 As 64/2017.

³⁴³ § 27 odst. 1 písm. a) SŘ.

v takovém případě vydat správní rozhodnutí, kterým bude změna příjmení rodičů povolena, avšak změna příjmení dítěte nikoliv (nebudou pro ni dány zákonné předpoklady)?

Mám za to, že účastenství dítěte je třeba vykládat v kontextu geneze příslušné právní úpravy, přičemž ZMJP je starší právní předpis než správní řád a je proto zřejmé, že § 73 odst. 2 ZMJP navazoval na § 14 odst. 1 zákona č. 71/1967 Sb., správní řád, ve znění účinném do 31. 12. 2005.³⁴⁴ Dítě tedy je účastníkem daného správního řízení o změně společného příjmení rodičů, avšak mám za to, že lze vydat správní rozhodnutí o dvou výrocích, z nichž jedním bude povolena změna společného příjmení rodičů a druhým bude stanoveno, že příjmení dítěte zůstává nezměněné. Ač se praxe k tomuto závěru staví spíše rezervovaně,³⁴⁵ mám za to, že ani tyto případy nelze zcela vyloučit.

Lze shrnout, že požadavek komplexních dopadů změny společného příjmení manželů u všech členů nukleární rodiny (tj. kromě samotných manželů i u dětí) obecně sleduje legitimní cíl, avšak, jak je uvedeno shora, ani k těmto případům nelze přistupovat paušálně a je třeba vyvažovat dotčené zájmy. Podporou tohoto právního názoru může být i komparace s německým právním řádem, který vazbu příjmení dítěte na změny příjmení jeho rodičů ve správním řízení (v Německu dle NamÄndG) za podmínky „připojení se“ dítěte k novému příjmení stanovuje v § 1617c Abs. 2 BGB.³⁴⁶ Podmínka připojení se dítěte k novému příjmení ztělesňuje potřebu uplatňování participačních práv dětí, přičemž od 14 let je dle německé koncepce dítě schopné nechtěné dopady do jeho příjmení zcela zablokovat (resp. v tomto případě neaktivovat).

Pokud se týká požadavku na současnou změnu společného příjmení u obou manželů, je tento zcela opodstatněný. V tomto směru se ztotožňuji s judikaturou vyjádřeným argumentem, že v takovém případě přijal ten z manželů, který si nyní přeje změnu svého příjmení, společné příjmení při sňatku dobrovolně a chce-li jeho podobu nyní změnit, lze to učinit jen se souhlasem druhého manžela za podmínek účinků této změny i na jeho příjmení.³⁴⁷

U příjmení dítěte je však situace jiná, jelikož dítě nemohlo své příjmení ovlivnit a nelze mu jeho změnu proti jeho vůli vnutit. Je tedy třeba reflektovat jeho participační práva

³⁴⁴ § 14 odst. 1 zákona č. 71/1967 Sb., správní řád, ve znění do 31. 12. 2005: „Účastníkem řízení je ten, o jehož právech, právech chráněných zájmech nebo povinnostech má být v řízení jednáno nebo jehož práva, právech chráněné zájmy nebo povinnosti mohou být rozhodnutím přímo dotčeny; účastníkem řízení je i ten, kdo tvrdí, že může být rozhodnutím ve svých právech, právech chráněných zájmech nebo povinnostech přímo dotčen, a to až do doby, než se prokáže opak.“

³⁴⁵ Tento názor vychází z osobní zkušenosti autorky disertační práce a z dotazování jednotlivých matričních úřadů.

³⁴⁶ Ustanovení § 1617c Abs. 2 BGB se vztahuje na všechny změny společného příjmení rodičů / příjmení jednoho rodiče, od něhož dítě odvozuje své příjmení, vyjma změn v důsledku uzavření manželství či registrovaného partnerství.

³⁴⁷ Viz Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 4. ledna 2018, sp. zn. 7 As 64/2017.

a rozhodovat v souladu s jeho nejlepším zájmem, případně od dovršení 15 let věku vyžadovat osobní souhlas dítěte jakožto hmotněprávní podmínku pro změnu jeho příjmení.

V tomto kontextu preferuji výklad účastenství dítěte dle § 27 odst. 1 písm. a) SŘ tak, že se na něj musí vztahovat rozhodnutí správního orgánu, tj. o jeho příjmení se musí ve správním řízení rozhodovat, avšak efekt změny příjmení dítěte dle § 73 odst. 2 ZMJP může být v konkrétních případech vyloučen.

Takové situace však považuji spíše za teoretické, neboť svévolným neodůvodněným změnám, které by mohly poškozovat identitu a zájmy dítěte, je primárně zabráněno již požadavkem na vážný důvod pro změnu příjmení ve smyslu § 72 odst. 2 ZMJP. Změna příjmení dítěte v důsledku změny společného příjmení jeho rodičů tak bude zpravidla v nejlepším zájmu dítěte a bude podepřena i souhlasem samotného dítěte.

Návrh novely ZMJP v rámci novelizace § 860 občanského zákoníku výslovně zakotvuje automatický dopad změny společného příjmení manželů nebo příjmení jednoho z nich určeného pro jejich společné děti na příjmení jejich dříve narozených společných dětí. Dovršilo-li však dítě 15 let, je taková změna příjmení dítěte možná jen prostřednictvím prohlášení rodičů před matričním úřadem se souhlasem dítěte. Zákonodárce tak *de lege ferenda* zjevně vztahuje hmotněprávní předpoklad v podobě souhlasu dítěte, které již dovršilo 15 let věku, pouze ke změně „svého“ příjmení (tj. příjmení tohoto dítěte), změny příjmení rodičů se tento požadavek netýká.

Ustanovení § 73 ZMJP (změna příjmení na základě žádosti fyzické osoby), ve znění návrhu novely ZMJP, je pak přísnější než dosavadní úprava, jelikož umožňuje v tomto ohledu za trvání manželství změnu pouze společného příjmení (tj. nikoli příjmení jen jednoho z manželů), a to za podmínky souhlasu obou manželů, příp. i přímého souhlasu jejich společných dětí starších 15 let (má-li mít tato změna účinky i pro jejich společné děti starší 15 let). Výslovně je zde nově také zakotveno pravidlo, že se tato změna vztahuje i na společné děti manželů dosud nenarozené.³⁴⁸

Navrhovanou právní úpravu *de lege ferenda* nepokládám za šťastnou, jelikož dle mého názoru nedůvodně omezuje autonomii vůle manželů ponechavších si při sňatku své příjmení a jejich veřejné subjektivní právo na změnu příjmení (splňuje-li toto základní podmínky pro změnu dle ZMJP – tj. jde-li o příjmení hanlivé, směšné, či pro jeho změnu existuje jiný vážný důvod).

³⁴⁸ Tento účinek se za aktuálně účinného znění ZMJP dovozuje shodně.

4.8 Změna příjmení rodiče, od něhož je odvozeno příjmení dítěte

Jak vyplývá z podkapitoly 4.1.4 disertační práce, závisí proces získání či určení příjmení dítěte v první řadě na tom, zda jsou známi oba jeho rodiče, či jen jeden z nich. V prvním případě podoba příjmení dítěte závisí zpravidla na dohodě rodičů – ať již u manželů zákon tuto dohodu časově váže na uzavření sňatku, či v případě nesezdaných rodičů a v ostatních případech obecně tato dohoda následuje po narození dítěte. V druhém případě dítě získává již v okamžiku narození příjmení svého jediného známého rodiče. Vždy je však příjmení dítěte odvozeno od příjmení obou rodičů (společné příjmení manželů), či jednoho z nich (jeden rodič, nesezdání rodiče, sezdaní rodiče, kteří si ponechali svá dosavadní příjmení). Jak je odvozené příjmení dítěte závislé na příjmení, z něhož bylo odvozeno?

V předchozí podkapitole 4.7 disertační práce bylo řečeno, že předpoklady pro změnu příjmení na žádost příslušné fyzické osoby jsou dány zejména tehdy, jde-li o příjmení hanlivé, nebo směšné, nebo je-li pro to vážný důvod (§ 72 odst. 2 ZMJP). Pro změnu společného příjmení zákon vyžaduje naplnění další podmínky, a to souhlasu obou manželů, příp. pro promítnutí do příjmení dítěte staršího 15 let i jeho přímý souhlas.³⁴⁹ V případě, že je příjmení dítěte odvozeno pouze od jednoho z rodičů, je však situace zdánlivě jiná.

Základním kritériem pro určení vlivu změny příjmení rodiče, od něhož je příjmení dítěte odvozeno, na příjmení tohoto dítěte, je dle zákona skutečnost, zda jsou rodiče sezdaní, či nikoli.

V případě rodičů-manželů je změna příjmení (i jen) jednoho z nich podmíněna souhlasem obou.³⁵⁰ Ustanovení § 73 odst. 3 ZMJP k tomu dodává: „*Mají-li manželé a rodiče dítěte různá příjmení, změna příjmení toho z manželů, jehož příjmení má nezletilý, se vztahuje i na nezletilého.*“³⁵¹ Automatický účinek změny příjmení rodiče na (od něj odvozené) příjmení dítěte je dále podmíněn výslovným souhlasem nezletilého dítěte staršího 15 let (§ 76 odst. 1 písm. g) ZMJP). I zde by měl být vždy řádně naplněn požadavek uplatňování participačních práv dítěte (u dětí mladších 15 let).

Zcela jinak zákon pohlíží na případy, v nichž je příjmení dítěte odvozeno od jediného známého, či jednoho nesezdaného rodiče (ač jsou známi oba rodiče dítěte). V takovém případě ZMJP přímou vazbu příjmení dítěte na tohoto rodiče nedovozuje. Pokud tedy rodič, od něhož je příjmení dítěte odvozeno, podá žádost o změnu svého příjmení, posuzuje matriční úřad

³⁴⁹ Tato problematika je podrobněji rozebrána v podkapitole 4.7 disertační práce.

³⁵⁰ Do 31. 12. 2013 platilo, že měli-li manželé různá příjmení, mohla jim být povolena změna příjmení pouze na příjmení jednoho z nich, který s touto změnou vyslovil souhlas. Aktuálně platná a účinná právní úprava toto omezení neobsahuje.

³⁵¹ § 73 odst. 3 ZMJP.

takovou žádost izolovaně a účinky případné změny příjmení tohoto rodiče se v podobě příjmení dítěte nijak neodrazí.

K tomuto přístupu praxe dokládám citaci ze zápisu z pracovní porady krajských úřadů, magistrátů měst Brna, Ostravy a Plzně a Magistrátu hlavního města Prahy, konané ve dnech 30. a 31. května 2017 ve vzdělávacím zařízení IVS v Benešově: „*Požádá-li matka dítěte, narozeného mimo manželství, k němuž bylo určeno otcovství souhlasným prohlášením rodičů, o změnu příjmení, povolená změna příjmení matky se automaticky nevztahuje na toto dítěte, neboť se nejedná o změnu příjmení za trvání manželství, kdy se změna příjmení toho z manželů, jehož příjmení má nezletilý, vztahuje i na nezletilého (§ 73 odst. 3 ZMJP). Matka dítěte může požádat se souhlasem otce dítěte o povolení změny příjmení tohoto dítěte. Bude-li žádosti vyhověno, uhradí jeden správní poplatek.*“³⁵²

Zajímavé je v tomto ohledu bezesporu srovnání obou shora rozebraných situací, ve kterých je příjmení dítěte odvozeno od příjmení jednoho rodiče (sezdaného / nesezdaného či jediného známého). V jednom případě zákon provázanost příjmení příslušného rodiče a odvozeného příjmení dítěte nestanovuje (jediný rodič / nesezdaní rodiče), v druhém případě trvá na účincích změny příjmení rodiče i pro dítě (sezdaní rodiče, kteří si ponechali svá dosavadní příjmení).

Pro toto rozlišení nenacházím legitimní důvod, neboť ústavně stvrzené pravidlo rovnosti manželských a nemanželských dětí (čl. 32 odst. 3 LZPS) hovoří pro shodný přístup k provázanosti příjmení dítěte na jednom z rodičů – nezávisle na tom, zda jsou rodiče sezdáni, či nikoli.

Pokud trváme na ochraně specifické sociálně přiřazovací funkce příjmení (sepjetí členů jedné rodiny prostřednictvím jednotného příjmení), měla by být provázanost příjmení dítěte odvozeného od příjmení jednoho z rodičů stejná, jako je tomu v případech příjmení dítěte odvozeného od sezdaných rodičů nesoucích společné příjmení manželů. Jen tak bude sjednocující funkce příjmení zachována (alespoň částečně ve vztahu k jednomu rodiči, od něhož je příjmení dítěte odvozeno). Současný přístup matričních úřadů v tomto ohledu nepovažuji za správný a přikláním se k analogické aplikaci § 73 odst. 3 ZMJP i na případy, když dítě odvozuje své příjmení od jediného známého rodiče, či jen od jednoho z nesezdaných rodičů (kteří jsou oba známi).

Odvozenost příjmení dítěte od příjmení rodičů (obou, či jednoho z nich) je ve všech uvedených případech stejná a neshledávám racionální důvod pro odlišný přístup k těmto

³⁵² Zápis z pracovní porady krajských úřadů, magistrátů měst Brna, Ostravy a Plzně a Magistrátu hlavního města Prahy, konané ve dnech 30. a 31. května 2017 ve vzdělávacím zařízení IVS v Benešově.

situacím. Matriční úřady by tedy správně měly v případě žádosti fyzické osoby o změnu svého příjmení automaticky ověřit, zda od něj není odvozeno příjmení dítěte této osoby, a v případě, že tomu tak je, v rámci daného správního řízení posuzovat naplnění předpokladů i pro změnu takto odvozeného příjmení dítěte (jakožto účastníka tohoto řízení ve smyslu § 27 odst. 1 písm. a) SŘ). Samozřejmostí by pak mělo být zapojení dítěte do řízení v závislosti na jeho věku a dosaženého stupně rozumové schopnosti, přičemž od dovršení 15 let věku je nutné jako obligatorní předpoklad pro změnu příjmení dítěte (nikoli nutně i rodiče, který o změnu svého příjmení požádal) vyžadovat jeho přímý souhlas.

Naopak rozdílným posouzením vazby příjmení dítěte na příjmení sezdaných rodičů / nesezdaných rodičů / jediného známého rodiče je dle mého názoru porušována ústavně deklarovaná rovnost dětí narozených v manželství a mimo ně.

Judikatura Ústavního soudu sice obecně chápe manželskou formu soužití jako ze své podstaty formalizovanou, přičemž v tomto směru lze v určitých případech odůvodnit odlišný postup ve vztahu k dětem sezdaných a nesezdaných rodičů,³⁵³ avšak ve vztahu k příjmení dítěte považují tento argument za nepoužitelný, jelikož vazba příjmení dítěte na příjmení rodičů nepředstavuje pouze formální prvek, ale má dopady do osobnostní roviny dítěte a vyjadřuje celistvost rodiny. Pro utvoření rodiny přitom není nezbytně třeba manželského svazku.³⁵⁴

Podporou shora přdestřehného právního názoru může být i komparace s německým právním řádem, který vazbu příjmení dítěte na změny příjmení jeho rodičů ve správním řízení (v Německu dle NamÄndG) za podmínky „připojení se“ dítěte k novému příjmení stanovuje v § 1617c Abs. 2 BGB. Ustanovení § 1617c Abs. 2 BGB se přitom vztahuje na všechny změny společného příjmení rodičů nebo příjmení jednoho rodiče, od něhož dítě odvozuje své příjmení, vyjma změn v důsledku uzavření manželství či registrovaného partnerství. Podmínka připojení se dítěte k novému příjmení ztělesňuje potřebu uplatňování participačních práv dětí, přičemž od 14 let je dle německé koncepce dítě schopné nechtěné dopady do jeho příjmení zcela zablokovat (resp. v tomto případě neaktivovat).

Je třeba konstatovat, že návrh novely ZMJP se vydal jinou cestou a v nově formulovaném § 73 ZMJP umožňuje za trvání manželství změnu pouze společného příjmení (nikoli příjmení pouze jednoho z nich), a to na základě souhlasu obou manželů. Byla by tak částečně odstraněna shora popsaná nerovnost dětí narozených v manželství a mimo ně, avšak dle mého názoru za cenu nedůvodného omezení autonomie vůle manželů. Nesezdaní rodiče by tak *de lege ferenda*

³⁵³ Usnesení Ústavního soudu ze dne 21. března 2017, sp. zn. Pl. ÚS 36/16.

³⁵⁴ PEKAŘOVÁ, Lenka. In HUSSEINI, Faisal a kol. *Listina základních práv a svobod*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2021, s. 896.

dle navrhovaného znění ZMJP mohli každý požádat o změnu svého příjmení dle ZMJP (jsou-li k tomu splněny příslušné podmínky), avšak pokud by spolu tyto uzavřeli manželství při ponechání si svých dosavadních příjmení (§ 660 písm. b) občanského zákoníku), tuto možnost by ztratili.

5 Kontinuita příjmení dítěte v kontextu změny rodinných vazeb

Pátá kapitola disertační práce je zaměřena na příjmení dítěte v kontextu změn rodinných vazeb, a to konkrétně těchto:

- pozdější sňatek rodičů;³⁵⁵
- uzavření manželství matky, jejíž dítě nemá zapsaného otce;³⁵⁶
- rozvod manželství;³⁵⁷
- smrt rodiče, od něhož dítě odvozuje své příjmení;³⁵⁸
- určení otcovství;³⁵⁹
- popření otcovství;³⁶⁰
- osvojení a zrušení osvojení.³⁶¹

Všechny shora vypočtené situace jsou podrobně rozebrány z pohledu dopadů do příjmení dítěte. Příslušná právní analýza obsahuje odpovědi na tyto základní otázky:

- zda zákon stanovuje vazbu příjmení dítěte na konkrétní změnu rodinných vazeb;
- pokud ano, z jakého ustanovení občanského zákoníku či ZMJP tato vazba vyplývá;
- jaké jsou předpoklady pro změnu příjmení dítěte v důsledku konkrétní změny rodinných vazeb.

5.1 Pozdější sňatek rodičů

Případů, že se nejprve rodičům narodí dítě a až později tyto spolu uzavřou manželství, v současnosti přibývá. Může se tak stát, že následně rodiče určí pro společné děti příjmení odlišné, než nese jejich dítě již narozené.³⁶² Jak na takové situace reaguje aktuální právní úprava?

Historicky byly shora nastíněné případy explicitně upraveny nejprve v ZPR (§ 37 odst. 1 ZPR) a poté ZoR (§ 39 odst. 1 ZoR), a to tak, že se příjmení dítěte narozeného rodičům před uzavřením manželství automaticky změnilo na příjmení společné či určené pro společné děti

³⁵⁵ Viz podkapitola 5.1 disertační práce.

³⁵⁶ Viz podkapitola 5.2 disertační práce.

³⁵⁷ Viz podkapitola 5.3 disertační práce.

³⁵⁸ Viz podkapitola 5.4 disertační práce.

³⁵⁹ Viz podkapitola 5.5 disertační práce.

³⁶⁰ Viz podkapitola 5.6 disertační práce.

³⁶¹ Viz podkapitola 5.7 disertační práce.

³⁶² Například rodiče při sňatku jako společné zvolí příjmení druhého manžela (§ 660 písm. a) nebo c) občanského zákoníku), příp. si manželé ponechají svá dosavadní příjmení (§ 660 písm. b) občanského zákoníku), avšak jako příjmení společných dětí určí příjmení druhého manžela (§ 661 odst. 1 občanského zákoníku).

rodičů-manželů.³⁶³ Občanský zákoník již tuto úpravu překvapivě nepřevzal, ač danou problematiku ani důvod odklonu důvodová zpráva k občanskému zákoníku blíže nekommentuje.

Absence výslovné právní úpravy tak může být interpretována odlišně. V českém právním prostředí lze vyzorovat tyto hlavní názorové proudy:

- 1) Hrušáková a Wesphalová k této problematice uvádějí: „*Ačkoliv nová právní úprava výslovně s touto možností nepočítá, lze dovodit, že dítě má nést společné příjmení rodičů-manželů. Proto za situace, kdy manželé prohlásí, že ponesou společné příjmení, se změni příjmení dítěte narozeného před uzavřením manželství. Naopak jinak než podle dosavadní právní úpravy je třeba posoudit případ, kdy se snoubenci (rodiče dítěte) rozhodli, že každý bude nadále užívat dosavadní příjmení a u společných dětí se dohodli na příjmení manžela, jehož příjmení nenese dítě narozené před uzavřením manželství, tak nadále nebude docházet ke změně příjmení jejich společného dítěte, toto i s příjmením matky zůstane nezměněno (z důvodu, že rodiče dítěte nemají společné příjmení).*“³⁶⁴ Automatická změna příjmení dítěte je tedy závislá na tom, zda si rodiče při sňatku zvolí příjmení společné, či nikoli.
- 2) Hrušáková a Králíčková, spoluautorky komentáře k § 661 občanského zákoníku, se shodují na kompletních dopadech pozdějšího sňatku rodičů na příjmení dětí již narozených, tj. i v případě, že si manželé ponechají svá dosavadní příjmení a určí při sňatku příjmení pro společné děti, se tato dohoda musí týkat i dětí týchž rodičů, které se narodily ještě před uzavřením manželství.³⁶⁵
- 3) Kober taktéž v tomto ohledu nerozlišuje případy volby „jiného společného příjmení“ ve smyslu § 660 písm. a) nebo c) občanského zákoníku a „jiného příjmení pro společné děti“ ve smyslu § 660 písm. b) ve spojení s § 661 odst. 1 občanského zákoníku. V obou případech však upřednostňuje ochranu zájmu dětí na stabilitě jejich příjmení, jejich identity a participačních práv, pročež odmítá automatickou změnu příjmení dítěte v důsledku pozdějšího sňatku rodičů bez ohledu na vůli dítěte.³⁶⁶

³⁶³ MACHÁČKOVÁ, Lenka. Pravidla pro určení i změnu příjmení dítěte. *Právo a rodina*, 2002, č. 1, s. 6: „*Narodí-li se tedy dítě za trvání manželství, jeho příjmení bylo určeno již dohodou snoubenců. Toto příjmení neponesou ovšem jen děti, které se narodí po uzavření manželství, ale podle § 39 odst. 1 zákona o rodině i jejich společné nezletilé děti, které se narodily před uzavřením manželství. K této změně dochází automaticky, ze zákona, v okamžiku uzavření manželství.*“

³⁶⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 834.

³⁶⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 16–17.; obdobně DAUBNEROVÁ, Alena. *Matříční činnost po účinnosti nového občanského zákoníku*. Praha: Linde, 2013, s. 67.

³⁶⁶ Stejný přístup z důvodu nepřevzetí výslovné dosavadní úpravy v ZoR volí např. KUTNAROVÁ, Karolín. In ŠMÍD, Ondřej, DEMJANOVÁ, Radka a kol. *Povinnosti a práva rodičů k dětem*. Praha: Leges, 2017, s. 53.

Řešení respektující autonomii vůle dítěte v těchto případech dle Kobera představuje individuální žádost o změnu příjmení za podmínek § 72 a násl. ZMJP.³⁶⁷

- 4) V zápisu z pracovní porady krajských úřadů, magistrátů měst Brna, Ostravy a Plzně a Magistrátu hlavního města Prahy, konané ve dnech 30. a 31. května 2017 ve vzdělávacím zařízení IVS v Benešově, se uvádí: „*Uzavřeli-li rodiče nezletilého manželství až po jeho narození, dohoda o příjmení, učiněná při uzavření manželství, se tak, bez dalšího vztahuje, i na jejich společné nezletilé děti (z Molnár na Procházka). Souhlas nezletilého dítěte staršího 15 let se v tomto případě nevyžaduje. (Aplikace ustanovení § 19 odst. 1 zákona o matrikách ve spojení s ustanovením § 860 NOZ; viz též Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kolektiv. Rodinné právo. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2015, str. 834).*“³⁶⁸

Za správnou považuji variantu uvedenou pod bodem 2), a to vždy za podmínky zapojení samotného dítěte do procesu rozhodování o jeho příjmení (tj. reflektování participačních práv dítěte v závislosti na věku a schopnostech dítěte, případně vyžadování souhlasu dítěte jako předpokladu naplnění hmotněprávní podmínky pro změnu příjmení dítěte staršího 15 let). Toto řešení analogicky kopíruje situaci pozdějšího (až po narození dítěte) prohlášení rodičů o společném příjmení manželů. V těchto případech, jak je již rozebráno v podkapitole 4.5 disertační práce, považuji za přípustnou zjednodušenou proceduru pro změnu příjmení dětí již dříve narozených tak, aby jejich podoba byla upravena dle pozdějšího prohlášení rodičů vztahujícího se na jejich společné děti, avšak vždy za plného respektu k participačním právům dítěte a za podmínky souhlasu dítěte staršího 15 let se změnou svého příjmení.³⁶⁹

Za současné právní úpravy shora předestřené řešení vyvozují z § 860 odst. 1 občanského zákoníku, který upravuje příjmení dětí narozených za trvání manželství svých rodičů. Teleologickým výkladem dovozují, že je toto pravidlo nutné v souladu se základními východisky práva jména aplikovat i na děti narozené před sňatkem těchto rodičů. Jedině tak může být dosaženo cílů sociálně přiřazovací funkce příjmení v podobě jednotnosti příjmení členů jedné rodiny, zvláště pak plnorodých sourozenců. Prosazení této sjednocující funkce příjmení je však přípustné pouze v určitých mezích, přičemž příslušný limit představuje

³⁶⁷ KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1355.

³⁶⁸ Zápis z pracovní porady krajských úřadů, magistrátů měst Brna, Ostravy a Plzně a Magistrátu hlavního města Prahy, konané ve dnech 30. a 31. května 2017 ve vzdělávacím zařízení IVS v Benešově.

³⁶⁹ Tj. příjmení dítěte by se v případě pozdějšího sňatku jeho rodičů mělo změnit v příjmení určené pro společné děti, a to za podmínek: 1) jedná se o dítě (tj. fyzickou osobu mladší 18 let, která nenabyla plné svéprávnosti), 2) je dodržen postup matričního úřadu (zjištění názoru dítěte – do 12 let podle konkrétních schopností dítěte utvořit si a vyjádřit vlastní názor, od 12 let vždy dle vyvatitelné právní domněnky uvedené v § 867 odst. 2 občanského zákoníku, od 15 let vyžadovat výslovný souhlas dítěte se změnou příjmení).

protichůdná identifikační funkce příjmení a právo dítěte na vlastní identitu a kontinuitu svého příjmení.

Důvod pro dovození rozdílného řešení návaznosti příjmení dítěte na pozdější sňatek rodičů v závislosti na kritériu, zda si rodiče zvolí při sňatku příjmení společné, či zda si ponechají svá dosavadní příjmení a pro společné děti volí příjmení odlišné od příjmení, které nese jejich společné dítě již narozené,³⁷⁰ může patrně spočívat v tom, že u druhé jmenované varianty nedochází ke sjednocení příjmení u všech členů rodiny a dítě narozené za trvání manželství (a tudíž reálně nesoucí příjmení určené rodiči-manželý při sňatku pro jejich společné děti) ještě neexistuje.

Uvedené neshledávám dostatečným argumentem pro rozdílný přístup k rozebírané problematice. Zákon zjevně upřednostňuje práva rodičů na určení společného příjmení / příjmení společných dětí při uzavření manželství, jelikož z něj nelze vyvodit žádné omezení oproti snoubencům, kteří ještě společné dítě nemají. Za této situace, je-li příslušná dohoda rodičů odlišná od příjmení dříve narozených dětí, je zájem na dosažení jednotnosti příjmení plnorodých sourozenců důvodem pro změnu příjmení dětí narozených před uzavřením manželství rodičů. Argumentace pro toto řešení a zásah do příjmení dítěte již v okamžiku sňatku jeho rodičů může ve většině případů spočívat ve výrazném předpokladu, že toto dítě v průběhu života bude mít plnorodého sourozence a do jeho práv tak bude touto brzkou změnou (již v návaznosti na sňatek rodičů) příjmení zasaženo co nejméně.

Dohodě rodičů při uzavření manželství (o společném příjmení / příjmení společných dětí) se tedy přizpůsobuje příjmení jejich dětí již narozených, a to v rámci sledování cíle celistvosti rodiny a příjmení sounáležitosti plnorodých sourozenců. V obou rozebíraných případech vlivu pozdějšího sňatku rodičů na příjmení dítěte je nutné shledat velmi silný (byť v určitém časovém rámci pouze potenciální) zájem na zachování jednotnosti příjmení plnorodých sourozenců, a to bez ohledu na to, zda samotní rodiče nesou po sňatku příjmení společné, či každý své příjmení dosavadní. I když je sledovaný cíl dosažení stejného příjmení u plnorodých sourozenců velmi významný, nelze ho upřednostnit paušálně ve všech případech a vždy je nutné vážit kolidující zájmy (zejm. autonomii vůle dítěte, jeho zájem na stabilitě příjmení a uchování vlastní identity, s níž je příjmení velmi úzce spjato).³⁷¹

³⁷⁰ Viz shora citovaný odborný názor pod bodem 1).

³⁷¹ Lze si představit situaci, že rodiče dítěte uzavřou manželství v době, kdy je tomuto dítěti již například 16 nebo 17 let. Za takových okolností pokládám za nezbytné, aby dítě se změnou příjmení v důsledku určení odlišného příjmení pro společné děti rodičů-manželů vyslovilo souhlas. Tato hmotněprávní podmínka vyplývá z obecné koncepce práva jména a potřeby zapojení dítěte do rozhodování o záležitostech, jež se ho týkají.

Předestřené řešení podporují i poznatky získané komparací s německým právním řádem, který vazbu příjmení dítěte na pozdější sňatek rodičů upravuje výslovně v § 1617c Abs. 1 BGB. Toto ustanovení se přitom vztahuje na případy „určení společného příjmení“ rodiči a zahrnuje tak jak návaznost příjmení dítěte na pozdější sňatek rodičů, tak návaznost příjmení dítěte na pozdější prohlášení rodičů o společném příjmení. Deklarovaným účelem tohoto pravidla je právě ochrana (zachování) jednotnosti příjmení v rodině (*něm. Wahrung der Namenseinheit*).³⁷²

De lege ferenda by bylo vhodné uvedenou situaci upravit v zákoně výslovně. S ohledem na ochranu zájmů samotného dítěte považují za přípustnou i variantu omezení rodičů, kteří si při pozdějším sňatku ponechají svá dosavadní příjmení, ve volbě příjmení pro společné děti pouze na alternativu vybranou pro jejich společné dítě narozené před uzavřením manželství.

Návrh novely ZMJP otázku vlivu pozdějšího sňatku rodičů dítěte na jeho příjmení neřeší, avšak do definice rodného příjmení v § 68 odst. 2 ZMJP, ve znění návrhu novely ZMJP, tuto událost začleňuje jako důvod pro změnu rodného příjmení. Je tedy zřejmé, že právní řád předpokládá dopady pozdějšího sňatku rodičů do příjmení jejich dříve narozeného dítěte a vyvozuje je tak patrně stejně jako doposud z § 860 odst. 1 občanského zákoníku.

5.2 Uzavření manželství matky, jejíž dítě nemá zapsaného otce

Prohlášení ve smyslu § 862 odst. 2 občanského zákoníku za účelem změny příjmení dětí, jež nemají známého (zapsaného) otce a jejichž matka později uzavřela manželství s jiným mužem, sleduje cíl zestejnění příjmení v rámci rodiny a začlenění dítěte matky do kompletní rodiny.³⁷³ Dítě v takovém případě obdrží příjmení společné / určené pro společné děti manželů. Tato možnost byla stanovena již § 37 odst. 2 ZPR, následně byla převzata do § 39 odst. 2 ZoR a poté i do aktuálního znění občanského zákoníku (§ 862 odst. 2 občanského zákoníku). Podmínky pro aplikaci § 862 odst. 2 občanského zákoníku jsou: 1) uzavření manželství matky dítěte s mužem, jenž není jeho otcem, a současně 2) absence určení právního otce dítěte v době činění takového prohlášení.

Prohlášení ve smyslu § 862 odst. 2 občanského zákoníku činí před matričním úřadem matka dítěte a její manžel, jenž není právním otcem dítěte.³⁷⁴ Souhlas či participaci samotného

³⁷² V. SACHSECH GESSAPHE, Karl August. In SCHWAB, Dieter, ed. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 9, Familienrecht II: §§ 1589-1921*. 7. Auflage. München: C. H. Beck, 2017, s. 596-597.

³⁷³ HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 767.

³⁷⁴ Daubnerová k těmto situacím uvádí, že ke změně příjmení dítěte v takových případech dochází již okamžikem uzavření manželství a samotné prohlášení činí snoubenci již v dotazníku k uzavření manželství, ke kterému dokládají i rodný list dítěte. Blíže viz DAUBNEROVÁ, Alena. *Matriční činnost po účinnosti nového občanského*

dítěte občanský zákoník v příslušném ustanovení výslovně nevyžaduje, toto hledisko je však zakotveno v následujícím § 863 občanského zákoníku.³⁷⁵ I kdyby toto ustanovení absentovalo, s ohledem prozařování základních práv do celého právního řádu lze uzavřít, že matriční úřad musí, stejně jako v ostatních záležitostech týkajících se dítěte, zjišťovat jeho názor a od 15 let vyžadovat jeho přímý osobní souhlas.³⁷⁶ Pokud ke změně příjmení dítěte ve smyslu § 862 odst. 2 občanského zákoníku dojde, nemělo by již mít s ohledem na zásadu stability příjmení pozdější určení paternity na příjmení dítěte vliv.³⁷⁷

Ustanovení § 863 odst. 2 občanského zákoníku výslovně možnost příslušného prohlášení zasazuje do časového rámce od narození do nabytí zletilosti dítěte, avšak s ohledem na novou koncepci zletilosti a svéprávnosti považují za vhodnější dané ustanovení vykládat pomocí teleologické redukce tak, že se nevztahuje ani na nezletilé, kteří již nabyli plné svéprávnosti.³⁷⁸

Je otázkou, zda ještě v dnešní době existuje racionální odůvodnění pro zakotvení možnosti takového prohlášení (tj. změny příjmení dítěte v rámci zjednodušené procedury) do právního řádu. Dříve tato úprava sloužila k vytvoření „zdání otcovství“ manžela matky a vyjádření celistvosti rodiny, když do této koncepce bylo promítnuto přetrvávající rozlišování mezi kategoriemi manželských a nemanželských dětí. Kober v rámci komentáře k § 862 občanského zákoníku vyjadřuje, dle mého názoru zcela legitimně, překvapení nad tím, že možnost změny příjmení dítěte, jehož právní otec není určen a jehož matka později uzavřela manželství s jiným mužem než otcem, zůstala v zákoně výslovně zachována, ač paradoxně například k převzetí výslovné právní úpravy změny příjmení dítěte v důsledku pozdějšího uzavření manželství jeho rodičů nedošlo.³⁷⁹

Aplikace § 862 odst. 2 občanského zákoníku v současnosti může zakládat problém v případě následného rozvodu matky a jejího manžela a navrácení se matky ke svému

zákoníku. Praha: Linde, 2013, s. 68. Samotný § 862 odst. 2 však možnost příslušného prohlášení nijak časově nelimituje, lze se tedy domnívat, že možnosti prohlášení o změně příjmení dítěte matky v důsledku jejího sňatku s mužem, jenž není právním otcem dítěte, je možné učinit i později. Základní limit představuje věk dítěte ve spojení s kritériem plné svéprávnosti.

³⁷⁵ Důvodová zpráva k § 863 občanského zákoníku uvádí, že dosavadní právní úprava je v tomto ohledu modifikována zejm. s ohledem na ÚPD. Tuto však bylo nepochybně třeba respektovat a reflektovat i za účinnosti ZoR. Výslovné zakotvení participačních práv dítěte do občanského zákoníku lze jistě přivítat, základní aplikační prostor § 863 občanského zákoníku však považují za poměrně úzký. Vhodnější by bylo zakotvit do zákona obecný požadavek na informování dětí, zjišťování jejich názorů, příp. získávání jejich osobního souhlasu ve věcech, které se jich týkají, a to, pokud se týká oblasti práva jména, jak v rámci soudního řízení, tak správního řízení o žádosti dle § 72 a násl. ZMJP, nebo v rámci zjednodušených procedur upravených v ZMJP (posuzování prohlášení).

³⁷⁶ Výslovný požadavek souhlasu dítěte staršího 15 let obsahuje § 863 občanského zákoníku. I v případě jeho absence by však bylo možné použít stejnou analogii, jako je tomu u pozdější volby společného příjmení rodiči-manželů. Blíže viz podkapitola 4.5 disertační práce.

³⁷⁷ KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV*. Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1384.

³⁷⁸ K problematice výkladu pojmu „dítě“ viz podkapitola 1.4.3 disertační práce.

³⁷⁹ K problematice pozdějšího sňatku rodičů dítěte viz podkapitola 5.1. disertační práce.

předchozímu příjmení, jelikož tato skutečnost se již do aktuálního příjmení dítěte nepromítne. Tento argument hovoří také proti promítnutí změny příjmení dítěte v důsledku aplikace § 862 odst. 2 občanského zákoníku do jeho rodného příjmení.³⁸⁰ Jedinou možnou cestou sjednocení příjmení dítěte se svou matkou je v takovém případě změna příjmení dítěte na žádost dle § 72 ZMJP.

Nad rámec výše uvedeného považuji za vhodné také zdůraznit, že § 862 odst. 2 občanského zákoníku se vztahuje pouze na případy uzavření sňatku matky dítěte, jehož otec není znám, a muže, jenž není jeho právním otcem. Co do smyslu a účelu koncepce sjednocení příjmení v rodině však mohou nastat velmi obdobné situace, pokud například jeden z rodičů dítěte záhy po jeho narození zemře a druhý rodič poté uzavře sňatek, přičemž jako příjmení pro společné děti bude určeno příjmení odlišné, než nese dítě tohoto jediného žijícího rodiče. I zde může být legitimní zájem na tom, aby bylo dítě, zejména pokud je v nízkém věku, plně začleněno do kompletní rodiny. Tyto případy však občanský zákoník neřeší a ponechává zde možnost změny příjmení dítěte na podobu „zapadající“ do příslušné rodiny v aplikačním rámci § 72 a násl. ZMJP. Ač samozřejmě existuje rozdíl mezi rodičem neznámým a zemřelým, neshledávám důvod, proč by měly být případy spadající do aplikačního prostoru dnešního § 862 odst. 2 občanského zákoníku oproti výše uvedeným situacím favorizovány prostřednictvím zjednodušené procedury změny příjmení dítěte.

Pravidlo zakotvené v § 862 odst. 2 občanského zákoníku považuji v dnešní době již za přežitě a potenciálně vyvolávající zbytečné problémy (viz například shora nastíněný příklad pozdějšího rozvodu matky a muže, od něhož dítě odvozuje své příjmení dle § 862 odst. 2 občanského zákoníku, a navrácení se matky k dřívějšímu příjmení).

Provedeme-li komparaci dané problematiky s německým právním řádem, zjistíme, že § 1618 BGB stanovuje vazbu rodného příjmení dítěte na začlenění dítěte do rodiny (společné domácnosti) jednoho z rodičů a jeho manžela, jenž není rodičem dítěte (za podmínek § 1618 BGB). Tato konstrukce je založena na myšlence sledování nejlepšího zájmu dítěte, který je spatřován v tom mít stejné příjmení jako ostatní členové rodiny, ve které dítě žije, k čemuž směřuje i § 862 odst. 2 občanského zákoníku v našem právním řádu.

Zaměříme-li se však na porovnání aplikačního rámce § 1618 BGB a § 862 odst. 2 občanského zákoníku, dopadá § 1618 BGB pouze na pojmenování dítěte společným (manželským) příjmením jednoho rodiče a jeho manžela, jenž není rodičem dítěte (nevztahuje se na situace, v nichž si rodič a jeho manžel, jenž není rodičem dítěte, ponechají při sňatku svá

³⁸⁰ Blíže viz podkapitola 3.1.6 disertační práce.

dosavadní příjmení). V určitých ohledech má naopak mnohem užší použitelnost § 862 odst. 2 občanského zákoníku, jelikož tento neupravuje návaznost příjmení dítěte na vymezenou skutečnost stejně ve vztahu k oběma rodičům a míří jen na případy uzavření manželství matkou dítěte, které nemá určeného otce.

Kromě shora uvedeného musíme zohlednit také skutečnost, že i v Německu z úpravy § 1618 BGB vyvstává řada sporných otázek včetně dopadů shora nastíněné situace následného rozvodu rodiče a jeho manžela, jenž není rodičem dítěte, do podoby rodného příjmení dítěte v případě, že se rozvedený rodič navrátí ke svému předchozímu příjmení dle § 1355 Abs. 5 BGB.

Ač se objevuje výklad, dle kterého je na rodné příjmení dítěte přijaté podle § 1618 BGB třeba pohlížet jako na „příjmení dítěte odvozené pouze od jednoho rodiče“, jehož změna je následně možná dle § 1617c Abs. 2 BGB (dítě se tedy může ke změně příjmení rodiče připojit a následovat porozvodové navrácení se svého rodiče k předchozímu příjmení), převažující je názor opačný, a to že *de lege lata* je v takovém případě změna příjmení dítěte možná pouze prostřednictvím samostatného správního řízení dle NamÄndG. V rámci odborné veřejnosti je však uvedený problém vnímán a změna tohoto aspektu právní úpravy je pokládána za žádoucí.³⁸¹ Inspirace problematikou a v těchto ohledech kritizovanou německou právní úpravou tak není na místě.

Závěrem lze shrnout, že je třeba respektovat literu zákona, avšak i při zjednodušené proceduře změny příjmení (v důsledku prohlášení dle § 862 odst. 2 občanského zákoníku) je třeba vždy respektovat participační práva dítěte a vážit, zda je uvedená změna příjmení v jeho nejlepším zájmu. *De lege ferenda* navrhuji možnost prohlášení dle § 862 odst. 2 občanského zákoníku zrušit a podrobit tyto případy dnešní aplikace standardní proceduře změny příjmení ve smyslu § 72 a násl. ZMJP.³⁸² Mám za to, že tato koncepce by reflektovala vývoj společnosti a lépe by vyhovovala i obecnému zájmu dítěte, jelikož tento je v rámci správního řízení v praxi chráněn důsledněji.

³⁸¹ V. SACHSECH GESSAPHE, Karl August. In SCHWAB, Dieter, ed. Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 9, Familienrecht II: §§ 1589-1921. 7. Auflage. München: C. H. Beck, 2017, s. 622-623.

³⁸² Ustanovení § 862 odst. 2 občanského zákoníku kritizuje Kober, s jehož argumenty pro zrušení daného ustanovení bez náhrady se lze zcela ztotožnit. Blíže viz KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1377-1386.

5.3 Rozvod manželství a navrácení rodiče k dřívějšímu příjmení

Ustanovení § 759 občanského zákoníku umožňuje do šesti měsíců³⁸³ od rozvodu manželství³⁸⁴ tomu z manželů, který při sňatku přijal příjmení druhého manžela (ať již jako společné příjmení ve smyslu § 660 písm. a) občanského zákoníku, nebo jako část představující společné příjmení v případě volby příjmení připojovaného ve smyslu § 660 písm. c) občanského zákoníku), navrátit se prostřednictvím oznámení vůči matričnímu úřadu zpět ke svému dřívějšímu příjmení.³⁸⁵ Má tato skutečnost vliv na příjmení dítěte, příp. za jakých podmínek?

5.3.1 Navrácení k dřívějšímu příjmení

Nejprve je třeba rozklíčovat, co se rozumí „dřívějším příjmením“ ve smyslu § 759 občanského zákoníku a zda může být vůbec v zájmu dítěte v návaznosti na rozhodnutí příslušného rodiče, jenž se k tomuto příjmení navrácí, uvedenou změnu následovat.

Důvodová zpráva k občanskému zákoníku uvádí: „*Dřívějším příjmením se rozumí příjmení právě v podobě (tvaru) před uzavřením manželství.*“³⁸⁶ V úvahu dále přichází i výklad širší, a to v tom směru, že pod pojmem „dřívější příjmení“ je možné rozumět jak příjmení v podobě bezprostředně před uzavřením manželství, tak příjmení rodné. Podobné úvahy vyjádřil ve své diplomové práci Kober,³⁸⁷ ač současná praxe kontinuálně zachovává výklad

³⁸³ Do uplynutí této lhůty je možné využít zjednodušené procedury změny příjmení, po jejím uplynutí je možné žádat o změnu příjmení pouze dle § 72 a násl. ZMJP.

³⁸⁴ Historicky byla tato lhůta postupně prodlužována – oproti předchozí právní úpravě v § 29 ZoR byl časový limit pro příslušné prohlášení prodloužen z jednoho měsíce na šest měsíců. I tak může tato časová limitace působit přísně, když v některých zahraničních právních řádech včetně Německa není možnost bývalého manžela navrátit se po rozvodu manželství ke svému dřívějšímu příjmení nijak časově omezena. Tento aspekt právní úpravy není předmětem hlavního rozboru disertační práce, v tomto ohledu lze proto plně odkázat na Kobera, který ve své práci rozebírá historický vývoj a argumenty pro a proti časové limitaci prohlášení o navrácení se k předchozímu příjmení – viz KOBER, Jan. *Jméno jako objekt soukromého práva*. Plzeň, 2010. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta právnická, s. 349-350.

³⁸⁵ S právní úpravou možnosti navrácení bývalého manžela po rozvodu manželství ke svému dřívějšímu příjmení nekorespondoval až do 31. 12. 2014 zákon č. 634/2004 Sb., o správních poplatcích, který stále reflektoval stav právní úpravy účinné do 31. 12. 2013 a osvobození od správního poplatku v případech navrácení rozvedeného manžela ke svému dřívějšímu příjmení vázal na jednoměsíční lhůtu od rozvodu manželství. Od 1. 1. 2015 již je šestiměsíční lhůta reflektována i do tohoto zákona.

³⁸⁶ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, č. 89/2012 Dz, s. 187. Stejně byl tento pojem chápán i za účinnost ZoR – viz HOLUB, Milan a kol. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*. 9. aktualizované a přepracované vydání, Praha: Leges, 2011, s. 98. Rozdíl však lze spatřovat v tom, že až do 31. 12. 2013 neobsahoval český právní řád zákonnou definici rodného příjmení.

³⁸⁷ Kober ve své práci polemizuje nad výkladem „dřívějšího příjmení“ – zda lze pod tento pojem podřadit i návrat k příjmení rodnému, nebo výlučně jen k tomu, které měl manžel před uzavřením sňatku. Uvedený aspekt problematiky je srovnán se zahraničními právními úpravami, z nichž nejvíce inspirativní by pro náš právní řád mohla být právní úprava německá. Blíže viz KOBER, Jan. *Jméno jako objekt soukromého práva*. Plzeň, 2010. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta právnická, 344-350.

přijatý shora citovanou důvodovou zprávou.³⁸⁸ Varianta širšího pojetí dřívějšího příjmení přitom v zahraničí není ojedinělá. Inspirativní může být německá právní úprava, která umožňuje rozvedenému (shodně také ovdovělému) manželovi přijmout dle své volby buď příjmení v podobě před uzavřením manželství, nebo příjmení rodné (§ 1355 Abs. 5 BGB).³⁸⁹

Širší výklad dřívějšího příjmení ve smyslu § 759 občanského zákoníku přitom dle mého názoru respektuje smysl a účel zákona a lépe vyhovuje potřebám dnešní společnosti, jelikož by tak bylo rozvedenému manželovi umožněno navrátit se prostřednictvím rodného příjmení k původní vazbě na své předky. Koresponduje také mimo jiné s formulací položky 11 přílohy k zákonu č. 634/2004 Sb., zákon o správních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, dle které: *„Od poplatku podle této položky je osvobozena změna příjmení, k níž dochází prohlášením rozvedeného manžela, že přijímá opět své dřívější příjmení nebo příjmení rodné, popřípadě, že upouští od užívání společného příjmení vedle příjmení dřívějšího, byla-li tato skutečnost oznámena do šesti měsíců po nabytí právní moci rozsudku o rozvodu.“* V následující výkladové poznámce je však již upřesněno: *„Dřívějším příjmením se pro účely tohoto zákona rozumí jen nejbližší předcházející příjmení.“*³⁹⁰

Dnes je tedy s ohledem na převažující výklad v souladu s důvodovou zprávou k občanskému zákoníku tato možnost zapovězena a v případě, že se příjmení rozvedeného manžela před uzavřením manželství s jeho rodným příjmením neshoduje, může rozvedený manžel přijmout zpět své rodné příjmení pouze prostřednictvím správního řízení o žádosti o změnu příjmení ve smyslu § 72 a násl. ZMJP. Ne vždy přitom musí být taková změna povolena (matriční úřad zkoumá důležitý důvod pro takovou změnu příjmení, přičemž praxe je v těchto ohledech často nejednotná).

Na rozdíl od navracení se k dřívějšmu příjmení rozvedeného manžela, jež se neshoduje s příjmením rodným, shledávám v případě připuštění možnosti rozvedeného manžela získat zpět své rodné příjmení výraznější zájem dítěte na následování takové změny, prostřednictvím které by bylo dítě jednotným příjmením zasazeno do širší rodiny založené zpravidla na biologickém příbuzenství. Samozřejmě záleží vždy na konkrétních okolnostech případu, avšak i tento aspekt by mohl být při shledání návaznosti příjmení dítěte na rozvod manželství svých

³⁸⁸ Viz např. DAUBNEROVÁ, Alena. *Matriční činnost po účinnosti nového občanského zákoníku*. Praha: Linde, 2013, s. 39: *„Dřívějším příjmením je příjmení, se kterým rozvedený manžel vstupoval do manželství, a to ve tvaru před uzavřením manželství. Oznámením se nelze vrátit k jinému předchozímu příjmení.“*

³⁸⁹ § 1355 Abs. 5 BGB: *„Der verwitwete oder geschiedene Ehegatte behält den Ehenamen. Er kann durch Erklärung gegenüber dem Standesamt seinen Geburtsnamen oder den Namen wieder annehmen, den er bis zur Bestimmung des Ehenamens geführt hat, oder dem Ehenamen seinen Geburtsnamen oder den zur Zeit der Bestimmung des Ehenamens geführten Namen voranstellen oder anfügen. Absatz 4 gilt entsprechend.“*

³⁹⁰ Zákon č. 634/2004 Sb., zákon o správních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů.

rodičů pomyslným jazýčkem na vahách. Dopady rozvodu manželství do příjmení dítěte rozvedeného rodiče, který se navrátil ke svému dřívějšímu příjmení, jsou rozebrány v následující podkapitole této práce.

5.3.2 Vliv navrácení rodiče k dřívějšímu příjmení na příjmení dítěte

Občanský zákoník ani ZMJP nezakotvují změnu příjmení dítěte v návaznosti na rozvod jeho rodičů, a to ani v případě, že se ten z rodičů, jehož příjmení nebylo zvoleno jako příjmení společné, navrátil ke svému dřívějšímu příjmení. Do příjmení dítěte se shora nastíněná situace obecně nijak nepromítne, a to bez ohledu na to, který rodič je rodičem rezidentním a jak je upraven styk druhého rodiče s dítětem.³⁹¹ Příjmení dítěte může být v těchto případech změněno pouze prostřednictvím správního řízení na základě žádosti ve smyslu § 72 a násl. ZMJP. K této žádosti přirozeně musí být přiložen i souhlas druhého rodiče, případně pak rozhodnutí soudu, který tento souhlas nahrazuje.³⁹²

K rozebírané problematice se vyslovil ve svém nálezu sp. zn. IV. ÚS 1002/19 Ústavní soud, který v první řadě akcentoval potřebu zjišťování názoru dětí, jichž se rozhodnutí týká. V konkrétním případě se jednalo o sedmiletého chlapce, který byl dle Ústavního soudu schopen se k dané záležitosti relevantně vyjádřit a změnu příjmení si přál. Kromě samotného názoru dítěte může být klíčovým faktorem pro rozhodnutí o nahrazení souhlasu druhého rodiče s podáním žádosti o změnu příjmení dítěte zejména vztah druhého rodiče s dítětem, zájem a podíl rodiče na jeho výchově, (ne)plnění vyživovací povinnosti apod.³⁹³

³⁹¹ Shodně KUTNAROVÁ, Karolína. Právo rodičů určit jméno a příjmení dítěte. *Acta Iuridica Olomucensia*, 2016, Vol. 11, No. 3, s. 282-283: „V případě rozvodu manželství rodičů, má ten z manželů, který přijal příjmení druhého manžela právo do šesti měsíců po rozvodu manželství oznámit matričnímu úřadu, že přijímá zpět své dřívější příjmení. Toto právo má i manžel, který přijal příjmení druhého manžela s tím, že bude ke společnému příjmení připojovat své dosavadní příjmení, popřípadě první ze svých příjmení (§ 759 OZ). Tato změna příjmení jednoho z rodičů se nebude vztahovat na příjmení nezletilých dětí manželů, a to i přesto, že by děti byly svěřeny do výchovy právě toho z rodičů, který si zvolil své dřívější příjmení.“

³⁹² § 76 odst. 2 ZMJP: „K žádosti o povolení změny jména nebo příjmení nezletilého dítěte musí být dále přiložen písemný souhlas druhého rodiče, nebo pravomocné rozhodnutí soudu nahrazující tento souhlas.“

³⁹³ Nález Ústavního soudu ze dne 9. října 2019, sp. zn. IV. ÚS 1002/19: „Ústavní soud proto na tomto místě toliko pro úplnost odkazuje na své usnesení ze dne 30. 10. 2013 sp. zn. II. ÚS 3208/13, podle kterého „soud může dát jednomu z rodičů svolení k podání žádosti o změnu příjmení nezletilého dítěte jen tehdy, jsou-li pro takové opatření závažné důvody, kupř. rodič si neplní své vyživovací povinnosti, nejví o dítě zájem a ztratil k němu zřejmý citový vztah“. Obdobně též rozhodl Nejvyšší soud v již poněkud historickém, ale i pro nyní účinnou právní úpravu aplikovatelném rozsudku ze dne 19. 8. 1971 sp. zn. I Cz 50/71, publikovaném ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 11/1973 civ., podle kterého dá soud souhlas k podání žádosti o změnu příjmení nezletilého jedním z rodičů „jen tehdy, jsou-li k tomu závažné důvody. Tak tomu bude např. tehdy, jestliže rodič, který se změnou příjmení nezletilého dítěte nesouhlasí, neplní své povinnosti vůči dítěti, nejví o ně zájem a ztratil k němu zřejmý citový vztah, nebo jestliže z jiného vážného důvodu není v zájmu další výchovy dítěte, aby u něho byl udržován a prohlubován pocit souměřitosti s tímto rodičem.“ (srov. též Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol.: *Občanský zákoník II. Rodinné právo* (§ 655-975), Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 826-830, k ustanovení § 860).“

Primárním hlediskem pro rozhodnutí o nahrazení souhlasu druhého rodiče s podáním žádosti o změnu příjmení dítěte ve smyslu § 72 a násl. ZMJP, jakož i dále pro povolení takové změny příjmení matričním úřadem, je pak nejlepší zájem dítěte.

Totéž lze vztáhnout nejen na situace, v nichž se (zpravidla pečující) rodič navrátí ke svému dřívějšímu příjmení, ale i na případy, když tento rodič v důsledku dalšího sňatku přijme příjmení druhého manžela (ve vztahu k dítěti nevlastního rodiče) a chce toto příjmení vztáhnout i na dítě. Za těchto okolností bude zřejmě nejčastěji ve prospěch takové změny příjmení argumentováno celistvostí rodiny a začleněním dítěte do nového rodinného prostředí. Na druhou stranu je nutné myslet i na zájem dítěte na stabilitě příjmení a zachování vazeb s druhým rodičem, který, pokud tento s podáním žádosti o změnu příjmení dítěte nesouhlasí a nejsou dány důležité důvody pro nahrazení jeho souhlasu soudem, může celý proces zablokovat.

Lze tedy shrnout, že rozvod manželství rodičů nemá za současné právní úpravy na příjmení jejich společného dítěte automaticky žádný vliv. Příjmení dítěte je možné v takových případech změnit jen prostřednictvím správního řízení o žádosti o změnu příjmení dítěte ve smyslu § 72 a násl. ZMJP, a to jen za předpokladu souhlasu obou rodičů, či ve výjimečných případech nahrazení souhlasu druhého rodiče s podáním takové žádosti soudem. O samotné žádosti o změnu příjmení pak rozhoduje (opět za plného respektu participačních práv dítěte) v souladu s nejlepším zájmem dítěte matriční úřad. Rozvod manželství jednoho z rodičů s manželem, jenž není rodičem dítěte, pak občanský zákoník ani ZMJP z hlediska potenciálních dopadů do příjmení dítěte neupravuje.

Částečně odlišnou optikou na rozebíranou problematiku nahlíží německý právní řád, který rozlišuje návaznost příjmení dítěte na rozvod jeho rodičů, jež nesou společné příjmení, a ostatní případy rozvodu manželství rodičů / jednoho rodiče, od něhož dítě odvozuje své příjmení, s manželem, jenž není rodičem dítěte. Tato koncepce je dána tím, že § 1617c Abs. 2 BGB zakotvuje paušální vazbu příjmení dítěte na příjmení buď obou rodičů, nebo jen jednoho z nich, z níž činí pouze dílčí výjimky (např. změna příjmení rodiče v důsledku uzavření manželství s jinou osobou než druhým rodičem dítěte nemá do příjmení dítěte žádné dopady).³⁹⁴

V prvním uvedeném případě zůstává příjmení dítěte i při navrácení jednoho jeho rodiče k dřívějšímu příjmení navázáno alespoň na rodiče druhého (toho, jehož příjmení bylo zvoleno jako společné), není tedy důvod k zakotvení dopadů do příjmení dítěte a řešení je tak shodné

³⁹⁴ Viz § 1617c Abs. 2 Satz 2 BGB.

s naším právním řádem.³⁹⁵ Navrácení rodiče k dřívějšímu příjmení je zcela dobrovolný akt a je již na samotném rodiči, zda se pro tuto možnost po zvážení všech důsledků rozhodne, či nikoli.

Ve druhém shora uvedeném případě BGB stanovuje účinky rozvodu manželství a navrácení rodiče, jehož příjmení nese i dítě, k dřívějšímu příjmení (resp. v německé právní úpravě bezprostředně předcházejícímu uzavření manželství či rodnému příjmení) na příjmení dítěte, avšak za podmínky jeho zapojení v závislosti na věku.³⁹⁶

Tuto vazbu příjmení dítěte na příjmení jednoho z rodičů český právní řád nezakotvuje, což je částečně dáno rozdílným přístupem k výkladu „dřívějšího příjmení“, resp. nemožností navrátit se po rozvodu manželství k příjmení rodnému, pokud toto není shodné s příjmením bezprostředně předcházejícím uzavření manželství. Ponechá-li si totiž rodič při sňatku své dosavadní příjmení, nemůže využít možnosti navrácení se k předchozímu příjmení po rozvodu (nemá se k čemu navracet, jelikož jeho příjmení se v důsledku sňatku nezměnilo). Přistoupí-li ke změně příjmení v důsledku sňatku, bude se jednat o první shora rozebíraný případ, který nemá na příjmení dítěte vliv.

Nežádoucí však z tohoto pohledu může být patrně případ spolu nesezdaných rodičů, z nichž ten, jehož příjmení nese i společné dítě, má příjmení získané sňatkem se svým s manželem, který není rodičem dítěte. Pak v případě rozvodu připadá v úvahu možnost navrácení se tohoto rodiče k dřívějšímu příjmení, přičemž příjmení dítěte dle současného výkladu právní úpravy zůstává touto skutečností nedotčeno.

Ač spadá shora vymezený problém spíše do teoretické roviny, mám za to, že by bylo po vzoru shora předestřeného řešení německé právní úpravy (jež však na rozdíl od českého právního řádu příslušné pravidlo zakotvuje výslovně) myslitelné analogicky na tyto případy použít postup dle § 73 odst. 3 ZMJP. Dovození, že toto pravidlo by mělo být použitelné při změně příjmení jednoho z rodičů, jehož příjmení nese i dítě, a to v souladu se zásadou rovného přístupu k dětem narozeným v manželství i mimo ně jak v případě sezdaných, tak nesezdaných rodičů.³⁹⁷ Nevidím důvod, proč uvedené pravidlo nepoužít při splnění předpokladu řádného zapojení dítěte do této záležitosti i na jiné případy změny příjmení rodiče, od něhož dítě odvozuje své příjmení, nežli v důsledku správního řízení o žádosti o změnu příjmení (tj. například i na případy prohlášení dle § 759 občanského zákoníku ve spojení s § 71 ZMJP). Tato

³⁹⁵ Viz § 1617c Abs. 2 Satz 1 BGB. Shodně také Beschluss des Oberlandesgerichts Düsseldorf vům 17. März 2000, Az. 3 Wx 405/99.

³⁹⁶ Viz § 1617c Abs. 2 Satz 2 BGB. K rozhodným věkovým hranicím pro participaci dítěte viz V. SACHSECH GESSAPHE, Karl August. In SCHWAB, Dieter, ed. Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 9, Familienrecht II: §§ 1589-1921. 7. Auflage. München: C. H. Beck, 2017, s. 597-599.

³⁹⁷ Viz úvaha obsažená v podkapitole 4.8 disertační práce.

analogie by zde vedla ke sledování nejlepšího zájmu dítěte, k naplnění základní sjednocovací funkce příjmení a byla by ve prospěch účastníků procesního postupu dle ZMJP, v praxi však bez změny právní úpravy její dovození bohužel nepovažují za reálné.³⁹⁸

Návrh novely ZMJP se shora rozebírané problematiky vazby příjmení dítěte na rozvod manželství a navrácení se rodiče k dřívějšímu příjmení nijak nedotýká.

5.4 Smrt rodiče, od něhož je příjmení dítěte odvozeno

Je-li příjmení dítěte odvozeno pouze od jednoho rodiče, nabízí se otázka, jaký vliv má na podobu příjmení dítěte smrt tohoto rodiče. Existuje zde legitimní zájem na tom, aby automaticky docházelo například ke změně příjmení dítěte na příjmení druhého, žijícího rodiče?

Právní úprava tuto problematiku výslovně neřeší, ač zdánlivě se může nabízet příměr k případům změny příjmení rodiče, od něhož je příjmení dítěte odvozeno. Tyto situace je však od sebe třeba důsledně odlišovat s ohledem na smysl a účel, který vazby příjmení dítěte na své rodiče sledují. V případě, že dochází ke změně příjmení rodiče, od něhož je příjmení dítěte odvozeno, je v zásadě legitimní uvažovat, že v zájmu zachování rodinné vazby prostřednictvím stejného příjmení může dojít za určitých podmínek k reflexi nové podoby příjmení rodiče do příjmení dítěte.³⁹⁹ Tento smysl a účel v případech smrti rodiče, jehož příjmení nese i dítě, odpadá (zachování příjmení vazby na zemřelého rodiče je opodstatněné a nedochází k separaci příjmení dítěte od obou rodičů).

V případech smrti rodiče, od jehož příjmení je odvozeno příjmení dítěte, nelze vyloučit, že následně dojde ke změně příjmení dítěte na příjmení druhého žijícího rodiče v důsledku řízení o žádosti o změnu příjmení ve smyslu § 72 a násl. ZMJP. Uvedený postup je představitelný zejména u malých dětí, jelikož žijícímu rodiči může odlišná podoba příjmení dítěte činit v reálném životě problémy (legitimace u lékařů, ve škole atd.). Samotná právní úprava však zcela správně v těchto případech žádné automatické zásahy do příjmení dítěte nestanovuje, a to stejně jako mnohé právní řády zahraniční (např. právní úprava německá).

³⁹⁸ Viz úvaha obsažená v podkapitole 4.8 disertační práce, z níž je zřejmé, že praxe (dle mého názoru nesprávně) rozlišuje odvozenost příjmení dítěte od příjmení jednoho z rodičů v závislosti na tom, zda jsou jeho rodiče sezdáni (pak je aplikovatelný § 73 odst. 3 ZMJP), či nikoli (pak není ani analogicky aplikovatelný § 73 odst. 3 ZMJP).

³⁹⁹ Tomuto tématu je věnována podkapitola 4.8 disertační práce. Zde je popsána také nesourodost aktuální právní úpravy, jež v souladu s aktuální výkladovou praxí stanovuje odlišné důsledky změny příjmení rodiče, od něhož je příjmení dítěte odvozeno, na podobu příjmení dítěte dle toho, zda manželství jeho rodičů trvá, či nikoli.

5.5 Určení otcovství

Základní pravidla pro určování rodičovství obsahuje § 775 a násl. občanského zákoníku. V současné době je s ohledem na rozvoj moderní medicíny jako značně problematická vnímána nejen právní úprava určování otcovství,⁴⁰⁰ ale i zakotvení definice mateřství, dle které je matkou dítěte žena, která dítě porodila. Matka je tedy, jako jeden z rodičů, zpravidla známá.⁴⁰¹ Otcovství k dítěti závisí především na právních domněnkách. Zjednodušeně lze postup určování otcovství shrnout následovně:

- 1) Otcem dítěte je dle tzv. první zákonné domněnky zpravidla manžel matky, a to za podmínky, že se dítě narodilo v době od uzavření manželství do uplynutí třístého dne poté, co manželství zaniklo, bylo prohlášeno za neplatné, nebo byl manžel prohlášen za nezvěstného.⁴⁰²
- 2) V případě narození dítěte ženě neprovdané, které bylo počato umělým oplodněním, je otcem dítěte dle zákonné domněnky, zakotvené v § 778 občanského zákoníku speciálně pro tyto případy, muž, který dal k umělému oplodnění souhlas.
- 3) Tzv. druhá zákonná domněnka se vztahuje na případy, v nichž otcovství k dítěti není určeno dle předchozích bodů 1) a 2). V takových případech se má za to, že otcem dítěte je muž, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením matky a tohoto muže.
- 4) Jako poslední možnost pak subsidiárně⁴⁰³ působí tzv. třetí zákonná domněnka zakotvená v § 783 občanského zákoníku, dle které určuje otcovství k dítěti na základě návrhu oprávněné osoby (jíž může být matka / dítě / muž, který tvrdí, že je otcem) soud, přičemž se má za to, že otcem je muž, který s matkou dítěte souložil v době, od které neprošlo do narození dítěte méně než sto šedesát a více než tři sta dní, ledaže jeho otcovství vylučují závažné okolnosti.

⁴⁰⁰ Problémy aktuální právní úpravy popírání otcovství ve světle judikatury Ústavního soudu a ESLP rozebírají ve svém článku Šínová a Westphalová – viz ŠÍNOVÁ, Renáta, WESTHALOVÁ, Lenka. K souladu biologického a právního otcovství s ohledem na právo dítěte znát svůj původ. *Acta iuridica Olomoucensia*. 2017, roč. VII, č. 3, s. 72-85.

⁴⁰¹ Aktuální právní úprava mateřství neodpovídá potřebám a možnostem současné společnosti, není například zohledněna možnost náhradního mateřství, neboť genetický původ není pro založení právního mateřství relevantní. Podrobnou kritickou analýzu právní úpravy mateřství včetně návrhů *de lege ferenda* poskytuje v komentáři k občanskému zákoníku Šínová, na kterou s ohledem na jiné zaměření disertační práce pouze odkazuji – viz ŠÍNOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV*. Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 853-871.

⁴⁰² Výjimku představují situace, když se matka ještě před narozením dítěte znovu provdá (§ 776 odst. 2 občanského zákoníku), příp. se dítě narodí v době mezi zahájením řízení o rozvodu manželství a třístým dnem po rozvodu manželství, a manžel, popřípadě bývalý manžel matky prohlásí, že není otcem dítěte, zatímco jiný muž prohlásí, že je otcem dítěte, přičemž matka se k oběma těmto prohlášením připojí (§ 777 občanského zákoníku).

⁴⁰³ Uvedené pravidlo se použije jen v případech, nelze-li otcovství k dítěti určit dle předchozích bodů 1), 2) ani 3).

Kritika shora nastíněných pravidel pro určování mateřství a otcovství není předmětem této disertační práce, text proto dále cílí pouze na aspekty právní úpravy spojené s přijmením dítěte. Základní struktura a nastavení systému určování rodičovství však hraje při určování přijmení dítěte klíčovou roli, neboť, jak bylo rozebráno v rámci podkapitoly 4.1.4 disertační práce, je zásadní, zda jsou v okamžiku narození dítěte známi (tj. určení v souladu s právní úpravou určování rodičovství) oba rodiče, či jen jeden z nich.

Obecně mohou nastat tyto 3 základní situace:

- 1) Dítě má již v okamžiku svého narození známé oba rodiče, přičemž otec byl určen na základě první zákonné domněnky.⁴⁰⁴

Takové dítě obdrží *ipso iure* společné přijmení rodičů-manželů, příp. přijmení jimi určené pro společné děti.

- 2) Dítě má již v okamžiku svého narození známé oba rodiče, přičemž otec byl určen na základě druhé zákonné domněnky.⁴⁰⁵

Takové dítě obdrží přijmení dle dohody rodičů učiněné při určení otcovství, příp. při narození dítěte.

- 3) Dítě má v okamžiku svého narození známého pouze jednoho rodiče (zpravidla matku).⁴⁰⁶

Dítě obdrží *ipso iure* přijmení tohoto rodiče.

Ve vztahu ke třetí shora uvedené variantě je významná vazba přijmení dítěte na okamžik (pozdějšího) určení otcovství k dítěti zakotvená v § 19 odst. 2 ZMJP: „*Dítěti, jehož rodiče neuzavřeli manželství a mají různá příjmení, se запиše přijmení podle dohody rodičů při určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů, nebo podle pravomocného rozsudku soudu o určení otcovství. Dohodou je možné určit přijmení, které v době, kdy k dohodě došlo, má jeden z rodičů nebo dítě. Dítěti, které není občanem a jehož rodiče nemají státní občanství České republiky, se запиše přijmení podle dohody rodičů. U dítěte staršího 15 let musí být připojen k této dohodě jeho souhlas. Tuto dohodu nelze měnit.*“⁴⁰⁷

Toto pravidlo jistě nečiní problémy v případě druhé shora nastíněné základní situace, je-li souhlasné prohlášení rodičů učiněno ještě před narozením dítěte. Pokud je ale v okamžiku

⁴⁰⁴ Dítě se narodí za trvání manželství a otcem je v takovém případě určen na základě první zákonné domněnky manžel matky.

⁴⁰⁵ Společné prohlášení rodičů ve smyslu § 779 občanského zákoníku může předcházet narození dítěte (určit otcovství tímto způsobem lze i k dítěti ještě nenarozenému, je-li již počato).

⁴⁰⁶ Například rodiče dítěte nejsou sezdáni a neučinili před narozením dítěte společné prohlášení rodičů ve smyslu § 779 občanského zákoníku, příp. je otcovství určováno až po narození dítěte soudem ve smyslu § 783 občanského zákoníku.

⁴⁰⁷ § 19 odst. 2 ZMJP.

narození dítěte známa jen matka a otcovství k dítěti je určeno až následně, pokládám citovaný § 19 odst. 2 ZMJP za současně nejednotné praxe matričních úřadů za problematický. Dítě totiž v takovém případě od narození nese příjmení matky (v souladu s § 861 občanského zákoníku), přičemž kdykoli poté může dojít k určení otcovství, a tím ke změně příjmení dítěte.⁴⁰⁸ Dle ministerstva spravedlnosti: „*Smyslem zákona je zjevně dát rodičům možnost, aby se dohodli, že dítě při dodatečném určení otcovství ponese příjmení otce, aby byla jasně deklarována příslušnost k jeho rodině.*“⁴⁰⁹

Deklarovaná sociálně přiřazovací funkce příjmení je tak v případě aplikace shora předestřené pravidla naplněna. V širším kontextu právní úpravy příjmení je však toto pravidlo nutné doplnit požadavkem na uplatňování participačních práv dětí mladších 15 let a nevztahovat na tyto děti změnu příjmení v důsledku určení otcovství (a odlišné dohody rodičů na příjmení dítěte) paušálně. Hmotněprávní podmínka pro změnu příjmení dítěte staršího 15 let je v těchto případech výslovně zakotvena v § 19 odst. 2 ZMJP.

Srovnáme-li účinky určení otcovství na příjmení dítěte v českém právním řádu s německou právní úpravou, vyvodíme zde obdobné požadavky pro změnu příjmení dítěte, jako jsou uvedeny při shora nastíněném výkladu aktuální právní úpravy občanského zákoníku ve spojení se ZMJP. Německý BGB pouze váže tyto účinky na založení společné rodičovské péče o dítě (*něm. gemeinsame Sorge*),⁴¹⁰ přičemž změnu příjmení v těchto případech aprobuje pouze za podmínek zapojení dítěte do této záležitosti v závislosti na jeho věku (participace dítěte je vyžadována ve stupňující se intenzitě již od dovršení 5 let věku dítěte).⁴¹¹

Jelikož shledávám v případě zjednodušených procedur ve smyslu ZMJP (zde změna příjmení dítěte na základě pouhého prohlášení rodičů, aniž by se vedlo správní řízení o změně příjmení dítěte) praktickou realizaci participačních práv dítěte za problematickou, nepovažuji za současného stavu aktuální nastavení právní úpravy časově nelimitované přímé vazby

⁴⁰⁸ Zajímavé je, že zákon takovou možnost rodičům nedává u osobního jména dítěte. Informace Ministerstva vnitra ČR č. 1/2018 ze dne 11. ledna 2018, č. j. MV-88097-13/VC-2017: „*Vzhledem k tomu, že zákon o matrikách ani občanský zákoník neupravují možnost dohody o jméně dítěte v souvislosti s určením otcovství, rodiče se mohou v souvislosti s určením otcovství dohodnout pouze o příjmení dítěte (u dítěte staršího 15 let musí být připojen k této dohodě jeho souhlas).*“

⁴⁰⁹ Stanovisko Ministerstva spravedlnosti MSP-718/2015-LO-SP/2.

⁴¹⁰ Viz § 1626a BGB. Společnou rodičovskou péči získávají nesezdaní rodiče dítěte dle § 1626a Abs. 1 BGB prohlášením o společné rodičovské péči (*něm. Sorgeerklärungen*), sňatkem, nebo přenesením společné rodičovské péče na rodiče soudem za podmínek § 1626a Abs. 2 BGB.

V ostatních případech je nositelem rodičovské péče o dítě matka.

⁴¹¹ Viz § 1617b BGB. K této problematice včetně rozboru případných účinků změny příjmení dítěte, jež je již samo sezdáné, na jeho manžela blíže viz V. SACHSECH GESSAPHE, Karl August. In SCHWAB, Dieter, ed. Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 9, Familienrecht II: §§ 1589-1921. 7. Auflage. München: C. H. Beck, 2017, s. 590. Tento aspekt již přesahuje zkoumání disertační práce (časové zaměření do dovršení plné svéprávnosti dítěte).

příjmení dítěte na určení otcovství za vhodné, jelikož je nutné text zákona korigovat teleologickým výkladem. Právo rodičů určit příjmení svého dítěte je primárně oprávněním, které rodiče vykonávají za a pro dítě, jelikož to není schopno toto právo vykonat samo. Při dodatečném určení otcovství k dítěti by měl tedy zpravidla převážet zájem samotného dítěte na stabilitě jeho příjmení.⁴¹²

Řešením *de lege ferenda* by dle mého názoru mohla být výslovná úprava časové limitace automatických dopadů určení otcovství (a dohody rodičů o odlišném příjmení pro dítě) na podobu příjmení dítěte. Za legitimní pokládám lhůtu 1 měsíc od narození dítěte, ve které by byla umožněna zjednodušená procedura (prostřednictvím společného prohlášení rodičů) změny jeho příjmení ve vazbě na pozdější určení paternity. Důvodem je analogie s určením příjmení dítěte v případě známých, avšak nesezdaných rodičů, kteří mají taktéž 1 měsíc od narození dítěte na to, aby se shodli na jeho příjmení.⁴¹³ V ostatních případech by byl za splnění zákonných podmínek přípustný postup dle § 72 a násl. ZMJP.

Návrh novely ZMJP změnu příjmení dítěte v důsledku určení otcovství (resp. následné dohody rodičů po určení otcovství) podmiňuje obecným požadavkem na uplatnění participačních práv dítěte v souladu s § 863 odst. 1 občanského zákoníku, ve znění návrhu novely ZMJP.⁴¹⁴ Matriční úřady tedy budou muset brát v potaz i názor a přání samotného dítěte tak, jak bylo i dodnes nutné z aktuální právní úpravy dovozovat výkladem.

5.6 Popření otcovství

Na rozdíl od rozsudku o určení otcovství, jenž má účinky *ex nunc* (statusový poměr mezi otcem a dítětem se tímto rozsudkem teprve zakládá), má popření otcovství kromě účinků do budoucna (zejm. v otázce zastoupení dítěte)⁴¹⁵ v mnoha ohledech obecně účinky *ex tunc* (otec,

⁴¹² KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1384-1385.

⁴¹³ Viz § 18 odst. 4 ZMJP.

Kober přitom považuje i tuto jednoměsíční lhůtu za nepřiměřeně dlouhou a *de lege ferenda* ji navrhuje výrazně zkrátit – blíže viz KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1362-1363. Hlavním důvodem je zde samozřejmě skutečnost, že je v zájmu dítěte, aby bylo pojmenováno co nejdříve po svém narození. Tento aspekt v případech pozdějšího určení otcovství a „přejmenování“ dítěte nehrozí, avšak i zde figuruje jako stěžejní faktor zájem na stabilitě příjmení.

⁴¹⁴ § 863 odst. 1 ZMJP, ve znění návrhu novely ZMJP: „Ke změně osobního jména nebo příjmení dítěte je třeba vyjádření dítěte za stejných podmínek jako v jiných záležitostech, které se ho týkají. Dovršilo-li dítě patnácti let, je třeba, aby se změnou souhlasilo.“

⁴¹⁵ Tyto účinky výslovně stanovuje § 895 občanského zákoníku, který přisuzuje platnost právním jednáním, které právní otec učinil v rámci výkonu své rodičovské odpovědnosti v době, kdy se mělo za to, že je otcem dítěte.

jehož otcovství bylo popřeno, nikdy nebyl otcem dítěte).⁴¹⁶ Popření otcovství proto můžeme vnímat spíše jako „opravu“ nesprávné informace, která by se měla v případě odvozování příjmení dítěte od (pouhého) právního otce zásadně promítnout do příjmení dítěte, a to dle současné právní úpravy tak, že dítě obdrží příjmení matky, které nesla v okamžiku jeho narození.⁴¹⁷

Současná praxe k dané problematice přistupuje dle mého názoru poměrně zjednodušeně⁴¹⁸ a nereflektuje, že se zde střetává hned několik důležitých zájmů, které je nutné vzájemně posuzovat vždy s ohledem na konkrétní okolnosti dané věci, a to zejména:

- 1) pro změnu příjmení dítěte – zájem na sjednocení rodiny (právní rodičovství by ideálně mělo odpovídat rodičovství biologickému) a sledování příjmenné vazby na matku jakožto jediného právního rodiče po popření otcovství k dítěti,
- 2) proti změně příjmení dítěte – protichůdný zájem dítěte na stabilitě jeho příjmení a zachování vlastní identity (k popření otcovství může za splnění zákonných podmínek dojít i v pozdějším věku dítěte) a
- 3) pro změnu příjmení dítěte – zájem právního otce, jehož otcovství k dítěti bylo popřeno, na tom, aby „cizí“ dítě neneslo jeho příjmení.

Při vyvažování těchto zájmů je nutné mimo jiné zohlednit i odpověď na otázku, který z dotčených subjektů měl možnost nastalou situaci reálně ovlivnit a či zájem má být silněji chráněn.

První ze shora uvedených zájmů spočívá v ochraně sjednocující funkce příjmení. V případě střetu s druhým z uvedených zájmů (tj. se zájmem dítěte na stabilitě jeho příjmení a zachování vytvořené identity spjaté s dosud dítětem užívaným příjmením), pokud je tento dostatečně intenzivní (zejména u dětí vyššího věku) a podepřený přáním samotného dítěte, však

⁴¹⁶ Ohledně otázky povahy rozsudku o popření otcovství existují různé odborné názory. Pro deklaratorní charakter tohoto rozhodnutí argumentuje např. Šínová – viz ŠÍNOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 948-949. Naopak pro konstitutivní charakter rozhodnutí o popření otcovství se vyslovuje Králíčková, dle které „tato koncepce vychází z myšlenky, že v době, kdy manželovi matky svědčila domněnka otcovství, byl manžel matky považován ex lege za otce dítěte, byl tedy jeho právním otcem se všemi právy a povinnostmi, bez ohledu na fakt pozdějšího popření otcovství.“ – viz KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář.* 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 542.

⁴¹⁷ DAUBNEROVÁ, Alena. *Matriční činnost po účinnosti nového občanského zákoníku.* Praha: Linde, 2013, s. 67. Shodně byla uvedená situace řešena i za účinnosti ZoR – viz HOLUB, Milan a kol. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími.* 9. aktualizované a přepracované vydání, Praha: Leges, 2011, s. 130.

⁴¹⁸ Zápis z pracovní porady krajských úřadů, magistrátů měst Brna, Ostravy a Plzně a Magistrátu hlavního města Prahy, konané ve dnech 30. a 31. května 2017 ve vzdělávacím zařízení IVS v Benešově: „Došlo-li k úspěšnému popření otcovství a dítě neslo příjmení otce, nadále dítě ponese příjmení matky. Pokud dojde k určení otcovství s jiným mužem a rodiče se dohodnou na změně příjmení, může dítě nést nové příjmení (Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kolektiv. *Rodinné právo.* 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2015, str. 835).“

zájem na ochraně sociálně přiřazovací funkce příjmení (sjednocení členů jedné rodiny) zpravidla ustupuje.⁴¹⁹

Klíčové je v rozebíraných případech řešení střetu práva dítěte na stabilitu jeho příjmení a práva muže, jehož otcovství k dítěti bylo popřeno, na vyloučení dítěte z užívání příjmení od tohoto muže (nesprávně) odvozeného. Lze konstatovat, že možnost vyvarovat se chybnému určení otcovství a odvození příjmení dítěte od takto nesprávně určeného právního otce, je spíše v dispoziční sféře muže, jehož otcovství k dítěti bylo popřeno. Dítě samotné není schopno tyto skutečnosti jakkoli ovlivnit, naproti tomu muž, jehož otcovství k dítěti bylo popřeno, se zpravidla aktivně na určení příjmení dítěte v dané podobě podílel. Proto by měl případné riziko chyby a s tím související následky nést spíše on (každý je odpovědný za sféru svého vlivu a nese následky svých jednání).

Dle mého názoru nelze k případům změny příjmení dítěte v důsledku popření otcovství přistupovat paušálně, ale vždy je třeba vážit dotčené zájmy. Pokud v daném případě existuje silný zájem dítěte na zachování stability jeho příjmení (zpravidla tomu tak bude u starších dětí), mám za to, že by měl tento zájem nad ostatními převážet a příjmení dítěte by mělo zůstat nezměněno. V závislosti na rozumové a volní vyspělosti musí být dítěti umožněno určitým způsobem participovat na rozhodování a záležitostech týkajících se jeho jména. Osobně za významnou časovou hranici z hlediska utváření identity dítěte považuji zahájení povinné školní docházky, jelikož v této době si dítě začíná ve větší míře vytvářet vlastní sociální vazby na okolí. Již od této věkové hranice považuji za potřebné s dítětem pracovat (v nižším věku zejm. v oblasti informační – tj. vysvětlit dítěti, co a z jakého důvodu se děje, a pokusit se zjistit jeho vlastní názor).

Za inspirativní považuji v tomto ohledu německou právní úpravu,⁴²⁰ která umožňuje změnu příjmení dítěte na příjmení matky, které nesla v okamžiku jeho narození, v důsledku popření otcovství pouze na návrh. Návrhové oprávnění má přitom pouze samotné dítě a muž, jehož otcovství bylo popřeno (matka samostatné návrhové oprávnění nemá). Zákon pak dále zakotvuje prostřednictvím určité věkové hranice (dovršení 5 let věku) dítěte časovou limitaci, dokdy může návrh na změnu příjmení dítěte po popření otcovství podat muž, jehož otcovství k dítěti bylo popřeno. Po dovršení tohoto věku dítěte tak může učinit jen dítě. Tím se chrání

⁴¹⁹ K zakotvení participačních práv dítěte a nejlepšího zájmu dítěte jakožto přednímu hledisku pro rozhodování o záležitostech týkajících se dítěte viz kapitola 1 a 2 disertační práce.

⁴²⁰ § 1617b odst. 2 BGB: „Wird rechtskräftig festgestellt, dass ein Mann, dessen Familienname Geburtsname des Kindes geworden ist, nicht der Vater des Kindes ist, so erhält das Kind auf seinen Antrag oder, wenn das Kind das fünfte Lebensjahr noch nicht vollendet hat, auch auf Antrag des Mannes den Namen, den die Mutter im Zeitpunkt der Geburt des Kindes führt, als Geburtsnamen. Der Antrag erfolgt durch Erklärung gegenüber dem Standesamt, die öffentlich beglaubigt werden muss. Für den Antrag des Kindes gilt § 1617c Abs. 1 Satz 2 und 3 entsprechend.“

práva dítěte (původní „otec“ jakožto muž, jehož otcovství bylo popřeno, nemůže dosáhnout změny příjmení dítěte bez ohledu na jeho vůli).⁴²¹

Je nutné přiznat, že uvedená německá koncepce s sebou přináší mnohé navazující problémy, avšak z důvodu paušálního přístupu ke stanovení odvozenosti příjmení dítěte buď od obou rodičů (§ 1617c Abs. 2 Satz 1 BGB), nebo jen od jednoho z nich (§ 1617c Abs. 2 Satz 2 BGB).⁴²² Posouzením odlišnosti obou právních úprav tyto problematické aspekty v rámci úpravy občanského zákoníku a ZMJP nepřipadají v úvahu a není je třeba blíže rozebírat.

Přístup německé právní úpravy k dopadům popření otcovství do příjmení dítěte tedy obecně podporuje shora předestřený výklad občanského zákoníku ve spojení se ZMJP, a to, že ani v těchto případech není změna příjmení dítěte zcela automatická, ale záleží především na vyvažování dotčených zájmů a zapojení dítěte do předmětné záležitosti v konkrétním případě. Primárně by měl u dětí nižšího věku převážet zájem otce, v individuálních případech a zejména u starších dětí tomu tak být nemusí.⁴²³ U dětí nízkého věku je zájem na kontinuitě jejich příjmení nižší a zpravidla jim změna příjmení není na újmu. Ve prospěch změny příjmení zde hovoří i zájem na ochraně sociálně přiřazovací funkce příjmení, jelikož sepsání dítěte s matkou jakožto jediným známým rodičem lze zpravidla posoudit jako souladné s nejlepším zájmem dítěte. S rostoucím věkem by však dítě mělo mít své příjmení již pod kontrolou a jeho právo na zachování svého příjmení v nezměněné podobě je nutné před ostatními kolidujícími zájmy upřednostnit.

Jednoznačným a efektivním řešením *de lege ferenda* by mohlo být po vzoru německé úpravy zavést změnu příjmení dítěte (odvozeného od právního otce) v návaznosti na popření otcovství pouze na návrh, přičemž muž, jehož otcovství k dítěti bylo popřeno, by měl možnost podat takový návrh jen do určitého věku dítěte. Poté by bylo možné do příjmení dítěte, jakožto osobnostní složky jeho jedinečného já, zasahovat pouze na základě jeho aktivního jednání (podání návrhu samotným dítětem). Matka by v takovém případě nebyla subjektem oprávněným k samostatnému návrhu na změnu příjmení dítěte v důsledku popření otcovství, nicméně za respektování participačních práv dítěte si lze představit její roli jako zákonného

⁴²¹ V. SACHSECH GESSAPHE, Karl August. In SCHWAB, Dieter, ed. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 9, Familienrecht II: §§ 1589-1921*. 7. Auflage. München: C. H. Beck, 2017, s. 591-592.

⁴²² Kritériem odvozenosti příjmení dítěte od příjmení obou rodičů / jen jednoho z rodičů v kontextu změny rodinných vazeb se zabývá např. článek GAAZ, Berthold. Verdeckte Namensänderung. *Zeitschrift für Standesamtswesen, Familienrecht, Staatsangehörigkeitsrecht, Personenstandsrecht, internationales Privatrecht des In- und Auslands*, Bundesverband der Deutschen Standesbeamtinnen und Standesbeamten, Jahrgang 2000, s. 357-363.

⁴²³ K popření otcovství může dojít i u staršího dítěte, příp. i po dosažení zletilosti, přičemž v takových případech je nutné zohlednit a v mnoha ohledech prosadit silnější právo na kontinuitu a stabilitu příjmení dítěte.

zástupce dítěte.⁴²⁴ Jako příklad lze uvést tuto situaci: V důsledku tzv. první zákonné domněnky otcovství by byl jako právní otec dítěte narozeného v době od rozvodu manželství do 300 dní po zániku manželství zapsán (bývalý) manžel matky, ačkoli tato už od rozvodu manželství žila s jiným mužem (biologickým otcem dítěte). Matka by tedy jakožto zákonný zástupce dítěte mohla v zastoupení dítěte podat návrh na změnu příjmení dítěte z důvodu popření otcovství právního otce.

Návrh novely ZMJP však pouze do současného § 19 ZMJP vkládá nový odstavec (mezi dosavadní odstavec 6 a odstavec 8), který v souladu s novým zněním § 861 odst. 2 občanského zákoníku zakotvuje vliv popření otcovství na příjmení dítěte výslovně: „*Dojde-li k popření otcovství, zapíše se dítěti do knihy narození příjmení matky. Dověršilo-li dítě 15 let, je tato změna příjmení možná prohlášením dítěte nebo matky se souhlasem dítěte.*“⁴²⁵ Uvedený posun směrem k výslovné zákonné úpravě této problematiky lze jen přivítat, avšak s ohledem na shora uvedené pokládám tuto novou úpravu za pouze částečně vyhovující, neboť:

- terminologie užitá v občanském zákoníku a v ZMJP není jednotná – občanský zákoník upravuje případy „popření rodičovství“ (§ 861 odst. 2 občanského zákoníku, ve znění návrhu novely ZMJP), zatímco ZMJP hovoří pouze o „popření otcovství“;
- ZMJP stále zachovává automatické promítnutí popření otcovství do příjmení dítěte mladšího 15 let, přičemž po dovršení této věkové hranice je tato změna možná pouze na základě prohlášení samotného dítěte nebo jeho matky se souhlasem dítěte;
- nové znění občanského zákoníku i ZMJP hovoří o tom, že dítě bude mít po popření otcovství „příjmení jediného rodiče“ (§ 861 odst. 2 občanského zákoníku, ve znění návrhu novely ZMJP), příp. „příjmení matky“ (§ 19 odst. 7 ZMJP, ve znění návrhu novely ZMJP); z tohoto nového znění příslušné pasáže občanského zákoníku a ZMJP nelze dovodit, že by se mělo jednat (v souladu se současnou praxí) o příjmení, které měl jediný rodič, resp. matka v okamžiku narození dítěte.

Poslední uvedenou změnu vnímám pozitivně a teleologickým výkladem dospívám k závěru, že by dítě mělo v případě popření otcovství obdržet aktuální příjmení matky, nikoli to, které matka nesla v okamžiku narození dítěte, a to z důvodu ochrany sociálně přiřazovací funkce příjmení a zachování příjmení sounáležitosti s jediným známým rodičem, resp.

⁴²⁴ V. SACHSECH GESSAPHE, Karl August. In SCHWAB, Dieter, ed. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 9, Familienrecht II: §§ 1589-1921*. 7. Auflage. München: C. H. Beck, 2017, s. 592.

⁴²⁵ § 861 odst. 2 občanského zákoníku, ve znění návrhu novely ZMJP.

matkou dítěte. Ke stejnému závěru dochází i důvodová zpráva k novele ZMJP.⁴²⁶ Problém může nastat v kontextu nově přijaté definice rodného příjmení v § 68 odst. 2 ZMJP, do kterého se změna příjmení dítěte v důsledku popření otcovství promítá, avšak hlubší rozbor tohoto problému ponechám stranou, jelikož právní stav *de lege ferenda* není primárním předmětem disertační práce, neboť není dosud jisté, zda bude právní úprava v navržené podobě přijata.⁴²⁷

5.7 Osvojení a zrušení osvojení

Osvojením je, zjednodušeně řečeno, přijetí cizí osoby za vlastní, jehož podstatou je umělé vytvoření příbuzenského poměru napodobujícího vazby přirozeného pokrevního pouta. Mezi základní principy osvojení patří zejména potřeba zohledňování nejlepšího zájmu dítěte a respektování participačních práv dítěte, preference přirozené rodiny a dobrovolnost osvojení ze strany osvojence (požadavek souhlasu samotného dítěte s osvojením) a zpravidla i jeho rodičů.⁴²⁸

S ohledem na zaměření disertační práce je níže rozebrána pouze závislost příjmení dítěte na tzv. osvojení nezletilého, které má za cíl vytvořit pro dítě náhradní rodinné prostředí včetně založení právního příbuzenství mezi členy „nové“ rodiny. S těmito statusovými změnami na straně osvojeného dítěte jde pak ruku v ruce požadavek na přizpůsobení jeho příjmení tak, aby z hlediska sociálně přiřazovací funkce „zapadalo“ do příjmení členů nové rodiny.

5.7.1 Dopady osvojení do příjmení osvojence

Dle § 835 odst. 1 občanského zákoníku osvojenec získává osvojením příjmení osvojitele, a to na základě samostatného výroku o příjmení osvojence v rámci rozsudku o osvojení.⁴²⁹ Pokud jsou osvojiteli manželé, získává dítě buď jejich společné příjmení, nebo příjmení určené pro jejich společné děti v okamžiku uzavření manželství. Uvedené pravidlo sleduje koncept úplného osvojení a cíl začlenění osvojeného dítěte do nové rodiny prostřednictvím příjmení stanoveného pro biologické děti osvojitele či osvojitelů-manželů.

⁴²⁶ Důvodová zpráva k návrhu novely ZMJP, s. 39: „Nově se upravuje, jaké příjmení se dítěti zapíše do knihy narození v případě popření otcovství; v takovém případě se dítěti zapíše do knihy narození aktuální příjmení matky. Navrhovaná změna je promítnutím obecného požadavku na souhlas dítěte, které dovršilo 15 let, s jakoukoli změnou svého příjmení.“

⁴²⁷ Blíže viz podkapitola 3.1.1 disertační práce.

⁴²⁸ Blíže viz ZEMANDLOVÁ, Anna, JANOČKOVÁ, Michaela. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 993-1028.

⁴²⁹ Viz § 443 ZŘS.

Z uvedeného je zřejmé, že příjmení určené pro společné děti osvojitelů „v okamžiku uzavření manželství“ je třeba vykládat jako příjmení aktuálně určené pro společné děti osvojitelů v okamžiku osvojení a zohlednit tak jeho případné změny (např. je třeba reflektovat pozdější prohlášení osvojitelů o společném příjmení manželů). Jiným přístupem bychom dospěli k nesmyslným výsledkům popírajícím cíle samotného osvojení, jelikož by bylo nedůvodně zasaženo do kontinuity příjmení dítěte, aniž bychom dosáhli legitimního cíle v podobě zestejnění jeho příjmení s rodinou osvojitele (deklarace plné integrace osvojeného dítěte do rodiny osvojitele). Příjmení ve smyslu § 835 odst. 1 občanského zákoníku (tj. příjmení osvojitele / aktuální příjmení určené pro společné děti osvojitelů v okamžiku osvojení) je dále pro zjednodušení a přehlednost textu označováno jako „příjmení osvojitelovy rodiny“.

Ač je zde nepochybně dán legitimní cíl začlenění osvojence do rodiny osvojitele, je třeba brát ohled i na možné protichůdné zájmy, a to zejm. zájem dítěte na zachování vlastní identity a kontinuity svého příjmení. Opět zde dochází k pnutí mezi jednotlivými funkcemi příjmení – sociálně přiřazovací funkce prosazuje sjednocení příjmení dítěte s příjmením rodiny osvojitele, funkce identifikační sleduje zachování stability a kontinuity příjmení dítěte, jakož i povahu příjmení jako imanentní součástí osobnosti dítěte. Jak je již vymezeno v rámci představení základních východisek práva jména, je s rostoucím věkem dítěte třeba právo na jeho osobní identitu prosazovat, a to i vůči jinak silnému požadavku jednotného příjmení jakožto vnějšího vyjádření sounáležitosti členů rodiny.

Tento požadavek reflektuje § 835 odst. 2 občanského zákoníku, dle kterého: „*Nesouhlasí-li osvojenec, který má právo vyslovit se ke svému příjmení, se změnou svého příjmení, rozhodne soud, že osvojenec bude ke svému příjmení připojovat příjmení osvojitele. Má-li osvojenec připojované příjmení, lze osvojitelovo příjmení připojit jen k prvnímu příjmení osvojence; má-li osvojitel připojované příjmení, lze k osvojencovu příjmení připojit jen první příjmení osvojitele.*“

Opět zde vyvstává otázka, od jakého věku má osvojenec „právo vyslovit se ke svému příjmení“. Právo být informováno a sdělit svůj pohled na věc má dítě v závislosti na rozumové a volní vyspělosti. Obecnou hranicí, odkdy platí vyvratitelná právní domněnka, že dítě je schopno záležitost týkající se jeho osoby pochopit a vyjádřit se k ní, je dovršení 12 let. Stejně jako v ostatních případech rozhodování o záležitostech týkajících se dítěte je nutné zjistit názor dítěte a tento v rámci posouzení věci zohlednit.⁴³⁰ To však neznamená, že konečné rozhodnutí

⁴³⁰ Blíže k uplatňování participačních práv dítěte viz kapitola 2 disertační práce.

musí být se stanoviskem samotného dítěte vždy souladné.⁴³¹ Je tedy nutné rozlišovat, zda je třeba v konkrétním případě respektovat právo dítěte se k věci vyjádřit a názor dítěte zohlednit, či zda je k příslušné změně vyžadován jeho přímý souhlas. Zde dokonce § 835 odst. 2 občanského zákoníku vyžaduje pro částečné omezení účinků osvojení na přijetí dítěte projevení nesouhlasu (tj. mlčení je v tomto ohledu co do účinků srovnatelné se souhlasem).⁴³²

Ač na dalších místech stanovuje zákon (ať už občanský zákoník nebo ZMJP) požadavek na přímý souhlas dítěte se změnou jeho příjmení až od 15 let, je třeba přihlídnout též ke skutečnosti, že právní úprava osvojení je v tomto ohledu specifická a souhlas dítěte se samotným osvojením je vyžadován již od 12 let.⁴³³ Smolíková se přiklání k závěru, že by souhlas dítěte ke změně jeho příjmení v důsledku osvojení měl být proto vyžadován již od dovršení 12 let věku.⁴³⁴ Svoboda za určující považuje schopnost dítěte pochopit projednávanou věc a relevantně se k ní vyjádřit (bez ohledu na věkovou hranici).⁴³⁵ Naopak k rozhodné věkové hranici 15 let stanovené v důsledku analogické aplikace § 863 občanského zákoníku se v tomto ohledu přiklání Sedlák⁴³⁶ a tato nepřímě vyplývá i z textu důvodové zprávy k § 835 občanského zákoníku.⁴³⁷

Přestože je zřejmé, že věková hranice 15 let je pro participaci dítěte v oblasti práva jména za současné právní úpravy klíčová, měla by být dle mého názoru zohledněna specifika institutu osvojení, protože za lépe vyhovující základním zásadám práva jména a nejlepšímu zájmu dítěte pokládám první z výše uvedených právních názorů, dle kterého by v případech změny příjmení

⁴³¹ V takovém případě by dítěti mělo být vysvětleno, jak bylo s jeho vyjádřením naloženo, co bylo v rámci rozhodování zohledněno, v čem spočívají důvody odchýlení se od názoru dítěte a proč je (i když zdánlivě protichůdné) rozhodnutí v souladu s jeho nejlepším zájmem.

⁴³² Soud by měl v případech, je-li dítě schopno záležitost pochopit, vytvořit si na ni vlastní názor a tento vyjádřit, vždy zjistit takové stanovisko dítěte, ze kterého by vyplynul buď souhlas, nebo nesouhlas (žádná jiná varianta by zde neměla připadat v úvahu). Přesto bych za vhodnější koncept *de lege ferenda* považovala požadavek kvalifikovaného souhlasu (nikoli nesouhlasu) dítěte staršího 12 let se změnou jeho příjmení v důsledku osvojení.

⁴³³ Viz § 806 občanského zákoníku.

⁴³⁴ SMOLÍKOVÁ, Kateřina. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář*. Svazek IV. Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1247.

⁴³⁵ SVOBODA, Karel. In: SVOBODA, Karel a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2015, s. 879: „K takovému vyjádření je osvojenec zpravidla schopen ještě před dosažením dvanáctého roku věku, nejpozději v době, která cca jeden rok předchází počátku povinné školní docházky a v níž je obvyklé, že dítě si uvědomuje rozlišovací smysl příjmení např. v rámci svých předškolních aktivit.“

⁴³⁶ SEDLÁK, Petr. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 676.

⁴³⁷ Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, č. 89/2012 Dz: „Otázka přijetí osvojitele je řešena standardním způsobem, ovšem s přihlédnutím k právu dítěte (které má od svého patnáctého roku) rozhodovat o svém osobním jméně a přijetí.“

dítěte v důsledku osvojení měl být přímý osobní souhlas dítěte vyžadován již od dovršení 12 let.⁴³⁸

Zákonodárce aktuálně shora nastíněnou otázku řeší v rámci návrhu novely ZMJP, dle jehož koncepce je nově ke změně příjmení dítěte v návaznosti na jeho osvojení výslovně vyžadován přímý souhlas dítěte již od 12 let (viz § 71a ZMJP, ve znění návrhu novely ZMJP), ač tento požadavek je možné dle mého názoru dovodit i za současného stavu právní úpravy. Ve stejném duchu návrh novely ZMJP reflektuje požadavek přímého souhlasu dítěte staršího 12 let do občanského zákoníku (§ 835 občanského zákoníku, ve znění návrhu novely ZMJP).

Bližší rozbor si dále zaslouží i způsob promítnutí osvojení do příjmení dítěte. Může dítě dosáhnout toho, že si ponechá v rámci osvojené své dosavadní příjmení, aniž by k němu připojovalo příjmení rodiny osvojitele ve smyslu § 835 odst. 2 občanského zákoníku?

Z jazykového výkladu § 835 občanského zákoníku vyplývá, že dítě může dle aktuálně platné a účinné právní úpravy za splnění zákonných podmínek zabránit změně svého příjmení jen částečně. I v případě, že dle § 835 odst. 2 občanského zákoníku se změnou svého příjmení nesouhlasí, dojde prostřednictvím rozhodnutí soudu k vytvoření připojovaného příjmení složeného z dosavadního příjmení osvojence a příjmení osvojitelovy rodiny.⁴³⁹

Pokud se týká teleologického pozadí uvedeného ustanovení, je v rámci konceptu úplného osvojení historicky prosazována deklarace vazby osvojence na rodinu osvojitele prostřednictvím jednotného příjmení, a to nezávisle na vůli dítěte. ZoR neznal ani možnost tvorby připojovaného příjmení složeného z příjmení osvojence a příjmení osvojitelovy rodiny.⁴⁴⁰ Občanský zákoník již tuto možnost připouští, avšak stále trvá na alespoň částečném promítnutí příjmení osvojitelovy rodiny do příjmení osvojence. Důvodem je deklarace příbuzenského poměru mezi osvojencem a rodinou osvojitele.⁴⁴¹ Ustanovení § 835 občanského zákoníku je kogentní právní norma upravující statusové otázky a za současného stavu právní úpravy mám za to, že neposkytuje prostor pro jiný než shora uvedený výklad. Osvojenec si tedy *de lege lata* nemůže ponechat své původní příjmení v nezměněné podobě a deklarace nového příbuzenského poměru k osvojitelově rodině se do jeho příjmení promítne i proti jeho vůli.

⁴³⁸ Dle znění § 835 odst. 2 občanského zákoníku je relevantní vyslovený nesouhlas osvojence, což zdůrazňuje i komentářová literatura. Jako vhodnější považuji koncepci podmínky souhlasu, jako je tomu v ostatních zákonem upravených případech týkajících se jména dítěte, v praxi by však ze zjištění názoru dítěte vždy mělo vyplynout, zda se změnou svého příjmení souhlasí, či nikoli.

⁴³⁹ SVOBODA, Karel. In SVOBODA, Karel a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 879: „Z § 835 odst. 2 ObčZ je zřejmé, že soud nemůže zvolit jinou variantu, než která je předepsána v tomto ustanovení.“

⁴⁴⁰ Viz § 71 ZoR.

⁴⁴¹ SMOLÍKOVÁ, Kateřina. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář*. Svazek IV. Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1245.

Porovnáme-li dopady osvojení do příjmení osvojence s německou právní úpravou, zjistíme, že německý BGB obsahuje obdobnou koncepci vazby příjmení dítěte na osvojení (dokonce má širší dopady i pro zletilé osvojence). Dítě získává dle § 1757 BGB příjmení osvojitelovy rodiny, v případě jeho nesouhlasu (resp. dokonce prokázání vážného důvodu) pak příjmení složené z jeho dosavadního příjmení a příjmení osvojitelovy rodiny.

Německý správní soud v tomto ohledu shledal předmětnou právní úpravu jednoznačnou a vyslovil ve prospěch její ústavnosti, kterou podpořil argumentem sledování nejlepšího zájmu dítěte spočívajícího v požadavku na deklaraci integrace osvojence do rodiny osvojitele prostřednictvím jednotného příjmení. Právo dítěte na zachování kontinuity svého příjmení je dle uvedeného rozhodnutí dostatečně chráněno možností tvorby příjmení složeného z dosavadního příjmení osvojence a příjmení rodiny osvojitele.⁴⁴² Obcházení tohoto pravidla prostřednictvím následné žádosti o změnu příjmení dítěte dle NamÄndG (na podobu předcházející osvojení) pak správní soud shledal nepřipustným.⁴⁴³

I když uvedená zákonná pravidla týkající se příjmení osvožovaného dítěte sledují legitimní zájem začlenění osvojence do rodiny osvojitele / společných osvojitelů, považovala bych *de lege ferenda* s ohledem na vývoj společnosti za vhodnější koncepci právní úpravy obsahující možnost změnu příjmení v důsledku osvojení, se kterou dítě vyslovilo kvalifikovaný nesouhlas, nepovolit, resp. ponechat příjmení osvojence v dosavadní podobě.⁴⁴⁴ Právo dítěte na zachování osobní historie a svého příjmení, s nímž se za celý svůj dosavadní život ztotožnilo a prostřednictvím něhož se seberealizovalo, je dle mého názoru třeba prosadit i vůči legitimnímu cíli spočívajícímu v deklaraci integrace osvojence do rodiny osvojitele. Dítě by mělo mít (zvláště ve vyšším věku) své příjmení již zcela pod kontrolou. *De lege lata* však tohoto výsledku (ponechání si dosavadního příjmení dítětem i po osvojení) dosáhnout nelze.

Návrh novely ZMJP v tomto ohledu možnost ponechání původního příjmení osvojence připouští, neboť ke změně jeho příjmení v důsledku osvojení dochází až prohlášením osvojitele se souhlasem osvojence staršího 12 let vůči matričnímu úřadu. Zavedení možnosti ponechání si dosavadního příjmení osvojencem ze shora uvedených důvodů vítám.

⁴⁴² Urteil des Verwaltungsgerichts Berlin vom 14. Juni 2011, Az. 3 K 9.11.

⁴⁴³ Blíže viz pojednání o vztahu občanského zákoníku a ZMJP v podkapitole 1.3 disertační práce.

⁴⁴⁴ Zejména v případech, pokud je věk osvožovaného dítěte z hlediska zařazení do kategorie osvojení nezletilého hraniční s podmínkami pro aplikaci právní úpravy osvojení zletilého, které se automaticky do příjmení osvožovaného nepromítá.

5.7.2 Dopady zrušení osvojení do příjmení osvojenice

Za určitých okolností může být osvojení zrušeno a je tak třeba vypořádat se s otázkou návaznosti příjmení dítěte na tuto skutečnost.⁴⁴⁵ O zrušení osvojení rozhoduje rozsudkem soud dle § 443 ZŘS. Platí, že po zrušení osvojení osvojenci nové příjmení obecně nezůstává a ten se navrácí ke svému příjmení, které měl před osvojením. Zásadně se tedy zpřetrhává mezi osvojencem a osvojitelovou rodinou i pouto v podobě jednotného příjmení, což je v případech naplnění vážného důvodu pro zrušení osvojení z důležitého důvodu spočívajícího obecně v tom, že osvojení neplní trvale svůj účel nebo porušovalo zákon, v nejlepším zájmu dítěte.

Je třeba však zohlednit právo na osobní identitu a zachování osobní historie dítěte (bez zřetele k jeho vazbě na osvojitelovu rodinu), jež je s rostoucím věkem dítěte nutné upřednostňovat před ostatními kolidujícími zájmy. Prosazení práva dítěte na kontinuitu svého příjmení představuje § 842 občanského zákoníku, dle kterého může osvojenec prohlásit, že si stávající příjmení ponechá.⁴⁴⁶ Zde již žádná věková hranice dítěte pro možnost učinit takové prohlášení výslovně zakotvena není, dle jazykového výkladu uvedeného ustanovení je tedy relevantně může učinit i dítě mladší 12 let, pokud je schopno po řádném vysvětlení důsledků zrušení osvojení a v úvahu připadajících alternativ podoby jeho příjmení záležitost pochopit a ke kontinuitě či změně svého příjmení se relevantně vyjádřit.⁴⁴⁷

Souhlasím v tomto ohledu s názorem Smolíkové založeném na analogické aplikaci podmínky 835 odst. 2 občanského zákoníku pro uvedené prohlášení osvojenice, tj. k věkové hranici, odkdy má osvojenec „právo vyslovit se ke svému příjmení“.⁴⁴⁸ Dítě starší 12 let tak může dle mého názoru učinit prohlášení, které soud v rozhodnutí o příjmení v souvislosti se zrušením osvojení musí respektovat, u mladších dětí je třeba zapojit je do rozhodovacího procesu, zjistit jejich názor a dle okolností daného případu s ním pracovat (nejlepší zájem dítěte může v těchto případech směřovat také k prosazení „kvalifikovanosti“ nesouhlasu se změnou

⁴⁴⁵ Zrušení osvojení upravuje § 840-845 občanského zákoníku.

⁴⁴⁶ SVOBODA, Karel. In SVOBODA, Karel a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 879: „*Relevantní prohlášení ve smyslu § 842 ObčZ může osvojenec uskutečnit, jen je-li o zákonných variantách změny příjmení poučen způsobem přiměřeným jeho věku a je-li s ohledem na svůj věk schopen posoudit následky prohlášení (analogická aplikace § 806 odst. 1 ObčZ). Zpravidla tomu tak bude u dítěte těsně předškolního věku (viz komentář výše). Prohlášení osvojenice může mít jakoukoliv formu, může být uskutečněno mimo rokování soudu a zachyceno třeba i opatrovníkem osvojenice (např. ve zprávě orgánu sociálně-právní ochrany dětí), není-li důvod k pochybnostem, že opatrovník postoj osvojenice sděluje bez zkreslení.*“

⁴⁴⁷ Shodně viz SVOBODA, Karel. In SVOBODA, Karel a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 879.

⁴⁴⁸ Smolíková dovozuje, že osvojenec má vždy právo vyjádřit se ke změně svého příjmení, a to za stejných podmínek, jako se může vyjádřit ke změně svého příjmení v souvislosti se vznikem osvojení – tj. za splnění předpokladu dovršení věku 12 let v době právní moci rozhodnutí o zrušení osvojení. Blíže viz SMOLÍKOVÁ, Kateřina. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV*. Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1271.

příjmení zpět na podobu před osvojením, a to i u dítěte mladšího 12 let). Vůle osvojitelů pro rozhodnutí o novém příjmení osvojence není relevantní.

V Německu je koncepce návaznosti příjmení dítěte na zrušení osvojení podobná – jako primární varianta je taktéž volena „ztráta“ příjmení osvojitelovy rodiny osvojence, avšak v případech oprávněného zájmu dítěte na užívání tohoto příjmení může dítě dosáhnout toho, že si příjmení získané v důsledku osvojení ponechá (§ 1765 BGB). Stěžejní věkovou hranicí, odkdy dítě získává nad svým příjmením výraznější kontrolu, je zde dovršení 14. roku věku (před dovršením této věkové hranice je dítě obecně zastoupeno zákonným zástupcem).

Uvedenou možnost prohlášení osvojence o ponechání si příjmení nabytého v souvislosti s osvojením reflektuje vedle občanského zákoníku ve spojení s ZŘS překvapivě i § 71a ZMJP. Toto ustanovení sice dává osvojenci možnost dané prohlášení učinit před kterýmkoli matričním úřadem „po zrušení osvojení“, avšak nedává k tomu žádnou omezující lhůtu a nekoresponduje s právní úpravou v § 443 ZŘS, z níž lze dovodit, že se podobou příjmení osvojence po zrušení osvojení musí zabývat již při rozhodování o zrušení osvojení soud, což činí právní úpravu obsaženou v ZMJP v tomto ohledu neaplikovatelnou.

Ustanovení § 71a ZMJP ze shora uvedených důvodů považuji za zcela nekonceptní,⁴⁴⁹ přičemž pro jeho využitelnost v praxi by 1) zákonodárce musel vymezit aplikační prostor pro toto ustanovení, resp. vzájemný vztah § 71 ZMJP a § 443 ZŘS, a 2) dané ustanovení by přinejmenším mělo možnost takového prohlášení časově limitovat.⁴⁵⁰

Uvedený problém částečně řeší návrh novely ZMJP, v němž dle nového znění § 842 občanského zákoníku má osvojenec starší 12 let možnost před matričním úřadem prohlásit, že si stávající příjmení ponechá (tj. je zakotveno oprávnění dítěte staršího 12 let učinit takové prohlášení a je nově stanoveno, že tuto agendu budou řešit matriční úřady, nikoli soudy). Ustanovení § 71a odst. 5 ZMJP, ve znění návrhu novely ZMJP, pak možnost tohoto prohlášení časově limituje lhůtou do 6 měsíců od zrušení osvojení. U dětí mladších 12 let příslušná změna příjmení proběhne automaticky, jsem však názoru, že výkladem uvedených zákonných ustanovení ve prospěch práv dítěte bychom měli dospět k závěru, že postačí, dovrší-li dítě věku 12 let alespoň v okamžiku daného prohlášení, pokud toto učiní ve stanovené lhůtě, nikoli nezbytně v okamžiku zrušení osvojení.

⁴⁴⁹ Nejasný vztah § 443 ZŘS a § 71a ZMJP kritizuje také Smolíková – viz SMOLÍKOVÁ, Kateřina. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1269-1272.

⁴⁵⁰ Nabízí se lhůta 6 měsíců od právní moci rozsudku o zrušení osvojení, a to analogicky s právní úpravou možnosti rozvedeného manžela navrátit se po rozvodu manželství ke svému dřívějšímu příjmení.

Z hlediska vymezení orgánu veřejné moci oprávněného rozhodovat o změně příjmení dítěte v důsledku zrušení osvojení považují českou právní úpravu *de lege lata* za vhodnější, jelikož soud je dle mého názoru schopný lépe posoudit okolnosti konkrétní věci a nalézt řešení sledující nejlepší zájem dítěte (u dítěte mladšího 12 let, u starších dětí soud musí respektovat prohlášení dítěte). Zákonodárce však *de lege ferenda* zvolil v návrhu novely ZMJP opačnou cestu a danou problematiku svěřil výlučně matričním úřadům, u nichž může prohlášení o ponechání si příjmení získaného v důsledku osvojení učinit pouze dítě starší 12 let. U dětí mladších tedy patrně nebude možné navrácení se k podobě příjmení před osvojením zablokovat.

5.7.3 Dílčí závěr – shrnutí dopadů osvojení či jeho zrušení do příjmení dítěte

Na základě analýzy aktuálně platné a účinné právní úpravy týkající se změny příjmení dítěte v důsledku osvojení a jeho zrušení lze uzavřít, že:

- o promítnutí osvojení do příjmení osvojovaného dítěte rozhoduje vždy soud v rámci rozsudku o osvojení, přičemž dítě starší 12 let má právo osobně vyjádřit nesouhlas s touto změnou, který je nutné v rámci rozhodnutí respektovat;
- o promítnutí zrušení osvojení do příjmení osvojence rozhoduje taktéž vždy soud v rámci rozsudku o zrušení osvojení, přičemž toto soudní řízení je odborně vedeno a musí v něm být zajištěno řádné uplatnění participačních práv dítěte, přičemž pro prohlášení dítěte o ponechání si příjmení nabytého v souvislosti s osvojením, jež je soud povinen respektovat, lze analogicky s předchozím případem použít věkovou hranici 12 let;
- ustanovení § 71a ZMJP by mělo být bez náhrady zrušeno, příp. výrazně upraveno ve shora naznačeném smyslu včetně vyjasnění jeho vztahu k § 443 ZŘS.

Návrh novely ZMJP do těchto závěrů zasahuje tak, že dle navrhovaných změn:

- ke změně příjmení dítěte v důsledku jeho osvojení dochází až na základě prohlášení osvojitele vůči matričnímu úřadu (tedy nikoli již v okamžiku rozhodování soudu o osvojení);
- dítě starší 12 let musí dát ke změně svého příjmení v důsledku osvojení přímý souhlas;
- možnost osvojence ponechat si i po zrušení osvojení příjmení nabyté v souvislosti s osvojením má dítě starší 12 let a realizuje ho prostřednictvím prohlášení před matričním úřadem;

- možnost (bývalého) osvojence ponechat si příjmení nabyté v souvislosti s osvojením je časově limitována lhůtou 6 měsíců (nové znění § 71a odst. 5 ZMJP).⁴⁵¹

Ač návrh novely ZMJP mnoho problematických aspektů současné právní úpravy řeší a v oblasti změny příjmení dítěte v důsledku osvojení přináší vítané změny, svěřením této agendy matričním úřadům nepokládám za šťastné, neboť soudy jsou pro komunikaci s dítětem a jeho efektivní zapojení do řízení dle mého názoru lépe odborně vybaveny a rozhodují navíc o samotném osvojení, či jeho zrušení.

Nebude-li novela ZMJP v navrženém znění přijata, je třeba postupovat dle výše uvedeného, tj. upřednostnit aplikaci § 443 ZŘS před § 71a ZMJP a rozhodovat o příjmení dítěte již v rámci soudního řízení ve věcech osvojení.

⁴⁵¹ Zvolenou časovou limitaci možnosti zjednodušené změny příjmení prostřednictvím prohlášení vůči matričnímu úřadu pokládám za vhodnou (úprava koresponduje s možností bývalého manžela navrátit se ke svému dřívějšímu příjmení).

6 Stručné zhodnocení právní úpravy vazby příjmení dítěte na příjmení rodičů

Jak bylo vymezeno v první kapitole této práce, do právní úpravy návaznosti příjmení dítěte na příjmení jeho rodičů se promítají zejména tyto ústavněprávní principy:

- 1) právo dítěte na ochranu jména jakožto aspektu jeho osobnosti;
- 2) požadavek na rovnost dětí s akcentem na kritérium (ne)existence manželského svazku rodičů;
- 3) princip ochrany rodiny jakožto základního stavebního kamene společnosti, jenž je odrazem sjednocující funkce příjmení (spříznění členů rodiny prostřednictvím stejného příjmení);
- 4) požadavek na rovnost dětí ve smyslu stejného postavení plnorodých sourozenců (příjmenná jednotnost plnorodých sourozenců).

Analyzovaná právní úprava občanského zákoníku ve spojení se ZMJP reflektuje hodnoty shora uvedené pod bodem 2), 3) a 4) právě stanovením zákonné vazby příjmení dítěte na příjmení jeho rodičů, a to tak, aby byla zachována příjmenná sounáležitost dětí a jejich rodičů, jakož i plnorodých sourozenců navzájem. Jazykové vyjádření příslušného pravidla je často třeba podpořit teleologickým výkladem, nicméně v základu hodnotím právní úpravu v tomto ohledu kladně. Za největší nedostatky v této oblasti považuji:

- nejednoznačnost pravidla určování příjmení dítěte nesezdanými rodiči (tj. otázku, zda mohou tito rodiče zvolit pro některé své děti příjmení matky, zatímco pro jiné příjmení otce)⁴⁵² – důsledkem nesprávné aplikace právní úpravy je nejednotnost příjmení plnorodých sourozenců;
- nekoncepčnost vazby příjmení dítěte na příjmení jediného (či jednoho) rodiče, kterou podporuje dle mého názoru nesprávná aplikační praxe – rozdílné posuzování případů, v nichž je příjmení dítěte odvozeno od příjmení jednoho rodiče v závislosti na statusu tohoto rodiče (zda se jedná o rodiče sezdaného / nesezdaného / jediného známého);⁴⁵³
- zákonem stanovené případy převzetí příjmení manžela jediného rodiče (matky) dítětem – tuto právní úpravu považuji za nevyhovující jako celek a v kontextu současné společnosti za přežitek dob minulých.⁴⁵⁴

⁴⁵² Této problematice se věnuje podkapitola 4.6 disertační práce.

⁴⁵³ Této problematice se věnuje podkapitola 4.8 disertační práce.

⁴⁵⁴ Této problematice se věnuje podkapitola 5.2 disertační práce.

Na rozdíl od německého právního řádu česká právní úprava zpřetrhává odvozenost příjmení dítěte od jeho rodičů v okamžiku dovršení zletilosti (resp. před tímto okamžikem plné svéprávnosti) a od tohoto okamžiku posuzuje příjmení dospělého „dítěte“ izolovaně. Komplexním náhledem na českou právní úpravu se však zdá být tato konstrukce v našem právním prostředí přirozená a zcela legitimní. Stejně tak považuji za smysluplný odklon ve vnímání rodného příjmení (nezávisle na změnách příjmení daného jednotlivce ve správním řízení dle § 72 a násl. ZMJP), ačkoli samotnou definici rodného příjmení za příliš šťastnou nepovažuji, jelikož z taxativního výčtu případů, jež se do rodného příjmení promítají, vyvstává mnoho problematických otázek.⁴⁵⁵

Vrátíme-li se ještě k základním hodnotovým principům právní úpravy příjmení, zbývá posoudit naplnění shora vymezeného bodu 1), tedy reflexi práva dítěte na ochranu jména jakožto aspektu jeho osobnosti současnou právní úpravou. V této oblasti nastala v průběhu času patrně největší změna vnímání dítěte jakožto svébytného subjektu nadaného vlastními právy. Historicky byla odvozenost příjmení dítěte od příjmení jeho rodičů pevně dána, přičemž změny příjmení dítěte v důsledku změn rodinných vazeb nastávaly automaticky a zcela nezávisle na vůli samotného dítěte. S rozvojem participačních práv dítěte je již kladen důraz na zapojení samotného dítěte do procesu změny jeho příjmení, a to v závislosti na věku a zejména jeho rozumové a volní vyspělosti.

Jsem přesvědčena, že komplexním náhledem na danou problematiku je možné, a s ohledem na systematický a teleologický výklad zákona i nutné, dospět ke správnému řešení předpokladů pro změnu příjmení dítěte v důsledku konkrétní změny rodinné vazby i za současného stavu právní úpravy, která neobsahuje generální klauzuli upravující uplatňování participačních práv dětí. Na zásahy do příjmení dítěte v důsledku změn rodinných vazeb je třeba nahlížet obdobně a sledovat tento základní systém předpokladů pro změnu příjmení dítěte z hlediska naplnění jeho práv na kontinuitu svého příjmení a zachování vlastní osobní historie:

- v závislosti na schopnostech konkrétního dítěte trvat na uplatňování jeho participačních práv, a to jak v rovině informační a poučovací, tak v rovině zjišťování a pracování s vlastním názorem dítěte;
- od dovršení 15 let věku vždy vyžadovat osobní souhlas dítěte se změnou jeho příjmení.

Za rozhodný věk z hlediska zapojení dítěte do záležitosti změny jeho příjmení považuji zahájení povinné školní docházky, přičemž od tohoto okamžiku intenzita uplatňování

⁴⁵⁵ Tématu rodného příjmení a jeho návaznosti na předchozí právní úpravu se věnuje kapitola 3 disertační práce.

participačních práv dítěte v této oblasti narůstá, a to až do dovršení věkové hranice 15 let. Děti starší 15 let již musí mít podobu svého příjmení pod kontrolou, přičemž jejich souhlas představuje hmotněprávní podmínku pro zásah do jejich příjmení v důsledku změny rodinných vazeb. Výjimkou z toho pravidla je z důvodu svého specifického charakteru osvojení, v rámci něhož považují stěžejní věkovou hranici 12 let a přímý souhlas dítěte se změnou jeho příjmení je třeba vyžadovat již od této věkové hranice.

Právě praktické naplnění požadavku zapojení dítěte do příslušného postupu změny jeho příjmení v důsledku změny rodinných vazeb považují za největší slabinu. Matriční úřady často, mnohdy podpořeny metodickými materiály ministerstva vnitra, přistupují k striktně jazykovému výkladu rozhodných zákonných ustanovení, v důsledku čehož není důsledně dbáno práv dítěte. Nejednoznačné formulace zákonných pravidel pak přispívají k roztržitosti praxi matričních úřadů, což lze demonstrovat na této tabulce vycházející z údajů získaných při nezávazném namátkovém osobním či telefonickém dotazování na matričních úřadech (Olomouc, Brno, Děčín),⁴⁵⁶ v nichž je rozlišován přístup k příjmení dětí mladších 15 let a od dovršení této věkové hranice;⁴⁵⁷

	Změna společného příjmení manželů (rodičů)	Pozdější prohlášení o společném příjmení manželů (rodičů)
Právní základ v ZMJP	§ 73 odst. 2 ZMJP (správní řízení)	§ 70 odst. 4 ZMJP (prohlášení)
Dopady na příjmení dítěte – praxe	ANO D0-14 = NÁZOR (?) D15 = SOUHLAS	ANO automaticky
Dopady na příjmení dítěte – úvahy	ANO D0-14 = NÁZOR D15 = SOUHLAS	ANO D0-14 = NÁZOR D15 = SOUHLAS

Ač nepovažují přístup matričních úřadů ke zjišťování názoru dítěte mladšího 15 let za zcela jednotný (zejména u dětí mladšího věku dochází ke změně příjmení stále převážně automaticky), převažuje v praxi v rámci správního řízení dle ZMJP (shora nastíněný příklad

⁴⁵⁶ Dotazování probíhalo namátkově v dlouhém časovém rozmezí (od roku 2016 do roku 2020), některé názory matričních úřadů se mohly v mezidobí změnit.

⁴⁵⁷ D0-14 značí v tabulce kategorii dětí mladších 15 let – je řešena otázka, zda se vyžaduje přímý souhlas dítěte, příp. zda má být zjišťován názor dítěte v dané věkové kategorii (za podmínky, že dítě je schopno vytvořit si na věc vlastní názor a tento názor vyjádřit).

⁴⁵⁷ D15 značí v tabulce kategorii dětí od dovršení 15 let věku – je řešena otázka, zda se vyžaduje přímý souhlas dítěte, příp. zda má být zjišťován názor dítěte v dané věkové kategorii (za podmínky, že dítě je schopno vytvořit si na věc vlastní názor a tento názor vyjádřit).

změny společného příjmení rodičů dle § 73 odst. 2 ZMJP) správná aplikace příslušných pravidel. Matriční úřad zjišťuje názor nezletilého dítěte mladšího 15 let buď na základě ústního jednání do protokolu (záleží na stupni jeho duševního vývoje), nebo na základě žádosti o vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Problém nastává při zjednodušených procedurách ZMJP, při nichž dochází ke změně příjmení dítěte v důsledku prohlášení rodičů (ve shora naznačeném příkladu o pozdějším přistoupení ke společnému příjmení) zcela automaticky a nezávisle na vůli samotného dítěte. Matriční úřady k této změně z pravidla nevyžadují ani souhlas dítěte staršího 15 let.⁴⁵⁸

V souladu se zápisem z pracovní porady krajských úřadů, magistrátů měst Brna, Ostravy a Plzně a Magistrátu hlavního města Prahy, konané ve dnech 30. a 31. května 2017 ve vzdělávacím zařízení IVS v Benešově,⁴⁵⁹ je pak rozdílně přistupováno k vazbě příjmení dítěte na jednoho z rodičů dle kritéria, zda jsou tito rodiče sezdáni, či nikoli. Opět jsou v tabulce rozlišeny dopady změny příjmení rodiče, od něhož je příjmení dítěte odvozeno, do příjmení dětí ve věkové kategorii do 15 let a od dovršení této rozhodné věkové hranice:⁴⁶⁰

	Změna příjmení rodiče, od něhož je odvozeno příjmení dítěte	
	v manželství	mimo manželství
Právní základ v ZMJP	§ 73 odst. 3 ZMJP	§ 72 odst. 1 ZMJP ⁴⁶¹
Dopady na příjmení dítěte – praxe	ANO D0-14 = NÁZOR (?) D15 = SOUHLAS	NE
Dopady na příjmení dítěte – úvahy	ANO D0-14 = NÁZOR D15 = SOUHLAS	ANO D0-14 = NÁZOR D15 = SOUHLAS

V tabulce je patrný rozdílný přístup k dopadům zkoumané formální změny rodinných vazeb do příjmení dítěte v závislosti na kritériu, zda jsou rodiče dítěte sezdáni, či nikoli, což

⁴⁵⁸ V tomto aspektu jsem postupem času zaznamenala částečný posun směrem k vyžadování souhlasu dítěte staršího 15 let se změnou jeho příjmení, avšak stále považuji současnou praxi za neuspokojivou.

⁴⁵⁹ Zápis z pracovní porady krajských úřadů, magistrátů měst Brna, Ostravy a Plzně a Magistrátu hlavního města Prahy, konané ve dnech 30. a 31. května 2017 ve vzdělávacím zařízení IVS v Benešově.

⁴⁶⁰ D0-14 značí v tabulce kategorii dětí mladších 15 let – je řešena otázka, zda se vyžaduje přímý souhlas dítěte, příp. zda má být zjišťován názor dítěte v dané věkové kategorii (za podmínky, že dítě je schopno vytvořit si na věc vlastní názor a tento názor vyjádřit).

⁴⁶⁰ D15 značí v tabulce kategorii dětí od dovršení 15 let věku – je řešena otázka, zda se vyžaduje přímý souhlas dítěte, příp. zda má být zjišťován názor dítěte v dané věkové kategorii (za podmínky, že dítě je schopno vytvořit si na věc vlastní názor a tento názor vyjádřit).

⁴⁶¹ V disertační práci je prezentována úvaha, v souladu s níž by měl být na daný případ analogicky aplikovatelný § 73 odst. 3 ZMJP. Tím by bylo dosaženo stejného řešení, což považuji za správné. Blíže viz podkapitola 4.8 disertační práce.

svědčí o shora kritizované nekonceptnosti vazby příjmení dítěte na příjmení jediného (či jednoho) rodiče v ZMJP.

Ačkoli se tato práce zaměřuje na analýzu právních norem a jejich správný výklad (včetně předestření řešení jednotlivých problematických situací), nelze problémy vznikající v důsledku nesprávné aplikační praxe opomíjet. Naopak je na ně třeba upozornit a směřovat ke sjednocení výkladu právních norem v souladu s jejich smyslem a účelem. Jednotný přístup k řešení návaznosti příjmení dítěte v kontextu změn rodinných vazeb a eliminace nedůvodných rozdílů při řešení obdobných problémů je k tomuto cíli klíčovým krokem, přičemž tento jednotný přístup má z logiky věci vycházet právě ze správné interpretace relevantních právních norem.

Závěr

V předkládané disertační práci byla řešena problematika Příjmení dítěte v kontextu změny rodinných vazeb. V době zpracování této práce šlo o téma vysoce aktuální, jelikož ve stejné době Poslanecká sněmovna projednávala návrh novely ZMJP, jenž se této výšece právního řádu výrazně dotýká.

Cílem bylo provést podrobný rozbor právní úpravy určování příjmení dítěte a jeho změn v důsledku změn rodinných vazeb dle českého právního řádu. Zaměřila jsem se na jednotlivé problémy týkající se dané oblasti práva, porovnávala co do dotčených zájmů obdobné situace mezi sebou, což mi dopomohlo k nalezení ústavně konformních řešení reflektujících základní zásady práva jména u vymezených problémů. Důraz jsem kladla na jednotný přístup k rozebírané problematice, který považuji za základní předpoklad pro dosažení hodnotové bezrozpornosti právního řádu.

Pro interpretaci právních norem byl v práci použit primárně výklad teleologický, tj. vždy bylo třeba si nejprve vytýčit smysl a účel, ke kterému dané zákonné pravidlo směřuje, a naplnění tohoto smyslu a účelu při řešení daného problému sledovat. Smysl a účel konkrétního pravidla byl vyvozován ze základních východisek dané oblasti (sledované hodnoty, funkce příjmení apod.) v kontextu celého právního řádu.

Práce poukázala mimo jiné na to, že významným pomocným nástrojem pro případy zákonem výslovně neřešené (a zároveň představující mezeru v právu – tj. zákonodárcem nezamýšlené) je pak i v oblasti práva jména *analogie legis*.

V práci jsem si vymezila následující výzkumné otázky:

- Jakým způsobem jsou do českého právního řádu reflektována participační práva dítěte ve sledované oblasti? Je v současnosti zajištěn efektivní výkon těchto práv?
- Jak je navázáno příjmení dítěte na tyto skutečnosti:
 - volbu společného příjmení manželů (rodičů) až po narození dítěte;
 - změnu společného příjmení manželů;
 - změnu příjmení rodiče, jehož příjmení nese dítě;
 - pozdější sňatek rodičů;
 - uzavření manželství matky, jejíž dítě nemá určeného (zapsaného) otce;
 - rozvod rodičů a navrácení rodiče, od něhož je příjmení dítěte odvozeno, ke svému dřívějšímu příjmení;
 - smrt rodiče, od něhož je příjmení dítěte odvozeno;
 - určení otcovství po narození dítěte;

- popření otcovství otce zapsaného v matrice, jehož příjmení nese dítě;
- osvojení dítěte či zrušení osvojení;

a to v kontextu zhodnocení, zda právní úprava skutečně naplňuje svůj účel, nebo je naopak s tímto účelem v rozporu.

- Zda je aktuální právní úprava pojmenování dítěte a vazby jeho příjmení na příjmení rodičů obsažená v občanském zákoníku a v ZMJP souladná (logicky provázaná, koherentní), a to s cílem identifikace konkrétních problémů, které případná nesouladnost právní úpravy v občanském zákoníku a ZMJP působí, a vymezení jejich řešení *de lege lata* a s ohledem na aktuální stav legislativy ve sledované oblasti pak i *de lege ferenda*.

Z důvodu přehlednosti je závěr disertační práce dále členěn dle výzkumných otázek do několika částí, v nichž jsou shrnuty dílčí závěry problematiky příjmení dítěte v kontextu změny rodinných vazeb.

Participační práva dítěte v oblasti práva jména

V práci byla rozebrána právní úprava participačních práv dítěte vycházející primárně z ÚPD, jež je v oblasti práva jména promítnuta zejména do správního řádu (§ 29 odst. 4 SŘ) ve spojení s § 867 občanského zákoníku.

Pokud jde o obsah participačních práv dítěte v záležitostech týkajících se jeho osoby, nečinil z tohoto hlediska výklad právní úpravy větší problémy. Zapojení dítěte do rozhodování o podobě jeho příjmení zahrnuje zejména právo dítěte vyjádřit svůj vlastní názor (s ohledem na rozumovou vyspělost dítěte a jeho schopnost utvořit si vlastní názor a tento názor sdělit), právo být informován o průběhu řízení a jeho výsledku, o důvodech konkrétního rozhodnutí a o tom, jakým způsobem bylo s názorem dítěte naloženo, jak se to v daném rozhodnutí promítlo, příp. proč nebyl jeho názor „vyslyšen“ a bylo rozhodnuto jiným způsobem.

Rozborem aktuální právní úpravy dopadů změn rodinných vazeb do příjmení dítěte však bylo zjištěno, že největší problém v této oblasti představuje praktická realizace participačních práv dítěte matričními úřady (resp. ve spolupráci s příslušnými orgány sociálně-právní ochrany dětí). Tento nedostatek částečně vychází z toho, že:

- právní úprava je nepřehledná a neobsahuje pečlivé promítnutí požadavku na uplatňování participačních práv dítěte;
- o záležitostech týkajících se jména fyzické osoby rozhodují primárně matriční úřady, které často přistupují k izolované aplikaci ZMJP bez vazby na občanský zákoník;

- do jisté míry stále v praxi přetrvává chápání dítěte jako „objektu“ výkonu práv jeho rodičů a názor dítěte často není ani zjištěn, natož zohledněn.

Z provedené analýzy jasně vyplynulo, že právní úprava zakotvující dopady jednotlivých změn rodinných vazeb do příjmení dítěte není jednotná. V některých případech je podmínka souhlasu dítěte staršího 15 let se změnou svého příjmení zakotvena výslovně pro konkrétní změnu rodinných vazeb (např. v § 19 odst. 2 ZMJP upravujícím vliv určení otcovství na podobu příjmení dítěte), v jiných případech zákon o participaci dítěte zcela mlčí (např. § 70 odst. 4 ZMJP upravující možnost pozdějších prohlášení manželů o společném příjmení pouze uvádí, že se toto prohlášení vztahuje na společné nezletilé děti).

Práce poukázala na to, že izolovaným náhledem bez pochopení širších souvislostí lze pak jen stěží dospět ke správnému řešení, dle kterého má matriční úřad jako správní orgán na úseku vedení matrik vždy povinnost vyhodnotit situaci a zabývat se zjišťováním názoru dítěte v závislosti na jeho schopnostech a dosaženém stupni duševního vývoje, přičemž u dětí starších 12 let je presumováno, že jsou schopny k dané záležitosti vyjádřit svůj vlastní názor. Jestliže dítě dovršilo patnáctý rok věku, matriční úřad již nezjišťuje jeho názor, avšak musí požadovat přímý souhlas dítěte se změnou jeho příjmení, a to bezvýjimečně. Participační práva dítěte se v takovém případě omezí na informační a vysvětlovací rovinu, jelikož samotné udělení či neudělení souhlasu dítětem již v sobě implicitně jeho názor obsahuje.

Zabývala jsem se také významnými milníky – věkovými hranicemi, s jejichž dosažením potřeba a intenzita uplatňování participačních práv dítěte z hlediska dopadů změn rodinných vazeb do jeho příjmení výrazně stoupá. Odůvodnila jsem, proč považuji z hlediska utváření identity dítěte za klíčový okamžik zahájení povinné školní docházky, přičemž tento závěr jsem podpořila mimo jiné i argumenty vycházejícími z německé judikatury (v tomto věku se zpravidla dítě učí psát své jméno a dostává vysvědčení se svým jedinečným označením právě prostřednictvím osobního jména a příjmení, se kterým se tak již v tomto věku intenzivně ztotožňuje).⁴⁶²

Z hlediska koncepce právní úpravy participačních práv dítěte vyplynula jako největší slabina její roztržitost a nekonzistentnost, jelikož dosud neexistuje žádná generální klauzule upravující uplatňování participačních práv dětí (obecně ve všech) v záležitostech, jež se jich týkají, a jednotlivá ustanovení zákona zakotvující dopady změn rodinných vazeb do příjmení dítěte nereflktují potřebu zapojení dítěte do procesu změny jeho příjmení dostatečně. Pečlivě formulovanou generální klauzulí zahrnující jak požadavek přímého souhlasu dítěte staršího 15

⁴⁶² Beschluss des Bundesgerichtshofs vom 13. November 2019, Az. XII ZB 118/17.

let se změnou jeho příjmení, tak i požadavek zapojení mladších dětí v podobě zjišťování a zohledňování jejich názoru v těchto záležitostech, by byly mnohé shora uvedené praktické problémy odstraněny. Inspirací pro reflexi participačních práv dítěte by dále mohla být také německá právní úprava, která obecně, samozřejmě v intenzitě odvíjející se od konkrétní rozumové vyspělosti dítěte, vyžaduje jeho participaci na rozhodování o záležitostech týkajících se jeho jména od dovršení 5 let věku, přičemž tento požadavek je výslovně vtělen do každého jednotlivého ustanovení BGB regulujícího příslušnou oblast.

Shora předestřené nedostatky, byť dle mého názoru pouze částečně (nikoli ve vztahu k dětem mladším 15 let), může *de lege ferenda* vyřešit návrh novely ZMJP, který, bude-li v navržené podobě přijat, do § 863 odst. 1 občanského zákoníku nově zavede požadavek na uplatňování participačních práv dítěte ve všech záležitostech týkajících se jeho jména, přičemž dítě starší 15 let musí se změnou svého osobního jména nebo příjmení souhlasit.

Dopady změn rodinných vazeb do příjmení dítěte

Nejrozsáhlejší část disertační práce jsem věnovala rozboru pravidel pro určování příjmení dítěte a problematice kontinuity (resp. změn) příjmení dítěte v důsledku konkrétních změn rodinných vazeb. V jednotlivých podkapitolách disertační práce jsem nacházela odpovědi na tyto dílčí výzkumné otázky vytýčené v úvodu disertační práce, přičemž příslušná právní úprava byla současně hodnocena z hlediska toho, zda skutečně naplňuje svůj účel, nebo je naopak s tímto účelem v rozporu:

- Jak je navázána podoba příjmení dítěte na tyto skutečnosti:
 - určení společného příjmení manželů (rodičů) až po narození dítěte;
 - změnu společného příjmení manželů;
 - změnu příjmení rodiče, jehož příjmení dítě nese;
 - pozdější sňatek rodičů;
 - uzavření manželství matky, jejíž dítě nemá určeného (zapsaného) otce;
 - rozvod rodičů a navrácení rodiče, od něhož je příjmení dítěte odvozeno, ke svému dřívějšímu příjmení;
 - smrt rodiče, od něhož je příjmení dítěte odvozeno;
 - určení otcovství po narození dítěte;
 - popření otcovství otce zapsaného v matrice, jehož příjmení nese dítě;
 - osvojení dítěte či zrušení osvojení?

Jednotlivé podkapitoly disertační práce zaměřené na konkrétní změny rodinných vazeb a jejich vliv na příjmení dítěte vždy stavěly na v úvodní části práce vymezených základních východiscích práva jména a klíčových funkcích příjmení, jelikož promítnutí změn rodinných vazeb do příjmení dítěte fakticky představuje prosazování sociálně přiřazovací funkce příjmení posílené požadavkem na jednotnost příjmení plnorodých sourozenců. V základu jsem shledala tuto vazbu jako správnou a v našem právním i kulturním prostředí přirozenou, avšak vždy bylo při hledání správného řešení (výkladu právní úpravy) nutné zabývat se střetem sociálně přiřazovací funkce s druhou základní funkcí příjmení – funkcí identifikační, která požaduje stabilitu a neměnnost příjmení a úzce souvisí s právem jednotlivce (tedy i dítěte) na ztotožnění se se svým jménem jakožto prvkem vlastní osobnosti a zachování osobní historie (prostřednictvím kontinuity svého příjmení).

Základní parametry dopadů shora vypočtených situací na podobu příjmení dítěte v kontextu s požadavkem na uplatňování participačních práv dítěte jsem v souladu s dílčími závěry jednotlivých podkapitol disertační práce přehledně shrnula do následující tabulky:

Změna rodinných vazeb (podkapitola disertační práce)	AZ⁴⁶³	D0-12⁴⁶⁴	D12-14⁴⁶⁵	D15⁴⁶⁶
Pozdější volba společného příjmení manželů (4.5)	ANO⁴⁶⁷	NÁZOR	NÁZOR	SOUHLAS
Změna společného příjmení manželů (4.7)	ANO	NÁZOR⁴⁶⁸	NÁZOR⁴⁶⁹	SOUHLAS⁴⁷⁰

⁴⁶³ Automatická změna, tj. zda se uvedená právní událost automaticky ze zákona promítá do příjmení dítěte (zda se v důsledku příslušné změny rodinných vazeb automaticky „řeší“ příjmení dítěte).

⁴⁶⁴ Dítě do 12 let – je řešena otázka, zda se vyžaduje přímý souhlas dítěte, příp. zda má být zjišťován názor dítěte v dané věkové kategorii (za podmínky, že dítě je schopno vytvořit si na věc vlastní názor a tento názor vyjádřit).

⁴⁶⁵ Dítě starší 12 let a mladší 15 let – je řešena otázka, zda se vyžaduje přímý souhlas dítěte, příp. zda má být zjišťován názor dítěte v dané věkové kategorii (za podmínky, že dítě je schopno vytvořit si na věc vlastní názor a tento názor vyjádřit).

⁴⁶⁶ Dítě starší 15 let – je řešena otázka, zda se vyžaduje přímý souhlas dítěte, příp. zda má být zjišťován názor dítěte v dané věkové kategorii (za podmínky, že dítě je schopno vytvořit si na věc vlastní názor a tento názor vyjádřit).

⁴⁶⁷ Za podmínky, že jako společné příjmení rodičů (manželů) je zvoleno příjmení odlišné, než nese dítě.

⁴⁶⁸ Změna probíhá v rámci správního řízení, požadavek zjišťování názoru dítěte mladšího 15 let a přímého souhlasu dítěte staršího 15 let pro promítnutí změn do jeho příjmení lze snadno dovodit z právní úpravy ZMJP (rozhodování v nejlepším zájmu dítěte) ve spojení se správním řádem a občanským zákoníkem.

⁴⁶⁹ Změna probíhá v rámci správního řízení, požadavek zjišťování názoru dítěte mladšího 15 let a přímého souhlasu dítěte staršího 15 let pro promítnutí změn do jeho příjmení lze snadno dovodit z právní úpravy ZMJP (rozhodování v nejlepším zájmu dítěte) ve spojení se správním řádem a občanským zákoníkem.

⁴⁷⁰ Viz § 76 odst. 1 písm. g) ZMJP.

Změna příjmení rodiče, od něhož své příjmení dítě odvozuje (4.8) ⁴⁷¹	Sezdaní rodiče	ANO	NÁZOR ⁴⁷²	NÁZOR ⁴⁷³	SOUHLAS ⁴⁷⁴
	Nesezdaní rodiče	ANO ⁴⁷⁵	NÁZOR	NÁZOR	SOUHLAS
Pozdější sňatek rodičů (5.1)		ANO ⁴⁷⁶	NÁZOR	NÁZOR	SOUHLAS
Prohlášení dle § 862 odst. 2 občanského zákoníku (5.2)		ANO	NÁZOR	NÁZOR	SOUHLAS ⁴⁷⁷
Navrácení rozvedeného rodiče k dřívějšímu příjmení (5.3)		NE	-	-	-
Smrt rodiče, od něhož své příjmení dítě odvozuje (5.4)		NE	-	-	-
Určení otcovství (5.5)		ANO ⁴⁷⁸	NÁZOR	NÁZOR	SOUHLAS ⁴⁷⁹
Popření otcovství (5.6)		ANO ⁴⁸⁰	NÁZOR	NÁZOR	SOUHLAS
Osvojení (5.7.1)		ANO	NÁZOR	MOŽNOST NESOUHLASU ⁴⁸¹	
Zrušení osvojení (5.7.2)		ANO	NÁZOR	MOŽNOST PROHLÁŠENÍ ⁴⁸²	

⁴⁷¹ V souladu se závěry podkapitoly 4.8 disertační práce do této kategorie zahrnuji všechny případy, v nichž se na žádost dle ZMJP mění příjmení rodiče, od něhož je odvozeno příjmení dítěte (bez ohledu na to, zda jsou rodiče sezdaní, či nikoli).

⁴⁷² Změna probíhá v rámci správního řízení, požadavek zjišťování názoru dítěte mladšího 15 let a přímého souhlasu dítěte staršího 15 let pro promítnutí změn do jeho příjmení lze snadno dovodit z právní úpravy ZMJP (rozhodování v nejlepším zájmu dítěte) ve spojení se správním řádem a občanským zákoníkem.

⁴⁷³ Změna probíhá v rámci správního řízení, požadavek zjišťování názoru dítěte mladšího 15 let a přímého souhlasu dítěte staršího 15 let pro promítnutí změn do jeho příjmení lze snadno dovodit z právní úpravy ZMJP (rozhodování v nejlepším zájmu dítěte) ve spojení se správním řádem a občanským zákoníkem.

⁴⁷⁴ Viz § 76 odst. 1 písm. g) ZMJP.

⁴⁷⁵ Praxe prosazuje opačné řešení, jelikož návaznost příjmení dítěte na změnu příjmení rodiče (ve smyslu § 72 a násl. ZMJP), od něhož dítě své příjmení odvozuje, je výslovně stanovena pouze pro případy sezdaných rodičů (§ 73 odst. 3 ZMJP).

⁴⁷⁶ Za podmínky, že je jako společné příjmení manželů či příjmení pro jejich společné děti určeno odlišné příjmení, než nese dítě již narozené.

⁴⁷⁷ Viz § 862 odst. 2 občanského zákoníku.

⁴⁷⁸ Ke změně příjmení dítěte dochází v souladu s § 19 odst. 2 ZMJP za podmínky, že se rodiče dohodnou v mezích zákona na odlišném příjmení pro dítě.

⁴⁷⁹ Viz § 19 odst. 2 ZMJP.

⁴⁸⁰ Za podmínky, že dítě neslo příjmení muže, jehož otcovství bylo úspěšně popřeno.

⁴⁸¹ Je nutné dovodit z § 835 odst. 2 občanského zákoníku ze spojení „osvojenec, který má právo vyjádřit se ke svému příjmení“. V příslušné podkapitole disertační práce jsou nastíněny různé názory odborníků. Autorka disertační práce se přiklání k závěru, že u dětí starších 12 let je třeba v tomto ohledu respektovat jejich případný nesouhlas se změnou příjmení. U dětí mladších je pak nutné zjistit jejich názor a s tímto názorem dále v rozhodnutí pracovat (s ohledem na konkrétní okolnosti věci může být nesouhlas dítěte mladšího 12 let se změnou příjmení v důsledku osvojení odůvodněný a soud by měl mít možnost rozhodnout v souladu s postojem osvojovaného dítěte).

⁴⁸² Po zrušení osvojení dojde k automatické změně příjmení osvojence na příjmení, které měl před osvojením, ledaže prohlásí, že si stávající příjmení ponechá. Zákon výslovně nepodmiňuje možnost prohlášení žádnou věkovou hranicí dítěte, záleží tedy na konkrétních okolnostech věci a zhodnocení, zda je konkrétní dítě schopno přijmout potřebné informace, utvořit si na věc vlastní názor a tento názor vyjádřit. Pro závaznost a nutnost

Tučně jsou v tabulce zvýrazněny změny, případně požadavky, které zákon uvádí výslovně a jednoznačně. Ostatní dopady uvedených změn rodinných vazeb do příjmení dítěte, případně podmínky pro jejich aplikaci, zákon explicitně neuvádí nebo jasně nevymezuje podmínky zapojení dítěte do procesu změny svého příjmení. Je nutné upozornit na to, že tabulka reflektuje závěry dovozené v této práci, přičemž praxe některé z nich nedovozuje a je s nimi v rozporu. Privilegovaný případ vlivu uzavření manželství matky, jejíž dítě nemá známého (zapsaného) otce, na podobu příjmení dítěte, byl v práci vyhodnocen jako přežitek z dob minulých,⁴⁸³ avšak v tabulce je přirozeně z důvodu zkoumání právní úpravy *de lege lata* zohledněn.

V rámci provedeného zkoumání bylo zjištěno, že mnohé požadavky na zapojení dítěte do procesu změny jeho příjmení nevyplynou explicitně ze zákona a musí být za aktuálního stavu právní úpravy dovozeny výkladem, při němž je nutné vnímat danou problematiku v kontextu celého právního řádu tak, aby byly obdobné situace (s totožnými dotčenými zájmy) řešeny konzistentně. To v praxi činí velké obtíže, jelikož není-li příslušný požadavek zakotven v ZMJP výslovně, matriční úřady nejsou příliš nakloněny dotváření práva, ačkoli, jak jsem v práci dovodila, je v této oblasti užití analogie v odůvodněných případech přípustné a zcela legitimní.

Užití analogie se v práci promítlo například do řešení otázky přípustnosti změny volby příjmení pro společné děti sezdanými rodiči až do narození prvního společného dítěte.⁴⁸⁴ Tato možnost byla v práci za pomoci teleologického výkladu příslušných pravidel občanského zákoníku dovozena, avšak z hlediska postupu reflektování této změny bylo zároveň upozorněno na zdrženlivý postoj praxe k využití analogie v rámci ZMJP, kterou bylo nutné pro řešení vymezeného problému využít.

Bez povšimnutí nezůstal ani odklon sledovaných pravidel občanského zákoníku oproti právní úpravě v ZoR v otázce návaznosti příjmení dítěte již narozeného na pozdější sňatek jeho rodičů,⁴⁸⁵ kterou aktuální právní úprava přechází mlčením. Dopady této změny rodinných vazeb do příjmení dítěte bylo taktéž nutné dovodit prostřednictvím analogie s případy pozdějšího určení společného příjmení rodiči (manžely), a to i v případě, že si rodiče ponechají svá dosavadní příjmení a pouze pro společné děti určí příjmení druhého manžela, než od kterého odvozuje své příjmení dítě již narozené. Zde byla oproti předchozímu případu použita analogie v rámci občanského zákoníku, která vedla k řešení dovozovanému v současnosti i v praxi.

v rozhodnutí respektovat prohlášení dítěte se nabízí analogická aplikace podmínky dovršení věku 12 let (jako je dovozeno u podmínky stanovené v § 835 odst. 2 občanského zákoníku).

⁴⁸³ Blíže viz podkapitola 5.2 disertační práce.

⁴⁸⁴ Blíže viz podkapitola 4.4 disertační práce.

⁴⁸⁵ Blíže viz podkapitola 5.1 disertační práce.

Nedostatky a problematické oblasti sledované právní úpravy

Poslední výzkumná otázka položená v úvodu disertační práce směřovala ke zhodnocení vzájemné provázanosti právní úpravy obsažené v občanském zákoníku a v ZMJP. Právě roztržitost a nepřehlednost právní regulace jsem v práci shledala největším nedostatkem oblasti práva jména.

Některé situace jsou zákonem řešeny na dvou místech (v určitých níže uvedených případech dokonce rozdílně), některé jsou zcela opomenuty. Vnímáme-li v souladu s pojednáním v této práci⁴⁸⁶ právní úpravu obsaženou v ZMJP jako jakési detailnější rozvedení a doplnění základních pravidel obsažených v občanském zákoníku, je třeba klást důraz na interpretační propojení těchto dvou předpisů (tj. vnímat požadavek na to, aby jeden právní institut znamenal totéž) a vykládat je ve vzájemné souvislosti. Soukromé právo přitom představuje základ institutu příjmení (jakožto prvku osobnosti), veřejné právo čerpá z těchto základů a buduje na nich další navazující pravidla.

V práci jsem identifikovala tyto základní nedostatky právní úpravy a dospěla k níže uvedeným dílčím závěrům týkajícím se provázanosti právní úpravy občanského zákoníku a ZMJP:

1) Terminologická nejednotnost občanského zákoníku a ZMJP

ZMJP nereaguje na některé změny v souvislosti s novou koncepcí občanského zákoníku, což bylo demonstrováno na nesprávném zařazení práva a povinnosti rodičů určit příjmení svého dítěte do rodičovské odpovědnosti,⁴⁸⁷ přestože se jedná o právo a povinnost související s osobností dítěte ve smyslu § 856 občanského zákoníku.⁴⁸⁸ Dovedila jsem, že aktuálně je nutné tento nedostatek překlenout výkladem za užití kolizních pravidel právních předpisů,⁴⁸⁹ přičemž *de lege ferenda* návrh novely ZMJP situaci částečně napravuje.⁴⁹⁰

⁴⁸⁶ Blíže viz podkapitola 1.3 disertační práce.

⁴⁸⁷ Viz § 18 odst. 1 ZMJP: „*Jméno, popřípadě jména dítěte se do matriky zapisí podle souhlasného prohlášení rodičů; není-li jeden rodič znám, je rodičovské odpovědnosti zbaven nebo je výkon jeho rodičovské odpovědnosti v této oblasti omezen nebo pozastaven, запиše se jméno, popřípadě jména dítěte podle prohlášení druhého z rodičů, jinak podle pravomocného rozhodnutí soudu.*“ Návrh novely ZMJP již tuto nesprávnost napravuje.

⁴⁸⁸ Soud pak může rozhodnout dle § 873 občanského zákoníku v souvislosti se zbavením rodičovské odpovědnosti zároveň o tom, že rodiče zbavuje všech nebo některých povinností a práv stanovených v § 856, tedy i práva rodiče určit jméno a příjmení dítěte.

⁴⁸⁹ Za současného stavu je třeba problém řešit aplikací pozdější právní úpravy obsažené v občanském zákoníku, která v tomto ohledu v souladu s pravidlem *lex posterior derogat legi priori* právní úpravu obsaženou v ZMJP v rozporné oblasti deroguje – viz např. KUTNAROVÁ, Karolína. In ŠMÍD, Ondřej, DEMJANOVÁ, Radka a kol. *Povinnosti a práva rodičů k dětem*. Praha: Leges, 2017, s. 47.

⁴⁹⁰ Návrh novely ZMJP již v případech určení příjmení dítěte pracuje s kritériem zbavení práva rodiče určit jméno, popřípadě jména, a příjmení dítěte – viz nové znění § 18 odst. 1 ZMJP a § 69 odst. 2 ZMJP.

Některé zamýšlené „terminologické změny“ však v tomto ohledu nepovažuji zcela správné.⁴⁹¹ Není pochyb o tom, že právo „určit“ příjmení dítěte spadá mezi práva a povinnosti rodičů spojené s osobností dítěte.⁴⁹² Iniciování „změny“ příjmení dítěte (v podobě podání žádosti o změnu příjmení, příp. prohlášení, jež má tento důsledek) je však již dle mého názoru součástí rodičovské odpovědnosti rodičů jakožto zákonných zástupců dítěte, kteří tím realizují své zástupčí oprávnění.

Mám tedy za to, že je třeba rozlišovat právo určit příjmení dítěte (které je zpravidla jednorázového charakteru a je vykonáno v konkrétním zákonem stanoveném okamžiku) a právo iniciovat změnu příjmení dítěte v rámci zástupčího oprávnění rodiče (které může být realizováno po celou dobu trvání zákonného zastoupení dítěte rodičem). Změna příjmení dítěte na žádost se přitom realizuje v režimu ZMJP a je tak zajištěn soulad s nejlepším zájmem dítěte. Samotné pojmy „určení“ a „změnu“ příjmení přitom rozlišuje i judikatura.⁴⁹³

Návrh novely ZMJP však stejně jako aktuální judikatura k této problematice tenduje k celkovému vyčlenění práv a povinností rodičů spojených s příjmením dítěte (včetně iniciace změny příjmení dítěte) z rodičovské odpovědnosti a chápe i toto oprávnění rodičů jako právo a povinnost ve smyslu § 856 občanského zákoníku. Prosazuje se tak jiný přístup, než původně nastínilo ministerstvo vnitra, které chápe podání žádosti o změnu příjmení dítěte ve shodě s autorkou disertační práce jako realizaci zástupčího oprávnění zákonného zástupce dítěte.⁴⁹⁴ Změna příjmení samotného dítěte na žádost dle ZMJP však nebyla předmětem zkoumání disertační práce a nebyla proto v práci hlouběji analyzována.

2) Rozpor právní úpravy v občanském zákoníku (ve spojení s ZŘS) a ZMJP

Přímý rozpor právní úpravy obsažené v občanském zákoníku a v ZMJP jsem našla v oblasti změny příjmení dítěte v návaznosti na zrušení osvojení,⁴⁹⁵ a to v otázce určení orgánu veřejné moci, který má o těchto záležitostech rozhodovat. Tento střet jsem vyřešila ve prospěch

⁴⁹¹ Návrh novely ZMJP – nové znění § 26 odst. 3 ZMJP, § 69a odst. 2 a 3 ZMJP, § 69b ZMJP, § 70a odst. 2 ZMJP, § 76 odst. 4 ZMJP.

⁴⁹² Blíže k této problematice viz podkapitola 1.4.4 disertační práce.

⁴⁹³ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 17. února 2015, sp. zn. 2 As 225/2014: „*Zatímco stěžovatelem citovaný § 860 odst. 1 občanského zákoníku představuje obecné pravidlo pro určení příjmení dítěte, ustanovení § 72 zákona o matrikách reflektuje veřejné subjektivní právo na to, aby takto určené příjmení mohlo být za určitých podmínek změněno.*“

⁴⁹⁴ Viz např. rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 27. září 2017, sp. zn. 21 Co 172/2017. Z citovaného rozhodnutí vyplývá, že poručníkovi nenáleží právo podat za dítě žádost o změnu příjmení, pokud rodič není zbaven práva určit příjmení dítěte. Opačný názor je vyjádřen v Informaci č. 13/2017 Ministerstva vnitra ČR: „*Změna příjmení nezletilého dítěte není běžnou záležitostí týkající se dítěte. Poručník tedy musí požádat příslušný soud o souhlas s podáním žádosti o povolení změny příjmení dítěte. Po schválení soudem může ustanovený poručník nezletilého jakožto jeho zákonný zástupce ve smyslu ustanovení § 72 odst. 1 zákona o matrikách podat žádost o povolení změny jeho příjmení.*“

⁴⁹⁵ Blíže viz podkapitola 5.7 disertační práce.

pravidel ZŘS, která považují *de lege lata* za správná, jelikož změnu příjmení osvojence v důsledku zrušení osvojení dítěte řeší soud již v okamžiku samotného rozhodování o této otázce. Duplicitní úprava možnosti změny příjmení dítěte po zrušení osvojení obsažená v § 71a ZMJP pak postrádá smysl.

Návrh novely ZMJP uvedený rozpor odstraňuje, když rozhodování o příjmení dítěte v návaznosti na osvojení jednoznačně přenechává matričním úřadům.

3) (Ne)rovnost dětí narozených v manželství a mimo ně

V práci bylo upozorněno na to, že aktuální právní úprava obsažená v ZMJP (resp. její jazykový výklad zastávaný v praxi) v otázce návaznosti příjmení dětí na změny rodinných vazeb nedůvodně rozlišuje mezi dětmi narozenými v manželství a mimo ně, což nekoresponduje s ústavně zaručenou rovností manželských a nemanželských dětí. Toto bylo demonstrováno na příkladu vazby příjmení dítěte na příjmení jednoho rodiče,⁴⁹⁶ dle které příjmení dítěte tuto změnu (ve správním řízení dle § 72 a násl. ZMJP) následuje v případě, že jsou jeho rodiče manžely, v opačném případě dle současného (dle mého názoru nesprávného, avšak jednoznačně převažujícího)⁴⁹⁷ výkladu příslušných zákonných ustanovení však nikoli. Z tohoto důvodu jsem v práci předestřela návrh jednotného řešení nerozlišujícího mezi kategoriemi dětí narozených v manželství a mimo ně, a to prostřednictvím analogické aplikace § 73 odst. 3 ZMJP i na případy nesezdaných rodičů či jediného známého rodiče.

I v ostatních řešených otázkách bylo možné dosáhnout (a v rámci navrhovaných řešení vymezených problémů tak bylo učiněno) ústavně konformního výkladu příslušných zákonných ustanovení, což se projevilo například v řešení otázky možnosti volby příjmení dítěte nesezdanými rodiči, kteří již jedno dítě mají (tj. zda mohou zvolit pro druhé dítě příjmení po druhém rodiči, tedy jiné, než jako tomu bylo u příjmení prvorozeného dítěte, či zda je tato volba „fixovaná“).⁴⁹⁸ Teleologickým výkladem příslušných ustanovení občanského zákoníku s ohledem na základní zásady práva jména byl dovozen závěr, že se první učiněná volba příjmení vztahuje i na ostatní společné děti týchž nesezdaných rodičů, jelikož opačné řešení by bylo v rozporu s klíčovou zásadou jednotnosti příjmení plnorodých sourozenců a rovněž by nastala kolize s ústavně zaručeným principem rovnosti manželských a nemanželských dětí, s nimiž by bylo v důsledku tohoto postupu zacházeno (nedůvodně) odlišně.

⁴⁹⁶ Blíže viz podkapitola 4.8 disertační práce.

⁴⁹⁷ Viz Zápis z pracovní porady krajských úřadů, magistrátů měst Brna, Ostravy a Plzně a Magistrátu hlavního města Prahy, konané ve dnech 30. a 31. května 2017 ve vzdělávacím zařízení IVS v Benešově.

⁴⁹⁸ Blíže viz podkapitola 4.6 disertační práce.

Stručné shrnutí základních dílčích závěrů

Dílčí závěry učiněné v jednotlivých podkapitolách disertační práce lze obecně podřadit pod toto základní pravidlo – k zásahům do příjmení dítěte by s ohledem na charakter příjmení a základní zásady práva jména mělo docházet pouze výjimečně a jen ze závažných důvodů spočívajících zejména v ochraně a zachování základních funkcí příjmení, a to vždy při zohlednění a zvážení stability statusových poměrů s porovnáním zájmu dítěte na změně příjmení.⁴⁹⁹ Je třeba poskytovat větší ochranu individualitě samotného dítěte a nahlížet na ně jako na samostatný a jedinečný subjekt práv. Zájem na vytvoření pouta mezi členy rodiny prostřednictvím jednotného příjmení je bezpochyby legitimní a zákonná úprava návaznosti (a v důsledku toho i automatických změn) příjmení dítěte na příjmení jeho rodičů je správná, ale je třeba respektovat, že i dítě, které ještě nenabylo plné svéprávnosti, má své vlastní jedinečné „já“, které je třeba chránit a v některých případech i upřednostnit před „sjednocením“ rodiny prostřednictvím stejného příjmení.

Uvedeným vyvažováním je řešeno pnutí mezi oběma základními funkcemi příjmení – funkcí identifikační, jež prosazuje stabilitu a neměnnost příjmení v zájmu zachování vlastní individuality a osobní historie, a funkcí sociálně přiřazovací, jež je vtělena do právní úpravy vazby příjmení dítěte na příjmení svých rodičů a jejímž cílem je deklarovat sounáležitost členů jedné rodiny prostřednictvím jednotného příjmení s důrazem na požadavek jednotného příjmení plnorodých sourozenců jakožto reprezentantů stejné generace.

Pokud se týká procesních pravidel pro rozhodování o příjmení dítěte matričním úřadem,⁵⁰⁰ přikláním se k závěru, že změny příjmení dítěte v návaznosti na změny rodinných vazeb by měly zásadně probíhat prostřednictvím správního řízení, které má jasná pravidla a jehož výsledkem je řádně odůvodněné správní rozhodnutí (a to i za situace plného vyhovění žádosti).⁵⁰¹ ZMJP v mnoha případech zavádí zjednodušenou proceduru v podobě prohlášení, o němž neprobíhá správní řízení, a správní rozhodnutí je vydáváno pouze v případě, že není žadateli plně vyhověno (§ 87 ZMJP).⁵⁰² Tuto zjednodušenou proceduru považuji za vhodnou

⁴⁹⁹ Shodně např. NOVÁ, Hana, SVOBODOVÁ, Helena. In PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 913.

⁵⁰⁰ Přehledné shrnutí postupů matričních úřadů při rozhodování o příjmení viz MOTEJL, Otakar, VALÁŠEK, Miloš. *Matriční úřady. Stanoviska: sborník stanovisek veřejného ochránce práv*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2008, s. 43-48.

⁵⁰¹ V rámci požadavků na vedení správního řízení je i odbornou literaturou pro matriční úřady kladen větší důraz na uplatňování participačních práv dítěte a zjišťování názoru dítěte mladšího 15 let – viz HENYCH, Václav. *Zákon o matrikách s komentářem*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015, s. 278.

⁵⁰² Výčet aktuálně platné a účinné právní úpravy obsažený v § 87 ZMJP nepovažuji za taxativní a v některých případech je dle mého názoru nutné postupovat analogicky (např. § 71a ZMJP). Na tento nedostatek reaguje návrh novely ZMJP rozšířením výčtu případů aplikace § 87 odst. 1 ZMJP.

ve výjimečných případech a zpravidla za podmínky časového omezení, které může spočívat ve stanovení určitého časového úseku od rozhodné skutečnosti pro možnost učinění prohlášení příslušných osob, případně ve stanovení určitého věku dítěte, do kterého je možné změnu jeho příjmení provést v rámci zjednodušené procedury. Pro rozhodování o jiných, příp. pozdějších změnách příjmení dítěte, by bylo dle mého názoru v zájmu efektivního výkonu participačních práv dítěte vhodnější trvat na postupu spočívajícím v řádném vedení správního řízení, jako je tomu v případech změny příjmení dítěte na žádost jeho zákonných zástupců (§ 72 odst. 1 ZMJP).⁵⁰³

Návrh novely ZMJP⁵⁰⁴ částečně řeší některé dílčí problémy aktuální právní úpravy. Za její největší přínos (pokud bude v navrhované podobě novelizace přijata) ve vztahu k zaměření disertační práce považuji vytvoření obecného pravidla pro uplatňování participačních práv dětí v rámci nově formulovaného § 863 odst. 1 občanského zákoníku. I přes některé přetrvávající nedostatky právní úpravy věřím, že se respektem k participačním právům dítěte a interpretací právních norem v souladu s nejlepším zájmem dítěte, s přihlédnutím k širšímu kontextu základních hodnotových východisek práva jména, podaří mnohé nastíněné problémy vyřešit. K tomu může sloužit i předkládaná disertační práce.

⁵⁰³ Pokud by se rodiče dítěte na změně jeho příjmení nedohodli, lze požádat o nahrazení souhlasu druhého rodiče s podáním žádosti o změnu příjmení soud. K této problematice by měly soudy přistupovat spíše zdrženlivě a souhlas rodiče nahradit pouze v odůvodněných případech.

⁵⁰⁴ Důvodová zpráva k návrhu novely ZMJP uvádí, že aktuální právní úprava je v zásadě funkční a obsahuje pouze dílčí, převážně terminologické či technické nedostatky. S tímto závěrem se nemohu ztotožnit a mám za to, že stále přetrvává nedostatek spočívající v nejednotnosti právní úpravy práva jména.

Seznam použitých zdrojů

České právní předpisy

- Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 946/1811 Sb. z. s., obecný zákoník občanský, ve znění účinném do 31.12.1949.
- Zákon č. 61/1918 Sb., jímž se zrušují šlechtictví, řády a tituly, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 265/1949 Sb., zákon o právu rodinném, ve znění účinném do 1. 4. 1964.
- Zákon č. 268/1949 Sb., zákon o matrikách, ve znění účinném do 30. 6. 2001.
- Zákon č. 55/1950 Sb., o užívání a změně jména a příjmení, ve znění účinném do 30. 6. 2001.
- Zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, ve znění účinném do 31. 12. 2013.
- Zákon č. 359/1999 Sb., zákon o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 328/1999 Sb., o občanských průkazech, ve znění účinném do 31. 12. 2011.
- Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 634/2004 Sb., zákon o správních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 91/2012 Sb., zákon o mezinárodním právu soukromém, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 365/2000 Sb., o informačních systémech veřejné správy a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
- Vyhláška Ministerstva vnitra ČR č. 2017/2001 Sb., kterou se provádí zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
- Nařízení vlády č. 594/2006 Sb., o přepisu znaků do podoby, ve které se zobrazují v informačních systémech veřejné správy, ve znění pozdějších předpisů.
- Návrh zákona, kterým se mění zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony (číslo

sněmovního tisku 593/0). Dostupné na <<https://apps.odok.cz/veklep-detail?pid=KORNBA6CGYC8>>.

Důvodové zprávy

- Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, č. 89/2012 Dz.
- Důvodová zpráva k zákonu č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, č. 301/2000 Dz.
- Důvodová zpráva k zákonu č. 312/2013 Sb., kterým se mění zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, č. 312/2013 Dz.
- Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony (číslo sněmovního tisku 593/0). Dostupné na <<https://apps.odok.cz/veklep-detail?pid=KORNBA6CGYC8>>.

Mezinárodní prameny práva a zahraniční právní předpisy

- Evropská úmluva o výkonu práv dětí, vyhlášená pod č. 54/2001 Sb. m. s., sdělení Ministerstva zahraničních věcí o přijetí Evropské úmluvy o výkonu práv dětí.
- Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, vyhlášen pod č. 120/1976 Sb., vyhláška ministra zahraničních věcí o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.
- Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, vyhlášená pod č. 209/1992 Sb., sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících.
- Úmluva o právech dítěte, vyhlášená pod č. 104/1991 Sb., sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte.
- Gesetz Nr. 946/1811, Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesamten deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie, in der aktuellen Fassung.
- Bürgerliches Gesetzbuch vom 18. 8. 1896, in der aktuellen Fassung.
- Gesetz über die Änderung von Familiennamen und Vornamen vom 5. 1. 1938 (Namensänderungsgesetz), in der aktuellen Fassung.

- Zákon č. 300/1993 Z. z., Zákon Národnej rady Slovenskej republiky o mene a priezvisku, v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 36/2005 Z. z., Zákon o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov, v znení neskorších predpisov.

Komentáře k zákonům

- HENYCH, Václav. *Zákon o matrikách s komentářem*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015. 349 s.
- HOLUB, Milan a kol. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisícími*. 9. aktualizované a přepracované vydání, Praha: Leges, 2011. 456 s.
- HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. 1250 s.
- HUSSEINI, Faisal a kol. *Listina základních práv a svobod*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2021. 1451 s.
- JEMELKA, Luboš, PONDĚLÍČKOVÁ, Klára, BOHADLO, David. *Správní řád*. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019. 1047 s.
- KMEC, Jiří a kol. *Evropská úmluva o lidských právech*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. 1660 s.
- KOCH, Elisabeth, ed. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 8, Familienrecht I: §§ 1297-1588, Versorgungsausgleichsgesetz, Gewaltschutzgesetz, Lebenspartnerschaftsgesetz*. 7. Auflage. München: C. H. Beck, 2017. 2222 s.
- MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV*. Vydání první. Praha: Leges, 2016. 2064 s.
- PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019. 3276 s.
- ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi*. I-VI. Praha: V. Linhart, 1935-1937 (reprint: Codex Bohemia, 1998 a Wolters Kluwer ČR, 2014).
- SCHWAB, Dieter, ed. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 9, Familienrecht II: §§ 1589-1921*. 7. Auflage. München: C. H. Beck, 2017. 2348 s.
- SVOBODA, Karel a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015. 1032 s.

- ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník II: Komentář. Svazek II.* 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014. 752 s.
- LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník: I. Obecná část (§ 1–654). Komentář.* 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014. 2400 s.
- WAGNEROVÁ, Eliška a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. 931 s.

Judikatura Ústavního soudu ČR

- Nález Ústavního soudu ze dne 12. října 1994, sp. zn. Pl. ÚS 4/94.
- Nález Ústavního soudu ze dne 24. září 1998, sp. zn. III. ÚS 139/98.
- Nález Ústavního soudu ze dne 25. června 2002, č. 403/2002 Sb.
- Nález Ústavního soudu ze dne 26. dubna 2005, sp. zn. Pl. ÚS 21/04.
- Usnesení Ústavního soudu ze dne 14. září 2005, sp. zn. II. ÚS 126/05.
- Nález Ústavního soudu ze dne 1. března 2007, sp. zn. Pl. ÚS 8/06.
- Nález Ústavního soudu ze dne 13. září 2007, sp. zn. I. ÚS 643/06.
- Nález Ústavního soudu ze dne 4. listopadu 2015, sp. zn. IV. ÚS 3900/14.
- Nález Ústavního soudu ze dne 15. prosince 2015, sp. zn. I. ÚS 1587/15.
- Nález Ústavního soudu ze dne 3. listopadu 2016, sp. zn. I. ÚS 1764/16.
- Usnesení Ústavního soudu ze dne 21. března 2017, sp. zn. Pl. ÚS 36/16.
- Nález Ústavního soudu ze dne 29. června 2017, sp. zn. I. ÚS 3226/16.
- Nález Ústavního soudu ze dne 8. října 2018, sp. zn. II. ÚS 725/18.
- Nález Ústavního soudu ze dne 9. října 2019, sp. zn. IV. ÚS 1002/19.

Judikatura ESLP

- *Burghartz proti Švýcarsku*, rozsudek ESLP ze dne 22. února 1994, stížnost č. 16213/90.
- *Stjerna proti Finsku*, rozsudek ESLP ze dne 25. listopadu 1994, stížnost č. 18131/91.
- *Szokoloczy-Syllaba a Palffy de Erdoed Szokoloczy-Syllaba proti Švýcarsku*, rozhodnutí ESLP ze dne 29. června 1999, stížnost č. 41843/98.
- *Bijleveld proti Nizozemí*, rozhodnutí ESLP ze dne 27. dubna 2000, stížnost č. 42973/98.
- *G.M.B. a K.M. proti Švýcarsku*, rozhodnutí ESLP ze dne 27. září 2001, stížnost č. 36797/97.
- *Šiškina a Šiškins proti Lotyšsku*, rozhodnutí ESLP ze dne 8. listopadu 2001, stížnost č. 59727/00.

- *Mentzen alias Mencena proti Lotyšsku*, rozhodnutí ESLP ze dne 7. prosince 2004, stížnost č. 71074/01.
- *Kuharec alias Kuhareca proti Lotyšsku*, rozhodnutí ESLP ze dne 7. prosince 2004, stížnost č. 71557/01.
- *Havelka a další proti České republice*, rozhodnutí ESLP z 21. června 2007, stížnost č. 23499/06.
- *Johansson proti Finsku*, rozsudek ESLP ze dne 6. září 2007, stížnost č. 10163/02.
- *Bulgakov proti Ukrajině*, rozsudek ESLP ze dne 11. září 2007, stížnost č. 59894/00.
- *Heidecker-Tiemann proti Německu*, rozhodnutí ESLP ze dne 6. května 2008, stížnost č. 31745/02.
- *Daróczy proti Maďarsku*, rozsudek ESLP ze dne 1. července 2008, stížnost č. 44378/05.
- *Baylac-Ferrer et Suarez proti Francii*, rozhodnutí ESLP ze dne 25. září 2008, stížnost č. 27977/04.
- *Losonci Rose et Rose proti Švýcarsku*, rozsudek ESLP ze dne 9. listopadu 2010, stížnost č. 664/06.
- *Golemanova proti Bulharsku*, rozsudek ESLP ze dne 17. prosince 2011, stížnost č. 11369/04.
- *Henry Kismoun proti Francii*, rozsudek ESLP ze dne 5. prosince 2013, stížnost č. 32265/10.
- *Gözüm proti Turecku*, rozsudek ESLP ze dne 20. ledna 2015, stížnost č. 4789/10.
- *Macalin Moxamed Sed Dahir proti Švýcarsku*, rozhodnutí ESLP ze dne 15. září 2015, stížnost č. 12209/10.

Judikatura Soudního dvora EU

- Rozsudek Soudního dvora ze dne 2. října 2003 ve věci *Carlos Garcia Avello proti Belgickému státu* (C-148/02).
- Rozsudek Soudního dvora ze dne 14. října 2008 ve věci *Stefan Grunkin a Dorothee Regina Paul proti Standesamt Niebüll* (C-353/06).
- Rozsudek Soudního dvora ze dne 22. prosince 2010 ve věci *Ilonka Sayn-Wittgenstein proti Landeshauptmann von Wien* (C-208/09).
- Rozsudek Soudního dvora ze dne 2. června 2016 (znění opravené usnesením ze dne 6. října 2019) ve věci *Nabiel Peter Bogendorff von Wolffersdorff* (C-438/14).

Ostatní judikatura

- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 24. října 1963, sp. zn. 3 Cz 78/63 (R 13/1964).
- Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 27. září 2006, sp. zn. 2 As 50/2005.
- Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 11. května 2011, sp. zn. 1 As 26/2011.
- Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 17. února 2015, sp. zn. 2 As 225/2014.
- Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 25. února 2016, sp. zn. 2 As 324/2015.
- Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 4. ledna 2018, sp. zn. 7 As 64/2017.
- Rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 11. října 2016, sp. zn. 29 A 69/2014.
- Rozsudek Krajského soudu v Plzni ze dne 31. března 2017, sp. zn. 57 A 116/2015.
- Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 27. září 2017, sp. zn. 21 Co 172/2017.
- Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ze dne 27. února 2020, č. j. Konf 23/2019.
- Beschluss des Oberlandesgerichts Düsseldorf vom 17. März 2000, Az. 3 Wx 405/99.
- Beschluss des Kammergerichts Berlin vom 22. Mai 2001, Az. 1 W 8744/00.
- Beschluss des Bundesverfassungsgerichts vom 18. März 2002, Az. 1 BvR 2297/96.
- Beschluss des Bundesverfassungsgerichts vom 5. December 2008, Az. 1 BvR 576/07.
- Beschluss des Bundesgerichtshofs vom 13. November 2019, Az. XII ZB 118/17.
- Beschluss des Oberlandesgerichts Naumburg vom 31. 8. 2006, Az. 3 UF 80/06.
- Beschluss des Oberlandesgerichts Hamm vom 30. Oktober 2013, Az. 15 W 63/13.
- Urteil des Verwaltungsgerichts Berlin vom 14. Juni 2011, Az. 3 K 9.11.
- Urteil des Verwaltungsgerichts Würzburg vom 24. Mai 2017, Az. W 6 K 17.4.

Monografie, články, sborníky

- ČIPKOVÁ, Tamara. Participačné práva maloletého dieťaťa v právnej úprave slovenskej republiky. In ŠÍNOVÁ, Renáta (eds.). *Sborník z konference Olomoucký den soukromého práva: Participační práva dítěte v civilním soudním řízení*. Olomouc: Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, 2020, s. 16-30.
- DAUBNEROVÁ, Alena. *Matriční činnost po účinnosti nového občanského zákoníku*. Praha: Linde, 2013. 174 s.
- GAAZ, Berthold. Verdeckte Namensänderung. *Zeitschrift für Standesamtswesen, Familienrecht, Staatsangehörigkeitsrecht, Personenstandsrecht, internationales*

Privatrecht des In- und Auslands. Bundesverband der Deutschen Standesbeamtinnen und Standesbeamten, Jahrgang 2000, s. 357-363.

- HAVELKOVÁ, Renáta. Participační práva dítěte v oblasti práv jména. In ŠÍNOVÁ, Renáta (eds.). *Sborník z konference Olomoucký den soukromého práva: Participační práva dítěte v civilním soudním řízení*. Olomouc: Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, 2020, s. 62-70.
- HAVELKOVÁ, Renáta. K zákonné definici rodného příjmení. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2019, roč. 27, č. 9, s. 325-327.
- HAVELKOVÁ, Renáta. Rodné příjmení – problematika přechodného ustanovení. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, roč. 27, č. 13-14, s. 502-504.
- HAVELKOVÁ, Renáta. Souhlas nezletilého dítěte se změnou jeho příjmení v důsledku prohlášení jeho rodičů (manželů) o dohodě na společném příjmení: střet teorie s praxí. In ČAMDŽIČOVÁ, Sabina, VIČAROVÁ HEFNEROVÁ, Hana (eds.). *Sborník odborných příspěvků z mezinárodní konference Olomoucké debaty mladých právníků 2017: Právo jako diskurz*. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2018, s. 129-135.
- HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Rodinné právo*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017. 355 s.
- HRUŠÁKOVÁ, Milana. Určení jména dítěte v novém zákonu o matrikách. *Právo a rodina*. Praha: Linde, 2001, č. 3, s. 15-17.
- KNAPPOVÁ, Miloslava. *Jak se bude vaše dítě jmenovat?: původ, význam, pravopis, výskyt a obliba, kalendář: informace o jménech afrických a asijských*. 6., aktualizované a podstatně rozšířené vydání. Praha: Academia, 2017. 917 s.
- KOBER, Jan. *Jméno jako objekt soukromého práva*. Plzeň, 2010. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta právnická. 499 s.
- KODRIKOVÁ, Zuzana. Jméno jako identifikační znak fyzických osob (1. část). *Právo a rodina*. Praha: Linde, 2004, č. 11, s. 16-20.
- KODRIKOVÁ, Zuzana. Jméno jako identifikační znak fyzických osob (2. část). *Právo a rodina*. Praha: Linde, 2004, č. 12, s. 18-21.
- KOVÁŘOVÁ, Daniela. Zájem dítěte je vždy to, co chci já. *Právo a rodina*. 2018, č. 11, s. 1-6.
- KUTNAROVÁ, Karolína. Právo rodičů určit jméno a příjmení dítěte. *Acta Iuridica Olomucensia*, 2016, Vol. 11, No. 3, s. 275–286.

- KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Autonomie vůle v rodinném právu v česko-italském porovnání*. Brno: Masarykova univerzita, 2003. 264 s.
- KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. České rodinné právo ve světle evropských harmonizačních tendencí. *Právník*. 2012, č. 11, s. 1161-1184.
- KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Rodinné právo v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*. 2013, č. 23-24, s. 801-813.
- KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, NOVÝ, Zdeněk. Dvě matky, jedno dítě, nejlepší zájem dítěte a veřejný pořádek. *Právní rozhledy*. 2017, č. 15-16, s. 524-530.
- MACHÁČKOVÁ, Lenka. Pravidla pro určení i změnu příjmení dítěte. *Právo a rodina*, 2002, č. 1, s. 5-8.
- MATES, Pavel. Analogie ve správním právu, kdy ano a kdy ne. *Správní právo*. 2014, roč. 47, č. 1-2, s. 28-49.
- MAREŠOVÁ, Michaela. O přepisu znaků do českého jazyka. *Ad Notam*. 2007, č. 3, s. 85-86.
- MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva: Úvod do právní argumentace*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011. 276 s.
- MOTEJL, Otakar, VALÁŠEK, Miloš. *Matriční úřady. Stanoviska: sborník stanovisek veřejného ochránce práv*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2008. 134 s.
- POLIŠENSKÁ, Petra, FEBEROVÁ, Radka, STUHLÍK, Zdeněk. *Musíš znát ... Rodinné právo. Právní postavení dítěte*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019. 349 s.
- ROGALEWICZOVÁ, Romana. Možnosti aktivního zapojení dítěte do řízení. *Právní rozhledy*. 2018, č. 8, s. 267-275.
- SCHELLE, Karel, TAUCHEN, Jaromír (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin*. VI. svazek, *Právní-Právo po*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. 883 s.
- ŠÍNOVÁ, Renáta, WESTHALOVÁ, Lenka. K souladu biologického a právního otcovství s ohledem na právo dítěte znát svůj původ. *Acta iuridica Olomoucensia*. 2017, roč. VII, č. 3, s. 72-85.
- SLÁDEČEK, Vladimír. *Obecné správní právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019. 512 s.
- ŠMÍD, Ondřej, DEMJANOVÁ, Radka a kol. *Povinnosti a práva rodičů k dětem*. Praha: Leges, 2017. 232 s.
- WESTPHALOVÁ, Lenka, HOLÁ, Lenka. Zapojování dětí do rozhodování ve věcech, které se jich týkají, v kontextu rodinné mediace. *Právní rozhledy*. 2019, č. 13-14, s. 470-477.

- ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Cui bono? Bezvýjimečně ve prospěch tohoto dítěte! Zamyšlení nad péčí o dítě. *Právník*. 2015, č. 2, s. 97-124.

Ostatní zdroje

- *Acta publica* [online]. Brno: Moravský zemský archiv v Brně, 2010 [cit. 1. 3. 2020]. Dostupné na <<http://actapublica.eu/hledej/>>.
- Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesamten deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie. *Rechtsinformationssystem des Bundes* [online]. Wien: Bundesministerium für Digitalisierung und Wirtschaftsstandort, 2020 [cit. 1. 3. 2020]. Dostupné na <<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001622>>.
- Bürgerliches Gesetzbuch. *Gesetze im Internet* [online]. Berlin: Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz [cit. 1. 3. 2020]. Dostupné na <<http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/index.html>>.
- Stadt Bamberg. *Ehename; Erklärung* [online]. Stadtverwaltung Bamberg [cit. 4. 12. 2020]. Dostupné na <https://www.stadt.bamberg.de/B%C3%BCrgerservice/%C3%84mter-A-Z/Immobilienmanagement_/Immobilienmanagement/Ehename-Erkl%C3%A4rung.php?object=tx,2730.2.1&ModID=10&FID=329.1204.1&sNavID=1829.678&mNavID=1829.208&NavID=1829.678&La=1&ort=>>.
- Übersicht der Geschäftsfähigkeit von Kindern und Jugendlichen. *Österreichs digitales Amt* [online]. Wien: Bundesministerium für Digitalisierung und Wirtschaftsstandort, 2021 [cit. 11. 2. 2021]. Dostupné na <<https://www.oesterreich.gv.at/themen/jugendliche/jugendrechte/8/Seite.1740386.html>>.
- Namensänderung von Minderjährigen. *Österreichs digitales Amt* [online]. Wien: Bundesministerium für Digitalisierung und Wirtschaftsstandort, 2021 [cit. 11. 2. 2021]. Dostupné na <https://www.oesterreich.gv.at/themen/dokumente_und_recht/namensaenderung/Seite.2330400.html>.
- UN Committee on the Rights of the Child (CRC). *General comment No. 20 (2016) on the implementation of the rights of the child during adolescence*. 6 December 2016, CRC/C/GC/20, dostupné na <https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fGC%2f20&Lang=en>.

- UN Committee on the Rights of the Child (CRC). *General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration*, 29 May 2013, CRC/C/GC/14, dostupné na <https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fGC%2f14&Lang=en>.
- Stanovisko veřejné ochránkyně práv ve věci sp. zn. 6200/2018/VOP ze dne 22. 10. 2018 [cit. 10. 2. 2019]. Dostupné na <<http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/6394>>.
- Odbor správních činností Ministerstva vnitra ČR. *Informace o činnostech matričních úřadů v souvislosti se zapisováním údajů do agendového informačního systému evidence obyvatel* [online]. www.mvcr.cz, 26. 5. 2010 [cit. 16. 2. 2019]. Dostupné na <<https://www.mvcr.cz/clanek/informace-o-cinnostech-matricnich-uradu-v-souvislosti-se-zapisovanim-udaju-do-agendoveho-informacniho-systemu-evidence-obyvatel.aspx?q=Y2hudW09NQ%3D%3D>>.
- Informace Ministerstva vnitra ČR č. 13/2017 ze dne 10. února 2017, č. j. MV-149289-5/VS-2016.
- Informace Ministerstva vnitra ČR č. 26/2017 ze dne 4. prosince 2017, č. j. MV-126272-4/VS-2017.
- Informace Ministerstva vnitra ČR č. 15/2017 ze dne 20. dubna 2017, č. j. MV-38331-32/VS-2016.
- Informace Ministerstva vnitra ČR č. 1/2018 ze dne 11. ledna 2018, č. j. MV-88097-13/VC-2017.
- Informace Ministerstva vnitra ČR č. 16/2018 ze dne 23. srpna 2018, č. j. MV-19510-3/VS-2018.
- Sdělení Ministerstva vnitra, č. j. VS-320/60/2-2005, zápis jména, popř. jmen a příjmení při narození dítěte a při uzavření manželství státního občana České republiky a současně státního občana jiného členského státu EU.
- Zápis z pracovní rady krajských úřadů, magistrátů měst Brna, Ostravy a Plzně a Magistrátu hlavního města Prahy, konané ve dnech 1. a 2. října 2015 ve vzdělávacím zařízení IVS v Benešově.
- Zápis z pracovní rady krajských úřadů, magistrátů měst Brna, Ostravy a Plzně a Magistrátu hlavního města Prahy, konané ve dnech 30. a 31. května 2017 ve vzdělávacím zařízení IVS v Benešově.

- *Naše jména* [online]. www.nasejmena.cz, Zdroj dat: Ministerstvo vnitra České republiky - data aktuální k 31.12.2016 [cit. 5. 2. 2021]. Dostupné na: <<https://www.nasejmena.cz/nj/cetnost.php?id=112176&typ=jmeno>>.

Abstrakt

Disertační práce se věnuje problematice určování příjmení dítěte a jeho následné vazby na změny rodinných vazeb dle recentní české právní úpravy. Jedná se o úžeji zaměřenou oblast v rámci práva jména, kdy příjmení dítěte je v mnoha ohledech provázané s příjmením jeho rodičů a případné změny rodinných vazeb se do příjmení dítěte promítají. Autorka práce pojímá vymezenou problematiku uceleně, kdy nejprve v disertační práci představuje základní funkce jména a hodnotová východiska příslušné právní úpravy, v jejichž světle následně analyzuje jednotlivé případy dopadů změn rodinných vazeb na příjmení dítěte. Tyto dále vzájemně mezi sebou porovnává a snaží se nalézt optimální řešení sporných otázek vyvstávajících především z roztržitosti a nepřehlednosti současné právní úpravy. Stranou nezůstává ani rozbor participačních práv dítěte v oblasti práva jména, jejichž realizace je pro naplnění požadavku rozhodování orgánů veřejné moci v souladu s nejlepším zájmem dítěte klíčová.

Klíčová slova

příjmení dítěte, změna příjmení, rodinné vazby, participační práva, nejlepší zájem dítěte

Abstract

The dissertation deals with the issue of determining the child's surname and its subsequent links to changes in family ties according to recent Czech legislation. This is a more narrowly focused area within the name law, where the child's surname is in many ways linked to his or her parents' surname and any changes in family ties are reflected in the child's surname. The author of the thesis conceives the defined issues in a coherent way, first of all she presents the basic functions of the name and value basis of the relevant legislation, in the light of which she subsequently analyzes individual cases of family changes. She further compares them with each other and seeks to find an optimal solution to the disputed issues arising primarily from the fragmentation and confusion of the current legislation. The analysis of participatory rights of the child in the field of name law, whose implementation is crucial for fulfilling the requirement of decision-making by public authorities in accordance with the best interests of the child, is not left aside either.

Key words

surname of a child, change of surname, family ties, participatory rights, the best interest of the child